

Володимир СЕРГІЙЧУК

СОБОРНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНИ

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ
2023

Вишгород
ПП СЕРГІЙЧУК М. І.
2022

ББК 63.5 (4 УКР)

С 33

ISBN 978-617-7837-24-3

Сергійчук Володимир.

С 33 Соборна пам'ять України. Календар-альманах. 2023. —

В.: ПП Сергійчук М. І., 2022. — 288 с.

У пропонованому календарі-альманасі наводяться найзнаменніші події української історії та згадуються найвизначніші постаті нашого народу, яких ушановуємо в 2023 році.

Розрахований на широке коло читачів.

ББК 63.5 (4 УКР)

*Видання здійснене за підтримки Фондації
Голодомору-геноциду (Чикаго, США)
та Міжнародного культурного центру "Сяйво".*

© Володимир Сергійчук, 2022

© Михайло Черненко, художнє
оформлення, 2022

© ПП Сергійчук М. І., 2022

ISBN 978-617-7837-24-3

СОБІ — ПАМ'ЯТЬ, ЧУЖИНЦЯМ — ПРАВДУ

Українська історія твориться на всіх наших розселеннях мільйонами українців. Не всі вони стають видатними конструкторами, письменниками, співаками. Але всі вони сумлінно й відповідально виконують свої обов'язки: хто своєчасно сіє й збирає хліб, хто вчить дітей, аби могли гідно змінити старше покоління, а хто оберігає спокій усіх нас, особливо в такий важкий час, коли одвічний ворог знову намагається загарбати нашу землю. І якщо їхні образи залишаються в пам'яті земляків, вихованців, то про них також необхідно згадувати й ставити їх за приклад. Скажімо, як хлібороба Миколу Гибала й учителя історії Василя Заморського.

Так само маємо пам'ятати кожен свою родину, де гартувався характер і воля, що передавалися генетично від сотень поколінь наших предків. А також школу, яка дала знання й путівку у велике життя. І це має стати внутрішнім законом для кожного з нас.

Але в кожному році є ті дати, котрі мають бути відзначені всіма нами як загальнонаціональні. Зрозуміло, що 2023 — це насамперед нагадування про незагоєну рану українства, яка заподіяна була нашим предкам у 1932—1933 роках, коли їх, підневільних кривавому московському режимові, виморювали голодною смертю на найродючіших у світі чорноземах.

Це нагадування має падати на нас водночас як провина вже громадян незалежної України, в якій і досі не спромоглися на належному рівні вшанувати кожну жертву цього страшного злочину. Адже це ж ми дозволяємо, щоб чужинці вказували нам, скільки мільйонів ми можемо згадувати, а про яку кількість втрат мусимо мовчати.

Тобто, виглядає один до одного, як у нашого Великого Кобзаря: "І на Січі мудрий німець картопельку садить. А ви її купуєте, їсте на здоров'я...".

Який же був геніальним Тарас Шевченко, котрий на сотні років наперед побачив випестуваних чужою ідеологією цих пристосуванців:

"Німець скаже: "Ви могли". "Могли! могли!" Золотого Тамерлана Онучата голі.

Німець скаже: "Ви слав'яне". "Слав'яне! слав'яне!". Славних прадідів великих Правнуки погані!"...

І ті ж німці тепер докірливо кидають нам: "Хіба євреї зменшують свої втрати від Голокосту з 6 мільйонів до 3, хіба вірмени кажуть, що їхні жертви тепер тільки 750 тисяч, а не півтора мільйона осіб?".

Мовляв, тільки українці соромляться говорити про 10 з половиною мільйонів, хоча про це свідчили німецькі дипломати. Що ж ви за народ?! Справді, наші доморощені грантоїди взяли із-за кордону гранти під наперед визначену цифру: тож готові старатися — якщо комусь треба 3,5 чи 3,9 мільйона українських жертв, будуть відповідно працювати..

Тобто, ми самі дозволяємо глумитися над нашою пам'яттю за ті срібняки, які кидають убогим душею манкуртам у вигляді різних зарубіжних грантів. І, запихаючи їх до своїх кишень, ці науковці ще й знаходять виправдання своєму заробітчанству: мовляв, вони цим займалися в позаробочий час. Вони не розуміють того, що правда завжди знайде собі дорогу, бо ж "повіє огонь новий з Холодного Яру".

А мало б бути по-іншому. Видатний американський винахідник, український патріот Роман Гонсет мріяв над тим, аби "чимось, в якийсь спосіб допомогти тій країні, що видала таку благородну націю, як українську. Ми ніколи не пропадемо між іншими націями, як досі не пропали впродовж 300 років без своєї держави, бо наша любов до землі, до волі, до самостійного життя дає нам той гарт, що витворює відпорність на зневіру, на скапітулювання, на безнадійність..."

Українська правда скаже все про своє минуле і про своїх героїв. І до тих визнаних народною пам'яттю звиятцїв Івана Мазепи, Симона Петлюри й Степана Бандери додадуться тисячі нових уже сучасних героїв за волю України. І нашим обов'язком буде вшановувати їх, як і вояків княжих, славних запорожцїв, січовиків Петлюри й повстанцїв ОУН, що стояли до кінця. Всім їм вічна слава! І слава Україні!

СІЧЕНЬ

1 січня

355 років тому (1668) гетьман Лівобережної України Іван Брюховецький провів у Гадячі нараду козацької старшини, на якій ухвалено проголосити незалежність від Москви.

120 років тому (1903) у Борщовичах на Львівщині народився видатний кристалофізик Остап Стасів. Помер 19 лютого 1985 року в Німеччині.

2 січня

170 років тому (1853) у Санкт-Петербурзі народився Петро Броунов, метеоролог і агрометеоролог, засновник сільськогосподарської метеорології, професор (з 1890 р.) Київського університету, організатор мережі метеорологічних станцій у Придніпров'ї. Помер 24 квітня 1927 року.

95 років тому (1928) народилася українська актриса Галина Яблонська.

3 січня

135 років тому (1888) у Тбілісі народився Микола Вікул, відомий український вчений і громадсько-політичний діяч. Помер 14 лютого 1935 року в Празі.

4 січня

150 років тому (1873) у Львові засновано Літературне товариство імені Тараса Шевченка (з 1893 — Наукове товариство імені Шевченка).

120 років тому (1903) народився Василь Мовчан, український зоолог-іхтіолог, чл.-кор. АН УРСР та ВАСГНІЛ. За його ініціативою в Україні було здійснено акліматизацію та інтродукцію цінних рослинноїдних риб. Помер 2 липня 1964 року.

105 років тому (1918) у Новоросійську на зборах 29 зареєстрованих громадських організацій ухвалено резолюцію про приєднання Чорноморської губернії до України.

105 років тому (1918) у Хабаровську відкрився Другий Український Далекосхідний з'їзд.

5 січня

105 років тому (1918) УНР випустила в обіг перші українські банкноти з написами українською, російською, польською та єврейською мовами.

6 січня

170 років тому (1853) у Миколаєві народився Микола Аркас, український композитор, історик і громадський діяч. Помер 1909 року.

125 років тому (1898) народився Володимир Сосюра, автор близько 60 поетичних збірок, десятків поем, перекладач. Помер 8 січня 1965 року.

85 років тому (1938) у Рахівці Гайсинського району Вінницької області народився Василь Стус, видатний український поет. Загинув у більшовицькому концтаборі Кучино Пермської області 4 вересня 1985 року. 19 листопада 1989 р. відбулося перепоховання праху Василя Стуса та його побратимів Юрія Литвина та Олекси Тихого у Києві на Байковому цвинтарі.

7 січня

155 років тому (1868) народився Борис Бобровський, український військовий діяч. Брав безпосередню участь у розробці законів України про постійне військо, за гетьманату був військовим аташе в Болгарії. Генерал-значковий. Дата смерті невідома.

7 січня—1 лютого

105 років тому (1918) у Києві відбувся Всеукраїнський церковний собор.

8 січня

145 років тому (1878) у Санкт-Петербурзі помер видатний російський поет Микола Некрасов. Народився 10 грудня 1821 року в Немирові на нинішній Вінничині.

145 років тому (1878) народився Володимир Старосольський, український громадсько-політичний діяч, соціолог, теоретик права, адвокат. Навчався в Краківському, Львівському та Віденському університетах; 1903 року захистив докторську дисертацію з права. Активний учасник українського національно-визвольного руху. З 1921 працював в Українському вільному університеті, Українській господарській академії в Подєбрадах, з 1927 року жив і працював у Львові. Виступав як адвокат на судових процесах проти учасників українського національного руху і націоналістичного підпілля: М. Січинського

(1908), С. Мельничука і П. Шеремети (1922), М. Лемика (1933), В. Мартинця і Л. Шумука (1935). Автор відомих праць: "Причинки до теорії соціології" (1904), "Теорія нації" (1922), "Держава і політичне право" (2 т., 1924—1925) та ін. У грудні 1939 року заарештований енкаведистами і вивезений до Сибіру. Помер на засланні у Маріїнську 25 лютого 1942 року.

9 січня

100 років тому (1923) у Відні відбулися Установчі збори Ліги української культури, головою якої було обрано Сергія Шелухина.

10 січня

185 років тому (1838) народився Григорій Воробкевич, український поет. Помер 24 листопада 1884 року.

125 років тому (1898) народилася Ярослава Музика, український живописець і графік. Художню освіту здобула у Парижі. Твори: "Княгиня Ольга" (1925), "Гуцул з люлькою" (1928), портрети М. Рудницького (1936), композиції на склі "Анна Ярославна" (1967), емалі. Померла 24 листопада 1973 року у Львові.

90 років тому (1933) Раднарком УСРР заборонив населенню торгувати картоплею в районах Чернігівської області, де не виконали планів контрактації цієї культури.

80 років тому (1943) помер у Львові Северин Паньківський, український актор і перекладач. Працював у Руському народному театрі товариства "Руська бесіда" у Львові, у трупах М. Старицького, М. Кропивницького, братів Тобілевичів, у Першому театрі Української радянської республіки ім. Т. Шевченка, в українському драматичному театрі в Ромнах. Перекладав українською мовою п'єси Г. Запольської, Е. Ростана, О. Толстого, В. Шекспіра та ін. Народився 24 квітня 1872 року.

80 років тому (1943) народився Ярослав Мотика, український скульптор. Навчався у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва. Твори: "Т. Г. Шевченко на засланні", монумент Бойової Слави Радянських Збройних Сил у Львові (у співавторстві), портрет художника Л. Левицького. Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка.

11 січня

175 років тому (1848) народився Василь Нагірний, україн-

ський архітектор. Навчався у Технічній академії у Львові та у Федеральній політехнічній школі у Лозанні (Швейцарія). Засновник (1898) разом із І. Трушем та Ю. Данькевичем першої у Львові професійної організації українських художників "Товариство для розвою руської штуки". Помер 25 лютого 1921 року у Львові.

135 років тому (1888) помер Юрій Федькович, самобутній поет, прозаїк, драматург, редактор, публіцист, педагог. Народився 8 серпня 1834 року в Путилові на Буковині.

120 років тому (1903) у Миколаєві народився Михайло Волобуєв, відомий економіст, який у 1920-х роках довів окремішність розвитку економіки УСРР. Помер 20 червня 1972 року в Ростові-на-Дону, де був професором місцевого університету.

110 років тому (1913) в Красному на Львівщині народився Василь Кук (Юрко, Медвідь, Леміш, полковник Коваль), з 1950 р. командир Української Повстанської Армії, Голова Проводу ОУН в Україні, Голова Генерального Секретаріату УГВР. Помер 9 вересня 2007 року в Києві.

35 років тому (1988) у Денвері (США) померла відома оперна співачка Євгенія Винниченко-Мозгова. Народилася 1908 року в Києві.

12 січня

535 років тому (1688) помер Йоаникій Галятовський, письменник, церковно-освітній і громадський діяч, автор першого вітчизняного курсу гомілетики. Рік народження невідомий.

185 років тому (1838) у Волинській губернії народився Олександр Рудзький, відомий учений у галузі лісового і сільського господарства. Помер 10 липня 1901 року в Литві.

145 років тому (1878) народився Василь Пачовський, поет-модерніст, автор праць "Українці як нація" (1907), "Історія Підкарпатської Русі" (1921), перший перекладач сучасною українською мовою "Повісті временних літ". Один із найграндіозніших його творів — монументальний містичний епос "Золоті ворота", присвячений національно-визвольним змаганням 1917—1921 років. Помер 5 квітня 1942 року, похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

50 років тому (1973) в Торонто помер відомий вчений-біохімік і громадсько-політичний діяч, Президент НТШ Євген Вертипорох. Народився 17 квітня 1898 року в Ляшках Королівських Перемишлянського повіту в Галичині.

13 січня

170 років тому (1853) у Ярошівці (тепер — Українське Сумської області) народився Василь Ярошенко, письменник, мистецтвознавець, фольклорист і етнограф. Помер 27 квітня 1907 року в Санкт-Петербурзі, похований на батьківщині.

14 січня

140 років тому (1883) у Києві народився Всеволод Петрів, військовий діяч, який після Лютневої революції прилучився до українізації російських частин, на службі в Армії УНР з 1917 року. У 1919 був Військовим міністром УНР. У листопаді 1920 року інтернаціоналізований з військами УНР до Польщі. У 1920-х роках викладав в українських навчальних закладах на території Чехословаччини, написав велику кількість військово-історичних праць. На початку німецько-радянської війни був призначений Військовим міністром в уряді Я. Стецька, створеному у Львові 30 червня 1941 року. У 1941—1945 роках проживав у Брно, в повоєнні роки в Аугсбурзі (Німеччина). Помер 10 липня 1948 року. Член НТШ.

15 січня

120 років тому (1903) народився у Кіровограді Юлій Мейтус, український композитор, народний артист УРСР. Державна премія СРСР, Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка. Помер 2 квітня 1997 року в Києві.

16 січня

150 років тому (1873) на Стародубщині (нині — Брянська обл. Росії) народився Володимир Любименко, український ботанік та фізіолог рослин. Основні праці присвячені фізіології рослин, зокрема способам утворення хлорофілу. Помер 14 вересня 1937 року.

17 січня

90 років тому (1933) у Котиськах (нині — Тернопільська область) народився Іван Климишин, відомий дослідник радіаційної космічної газодинаміки.

18 січня

110 років тому (1913) народився Семен Онипко, український актор, народний артист УРСР. Працював в українських музично-драматичних театрах Полтави, Донецька, Вінниці, Тернополя. Помер 1 березня 1975 році в Тернополі.

19 січня

70 років тому (1953) помер Іван Колесник, український рослинник, академік ВАСГНІЛ. Основні праці присвячені розробці заходів з підвищення врожайності зернових культур, зокрема проса. Народився 19 січня 1900 року.

20 січня

140 років тому (1883) народився Гнат Ручко, український мікробіолог, чл.-кор. АН УРСР. Основні роботи присвячені вивченню мінливості мікроорганізмів та явища бактеріофагії. Загинув внаслідок репресій 2 грудня 1937 року.

90 років тому (1933) бюро Північно-Кавказького крайкому ВКП (б) під головуванням Шеболдаєва ухвалило "за прикладом станиць Полтавської, Медведівської й Урупської виселити в північні райони СРСР із станиці Уманської 1200 господарств одноосібників і колгоспників". Відтепер назва цієї станиці змінювалася на Ленінградську.

21 січня

45 років тому (1978) на вершині Чернечої гори в Каневі спалахнула у вогні людина — Олекса Гірник із Калуша. Перед спаленням він розсіяв перед Шевченковою могилою близько тисячі власноруч написаних листівок: "Протест проти російської окупації на Україні! Протест проти русифікації українського народу! Хай живе самостійна Соборна Українська Держава (Радянська, та не російська)! Україна для українців! З приводу 60-річчя проголошення самостійності України Центральною Радою 22 січня 1918 р. — 22 січня 1978 р. на знак протесту спалився Гірник Олекса з Калуша. Тільки в цей спосіб можна протестувати в Радянському Союзі".

30 років тому (1993) у Луганську було відкрито першу українську бібліотеку-читальню, створену українською діаспорою з Канади.

22 січня

День соборності України

235 років тому (1788) австрійським урядом на основі ліквідованого Львівського ставропігійного братства було утворено Ставропігійний інститут — культурно-освітню організацію, при якій існували друкарня, бібліотека та книгарня.

105 років тому (1918) у Києві на засіданні Малої Ради завершено обговорення та ухвалено Закон ЦР про національно-персональну автономію.

105 років тому (1918) на засіданні Малої Ради ухвалено IV Універсал Центральної Ради, в якому проголошувалася повна самостійність УНР, доручалось уряду підписати мирний договір з державами Четверного союзу, а також "твердо і рішуче взятись до боротьби" з більшовиками.

90 років тому (1933) ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР ухвалили постанову про заборону виїзду голодних селян з УСРР і Кубані за продуктами до Білорусі, Росії і Закавказзя.

90 років тому (1933) народився Анатолій Мокренко, український співак (баритон), нар. артист СРСР. Закінчив Київську консерваторію. З 1968 — в Київському театрі опери та балету. Помер 24 березня 2020 року у Києві.

35 років тому (1988) заступник Прем'єр-міністра Канади Ден Мазанковскі підписав прокламацію, якою 1988 рік проголошувався для цієї країни роком України.

23 січня

100 років тому (1923) у Флоринці на Лемківщині народився Григорій П'єцух, видатний український скульптор.

95 років тому (1928) у Вінніпезі було створено перший гурток першої української ветеранської організації в Канаді — Української Стрілецької Громади (УГС).

90 років тому (1933) політбюро ЦК КП(б)У взяло до неухильного виконання директиву ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР про заборону виїзду голодуючих селян України й Кубані в пошуках продуктів харчування.

24 січня

160 років тому (1863) народився Остап Нижанківський, му-

зичний діяч. Закінчив Львівську духовну семінарію. Склав іспит на вчителя музики в Празькій консерваторії. 1885 заснував музичне видавництво "Бібліотека музикальна", де вперше в Галичині були видані твори М. Лисенка. Твори: хори, самоспіви, фортеп'янні п'єси, обробки народних пісень. Розстріляний поляками 22 травня 1919 року в Стрию.

90 років тому (1933) народився Євген Дудар, відомий поет-сатирик і публіцист.

25 січня

90 років тому (1933) бюро Північно-Кавказького крайкому ВКП(б) ухвалило постанову щодо неухильного виконання директиви ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР про заборону виїзду голодуючих селян України й Кубані в пошуках продуктів харчування.

26 січня

95 років тому (1928) у Львові народився Вітольд Ауліх, археолог, дослідник історії та культури давніх слов'ян і Русі, відкривач Зимнівського городища — важливого економічного і політичного центру слов'янських племен VI—VII ст. н. е. Помер 21 листопада 1994 року у Львові.

27 січня

135 років тому (1888) народився Борис Чернишов, український геолог і палеонтолог, академік АН УРСР, її віце-президент (1939—1946). Досліджував геологічну будову Донбасу та Дніпровсько-Донецької западини, вивчав викопних Донбасу та інших регіонів світу. Вперше порівняв продуктивну товщу карбону Донбасу з карбоном Західної Європи. Був одним із засновників Товариства охорони природи в Україні. Помер 31 серпня 1950 року.

35 років тому (1988) відомий український письменник і правозахисник Микола Руденко з дружиною прибув до США як політичний біженець.

28 січня

140 років тому (1883) народився Яків Модилевський, український цитолог та ембріолог рослин, історик науки, чл.-кор. АН УРСР. Автор фундаментальних праць з ембріології та цитології рослин та з історії науки. Помер 8 березня 1968 року.

105 років тому (1918) народилася у Макиївці Лариса Руденко, українська співачка (меццо-сопрано). Солостка Київського театру опери та балету, нар. артистка СРСР, професор. Померла 19 січня 1981 року.

85 років тому (1938) в Успенці на Сумщині народився Леонід Жаботинський, багаторазовий чемпіон світу й Олімпійських ігор з важкої атлетики. Помер 14 січня 2016 року у Запоріжжі.

29 січня

День пам'яті Героїв Круг

105 років тому (1918) біля Крутів відбувся нерівний бій між переважаючими більшовицькими частинами і студентським українським куренем, внаслідок якого загинуло близько 300 студентів та гімназистів.

30 січня

155 років тому (1868) народився В'ячеслав Будзиновський, український політичний діяч, історик, письменник, автор творів "Під одну булаву", "Осавул Підкова", "Козацькі часи в народній пісні" та ін., один із засновників Української радикальної, пізніше Української національно-демократичної партії. Помер 14 лютого 1935 року.

105 років тому (1918) народився Петро Богач, український фізіолог, академік АН УРСР, професор Київського університету, його проректор (1972—1981), директор Інституту фізіології університету (1979—1981). Помер 23 червня 1981 року.

70 років тому (1953) помер Валентин Трутенко, український військовий діяч, генерал-хорунжий. Після інтернування Армії УНР до Польщі був начальником Спільної юнацької школи. 1924 року виїхав до Німеччини, обирався отаманом Українського Вільного козацтва, був військовим аташе гетьманського екзильного уряду в Німеччині. 1948 року емігрував до Чилі. Народився 12 березня 1881 року в Звенигородці на Київщині.

31 січня

90 років тому (1933) народився Вадим Іванов, доктор філософських наук, професор, один із найвизначніших представників сучасної київської філософської школи. Помер 13 червня 1991 року в Києві.

5 років тому (2018) у Києві помер Леонід Каденюк, український льотчик-випробувач 1-го класу, політичний діяч, генерал-майор авіації, перший і єдиний астронавт незалежної України, народний депутат України 4-го скликання (2002—2006), Герой України (1997). Народився 28 січня 1951 року в Клішківцях Чернівецької області.

Січень

120 років тому (1903) у Чернівцях розпочато видання популярної газети РУП "Селянин". З січня 1904 року виходила у Львові, з квітня 1905 — єдиний орган РУП. Припинила вихід восени 1905 року.

СПИВЕЦЬ ВЕЛИКОЇ ВОЛИНИ (до 125-річчя від дня народження Олександра Цинкаловського)

Волинь — це таке розмаїття природної краси, така глибока криниця невичерпних народних скарбів, що всі таланти, котрі народжуються в цьому споконвічному українському розселенні, намагаються передати багатство й традицію рідного краю бодай одним штрихом. Леся Українка ці втаємничені мелодії передала в "Лісовій пісні", Ігор Стравінський переніс їх у класичну музику, Улас

Самчук — в прозу, Степан Кривенький — у народну пісню, яка стала славнем краю...

А уродженець стародавньої столиці Волині — Володимира Олександр Цинкаловський (9 січня 1898—19 квітня 1983) створив своєрідний звід усіх історичних відомостей про Велику Волинь, чому він присвятив свій науковий пошук протягом життя. А перейняв цю завзятість — сказати всім усе про Волинь — від свого діда Павла Нетецького, який цікавився історією рідного краю, збирав старі пам'ятки. Саме він зацікавив онука історією, етнографією, сфрагістикою та іншими історичними дисциплінами.

Він їх опановував як самотужки, так і під час навчання у Варшавському університеті, де закінчив богословський факультет. Щоправда, віддав перевагу науковим досліддам у царині археології, регулярно працюючи в експедиціях у різних регіонах Волині. Тож з досвідом наукової роботи перед Другою світовою війною стає директором краєзнавчого музею в Крем'янці.

Коли ж гітлерівці окупували Крем'янець, Олександр Цинкаловський переїжджає до Варшави, де очолює волинський відділ у тамтешньому Археологічному музеї. Згодом довелося залишити і повсталу Варшаву, евакуюватися на захід, а коли закін-

чилася війна, знаходить працю в Кракові. Тамтешній "Дім книги", де він займався укладанням бібліографії з аналізом зразків європейської літератури, дає йому можливість не тільки знайомитися з усіма друкованими новинками, а й ретельно аналізувати їх на предмет пошуку відомостей про рідну Волинь.

Почав зі створення мап Волині й Полісся, яких його авторству належить аж дванадцять! Зрештою, майже весь науковий доробок Олександра Цинкаловського був присвячений рідній Волині: "Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego" (1961, 1963); "Сліди християнства на Волині перед кн. Володимиром 981 р." (1930); "Княжий город Володимир" (1935); "Волинські дерев'яні церкви XVII—XVIII ст." (1935); "Матеріали до праісторії Волині і Волинського Полісся" (1961); "Ріка Прип'ять та її допливи: старі водні шляхи між доріччям Чорного моря і Балтиком" (1966), "Старовинні пам'ятки Волині" (1975); "Стара Волинь і Волинське Полісся. Краєзнавчий словник — від найдавніших часів до 1914 року" (1984, 1986).

Остання праця — тридцятирічна копітка праця вченого. Сотні експедицій, археологічних досліджень, тисячі кілометрів пішки територією історичної Волині — тепер це Волинська, Рівненська, частини Хмельницької, Тернопільської та Житомирської областей. А ще ж опрацювання архівів та опитування старожилів — і ось двотомне видання загальним обсягом 1200 сторінок, де опис 1442 населених пункти Великої Волині. Багато з них уже зникли або змінили назву, але унікальні відомості про них залишилися для нащадків.

Не цурався висвітлювати минуле й сусідніх з Волинню українських етнічних теренів. Зокрема, підготував і опублікував такі праці: «Архітектура Лемківщини і Грубешівщини», "Церкви домонгольського і монгольського періоду на Волині і в Га-

личині" (1969), "Хрести-енколпіони" (1972), "Церкви XV—XVIII століть на Західній Україні".

Але саме створення цілісної історії Волинського краю вважав метою свого життя вченого, для чого віддавав усього себе, жертвуючи всім. Скажімо, коли в поліському селі Сераховичі знайшов човен зі скарбом римських срібних монет, то безкорисливо передав їх до музею, а в листі до сестри писав: "Вишли кілька злотих, жити треба...".

Вірив, що результати його наукової звитяжності стануть у нагоді наступним поколінням, як і прикладом служіння рідному краюві: "...Можливо моя праця, мій досвід не загине дарма, залишиться людям, котрих любов до свого краю направить шляхетними дорогами і стежками на користь культури нашого народу".

Помер видатний дослідник Волині в Кракові, похований на Вольському православному цвинтарі у Варшаві. Його останніми словами були: "Волинь ... Я дуже сумую за тобою, а ще більше — за Україною...".

ЩОБ НЕ СКИГЛИ ГОЛОДНІ УКРАЇНЦІ У РОСІЙСЬКИХ СЕЛАХ...

(до 90-річчя заборони виїзду селян УСРР за хлібом)

З осені 1932 року, коли більшовицька влада взялася витрушувати до зернини врожай з колгоспних і одноосібних полів, українське селянство залишилося сам на сам з марою голодної смерті. Колгоспний механізатор Павло Калініченко з Ново-пскова на Луганщині, скажімо, кинув роботу й подався з старшою сестрою до Воронежа: "Йти довелося пішки декілька діб, ночувати де доведеться. На возиках вони везли одяг, деякі домашні пожитки, щоб обміняти їх на продукти харчування. Юнакові довелося зняти з себе свою найкращу сорочку-вишиванку і обміняти її на миску борошна, а за картуз виміняв тоді двадцять картоплин. Повернувшись додому з деяким запасом харчів, Калініченкам вдалось врятуватися від голодної смерті. А сусіди не вижили...Зазнали непоправних втрат сім'ї Ковальових, Дмитренків, Зінченків...".

Щоправда, не всі поверталися додому. Скажімо, батьки Ю. Липівської з Пантюхиного того ж Новопсковського району, які вже опухлими повезли на дитячих санчатах до російської Волоконівки прядиво й сорочки, аби обміняти на хліб, поверталися через снігові замети з двома клунками буряків. І знесилений батько вже не дійшов до кордону, залишившись назавжди на чужині.

Маршрути голодуючих, що прямували за хлібом у забезпечені райони Росії й Білорусі, пролягали, зокрема, і через Чернігівщину. Так, уродженець тодішнього Понорницького району Дмитро Корнієнко розповідав комісії Дж. Мейса: "У нас ці переходячі появилися на початку 33-го року. Зимою. Найбільше їх появлялося зимою. І, безперечно, були вони голодні, виснажені й шукали за кавалком хліба. Вони всі йшли з півдня на північ. І тому в нас їх було дуже багато поховано... чужих кожного дня збирали і закопували, збирали і закопували".

Такі ж свідчення віднаходяться і в офіційних документах більшовицької влади. Зокрема, секретар Вовчанського райкому партії Харківської області Воропаєв у листі до секретаря Харківського обкому Терехова зазначав, що весною 1932 року в колгоспах Шебекинського району ЦЧО Росії, зокрема, в селі Муромському, мололи жито для коней, там для громадського харчування варили пшеничні галушки і видавали колгоспникам по 1 кілограму хліба, а в сусідньому українському, Старицькому, видавали в день тільки по 400 грамів хліба.

Завербовані з ЦЧО, додавав Воропаєв, приходять заробити мануфактуру і одразу ж повертаються, заявляючи, "мы, мол, у вас голодать не хотим, а пришли к вам на работу со своим хлебом и салом, заработали мануфактуру и довольно".

У той же час секретар Шебекінського райкому ВКП (б) Коростильов вимагав не допускати напливу голодних колгоспників з сусідніх українських регіонів за хлібом до Росії, мовляв, "весною тисячі паломников-колхозников с Украины попрошайничали по нашему району, чем разлагали колхозы".

Цілком можливо, що сигнали названого Коростильова, як і першого секретаря Центрально-Чорноземного обкому партії Варейкіса, могли опинитися в кремлівському кабінеті й додали роз-

дратування його господареві, який уже з червня 1932 року обурювався "скигненням" українських колгоспників у російських селах.

Тож забравши все їстівне в українського населення, особливо після новорічної телеграми Сталіна до ЦК КП (б) У, влада не дозволила йому роздобути засоби для існування в інших регіонах СРСР. Постанова ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР за підписами Сталіна і Молотова від 22 січня 1933 року про заборону виїзду стосувалася селян України й Кубані, де за переписом 1926 року українців нараховувалося 915.450, тобто більше двох третин від усього населення. Цим документом, до речі, каральним органам доручалося арештовувати тих "селян України і Північного Кавказу, що пробралися на північ", а після того, коли серед них будуть відібрані "контрреволюційні елементи, повертати інших у місця їхнього проживання".

Природно, після 22 січня 1933 року ніяких квитків до Росії чи Білорусі без відповідних дозволів ніхто не продавав. Тих же, хто встиг до цієї дати виїхати до вказаних регіонів, там затримували й депортували до УСРР. Микола Міняйло з Костянтинівки на Мелітопольщині згадував: "У січні 1933 р. під час шкільних канікул поїхав він до Курської області, звідки писали, що там голоду немає, там він у людей набрав трохи картоплі і хліба, але побачив сани з працівниками НКВС, які робили облаву на українців і гнали їх назад до України, хлопцю вдалося сховатися, але до двору зайшли три співробітники НКВС, наказали зібрати речі та привезли до залізничної станції. У залі було людей, як оселедців у бочці. Майже всю ніч люди стояли, вранці їх посадили на поїзд, у кожному вагоні знаходився співробітник НКВС. На кожній із зупинок з вагонів виносили померлих... Як тільки переїхали умовний кордон з Росією, охоронці залишили поїзд".

Оскільки в постанові Кремля наголошувалося на забороні виїзду і голодним селянам Північного Кавказу, то через два дні подібне рішення ухвалює Північно-Кавказький крайком ВКП(б). Нею, крім уже відомих загальних вказівок, передбачалася "дислокація оперативних заслонів і оперманеврених груп по боротьбі з втечами". Зокрема, на виходах з краю в північних районах оперзаслони мали розташовуватися на станціях Шахтна, Камено-

Уч. № 101 п. 10
от 23.11.33г.

О. П. Лавр
11/10/33

Директору НК ВНИ/С/ в СМК СССР в связи с массовым выездом крестьян за пределы Украины.

1. Послать всем обкомам и облизполкомам следующую директиву: /см. приложение/.

2. Предложить Уполнаркомпу /т. ^{де Вильгельм} ~~Саргисович~~ и КЕОКП ГПУ немедленно дать указания всем железно-дорожным станциям о прекращении продаж билетов за пределы Украины крестьянам и инспекции удостоверения РКК'ов о праве выезда или промышленных и строительных государственных организаций о том, что они заарбованы на те или другие работы за пределами Украины.

*Маму за
покупание билетов
и прочие вопросы
узнайте у
М/Г С/*

Ш. К. Сидор
В. М. Д.

за: Балашов (Украина)

Т. Давыдов, Директор
П. Сидоров, Конт. эконом.

ломна, Звереве, Міллерове, Морозовська і Ліхая. Оперманеврені групи контролювали маршрути Таганрог—Матвеево—Курган—Чертково, Морозовська—Обливська, Міллерове—Луганськ, Ліхая—Лиман, Звереве—Ровеньки. Резервна оперманеврена група в складі 18 осіб базувалася на станції Ліхая.

Крім того, створювалися оперзаслони всередині краю на станціях Хопри, Ростов, Кизитеринка, Сальськ, Кавказ, Крим, Туапсе, Белореченська, Прохладна, Армавір, Гудермес, Махачкала. Оперманеврені групи мали контролювати такі маршрути: Хопри—Тихорецька, Кавказ—Армавір, Краснодар—Тихорецька, Мінводи—Гудермес, Прохладна—Махачкала, Туапсе—Армавір. Фільтраційні пункти передбачалися на станціях Невинномиська, Мінводи, Георгієвськ і Прикумськ.

Аналіз даних маршрутів однозначно підтверджує, що загороджувальні загонами охоплювали зону розселення саме українського населення. Бо з пропонованої директиви не видно, що закривається виїзд до російських регіонів за хлібом донському козацтву.

Станом уже на 14 лютого 1933 року було затримано 31.783 особи, з яких 28.351 повернуто в місця їхнього проживання, а 3.434 притягнуто до відповідальності, 579 відібрано для направлення до Казахської АСРР. А до початку березня 1933 вже було затримано 219,5 тисячі осіб, з яких 186,6 тисячі повернуті додому.

Масштаби примусового повернення голодних українських селян з Росії були такими великими, що політбюро ЦК КП (б) У змушене було ухвалити 3 березня 1933 року постанову "О крестьянах, возвращающихся в свои села", в якій намічалося заходи щодо використання так званих поворотців:

"Считать необходимым бедняков и середняков, возвращающихся в свои села, хозяйственно устроить — путем:

1. Принятия части из них в колхоз.
2. Отведения свободных участков земли.
3. Переселения в другие районы, где ощущается острая нужда в рабочей силе и где еще есть излишки земли.

б) В отношении возвращающихся кулаков — считать необходимым организацию принудительного труда.

в) Поручить СНК практически разработать вопрос о по-

рядке и формах организации полупринудительного труда возвращающихся кулаков".

А от більшовицька влада Нижньої Волги сама напросилася в Сталіна на блокування свого регіону, про що свідчить шифротелеграма другого секретаря Нижньо-Волзького крайкому ВКП (б) Я. Гольдіна від 16 лютого 1933 року. Однак треба пам'ятати, що там компактною масою проживали українці-хлібороби, зокрема, в Республіці Німців Поволжя — 68.565. В основному вони мешкали в Покровському районі — 74,9 відсотка від загальної кількості населення.

На Нижній Волзі в 1930 році в цьому плані виділялося чотири райони: Владимирський Астраханського округу, де проживало до 90 відсотків українців; Самойловський у Балашовському окрузі — там мешкало понад 40 тисяч українців; Красноярський, у якому за рахунок приєднання окремих населених пунктів Данилівського мало мешкати 45 тисяч українського населення; Миколаївський Камішинського округу, де в той час нараховувалося близько 81 відсотка українців.

Тут мусимо додати, що коли голодні казахи вдавалися до так званого відкочів'я, тобто перекочувували на якийсь період до районів Західного Сибіру, Киргизії, навіть до Китаю, то стосовно їх ніяких постанов про насильницьке повернення в архівах не виявлено. Тобто, казахам не забороняли шукати продукти харчування за межами своєї республіки. Про це, до речі, свідчать і десятки архівних документів, виявлених нами у Казахстані.

Скажімо, в телеграмі керівників Казахстану Мірзояна і Кулумбетова від 29 серпня 1933 року наводяться дані про те, що тільки в Середньо-Волзькому краї Російської Федерації на той час перебувало "влаштованих казахів на різних роботах 15.386 осіб". Зрештою, прохання керівництва Казахстану про продовольче забезпечення відкочівників адресувалися до сусідніх регіонів ще з березня 1932 року. Зокрема, про це йдеться в телеграмах першого секретаря крайкому ВКП (б) Голощокіна до його колеги в Новосибірську Ейхе.

Цілеспрямовано забороняла Москва рятуватися від голодної смерті тільки українцям...

**"...ОТРЫВАЮТ ГОГОЛЯ ОТ ОБЩЕРУССКОЙ ПОЧВЫ"
(до 70-річчя заборони збірника "Гоголь і Україна")**

У 1952 році Головліт УРСР дав дозвіл на видання збірника статей про нашого великого земляка Миколу Гоголя під загальною назвою "Гоголь і Україна". Але начальника цієї цензурної інституції Костя Полонника все ще щось муляло. Після повторного уважного перечитання текстів він вирішив відмінити цей дозвіл, оскільки побачив, що вміщені матеріали не "позбавлені помилок буржуазно-націоналістичного характеру".

Особливо цього функціонера компартійного режиму налякало те, що в читачів збірника може скластися враження нібито "Гоголь тому й став геніальним російським письменником, що народився й виховувався на Україні". Відтак, мовляв, вільно чи невільно, автори статей "отрывают Гоголя от общерусской почвы, от русской национальной культуры".

Не міг Полонник пропустити до друку і такий вираз Олександра Білецького: "Автор "Ревізора" і "Мертвих душ" виростав в оточенні українського народного побуту, народної творчості, традиції давньої й сучасної йому української культури". Або вираз академіка Леоніда Булаховського: "Гоголь, який з дитинства ввібрав у себе мовну українську стихію, залишивсь українцем великою мірою і як російський письменник".

А далі К. Полонник, в оригіналі пише: "Очень нехорошим духом отдает от такой фразы Е. Кирилюка: "Обидва вони (т. е. Шевченко и Гоголь. — К. П.) палко любили свою рідну матір Україну і бажали їй всіякого добра... поважали російський народ...".

І ось тут К. Полонник уже розмахнувся своїм цензорським пером: "По Кирилюку выходит, что Украину и украинский народ Гоголь любил, а русский народ только уважал... Разве допустимо подобное утверждение по отношению к Гоголю — национальной гордости русского народа, светочу русской культуры?".

Зрозуміло, що після подібних висновків головного цензора УРСР того часу доля збірника була вирішена: він був знятий з виробництва для докорінної переробки. Згодом з цим погодився і консультант відділу художньої літератури та мистецтва ЦК КП України Іван Майстренко. Підтримав таку оцінку і секретар ЦК з ідеології Іван Назаренко.

ПЕРШЕ ПРОТВЕРЕЗІННЯ ВІД РАЙДУЖНИХ СПОДІВАНЬ (до 50-річчя виходу книги Дмитра Штогриня "Світла й тіні українських студій у Гарварді")

Уже з другої половини 1950-х років наша еміграція почала ставити питання про заснування в США Кафедри українських студій. Патріотично налаштоване громадянство радо відгукнулося на заклик збору коштів, які мали б стати гарантією існування українознавчої інституції при найстарішому й поважному американському університеті в Гарварді. З 1968 року такий проект був зреалізований, відтак наші жертводавці з нетерпінням чекали перших результатів діяльності першої такої кафедри українознавства за океаном.

Однак через чотири роки керівник цієї української наукової установи Омелян Прицак своєю статтю в американській «Свободі» здійняв хвилю невдоволення прихильників її створення. Справа в тому, що його публікація "Українська література в Гарварді" присвячувалась в основному "фіноугорській, тюркській, московській та іншим літературам, що не мають нічого спільного з українською літературою". Вона, "як віддзеркалення українського духового життя впродовж сторіч, буде підрядною темою відповідних питань чи періодів у порівняльній літературі й існуватиме як причинок і додаток до порівняльної літератури, а не як самостійний предмет...".

Тоді ж виявилось, що контракт Фонду кафедри українознавства з Гарвардським університетом "включає тільки два факти — плату грошей українським громадянством і відкриття кафедри чи катедр українознавства. Все наукове керівництво кафедрами, рішення обсади й напрямок студій залишаються виключно за проводом університету ... українське громадянство може мати можливість впливати на університетський провід публічною і моральною пресією, якби характер майбутніх українознавчих студій ішов наявно врозріз з українською науковою думкою і об'єктивною правдою про Україну".

Якраз це й приголомшило тоді ініціаторів створення Кафедри українознавства, бо їм стало зрозуміло: "коли провід Гарвардського Університету покличе на кафедри українознавства

підсоветських "науковців" і ті будуть голосити "советську правду" про Україну, українське громадянство за своїх зложених 3 мільйони доларів матиме право улаштувати протестаційну маніфестацію під Гарвардським Університетом!".

Члени світової управи Товариства української студуючої молоді, яке представляло наше студентство у вільному світі, були свідомі того, що, з одного боку, завдання цієї кафедри полягало у вихованні "повноцінних науковців-експертів з українських проблем і zarazом українських патріотів, а з другого боку, — захищати правду і лише правду про Україну перед ворожими суто політичними, чи квазі науковими тенденціями, які з рації своїх імперіялістичних інтересів намагаються цю правду в різний спосіб викривляти".

З огляду на це Управа Товариства доручила одному зі своїх активних членів Дмитру Штогрину проаналізувати діяльність Кафедри українознавства Гарвардського університету й зробити висновки щодо її майбутнього. Його ретельні дослідження тоді до певної міри протверезили українське громадянство, бо виявилось, що ніхто з п'яти членів Комітету українських студій "не є знавцем котроїсь із багатьох ділянок українознавства".

Крім того, Дмитро Штогрин зробив такий висновок: "українськими студіями керують в Гарварді спеціалісти проблем, зв'язаних з сусідами України, головно русистики і польоністики, але ні одного між ними немає, який би цікавився україністикою, хоч би як другорядним предметом своєї наукової діяльності".

Аналіз діяльності Кафедри українознавства Гарвардського університету професором Дмитром Штогрином був спрямований на те, щоб вивести її колектив на шлях наукових пошуків у царині дослідів історії й духовної спадщини рідного народу.

Д-р Дмитро М. Штогрин

СВІТЛА Й ТІНІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ У ГАРВАРДІ

Товариство Української Студіюючої Молоді
ім. Миколи Міхновського

І про це він писав в останніх рядках своєї праці: "Якщо в нас насправді є почуття відповідальності щодо повноцінного розвитку української науки та нашого молодого покоління, яке бажає пізнати цю науку, я переконаний, що спільно зможемо всеціло розв'язати цю проблему. Одначе треба спішитись, поки не пізно"...

А ще Дмитро Штогрин тоді всетаки сподівався, "що сторінка Катедри Українознавства в історії української науки буде світлою і на якій не буде плям, які вказували б, що за велике діло взялись малі люди і зрадили величну ідею".

З свого боку він доклав зусиль для розвитку українознавчих студій за океаном, організувавши і провівши 25 щорічних міжнародних конференцій з вказаної тематики в Іллінойському університеті в Урбана-Шампейні. Його жертвовність й вірне служіння науці й рідному народові — це приклад для співробітників нинішнього Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Зрештою, не тільки півстоліття тому серед української діаспори виникли застереження щодо напрямів і результатів дослідів Українського Гарварду. Чимало їх виникає й нині. Зокрема, коли йдеться про дослідження Голодомору-геноциду в 1932—1933 роках в Україні. Чомусь у проектах цієї наукової інституції превалює не ретельне вивчення вітчизняних архівів, а пристосування до чужинських наративів, у першу чергу, щодо підрахунку жертв цієї трагедії.

Це саме з Українського Гарварду пролунав заклик до нашої діаспори, аби на відкритті Меморіалу Голодомору-геноциду у Вашингтоні в 2015 році не говорити звичного вже про втрати в 7—10 мільйонів, а згадувати лише про 3,5 мільйона...

ЛЮТИЙ

1 лютого

70 років тому (1953) на Буковині народився Павло Дворський, відомий співак і композитор.

30 років тому (1993) Міністерство юстиції України зареєструвало Народний рух України як політичну партію. Голова — В'ячеслав Чорновіл.

2 лютого

430 років тому (1593) під П'яткою (нинішня Житомирщина) відбулася битва між козацькими відділами і польською шляхтою.

235 років тому (1788) російський уряд сформував із колишніх запорожців "Військо вірних козаків" (Чорноморське козацьке військо).

4 лютого

375 років тому (1648) обранням Богдана Хмельницького гетьманом розпочалось повстання козаків на Запорозжжі, котре стало початком визвольної війни.

155 років тому (1868) народився Михайло Коваль-Медзвєцький, військовий діяч, генерал-майор царської армії. Брав активну участь у громадсько-політичному житті Української громади в російській столиці. Навесні 1917 одним із перших генералів царської армії прибув до Києва та запропонував послуги Українській Центральній Раді. Був призначений начальником Головного геодезичного управління Генерального штабу Армії УНР. У ранзі генерал-поручника (1920) входив до складу Військової Ради УНР. Після інтернування частин Армії УНР до Польщі працював в Українській військовій місії у Варшаві, обирався членом екзильного уряду (1921—1922). Помер 10 вересня 1923 року у Варшаві.

35 років тому (1988) помер Михайло Грицай, український літературознавець і фольклорист. Народився 16 вересня 1925 року.

6 лютого

140 років тому (1883) у Києві народився Дмитро Григорович, відомий авіаконструктор. Помер 27 липня 1938 року.

80 років тому (1943) помер Іван Юхименко, український

актор, режисер, заслужений артист УРСР. Працював у театрах Києва, Дніпропетровська, Одеси, Чернівців. Народився 2 жовтня 1892 року.

75 років тому (1948) народився Михайло Сорока, перший і довголітній головний редактор газети "Урядовий кур'єр", головний редактор альманаху "Волинь моя", голова правління Київської організації Національної спілки журналістів України.

40 років тому (1983) помер Микола Шелюшко, український співак (тенор), педагог, заслужений діяч мистецтв УРСР. Закінчив Львівську консерваторію, де згодом викладав. Був солістом Львівського театру опери та балету. Народився 5 жовтня 1912 року.

7 лютого

90 років тому (1933) помер Микола Садовський (Тобілевич), український актор, режисер, театральний діяч, письменник, один із основоположників українського професійного театру. Грав у трупях М. Кропивницького, М. Старицького, був керівником труп, директором і режисером Руського народного театру у Львові, очолював Руський театр товариства "Просвіта" в Ужгороді. Народився 1 грудня 1856 року.

60 років тому (1963) в Міннесоті (США) в родині українського емігранта народилася Хайді-Марія Стефанишин, американська астронавтка.

8 лютого

125 років тому (1898) помер Іван Колеса, фольклорист, військовий лікар. Опублікував збірники: "Народження, хрестини, весілля, похорони руського народу в с. Ходович Стрийського повіту", "Галицько-руські народні пісні з мелодіями". Народився 9 вересня 1864 року.

105 років тому (1918) у Бересті делегаціями УНР та Австро-Угорщини було підписано таємну угоду про створення з українських земель Галичини та Буковини окремого коронного краю у складі Австро-Угорщини.

9 лютого

150 років тому (1873) у Глухові Чернігівської губернії народився Микола Сибільов, археолог, один з корифеїв вивчення кам'яної доби України, засновник краєзнавчого музею в Ізюмі. Помер 1943 року.

105 років тому (1918) у Бересті Центральні держави — Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина й Болгарія — визнали незалежність УНР.

10 лютого

5 років тому (2018) помер Мирослав Попович, український філософ, академік НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України, доктор філософських наук, професор, педагог, фахівець у галузі культурології, логіки та методології науки, історії української культури. Народився 12 квітня 1930 року в Житомирі.

11—15 лютого

60 років тому (1963) у Києві відбулася конференція з питань культури української мови, організована Київським державним університетом ім. Т. Шевченка та Інститутом мовознавства АН УРСР. Учасники конференції звернулися до політичного керівництва, вищих органів державної влади та управління з вимогою надати українській мові статус державної.

12 лютого

105 років тому (1918) у Бересті підписано додатковий договір між УНР і Туреччиною в розвиток Берестейської угоди між УНР і Центральними державами.

105 років тому (1918) у Коростені Мала Рада УНР ухвалила тризуб Святого Володимира Великого як Великий і Малий герб України.

80 років тому (1943) гітлерівські спецслужби повідомили про арешти органами гестапо в Берліні 136 бандерівських підпільників.

13 лютого

130 років тому (1893) народився Петро Волинський, український літературознавець і педагог. Помер 12 квітня 1982 року.

14 лютого

105 років тому (1918) Рада Народних Міністрів УНР ухвалила постанову, якою погоджувалася на укладення миру з радянською Росією за умови, що "Крим остається під впливом України" і "весь флот (також і торговельний) на Чорному морі належить тільки Україні".

80 років тому (1943) у ході Ворошиловградської операції військ Південно-Західного фронту звільнено Ворошиловград (нині — Луганськ).

15 лютого

110 років тому (1913) в Одесі народився Олександр Маринеску, відомий військово-морський діяч. Помер 27 листопада 1963 року в Ленінграді.

16 лютого

210 років тому (1813) народився Семен Гулак-Артемівський, композитор, співак, драматичний актор. Навчався в Києві в духовній семінарії, співав в Софійському Митрополичому хорі. Навчався вокальному мистецтву в Петербурзі, Парижі, Флоренції. Виступав на сценах імператорської опери в Петербурзі й Великого театру в Москві. Яскравий представник української композиторської школи. Автор лірико-комічної опери "Запорожець за Дунаєм". Помер 150 років тому — 5 квітня 1873 року в Москві.

80 років тому (1943) у ході Харківської операції військ Воронезького фронту від гітлерівців звільнено Харків.

55 років тому (1968) у Нью-Йорку помер Євген Маланюк, український поет-мислитель, блискучий есеїст та культуролог, перекладач, критик. Похований у Бавнд-Бруці (США). Народився 2 лютого 1897 року в Новоархангельську (нині — Кіровоградська обл.).

17 лютого

115 років тому (1908) народився Олекса Близько, український поет. Розстріляний 17 грудня 1934 р. за рішенням виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР під головуванням В. Ульріха.

17—21 лютого

80 років тому (1943) відбулася третя конференція ОУН-Б, що висловилася за необхідність боротьби проти СРСР і Німеччини, категорично засудила будь-яку співпрацю з гітлерівцями.

19 лютого

175 років тому (1848) народився Йосип Порчинський, ентомолог. Один із творців сільськогосподарської та медичної ентомології в царській Росії. Описав 10 нових родів та 130 видів і 7 різновидів комах. Помер 8 травня 1916 року.

21 лютого

145 років тому (1878) народився Осип Микитка, командир легіону Українських Січових Стрільців, отаман УГА, генерал-хорунжий. На початку листопада 1919 призначений командувати УГА. Вступив у переговори з командуванням Червоної армії. 10 лютого 1920 року заарештований органами ЧК. Йому неодноразово пропонували перейти на службу більшовицькій Росії, але генерал категорично відкидав такі пропозиції. Розстріляний у серпні 1920 року в підвалах Луб'янки.

22 лютого

140 років тому (1883) народився Никифор Григоріїв, відомий громадсько-політичний діяч. Помер 1953 року в США.

5 років тому (2018) помер Анатолій Решетников, український актор, народний артист України, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1983). Народився 22 червня 1923 року в Києві.

23 лютого

145 років тому (1878) народився Казимир Малевич, український і російський живописець. Один із основоположників супрематизму. Навчався в Київській рисувальній школі М. Мурашка, у 1904—1905 рр. — в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури. Твори: "На косовиці" (1909), "Чорний квадрат" (1913), "Супрематизм", "Жовте і чорне" (1916), "Дівчина з червоними древком" (1932) та ін. Помер 15 травня 1935 року у Ленінграді.

105 років тому (1918) Уряд УНР повідомив населення про запрошення для допомоги в боротьбі з більшовиками німецькій й австро-угорські війська.

50 років тому (1973) у Філадельфії помер відомий український учений Петро Ісаїв.

25 лютого

150 років тому (1873) у Києві створено Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. В його роботі брали участь Ф. Вовк, М. Зібер, П. Косач, М. Лисенко, С. Подолінський, П. Чубинський. Ліквідований згідно з Емським указом 1876 року.

100 років тому (1923) у родині українських емігрантів до Ка-

нади народився Степан Андруник, бригадний генерал Збройних сил цієї країни. Помер 25 травня 2006 року.

80 років тому (1943) помер Юхим Омелянович-Конашевич, нащадок гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, військовий діяч української армії. За Гетьманату був генеральним бунчужним у свиті П. Скоропадського, опікувався військовими формуваннями відродженого українського козацтва. Народився у 1865 році.

70 років тому (1953) у Парижі помер відомий мікробіолог Сергій Виноградський. Народився 1 вересня 1856 року в Києві.

26 лютого

370 років тому (1653) помер український філософ, один з перших професорів цієї дисципліни в Києво-Могилянській академії Йосип Кононович-Горбацький.

120 років тому (1903) у Таращі на Київщині народився Анатолій Александров, відомий фізик, довголітній Президент АН СРСР, тричі герой соціалістичної праці. Помер у Москві 3 лютого 1994 року.

110 років тому (1913) народилася Дарія Ребет (Цісик), українська політична і громадська діячка, публіцист. Активна діячка українського національно-визвольного руху. Член першої президії Української Головної Визвольної Ради. У післявоєнний період активна діячка міжнародного жіночого руху. Член керівних органів Світової федерації українських жіночих організацій. Автор низки статей, присвячених ідеології ОУН та історії повстанського визвольного руху. Померла у Мюнхені 5 січня 1992 року.

26 лютого — 6 березня

145 років тому (1878) у Львові відбувся судовий процес над групою відомих галицьких громадських діячів (у тому числі І. Франком, М. Павликом, О. Терлецьким), які звинувачувалися в революційній діяльності.

27 лютого

105 років тому (1918) у Львові народився Олександр Вороняк, відомий американський економіст. Трагічно загинув 21 лютого 1995 року.

95 років тому (1928) ухвалою Курського губвиконкому передбачалося закінчити українізацію до 1931 року.

5 років тому (2018) помер Олег Авраменко, український письменник-фантаст, журналіст і перекладач. Народився 25 вересня 1967 року в Херсоні.

28 лютого

65 років тому (1958) народилася співачка Лілія Сандулеса.

50 років тому (1973) у США помер український композитор і педагог Орест Турковський. Народився 18 квітня 1896 року у Вороблику Королівському на Лемківщині.

30 років тому (1993) у США помер відомий український селекціонер Григорій Гагарин.

Лютий

60 років тому (1963) прибув до Рима з Радянського Союзу Верховний архієпископ УГКЦ Йосиф Сліпий, випущений на волю із заслання стараннями ватиканської дипломатії.

20 років тому (2003) у США помер відомий діяч українського визвольного руху Микола Климишин. Народився 1909 року в Мостиці на нинішній Івано-Франківщині.

ПЕРЕЛЯК ХАТАЄВИЧА

(до 90-річчя виявлення катастрофічної смертності в Дніпропетровській області)

Наприкінці січня 1933 року, заклавши кордони УСРР і Кубані для виїзду за хлібом голодних українців, Сталін послав керувати ЦК КП (б) У свого наглядача Павла Постишева. Відтепер останній офіційно обійняв посаду другого секретаря ЦК, з якої відсунули недавно переведеного з Поволжя Менделя Хатаєвича.

Зрозуміло, що цей сталінський висуванець не залишився без керівного крісла — його перекинули першим секретарем Дніпропетровського обкому партії. Опинившись там, Хатаєвич намагався довести Сталіну, що це довір'я вождя (так треба було сприймати пониження в посаді!) він виправдає. Відтак з перших днів перебування тут Хатаєвич сигналізує до Кремля про ситуацію в області, не обминаючи її складних проблем. Зокрема, на початку лютого він повідомляє ЦК ВКП (б) і ЦК КП (б) У про випадки голодування в Дніпропетровській області.

З усього видно, йому не встигли дати відповідне роз'яснення, як себе вести в цій ситуації, тому 23 лютого 1933 року він підготував нове повідомлення в зазначені інституції. В спеціальній довідці "О случаях заболеваний и смертей на почве голода в Днепропетровской области", яка адресувалася Сталіну й Косіору, наводилися численні факти опухлих селян, у тому числі дітей.

Однак, прочитавши підготовлений проект, де повідомлялося про те, що "в некоторых селах Н. Васильевского района непогребенные трупы лежали по 10—15 дней, а в селе Терновке "за январь 19 случаев смертей от недоедания, из них 12 детей", Хатаєвич написав таку резолюцію: "Этого посылать не следует".

До цього часу досвідчений апаратник, очевидно, вже одержав поради зверху щодо реагування на факти голодних смертей. Але не завжди дотримувався їх, особливо під час телефонних розмов. Так, коли під час розмови по прямому дроту 13 березня 1933 року Хатаєвич, доповідаючи Постишеву про важке продовольче становище в області, хотів сказати, скільки ви-

Ц.п. В.п.п. /6/

Г. СТАЛИН

ЦК К.п. /5/ У. Г. КОССОРУ

О СЛУЧАЯХ ЗАБСТВАНИИ И СМЕРТЕЙ НА ПОСВЕ ГОЛОДА
ПО ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ

После сообщения о случаях голодных заболеваний и смертей в Межзавском и Покровском районах, посланного Вам мы провели ряд мероприятий по борьбе с этим явлением. Основное мероприятие, - помимо выделения 320 пудов хлеба для продовольственной помощи - это то, что мы нашим письмом /прилагается/ резко повернули наши районные комитеты к этому вопросу. До этого письма районные организации по этому поводу безответственно отмащивались, опасаясь, вероятно, обвинения в панике и оппортунизме, боясь репрессий. Этим они оказывали плохую услугу партиям, так как факты голодных заболеваний и даже смертей при полной ответственности партийной организации по этому вопросу /в некоторых селах Н. Васильевского района непороченные группы лежали по 10-15 дней/ дезориентировали наши живые партийные организации и без партийный актив, чем неизбежно воспользовались всякие анти-советские элементы для своей агитации среди колхозников и единоличников, для борьбы против подготовки и свая, против расписки семьи /слухов таких контрреволюционных выступлений прилагается/.

После нашего письма в послышки и ряд особо пораженных районов бригад для обследования и помощи /продовольственной и медицинской/ Райнаркомы повелеваются и должны в сотрудничестве с сельскими комитетами действительно руководить колхозниками, стали вести организованную борьбу с кулаками и партиями использовать голодные случаи для агитационных

мерло в семи селах Нововасилівського району за останні три місяці, то той його обізвав: "Тов. Хатаевич, относительно последнего вопроса, сколько вымерло, говорить не нужно. Давай вопросы другие. Потом не по аппарату можно поговорить...".

А завершуючи розмову, Постишев не забув нагадати й таке: «Лазарь Моисеевич (Каганович. — В. С.) просил передать Вам, что Вы много говорите о продовольственных затруднениях в Вашей области, и эта Ваша переписка направляется таким образом, что она проходит через руки всего аппарата как в Москве, так и у Вас. Такую практику надо прекратить».

Тож у подальшому подібних документів Хатаевич уже не відправляв до Москви.

РУКАМИ ПІДНЕВІЛЬНИХ КАЗАХІВ (до 90-річчя реалізації в Казахстані ухвал Кремля щодо припинення українізації)

Переслідування українства після сумнозвісних постанов Кремля в грудні 1932 року активізувалися в січні—лютому наступного: рішенням ЦК ВКП(б) від 12 лютого 1933 року випуск підручників українською мовою для шкіл РСФРР вже не передбачався ні на місцях, ні в Москві. У той час, як десятки національних меншин Росії, у тому числі євреї, німці, поляки, білоруси, не кажучи вже про вепсів, іжорів, самоїдів, яких було мізерно мало порівняно з українцями, могли одержувати й далі книги рідною для них мовою.

Подібні рішення ухвалювалися і на місцях. Так, 15 лютого 1933 року бюро Карагандинського обкому ВКП(б) ухвалило постанову щодо поліпшення роботи педагогічних технікумів. Йшлося, зокрема, і про Атбасарський, який раніше був українізований. Спеціальній комісії було запропоновано "особливо переглянути національний склад студентів, уживши заходів до поповнення технікумів кадрами з корінного населення, особливо звернувши увагу на припинення відсіву за рахунок казахів".

Аналіз архівних документів і газетних публікацій того часу однозначно засвідчує, що згортання національного відродження стосувалося винятково українства. Бо про духовний розвиток інших народів Москва продовжувала, принаймні про

людське око, піклуватися. Скажімо, ЦК ВКП (б) 1 березня 1933 року розглянуло замітку в газеті "Правда" під назвою "Про практику білорусизації". І це питання залишатиметься під пильним поглядом Кремля. Бо вже наступного дня опитом членів політбюро буде ухвалено постанову "Про викривлення національної політики ВКП (б) в Білорусії (лист білоруського вчителя в "Правду" від 25.II. 33 р.).

Треба наголосити, що в Кремлі не забували про своє рішення щодо припинення українізації. Так, 20 квітня 1933 року завідувачий таємним відділом ЦК ВКП (б) Поскрьобишев написав до секретаря Казахстанського крайкому ВКП (б) Мірзояна: "Прошу повідомити про хід виконання постанови ЦК ВКП (б) і РНК СРСР від 15.XII.32 р. (пр. ПБ № 126, п. 50/22) "Про українізацію в ДСК, Казакстані, Середній Азії, ЦЧО та інших районах СРСР".

На виконання цього звернення бюро Казахстанського крайкому ВКП (б) 2 травня 1933 року доручило завідувачому відділом культури й пропаганди Садвокасову "перевірити хід виконання рішення ЦК про перехід українських районів і шкіл на російську мову і доповісти про результати до 25 травня". Доповідаючи ЦК ВКП (б) про виконання цієї постанови, керівники ідеологічного відділу Казахстанського крайкому більшовицької партії 9 червня 1933 року зазначали, що з 96 українських шкіл у Східно-Казахстанській, Алма-Атинській, Південно-Казахстанській і Актюбинській областях на російську переведено лише 44, а "в таких найголовніших українських районах, як Акбулакський і Федорівський, переведено тільки 3 школи. Переведені на російську мову Атбасарський і Акбулакський педтехнікуми. Всього в краю було 3 українські газети ("Більшовицький штурм" у Федорівському районі, "Прапор колгоспу" — Атбасарському р-ні і "За соц. будову" — Акбулакському р-ні), вони всі зараз переведені на російську мову".

До речі, постанова Казахстанського крайкому ВКП (б) від 4 квітня 1933 року про коренізацію вже не згадувала взагалі про існування української меншини в цій радянській республіці. В даному документі йшлося лише про коренізацію казахів, потаємне переведення на мову корінної нації всього діловодства в Казахстані.

Справді, починаючи з кінця 1932 року, про українців у Казахстані намагаються не згадувати. Так, у матеріалах до звіту уряду Казахської АСРР ІХ крайовому з'їзду рад за 1931—1934 роки в розділі про роботу серед національних меншин уже нічого не пишеться про українізацію в республіці, хоч про коренізацію інших меншин (дунган, уйгурів, узбеків і таджиків) сказано. Навіть у дослідженнях про селянське переселення до Казахстану намагаються уникнути згадки про власне українців, хоч називаються головні терени виходу — Полтавська, Чернігівська. Однак про переселенців з цих регіонів пишуть як про російське населення.

Те ж саме можна сказати і про збірник "Культурное строительство в Казахстане", в якому не вміщено жодного документа про організацію української національної школи в Казахстані в 1923—1932 роках. Грішили цим такі здавалося б фундаментальні праці, як "История Казахской ССР". У них могли писати, скажімо, про кількість відкритих з середини 1920-х років татарських, узбецьких, уйгурських, німецьких, естонських шкіл, де навчання, як правило, велося рідною мовою. Але жодного слова про десятки українських.

Кремлівська постанова від 15 грудня 1932 року про припинення українізації дасть поштовх і для розгортання масштабних репресій проти українства. В тому ж Казахстані буде сфальсифіковано так звану справу українців. Скажімо, засланий туди український архівіст Микола Горбань зробив дуже багато для становлення архівної справи в цій республіці. Але його зустрічі із земляками в Алма-Аті, в тому числі з висланими з України, розмови про події в рідному краї стали підставою для звинувачення його в українському націоналізмі. Тим паче, не забули каральні органи згадати при цьому і його позитивну оцінку в бюлетені Центрального архівного управління КАСРР підручника "Архивознаводство", підготовленого в Україні. Відтак Микола Горбань був заарештований "за антирадянську діяльність" і висланий на три роки в Обсько-Іртишську область...

А БАКУ СВОЄЧАСНО НЕ ПОВІДОМИЛИ...

(до 90-річчя українізації в Азербайджані)

Перша згадка про поселення українців в Азербайджані відноситься до 1867 року, коли в Ленкоранському повіті з числа переселенців з Єнотаївського повіту Астраханської губернії, "отставников и малороссиян", засновується село Православне. Очевидно, українці з походження оселилися тоді і в Михайлівці, Іванівці на річці Акуші в Джевадському повіті.

Згодом Російська імперія, плануючи майбутні завоювання в напрямку Індійського океану, переселяє тисячі українців з кубанських станиць уздовж можливих пересувань свого війська, щоб створити надійну базу постачання продовольством. Особливо багато нащадків Війська Запорозького тоді одержали землю в родючій Муганській долині.

Однак до 1917 року українці в Баку й Азербайджані взагалі не означалися, про що свідчать дані місцевих переписів. Не фіксувалися вони окремим рядком і за результатами перепису населення 1921 року, оскільки, як зазначалося в спеціальній пояснювальній записці, українці й білоруси вважалися росіянами. І це, незважаючи на те, що в часи існування Азербайджанської Демократичної Республіки українське питання розглядалося на державному рівні, зокрема, їхнє становище в Муганській долині, де їх тоді нараховувалося близько 20 тисяч.

Зрештою, наявність українців в Азербайджані підтвердилася переписом 1926 року. Тоді були зафіксовані цілі села, де наші співвітчизники складала абсолютну більшість населення. Скажімо, до таких належали Алі-Байрамлі, Ширванівка, Набран, Олексіївка, Оленівка, Миколаївка Нижня, Петропавлівка, Аронівка, Гасабівка, Катеринівка, Павлівка, Борисполь, Василівка, Ізмайлівка, Агтала (Родниківка), Новомихайлівка, Красний Хутір, Володимирівка, Новохерсонське, Калинівка (Іларіонівка), Архангеловка, Богословка, Великокняже, Новомихайлівка, Татьянівка, Брусилівка, Кіровка, Пушкіно, Українські Отруби, Новодонецьке, Покровка...

Про колишні українські села в Азербайджані тепер нагадують лиш ось такі цвинтарі...

Усього ж, за переписом 1931 року, в Азербайджані українців нараховувалося 6.215 осіб. Проте українізація в цих селах не розпочиналася. Тільки в 1932 році це питання виникло в зв'язку з тижнем Закавказької ФСРР в УСРР. І вже в першому варіанті плану другої культурної п'ятирічки в Азербайджані передбачалося навчання українською мовою в числі інших п'ятнадцяти. Зокрема, було визначено, що з 1933—1934 навчального року в кількох селах з переважанням українського населення будуть відкриті перші класи для навчання рідною мовою. Спочатку в них планувалося кілька десятків учнів, а до кінця другої п'ятирічки за партами в українських школах Азербайджану мало їх бути вже кілька сотень.

І ці плани продовжували втілювати в Азербайджані навіть після сумнозвісних постанов Кремля від 14 і 15 грудня 1932 року про припинення українізації в СРСР. Скажімо, коли 24 лютого 1933 року на колегії наркомату освіти Азербайджанської СРР розглядалося питання про постачання підручників для національних шкіл, заступник наркома Джуварлінський заявив: "Українські школи будуть забезпечуватися з України, російські з Москви і т. д."

Можна припустити: через те, що згадані постанови ЦК ВКП (б) і Раднаркому СРСР були цілком таємними, і в них не згадувалося про Азербайджан, а лише про Північний Кавказ, Далекий Схід, Казахстан, Середню Азію, Поволжя і Центрально-Чорноземну область, в Баку могли просто не знати про грізний московський документ щодо повного згортання українізації. А відтак продовжували виконувати директиви XII з'їзду РКП (б) і щодо коренізації в своїй республіці української нацменшини.

Можливо, саме тому в документах Наркомату освіти Азербайджанської СРР значиться, що в 1935—1936 навчальному році українською навчається 88 дітей. Тільки ретельне вивчення документів у районних архівах Азербайджану дасть відповідь на це питання.

З ВІЛЬНИМ СЛОВОМ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ (до 60-річчя від дня звільнення Йосифа Сліпого з більшовицької каторги)

З 1945 року Митрополит Української греко-католицької церкви Йосиф Сліпий поневірявся по сибірських каторгах. І там він продовжував боротися за віру й Україну в щоденних молитвах. Відтак Боже Провидіння не дало нелюдам втішитися його смертю в ув'язненні. Через вісімнадцять років поневірянь великого страдника за віру й Україну та влада під тиском міжнародної громадськості й кло-

потань Папи Римського Івана ХХІІІ змушена була звільнити.

Однак на прохання Митрополита про повернення до своїх віруючих у Галичині — відмовила. Довелося їхати за кордон, де його також чекали мільйони вірних. І не тільки вони — всі, хто цікавився долею українського народу і його провідників, що зазнавали переслідування за свої релігійні переконання.

Опинившись у вільному світі, Митрополит Йосиф Сліпий одразу ж розпочне активну діяльність, спрямовану на захист прав вірних УГКЦ в СРСР, добиватиметься її відновлення, апелюючи до світової громадськості. Більше того, він ставить питання про створення Патріархату Української греко-католицької церкви.

Особливо промовисто висвітлено в тогочасній європейській пресі появу Йосифа Сліпого на другій сесії Ватиканського собору: "На початку 46-х Загальних Зборів Собору кардинал Леркаро просив Отців стриматися від оплесків. Однак, як тільки було проголошено, що промовлятиме Кир Сліпий, Отці все ж зааплодували. Всі стримали віддих, щоб почути кожне слово з уст того єпископа, що повернувся з сибірських концтаборів, де його в'язнили довгі роки за віру та за вірність Римові. "Venedictus Deus" почав він. "Нехай буде благословен Бог у Пресвятій

Тройці й Пречиста Марія за ту чудесну змогу, що нам дана брати участь у цьому великому і величному Соборі. Нехай буде благословен Бог, — так почав свою знамениту проповідь св. Йоан Золотоустий після повороту з заслання, прославляючи віковичність Церкви й суєтність та проминальність усіх переслідувань".

Кир Сліпий подякував Апостольській Столиці та всім за старання його визволення і за молитви в користь його Церкви. "Цей Собор, — сказав він, — могутній. Завдяки ньому Церква оновиться і, якщо Бог захоче, відбудує єдність".

Те, що Митрополит сказав далі, було гімном на честь Української Церкви: "Мене рекомендують мої попередники. З наших українських земель був присутній на Нікейському соборі готський єпископ, що прибув з країни скитів, наших предків, де тоді панувала свобода й релігія. На константинопольському Соборі був херсонеський єпископ. На першому Ліонському Соборі митрополит Петро доповів про монгольську небезпеку. Собор був такий вражений цією заявою, що Папа Інокентій IV молився: Нехай Церква буде звільнена від татарських страхіть. В Констанції і у Фльоренції був присутній київський митрополит, що підписав Унію з Римом. Тут, на цьому Ватиканському Соборі, ми заявляємо сповідання католицької віри від імені 20 присутніх єпископів і багатьох неприсутніх.

Від Собору ми надіємося оновлення соціальної активності. Щоб усі бачили, що Церква служить убогим. Щоб вона, в ті часи великих суспільних переворотів, була готова допомогти людству розв'язати соціальне питання і вказати людям шлях до життя вічного. І щоб вона була також готова перенести за ради Христа й найтяжчі страждання".

А одна з американських газет писала наступне: "Собор пережив драматичний момент, коли один владику українського обряду, що був недавно звільнений з комуністичної тюрми, повстав з місця, щоб уперше взяти слово. Грім оплесків залунав у великому храмі Св. Петра, заглушуючи формальні й напіврішучі протести головуючого члена президії".

БЕРЕЗЕНЬ

1 березня

165 років тому (1858) народився Павло Тутковський, український геолог, палеонтолог і землезнавець, академік УАН. Автор оригінального вчення про біосферу. Один із засновників четвертинної геології України. Помер 3 червня 1930 року.

100 років тому (1923) Повірений у справах УНР в Німеччині Роман Смаль-Стоцький висловив протест міністру закордонних справ цієї країни фон Розенбергу з приводу вторгнення берлінської поліції до приміщення Посольства України.

85 років тому (1938) народився кіноактор Броніслав Брондуков. Помер 22 липня 2004 року в Києві.

3 березня

135 років тому (1888) народилася Наталена Королева, українська письменниця. Померла 1 липня 1966 року в Мельнику поблизу Праги.

135 років тому (1888) народився Левко Чикаленко, археолог, український політичний та державний діяч, секретар УЦР Син Євгена Чикаленка. Помер на еміграції 7 березня 1965 року.

4 березня

120 років тому (1903) народився Юрій Дольд-Михайлик, український письменник і сценарист. Помер 17 травня 1966 року.

5 березня

190 років тому (1833) народився Іван Щолков, український фізіолог, професор та ректор (1890) Харківського університету, ректор Варшавського університету. Засновник харківської школи фізіологів. Помер 27 травня 1909 року.

5 років тому (2018) у Києві помер Михайло Чембержі, український композитор, педагог, учений, громадський діяч, ректор Київської дитячої академії мистецтв. Заслужений діяч мистецтв України (1993), народний артист України (1997), професор. Народився 15 липня 1944 року в Ізмаїлі.

7 березня

120 років тому (1903) в українській родині в Санкт-Петербурзі народився Михайло Леонтович, видатний фізик ХХ століття. Помер 30 березня 1981 року в Москві.

8 березня

80 років тому (1943) відбувся перший бій проти гітлерівців

1-го Окремого Чехословацького батальйону, складеного з українців, біля Соколового Харківської області.

65 років тому (1958) Президія Української Національної Ради в еміграції заснувала пам'ятний знак "Военний хрест".

9 березня

170 років тому (1853) народився Григорій Цеглинський, громадський діяч, педагог, письменник, критик, публіцист. Помер 23 жовтня 1912 року у Відні.

115 років тому (1908) народився Тарас Боровець, військовий та політичний діяч України. Один з авторів плану партизанської боротьби із сталінським режимом на західноукраїнських землях. У серпні 1940 нелегально прибув на Волинь. 1941 заснував і очолив на Волині Українську Повстанську Армію "Поліська Січ". Деякий час у 1941 р. утримував значну територію під українським самоуправлінням — "Олевську республіку". У 1943 заарештований гестапо та кинутий до концтабору. Після Другої світової війни перебував у Німеччині, згодом емігрував до США, де і помер 15 травня 1981 року.

10 березня

85 років тому (1938) розстріляно головного творця першого в світі танкового дизельного двигуна В-2 Костянтина Челпана. Народився 27 травня 1899 року в Приазов'ї.

10—11 березня

80 років тому (1943) в результаті дводенних боїв у Дивині на Берестейщині сотня УПА під проводом Сергія Качинського ("Остап") зліквідувала гітлерівський охоронний відділ і заволоділа великою кількістю німецької зброї.

11 березня

175 років тому (1848) народився у Пензі Олександр Ягн, український архітектор, художник, майстер художньої кераміки. Навчався в Академії мистецтв у Римі. З 1876 року жив в Україні. Один із перших представників українського модерну. Автор архітектурного ансамблю в с. Білорічиці (маєтку О. Рахманової), будинків Капніста в Великій Обухівці (тепер — Полтавської обл.), каплиці-усипальниці Кочубеїв у Ярославці (тепер — Сумська обл.), проекту даху і внутрішнього оздоб-

лення Московських торгових рядів (Державний універсальний магазин). Організував художньо-виробничі майстерні у Вороньках. Один із перших у вітчизняній практиці відновив виробництво художньої майоліки і теракоти за мотивами українського народного орнаменту. Помер 10 лютого 1922 року.

160 років тому (1863) народився Володимир Липський, український ботанік, академік УАН, один з її організаторів, віце-президент (1921—1922) і президент (1922—1928). Описав, зокрема, 4 нових роди та понад 220 видів і різновидів рослин. Помер 24 лютого 1937 року.

125 років тому (1898) народився Василь Бобинський, поет, один із фундаторів літературної групи "Митуса", редактор місячника "Вікна", перекладач, публіцист і критик. Переїзд зі Львова до радянської України став добровільним кроком назустріч смерті: поет був репресований як ворог народу (1938).

11 березня — червень

80 років тому (1943) відбувся рейд з'єднання більшовицьких партизанських загонів під командуванням О. Федорова у Волинську область.

12 березня

160 років тому (1863) у Санкт-Петербурзі народився Володимир Вернадський, український геолог, геохімік, мінеролог та кристалограф; основоположник геохімії, радіогеології, біогеохімії, творець широковідомого у світі вчення про біосферу, творець та перший президент (1918—1921) УАН. Помер 6 січня 1945 року.

5 років тому (2018) помер Олесь Терещенко, телеведучий, Заслужений журналіст України. Народився 9 січня 1975 року в Донецьку.

12—16 березня

95 років тому (1928) у Харкові на об'єднаному Пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У Л. Каганович звинуватив О. Шумського в українському буржуазному націоналізмі, а також зробив доповідь про економічну контрреволюцію, що стала одним із чинників "шахтинської справи" — застосування репресій проти технічної інтелігенції.

90 років тому (1933) нарком землеробства УСРР Олександр Одинцов доповів секретареві ЦК КП(б)У Станіславу Косіору про масовий голод в Уманському, Шполянському й Білоцерківському районах Київської області.

20 років тому (2003) померла видатний український політик, громадський і державний діяч, перший Голова Конгресу Українських Націоналістів, Голова Проводу Революційної ОУН Слава Стецько. Народилася 14 травня 1920 року на Тернопільщині.

13 березня

135 років тому (1888) на Сумщині народився Антон Макаренко, педагог і письменник. Закінчив Полтавський педагогічний інститут. Здійснив досвід масового перевиховування дітей-правопорушників у трудовій колонії поблизу Полтави і в дитячій комуні в передмісті Харкова. Помер у Москві 1 квітня 1939 року.

90 років тому (1933) народилася Емма Андієвська, українська письменниця, малярка. З 1943 р. в еміграції (Франція, США, ФРН). Характерна поетика сюрреалізму, її перу належать збірки поезії "Базар", "Кав'ярня", "Архітектурні ансамблі", романи "Герострат", "Роман про людське призначення". Мала ряд малярських виставок.

90 років тому (1933) помер Михайло Пачовський, український письменник, педагог, композитор-аматор. Закінчив Віденський університет. Учителював у Львові, Коломиї, Долині. Автор повісті "Вечорниці", фольклористичних досліджень "Дещо про руські билини і думи" (1893), статей про Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Шашкевича, пісень для мішаного хору. Народився 20 жовтня 1861 року.

80 років тому (1943) помер Сергій Щастний, мікробіолог та епідеміолог. Майже все життя жив і працював в Україні. Основні наукові дослідження присвячені проблемам імунітету, анафілаксії та епідеміології чуми та холери, профілактиці туберкульозу та ботулізму. Брав участь в організації боротьби з епідемією чуми в Одесі (1910—1911). Народився 7 вересня 1875 у Санкт-Петербурзі.

40 років тому (1983) помер Борис Тен (Микола Хомичевський), український поет, перекладач, диригент, педагог. Закінчив Житомирський інститут народної освіти, Московський музично-педагогічний інститут ім. Гнесіних. Репресований у 1929 році. Після 1945 року викладав у музичному, культурно-освітньому училищах, інституті іноземних мов, педагогічному інституті в Житомирі. Твори: хори на сл. Т. Шевченка, М. Рильського, обробки народних українських пісень, посібник "Порядник для керівників самодіяльного хору", переклади українською мовою лібретто опер Д. Беліні, Р. Вагнера, Д. Верді. Народився 27 вересня 1897 року.

14 березня

105 років тому (1918) керівник російського більшовицького уряду Володимир Ульянов-Ленін у листі до Серго Орджонікідзе наказував негайно створити антиукраїнський фронт на основі "залучення у справу селян, рішуче і безумовне перелицювання наших частин, які знаходяться на Україні, на український лад — таке тепер завдання. Потрібно Антонову заборонити називати себе Антонов-Овсієнко, він повинен називатися просто Овсієнко. Те ж слід сказати про Муравйова (якщо він залишиться на посаді) і інших".

80 років тому (1943) у Харкові народилася Людмила Юрченко, українська співачка (меццо-сопрано), народна артистка УРСР. Працювала у Київському театрі опери та балету.

65 років тому (1958) в Інституті математики АН УРСР було розроблено універсальну електронно-обчислювальну машину "Київ".

15 березня

100 років тому (1923) у Відні самоліквідувався емігрантський уряд ЗУНР.

95 років тому (1928) у Вільці Сяноцького повіту народився Іван Бердаль, відомий різьбяр по дереву. Помер 20 травня 1986 року в Трускавці на Львівщині.

17 березня

160 років тому (1863) у Полтаві народився Леонід Манько, український актор і драматург. Працював у трупах М. Кропив-

ницького, М. Старицького, Г. Деркача, П. Мирова-Бедюха, О. Суслова, Д. Гайдамаки. Автор п'єс "Нещасне кохання", "Що посієш, те й пожнеш" та ін. Помер 14 травня 1922 року в Кіровограді.

130 років тому (1893) помер Костянтин Трутовський, український живописець і графік. Вільний слухач Петербурзької Академії Мистецтв, з 1860 р. — її академік. Твори: "Колядки на Україні", "Кобзар над Дніпром", "Весільний викуп" та ін. Створив ілюстрації до поем Т. Шевченка. Народився 28 січня 1826 року в Курську.

18 березня

110 років тому (1913) у Львові засновано товариство "Українські січові стрільці", чим покладено початок відродження збройної сили нашого народу.

30 років тому (1993) відомому українському вченому Словачини Миколі Мушинці у Києві вручено перший диплом доктора наук незалежної України.

20 років тому (2003) у Києві помер відомий письменник-фантаст і громадсько-політичний діяч Олесь Бердник. Народився 25 листопада 1927 року.

19 березня

130 років тому (1893) у селі Вікні Скалатського повіту в Галичині народився Василь Мудрий, відомий український громадсько-політичний діяч міжвоєнної Польщі, один із засновників і керівників Українського національно-демократичного об'єднання.

21 березня

115 років тому (1908) помер Володимир Антонович, український історик, археолог і етнограф, геральдист, історіософ, громадський діяч, професор Київського університету. Був головним редактором видань "Временной Комиссии для разбора древних актов", фундатором товариства Нестора-літописця. Основоположник народницької історичної школи, активний діяч національно-визвольного руху. Очолював "Стару громаду" у Києві. Народився 30 січня 1834 року.

35 років тому (1988) у Берклі (США) помер видатний астро-

ном сучасності Микола Бобровников. Народився 29 квітня 1896 року в Старобільську на нинішній Луганщині.

22 березня

135 років тому (1888) в станиці Настасівській на Кубані народився Василь Іванис, видатний український державний і громадсько-політичний діяч. Помер у Торонто 28 вересня 1974 року.

130 років тому (1893) в Олександрії на нинішній Кіровоградщині народився Дмитро Чижевський, видатний український філософ-енциклопедист. Помер 18 квітня 1977 року в еміграції.

80 років тому (1943) відділ УПА звільнив з Луцької тюрми 40 полонених, які вступили до лав українських повстанців.

80 років тому (1943) гітлерівці зліквідували оунівську групу в селі Теребежеві на Пинщині, керівником якої був місцевий староста Олексій Ярошевич.

24 березня

75 років тому (1948) у Кламарі (Франція) помер видатний філософ сучасності Микола Бердяєв. Народився 18 березня 1874 року в Києві.

25 березня

40 років тому (1983) в Австралії помер відомий біохімік українського походження Томас Бабій.

26 березня

190 років тому (1833) народився Олександр Кістяківський, видатний правознавець. Помер 25 січня 1885 року в Києві.

28 березня

400 років тому (1623) народився Роман Ракушка-Романовський, український державний і військовий діяч, ймовірний автор Літопису Самовидця. Походив із ніжинських реєстрових козаків. Брав участь у національно-визвольній війні українського народу під проводом Богдана Хмельницького. У 1658—1663 рр. — ніжинський сотник, полковий суддя (1659). У 1663—1668 рр. — генеральний підскарбій. Помер 1703 року.

90 років тому (1933) більшовицька влада ліквідувала Український театр на Північному Кавказі.

80 років тому (1943) сотня УПА відбила наступ півтори тисячі гітлерівців біля Костополя на Рівненщині, ліквідувавши 58 ворожих солдатів.

29 березня

295 років тому (1728) народився Кирило Розумовський, останній гетьман України (1750—1764), граф, генерал-фельдмаршал. 1746 року, у 18-річному віці, призначений президентом імператорської АН і перебував на цій посаді майже 50 років. Помер 15 січня 1803 року, похований у Воскресенській церкві в Батурині на Чернігівщині.

30 березня

175 років тому (1848) у Відні ухвалено закон про скасування кріпосного права.

105 років тому (1918) помер Сильвестр Кричевський, письменник, перекладач, літературознавець, педагог. Народився 16 січня 1871 року.

60 років тому (1963) у Києві народився Олексій Михайличенко, відомий футболіст київського "Динамо" і збірної СРСР, чемпіон Італії (1991), Шотландії (1992—1996), володар Кубка Кубків (1986), олімпійський чемпіон (1988).

31 березня

150 років тому (1873) народився Микола Міхновський, український політичний діяч, ідеолог самостійницького руху, лідер Української народної партії, член Центральної Ради, ініціатор українізації армії 1917 року. Помер 25 травні 1924 році.

135 років тому (1888) у Єлисаветграді (нині — Кропивницький) народився Генріх Нейгауз, видатний піаніст. Помер 10 жовтня 1964 року в Москві.

Березень

145 років тому (1878) відбувся виступ студентів Київського університету проти жандармського свавілля. Влада жорстоко розправилася з протестуючими, виключивши 134 студенти з університету.

95 років тому (1928) президія Троїцького окружкому на Уралі ухвалила постанову про будівництво української школи на пожертви місцевого населення.

55 років тому (1968) направлено листа до ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та Президії Верховної ради СРСР з протестом проти нової хвилі політичних репресій другої половини 60-х років, який підписали 139 чоловік, з них — 26 працівників Академії наук УРСР. Серед авторів звернення: кінорежисер С. Параджанов, доктор фізико-математичних наук А. Любченко, літератори І. Світличний, Г. Кочур, В. Шевчук, Л. Костенко, М. Коцюбинська, Б. Харчук, З. Франко, кандидат історичних наук М. Брайчевський, члени-кореспонденти АН УРСР А. Скороход, Ю. Березанський, А. Сітенко, К. Толпиго та ін.

45 років тому (1978) у Мюнхені з ініціативи Президента УНР в екзилі розпущено предпарламент Української Народної Республіки.

35 років тому. (1988) у московському журналі "Огонек" вперше надруковано матеріал про штучний голод 1932—1933 років в Україні.

Березень—жовтень

165 років тому (1858) в Україні створено дворянські комітети для підготовки реформи із скасування кріпосного права.

ОДИН З ТВОРЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ДИВА (до 100-річчя від дня народження Миколи Гибала)

Світова слава України в цивілізаційному поступі людства визначається не тільки видатними досягненнями в різних галузях науки й техніки, а також у духовній сфері. Тисячоліттями нас знають і як неперевершених хліборобів, котрі здатні забезпечити золотим збіжжям як своє громадянство, так і десятки країн світу. І забезпечують цей напрямок українські селяни, котрі вже 600 поколінь під-

ряд рік у рік засівають наші чорноземи золотодайним зерном. Зрештою, всі вони буденно створюють хліб для всього людства, усвідомлюючи, що ця місія покладена на українство вічно.

Саме до таких творців цього дива природи необхідно віднести і уродженця невеликого села Зелене, що в Ружинській територіальній громаді Житомирській області, Миколу Гибала, якому в березні виповнилося б 100 років. Вихідець з бідної селянської родини мав природний розум, відтак уже після школи міг працювати бухгалтером у колгоспі. До цих обов'язків він повернувся і після воєнних доріг на Першому Українському фронті Другої світової.

Сумлінність, розсудливість, відданість справі — ці риси характеру Миколи Гибала висунули його на очільника колективного господарства у селі Вільнопілля, звідки він через 7 років був переведений до Ружина, тодішнього райцентру, для виведення з прориву тамтешнього колгоспу. Тут він головував з 1961 до 1994 року — аж до самої смерті.

Ці роки в житті Миколи Гибала відзначаються не тільки його вмінням вловити новачі сільськогосподарського виробництва, запровадити передові технології в землеробство й тваринницт-

во, а й налагоджувати стосунки з людьми. Їм він давав, як казали в ті часи, можливість забезпечено жити.

А ще голова ружинського колгоспу підтримував молодь, допомагав бажаючим здобувати вищу освіту. Автор цих рядків як бригадир учнівської виробничої бригади Ружинської середньої школи пригадує, що Микола Гибало щороку клопотався, аби учні майбутніх випускних класів могли в повному складі за рахунок господарства поїхати на екскурсію в Карпати.

Не забувається також і те, що, підписавши необхідні довідки для конкурсної комісії Київського державного університету в 1967 році для колишнього вже бригадира учнівської бригади, Микола Гибало наказував своєму водієві:

— Вези його негайно на автобусну. Якщо автобус уже відправився — доганяй його до Сквири. Не наздоженеш — вези до Києва...

ЩОБ ЗАТЕРЛАСЬ ПАМ'ЯТЬ НА ЧУЖИНІ

**(до 90-річчя масового вивезення
мертвих українців до Казахстану)**

Коли українські холуї запопадливо кинулися виконувати директиви вусатого тирана від 1 січня 1933 року про реквізицію всього їстівного в наших селян за невиконання ними непосильних планів хлібозаготівель, голодні люди подалися на всі сторони в пошуках будь-яких продуктів харчування. Багато вже виснажених від тривалого недоїдання мешканців сіл не могли доїхати навіть до недалеких залізничних станцій. Коли на них поїзди зупинялися, то з вагонів виносили трупи померлих, які залишали на перонах.

Поки земля не замерзла, то їх ховали в нашвидкуруч вирихтих ямах неподалік колій. Але коли вдарили морози, то викопати потрібні могили вже не було кому. Відтак трупи почали штабельювати неподалік станцій. Скажімо, в Дніпропетровську вони лежали неподалік головного вокзалу міста аж до весняного потепління, коли вже виникла загроза поширення різних

епідемії. Тоді трупи завантажили у товарні вагони й кількома ешелонами відправили в невідомому напрямку на схід.

На Київщині померлих з малих станцій почали звозити до Дарниці. Зокрема, на місцеву бойню вже привезли вагон трупів. На засіданні політбюро ЦК КП (б) У в березні 1933 року перший секретар Київському обкому партії Демченко повідомив про це його членів і присутнього наркома постачання СРСР Мікояна. Голова ДПУ УСРР Балицький пробував заперечувати, однак Демченко продовжував наполягати, посилаючись на інформацію відповідального працівника обкому партії.

Серед матеріалів кримінальної справи № 2201900000000309, відкритої 21 жовтня 2019 року Службою Безпеки України, є свідчення мешканця Конотопа Сумської області Павла Розуменка, котрий під присягою повідомив про відомості, які одержав від свого батька Миколи Розуменка і діда Івана Зимовця: "З їх слів мені відомо, що в лютому—березні 1933 року під контролем співробітників міліції, спеціально створені бригади збирали трупи загиблих українців та звозили їх до залізничної станції Вирівка, яка розташована на околиці міста Конотоп Сумської області.

Трупи складали на території складу залізничної станції, оголоженого дерев'яним парканом. Про це місце йому розповідав знайомий машиніст, який працював на залізниці. В даний час я вже не пам'ятаю прізвище та ім'я цього машиніста.

Пам'ятаю, що про ті події дід розповідав мені з острахом. Одного разу я і моя родина були на станції Вирівка, і він показав нам це страшне місце.

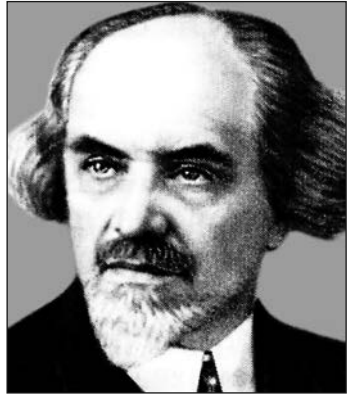
Саме з цієї станції у лютому—березні 1933 року трупи загрузили в залізничні вагони та два ешелони відправили в Казахстан під охороною співробітників Конотопської міліції. В Казахстані привезені трупи скидали до завчасно підготовлених ям, що знаходились в степу, недалеко від залізничної колії".

Ось так чинила більшовицька влада: замість того, щоб віддати людські почесті невинно убієнним Голодомором на рідній землі, вона таємно вивозила їхні останки за тисячі кілометрів на чужину, аби приховати свої злочини перед українством.

ФІЛОСОФ МАЙБУТНЬОГО

(до 75-річчя від дня смерті Миколи Бердяєва)

Україна дала світові видатного філософа ХХ століття — Миколу Бердяєва (18.03.1874—24.03.1948), котрий народився в нинішньому Обухові, а вже хрещений був у Києві. У 1898 році під час навчання в університеті Св. Володимира був заарештований за пропаганду соціалістичних ідей і засланий у Вологодську губернію.

Наш земляк розробляв ідею свободи творчості особистості, що лягли в основу антропології, соціальної філософії та етики. Критично ставився до капіталізму та християнства, визнавав навіть "правду комунізму", що полягала в усупільненні виробництва. Єдиною реальністю Бердяєв проголошував існування суб'єкта, основою творчості якого є "абсолютна свобода", змістом цієї творчості є містерія "народження Бога в людині та людини в Богові". Проголошував ідею нового середньовіччя як повернення до гармонії між Богом і людиною.

В опублікованій після його смерті книзі "Самопізнання. Досвід філософської автобіографії" сім разів іменованій на Нобелівську премію мислитель писав: "Мені довелося жити в епоху катастрофічну і для моєї батьківщини, і для всього світу. На очах руйнувалися цілі світи й виникали нові. Я міг спостерігати надзвичайну превратність людських доль, бачити трансформації, пристосування й зради людей, і це, можливо, було найважче в житті. З випробувань, які довелося пережити, я виніс віру, що мене оберігала Вища Сила й не допускала загинути. Епохи, надто наповнені подіями й змінами, прийнято вважати цікавими й значними, але це вже епохи нещасні і страдницькі для окремих людей. Для цілих поколінь. Історія не щадить людської особистості й навіть не помічає її.

Я пережив три війни, з яких дві можуть бути названі світо-

вими, дві революції в Росії, малу і велику, пережив духовний Ренесанс початку ХХ сторіччя, потім російський комунізм, кризу світової культури, переворот у Німеччині, крах Франції й окупацію її переможцями, я пережив вигнання, й вигнання моє не закінчено...

Для філософа було надто багато подій: я сидів чотири рази в тюрмі, два рази за старого режиму і два рази за нового, був на три роки висланий на Північ, мав процес, що грозив мені вічним поселенням у Сибіру, був висланий зі своєї Батьківщини і, очевидно, закончу життя у вигнанні".

Так воно і сталося. Він помер за своїм робочим столом на чужині, де постійно згадував рідний Київ, котрий залишався для нього найкращим містом Європи — з Києво-Печерською лаврою, Липками, Хрещатиком, Святою Софією й Аскольдовою могилою, де були поховані його предки.

НІБИТО БЕЗ ЗГОДИ ОБКОМУ ПАРТІЇ

(до 50-річчя заборони книги

Миколи Киценка "Хортиця в героїці і легендах")

Зняття Петра Шелеста з посади першого секретаря ЦК КП України, а згодом підготовлена Іваном Курасом нищівна критика в журналі "Комуніст України" на його книгу "Україно наша радянська" символізувала новий етап ідеологічної боротьби проти пережитків "українського буржуазного націоналізму".

Зрозуміло, що обговоренням його проявів на республіканському партійно-господарському активі, де кожний ще недавно рекомендований саме Шелестом перший секретар обкому партії намагався тепер перед новим очільником УРСР викрити прояви того нібито й справді націоналізму в книзі члена політбюро ЦК КПРС.

Тож на місцях старалися. Скажімо, бюро Запорізького обкому партії 20 березня 1973 року розглянуло питання про брошуру заступника голови облвиконкому Миколи Киценка "Хортиця в героїці й легендах", констатуючи, що автор, "не володіючи методикою історичного дослідження, ідеалізує старовину, сповзає на позиції дореволюційних буржуазних істори-

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

бюро (секретариат) обкома КП Украины
от 20 марта 1973 г., протокол № 57, § 19

О брошюре тов. Киценко Н.П. "Хортиця
в героїці і легендах"

Бюро обкома КП Украины постановляет:

1. Согласиться с выводами о серьезных идейных и методологических ошибках и недостатках брошюры Н.П. Киценко "Хортиця в героїці і легендах", изложенными в рецензии журнала "Вопросы истории" № 11 за 1972 год.

Автор брошюры, не владея методикой исторического исследования, идеализирует старину, сползаєт на позиції дореволюційної буржуазних істориків, відходить від класових, партійних позицій. Автор брошюры затушевывает класові протиріччя в середовищі запорозького козацтва, приписує К. Марксу висловлювання буржуазного історика М. М. Карамзіна, видає представників феодальної знаті за національних героїв України".

Щоб зняти відповідальність з себе, бюро стверджує, що брошура була перевидана дніпропетровським видавництвом "Промінь" без відома обкому партії. Відтак її належить вилучити з книжкових магазинів і бібліотек області.

Одержавши таке повідомлення із Запоріжжя, тодішній секретар ЦК КП України з ідеологічних питань Валентин Маланчук негайно зажадав пояснень від Державного комітету Ради міністрів УРСР у справах видавництв, поліграфії й книжкової торгівлі. Звідти переслали довідку від видавництва "Промінь", де чітко розписувалося про те, що Запорізький обком партії в ході підготовки до перевидання книги ніяких текстових претензій не мав, тільки в розмові з головним редактором видавництва тов. Левченком В. В. зав. відділом пропаганди висловлював побоювання, чи не великий тираж — 50 тисяч прим. "

Отже, Запорізький обком партії мав безпосередню причетність до перевидання книги Миколи Киценка "Хортиця в героїці й легендах" і йому не вдалося відректися від цього. Але постраждав при цьому автор, який потім тривалий час мав неприємності.

КВІТЕНЬ

1 квітня

75 років тому (1948) помер Іван Садовський, український актор, народний артист УРСР. Працював у трупах П. Саксаганського, О. Сулова, М. Ярошенка та ін. Народився 10 липня 1876 року.

2 квітня

225 років тому (1798) народився Василь Карпов, український і російський філософ. Працював над шеститомним виданням перекладів праць Платона. Значну увагу приділяв дослідженню проблем логіки, історії, філософії, розробці загально-філософської проблематики. Помер 8 грудня 1867 року в Санкт-Петербурзі.

135 років тому (1888) народився Леонід Булаховський, український мовознавець, академік АН УРСР з 1939 року. Помер 4 квітня 1961 року.

3 квітня

120 років тому (1903) народилася Леся Верховинка (Ярослава Кучковська), українська письменниця. Померла 21 лютого 1936 року.

105 років тому (1918) народився Олесь Гончар, український письменник, публіцист, громадський діяч, академік. Помер 14 червня 1995 року.

50 років тому (1973) помер відомий український фізик Георгій Латишев. Народився 4 листопада 1907 року.

4 квітня

175 років тому (1848) народилася Олександра Єфименко, історик, етнограф, автор досліджень "Южная Русь. Очерки, исследования и заметки", "История украинского народа" та ін. Померла 18 грудня 1918 року.

95 років тому (1928) у Києві народилася Еліна Бистрицька, видатна актриса. Померла 26 квітня 2019 року в Москві.

5 квітня

135 років тому (1888) у Санкт-Петербурзі помер відомий письменник Всеволод Гаршин. Народився в Приємній Долині на Катеринославщині 14 лютого 1855 року.

6 квітня

150 років тому (1873) у Лубнах народився Борис Підгорець-

кий, український композитор, етнограф, музичний критик, педагог. Помер 19 лютого 1919 року в Москві.

7 квітня

105 років тому (1918) у Хабаровську відкрився Третій Український далекосхідний з'їзд.

90 років тому (1933) заступник голови ОДПУ УСРР Карлсон доповів секретареві ЦК КП (б) У Станіславу Косіюру про голодування залізничників.

8 квітня

60 років тому (1963) в Києві відбулася Республіканська нарада активу творчої інтелігенції та ідеологічних працівників, на якій було піддано критиці творчість Миколи Вінграновського, Ліни Костенко.

9 квітня

80 років тому (1943) в Кутах Косівського району на Прикарпатті народився Левко Дутківський, композитор, народний артист України.

10 квітня

125 років тому (1898) народився Степан Скрипник (церковне ім'я Мстислав), Глава Української автокефальної церкви, патріарх Київський і Всієї України. Помер 11 червня 1993 року. Похований у Бавнд-Бруку (США).

90 років тому (1933) народився Віктор Близнець, український письменник. Помер 2 квітня 1981 року.

12 квітня

160 років тому (1863) від імені Народної управи було видано відозву "Золота грамота до сільського народу", яка проголошувала селян (казенних, панських, чиншовиків, однодворців) вільними й урівненими з іншими категоріями населення; передавала у довічну власність селян ту землю, якою вони користувались; усім учасникам повстання було обіцяно "на вічні часи три морги ґрунту на королівських землях"; поширювалася на Волині і Поділлі.

110 років тому (1913) помер Михайло Коцюбинський, український письменник, громадський діяч. Народився 5 вересня 1864 року.

13 квітня

105 років тому (1918) Центральна Рада заявила протест Румунії проти анексії останньою Бесарабії.

80 років тому (1943) помер видатний український учений і громадсько-політичний діяч Іван Шовгенів. Народився 25 листопада 1874 року в Кам'янці Куп'янського повіту на Харківщині.

80 років тому (1943) Провід Революцііної ОУН обрав Романа Шухевича до складу тричленного бюро як "першого серед рівних".

14 квітня

255 років тому (1768) на Правобережній Україні розпочалося гайдамацьке повстання (Коліївщина).

135 років тому (1888) помер Микола Миклухо-Маклай, всесвітньовідомий етнограф, мандрівник. Вивчав автохтонне населення Північно-Східної Азії, Австралії і Океанії (1870—1880), в т. ч. папуасів північно-східного берега Нової Гвінеї (нині Берег Маклая). Написав понад 160 праць. Походив зі старовинного українського козацького роду. Народився 17 липня 1846 року.

15 квітня

55 років тому (1968) помер Борис Лятошинський, український композитор, диригент, педагог, народний артист УРСР. Твори: опери, симфонії, симфонічні поеми, сюїти, романси, музика до драматичних вистав і кінофільмів. Разом з Л. Ревуцьким здійснив ред. опери "Тарас Бульба" М. Лисенка. Ім'ям Лятошинського названо Київський камерний хор й Харківське музичне училище. Народився 3 січня 1895 року в Житомирі.

16 квітня

175 років тому (1848) в Габсбурзькій імперії зліквідовано кріпосне право.

40 років тому (1983) в Едмонтоні помер відомий український журналіст і громадсько-політичний діяч Михайло Хом'як. Народився 12 серпня 1905 року в Стронятині на Львівщині.

18 квітня

240 років тому (1783) Катерина II оголосила про включення

Кримського ханства до складу Російської імперії, передаючи згодом терени півострова, Тамані й північних повітів Таврії до складу Катеринославського генерал-губернаторства.

19 квітня

125 років тому (1898) народився Єгор Мовчан, український кобзар. Сліпий з дитинства. В репертуарі думи, історичні, побутові й жартівливі пісні. Помер 22 березня 1968 року.

85 років тому (1938) у Верхньому нинішньої Луганської області народився колишній міністр оборони Російської Федерації Ігор Сергеев. Помер 10 листопада 2006 року в Москві.

35 років тому (1988) у Торонто померла довголітня голова Світової Федерації українських жіночих організацій Стефанія Савчук.

20 квітня

120 років тому (1903) народився Гео Шкурупій, український поет-футурист і прозаїк. Заарештований у 1937 року. Дата смерті невідома.

21 квітня

95 років тому (1928) у Ленінграді помер всесвітньовідомий мікробіолог Василь Омелянський. Народився 22 березня 1867 року в Полтаві.

21—22 квітня

80 років тому (1943) у районі Янової Долини на Рівненщині відбулися запеклі бої відділів УПА з гітлерівцями й німецькою поліцією, набраною з місцевих поляків.

22 квітня

25 років тому (1998) у Києві був застрелений відомий український економіст, політичний діяч Вадим Гетьман. Народився в Снітині на Полтавщині 12 липня 1935 року.

23 квітня

220 років тому (1803) у Тиролях на Пряшівщині народився Олександр Духнович, видатний письменник і культурний діяч. Помер 30 березня 1865 року в Пряшеві.

60 років тому (1963) у Єрусалимі помер Президент Ізраїлю в 1952—1963 роках Іцхак Бен-Цві (Ісаак Шимшелевич). Народився 24 листопада 1884 року в Полтаві.

24 квітня

105 років тому (1918) Великий Візир Османської імперії прийняв першого посла УНР до Туреччини Миколу Левитського.

26 квітня

105 років тому (1918) Уряд УНР запропонував керівникам Франції й Швейцарії встановити дипломатичні відносини.

27 квітня

105 років тому (1918) українці Криму виступили з пропозицією про створення на півострові Комісаріату в справах громадян української національності.

28 квітня

80 років тому (1943) у Львові розпочато формування із українців фронтової дивізії СС "Галичина", до якої зголосилося 62 тис. добровольців, з яких відібрано 12 тис. ОУН-Б категорично виступила проти організації дивізії.

29 квітня

120 років тому (1903) народився Іван Бузанов, український рослинник, академік ВАСГНІЛ. Основні праці присвячено дослідженню цукрових буряків. Помер 10 січня 1984 року.

105 років тому (1918) на останньому засіданні Малої Ради ухвалено проект Конституції УНР; відбувся державний переворот в Україні, внаслідок якого було повалено Центральну Раду і проголошено Павла Скоропадського гетьманом Української Держави.

105 років тому (1918) Чорноморський флот підняв синьо-жовтий прапор і склав присягу УНР.

30 квітня

150 років тому (1873) народився Василь Чаговець, український фізіолог, професор Київського університету, академік АН УРСР. Один із засновників сучасної електрофізіології. Учень академіка І. Павлова. Помер 19 травня 1941 року.

135 років тому (1888) в Ніжині народилася Варвара Адріанова-Перетц, український і російський літературознавець, текстолог, бібліограф, педагог, чл.-кор. АН УРСР і АН СРСР. Дружина В. Перетца. Твори присвячені історії та пам'яткам російської та української літератури XVII—XVIII ст., бібліографії. Померла в Ленінграді 6 червня 1972 року.

Квітень

130 років тому (1893) у Львові часопис "Правда" публікує "Profession de foi молодих українців" — програмну декларацію "Братства тарасівців".

80 років тому (1943) у результаті запеклих боїв з окупантами в першій половині квітня відділи УПА здобули містечко Верби на Рівненщині, знищивши 120 гітлерівців.

50 років тому (1973) в журналі "Комуніст України" опубліковано рецензію без підпису "Про серйозні недоліки і помилки однієї книги", в якій розгромній критиці піддана книга П. Шелеста "Україна наша Радянська" (в авторстві цієї рецензії уже в роки незалежності признався Іван Курас).

ЗГІДНО З ПЛАНОМ РОСІЙСЬКОГО ПАТРІОТА

(до 240-річчя завоювання Криму Російською імперією)

Завоювання Криму було для Російської імперії важливим етапом в реалізації доктрини "Москва — Третій Рим". Тож це питання ніколи не сходило для Москви з порядку денного. Прийняла його до виконання й Катерина II. Перед початком російсько-турецької війни 1768—1774 років вона розпорядилася підготувати обґрунтування військової операції щодо захоплення півострова.

Такий документ з'явився на столі імператриці, де було розписано до деталей різні заходи для оволодіння Криму. Але найперше вказувалося на необхідність вжиття політичних засобів для створення конфліктів між різними поколіннями кримських татар, а також внесення незгоди між кримцями, ногайцями, буджаками, єдисаками, ємбулуками та іншими народами, що входили до Кримського ханства.

Далі пропонувалося наперед заготовити багато хліба в Таганрозі та в прикордонних фортецях, а в околицях колишніх і тодішньої запорозьких січей припаси будівельного лісу й домашніх інструментів. І тільки тоді послати в Крим військо для його завоювання за одну, зрозуміло, кампанію. А після того сказати мешканцям Криму: хто з них забажає бути у вічному російському підданстві, той може залишатися на півострові, всі ж інші мають "виїхати геть з Криму, переселитися, куди хто побажає".

Підкоривши таким чином Крим, передбачалося заселити туди назавжди 20 тисяч піхоти й 10 тисяч кінноти, яких одружити, аби з часом їхні діти могли зайняти місця своїх батьків. Для заселення півострова "природними російськими людьми" цих військових поселенців мали узяти з державних волостей і монастирських сіл як рекрутів.

Крім того, намічалось донську й запорозьку вольницю — хто з них захоче в Криму жити, то наділити доброю землею. Дозвіл на переселення на півострів також передбачалося дати й "іншим вільним християнським народам" — грекам, вірменам, волохам і болгарам. За рахунок цього Крим мав стати в найко-

ротший час "християнським і вічно російським". Після цього багато російської знаті захоче туди переселитися для того, щоб провести там останні свої роки в прекрасному кліматі.

Крим планувалося назвати Херсонією, а Кафу — Феодосією. Тому ж імператору, який завоює Крим, передбачалося в Кафі на великій площі побудувати "мідну статую з пристойним написом" і назвати її площею перемоги за прикладом Парижа.

Відтак виражалася впевненість, що завоювавши Крим, Росія буде оточена з усіх боків морями й ріками й стане найсильнішою й найблагополучнішою імперією в світі, й зможе насолоджуватися мирним життям. І тоді, мовляв, про неї можна буде сказати, що вона досягла такого ж благополуччя, в якому був Ізраїль в царство Соломона.

Цей план був втілений у життя в квітні 1783 року, а наступного Кримський півострів був включений до складу Катеринославської губернії.

"ЛЮДЕЙ БУЛО ПОВНО — ВСЯКОЇ МАСТИ"

(до 100-річчя заснування "Української хати" в Празі)

Українська еміграція завжди виявлялася дієвою в найскладніших умовах, які випадали на її долю в чужих краях. Особливо ж такою мобільністю відзначалися політичні біженці, котрим довелося залишити рідну землю після поразки національно-визвольної боротьби в 1917—1921 роках. Серед найбільш активних виділявся провідник українських есерів Микита Шаповал, який перебрався до Праги.

Маючи ще з дореволюційних часів добрі контакти з чеською громадою в Києві, він використовував давні знайомства для вирішення багатьох нагальних проблем української діаспори. Скажімо, саме за його клопотаннями уряд Чехословаччини дозволив переїхати Українському вільному університетові з Відня до Праги, погодився на заснування Української господарської академії в Подебрадах. Але життя щоденно висувало нові проблеми перед нашою еміграцією, і Микита Шаповал брався за їхнє розв'язання.

Коли погортати сторінки його щоденника сторічної дав-

ності, то там багато записів про ці події. Так, важливим для українців Чехо-Словаччини в квітневі дні 1923 року було відкриття "Української хати" у Празі, де наша еміграція могла б гуртуватися. В цьому приміщенні українці вже могли справляти Великдень того року. "Людей, — записав Шаповал, — було повно — всякої масти. Являлись Д. І. Дорошенко і Біднов, пили за моє здоров'я".

Дванадцятого квітня Микита Шаповал мав аудієнцію в Аліси Масарик, дочки Президента Чехо-Словаччини Томаша Масарика, котрому допомагав під час мешкання останнього в Києві напередодні Лютневої революції в Росії: "Прохав взяти концерт для голодаючих під її протекторатом. Спочатку "принципально проти протекторатів", а потім згодилась".

У ті дні Шаповалу як голові Українського громадського комітету в Чехо-Словаччині довелося знову відвідати владні структури цієї держави з метою одержати підтримку у відкритті Українського педагогічного інституту в Празі: "грошей всього дають 50.000 місячно, стипендій в тім числі по 50 кч-х 50 душ. Послали листа проф. Білецькому, щоб приїздив і взявся за директорство в інституті".

А ще тоді доводилося вирішувати справу українських дітей-сиріт — чехи допомогли... Надалі визрівало питання відкриття в "Українській хаті" Української національної бібліотеки. Зрештою, в "Українській хаті" відсвяткували відкриття Українського Високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова...

ЗА ПРИКЛАДОМ КНЯЗЯ ПОТЬОМКІНА

**(до 90-річчя влаштування більшовицькою владою
показових вистав про нібито заможне життя в Україні)**

Аби заперечити факт штучного голоду, Москва вдалася до широкомасштабної системи дезінформації, до якої були втягнуті визначні діячі світової культури Ромен Ролан, Бернард Шоу, прем'єр-міністр Франції Ерію. Це саме вони після ознайомлення зі спеціально підготовленими об'єктами переконували світ про відсутність голоду в Україні. Зокрема, в доповід-

ній радянського дипломата Величка, який супроводжував прем'єр-міністра Франції Ерію в поїзді по Україні, зазначалося, що останній, маючи за мету в'янути, "1) чи є на Україні голод, причому це питання він пов'язував, звичайно, з основним питанням про успішність чи провал колективізації, і 2) національне питання", "цікавився тим, що йому показували, і тим, що він бачив з вікна вагона чи з автомобіля".

Тому й не дивно, що "він виніс тверде переконання, що ніякого голоду в нас немає, хоч Альфан і Рей (супроводжуючі особи з числа французів. — В. С.) вказували, що недавно голод на Україні був, він переконався, що ми правильно інформуємо його про колишні й теперішні подолані труднощі, причому подолання цих труднощів він визнає основним показником реального успіху колективізації". Що ж стосується національного питання, то, "вияснивши для себе безнадійність реставраторських націоналістичних планів, він цим питанням цікавився вже набагато менше".

Так повідомляли приставлені до високопоставленого француза чекістські джерела. Зовсім по-іншому оцінювали цей візит іноземні дипломати в УСРР. Так, у звітах німецьких пишеться дослівно: "Ерію "відвідав взірцевий колектив...який належно підготували ДПУ та міліція. Тих сіл, особливо на півночі Одеської області, де все населення буквально вимерло, Ерію, звичайно, не побачив. У кожному разі було помітно, що він у цьому питанні великодушно дозволив себе одурити, що викличе велике обурення серед комуністичної більшості населення".

Важливою є також ще одна деталь цього візиту, яку підмітили німецькі дипломати: "Приїом Ерію в Одесі за витратами перевершив святкування та церемонії, влаштовані з нагоди від'їзду делегації на чолі з Ворошиловим до Анкари через Севастополь і його повернення через Одесу, яку супроводжували високі турецькі гості. Заходи в Одесі залишили далеко позаду святкування річниці Жовтневої революції, що відбувалися незадовго до того".

Вражений запереченнями Ерію Голодомору в Україні, голова

Українського Голодового Комітету в Празі Ольгерд Бочковський 5 вересня 1933 року звернувся до того зі своїм "Отвертим листом", у якому, зокрема, зазначав: "Ваш шлях до Москви цим разом вів через Україну. Ви проїхали вздовж цієї, долею трагічно переслідуваної країни, але Ви її не бачили. Лише цим я можу пояснити собі те захоплення, з яким Ви говорили в Києві та Харкові про досягнення большевицького ладу... Адже у той самий час, коли Ви опинились на Україні, в Європі алярмують громадську думку про оборону загибаючого населення України... Звичайно, Ви цього жаху сучасного стану на Україні не бачили, як не бачило перед Вами цих нелюдських страждань у СРСР чимало видатних європейців, що відвідали цей большевицький "мертвий дім"...

Щоб почути справжній голос українського народу, Ви мусіли б об'їхати та побачити вимираючі села України, Ви мусіли б побувати на Соловках та засланнях советської держави, Ви мусіли б відвідати тюрми та льохи большевицького людожерного ГПУ, бо там передусім можна почути живий голос замученого й скатованого червоними катами українського народу. Ви мусіли б відтак оглянути всі цвинтарі, а то просто й рови, де закопані тисячі розстріляних або по звірськи замучених большевиками українських інтелігентів, селян, робітників..."

Потьомкінським методом дурили навесні 1933 року й ту-рецьку торговельну делегацію, яка поверталася з Москви через Україну на батьківщину. Тоді подібне інсценування "заможного життя" було влаштовано на станції Лозова Харківської області. Тоді з Москви через Севастополь до Туреччини поверталась торговельна делегація. Великі станції, на яких мав зупинитися делегатський потяг, за день були святково прибрані, а люди, що мали на собі і в собі відбиток голоду, направлялись геть далеко за станції...

Щоправда, не завжди більшовицькій владі вдавалося створити вигідний для себе антураж щодо Голодомору в Україні. Зокрема, казусом обернулася для радянських дипломатів спроба приховати факт голоду в Україні у Вашингтоні. Скажімо, коли Олена Горбаль з відділу Союзу українок Америки в

Ансонії вислала протест проти цього злочину більшовицької влади до конгресмена Копелмена, що був родом з України. Він же запитав про це народного комісара закордонних справ СРСР Максима Литвинова, який саме тоді прибув до Вашингтона добиватися визнання Радянського Союзу Сполученими Штатами Америки.

Розгубившись від несподіваного запитання, Литвинов передав цей запит "пресовому заступникові СССР", а пізніше амбасадору Сквірському, який мав відвагу заперечити, немовби в Україні був який-небудь голод. Про цю відповідь і про те, що сам Макс Литвинов не відважився говорити прилюдно неправду, були після того повідомлення в пресі в Америці і в Західній Україні.

"Станція Лозова. Це одна з тих небагатьох станцій, на якій мав зупинитись о 2 години делегатський потяг. Перон вокзалу та привокзальні скверики прибрані від бруду разом з людьми — мертвими і живими. Доступ на станцію ще звечора заборонений. Службовці проходять на службу по окремих довідках ГПУ.

Стрілка годинника показує 13 год. 45 хв. Делегатський потяг вирушив з сусідньої станції, про що сповіщає станційний дзвінок. На пероні з'являється місцеве начальство з дружинами та дітьми, місцеві комуністи з дружинами; дехто з них має чемоданчики. Всі зодягнуті у святковий одяг і намагаються бути веселими та вдавати з себе щасливих людей. Таким чином на пероні з'являються "спецпасажири". Потяг уже у семафора. Таємничі корзин з таємничим крамом розкриваються. Потяг хутко підходить до станції; він іде поза графіком і складається з паровоза та 4-х вагонів.

З салону-вагону виходить турецька торговельна делегація в супроводі проводжаючих її представників НКЗС, НКЗТ та органів ГПУ, котрі проходять повз продавців білих булок, булочок, ковбас, ветчини, риби жареної, сиру та інших страв.

Делегація заходить до 1-го класу вокзалу, зі смаком прибраного квітами. Полиці буфету заставлені різними холодними закусками: тут є різні бутерброди, ковбаси різних гатунків, ветчина, буженіна, сир голандський, риба жарена і варена і, на-

решиті, фарширована щука, у великих вазах різне печиво до чаю, пундики.

За трьома столиками розміщуються великі гості та особи, що їх супроводжують. "Спецпасажери" з фальшивими усмішками ходять по пероні та з жадобою поглядають на корзини, за якими стоять фальшиві продавці.

Через півгодини сніданок закінчився. Делегація направляється через перрон до салон-вагону. Три дзвоники — і потяг повільно відходить зі станції. Зникають фальшиві продавці з крамом, а за ними зникають і "спецпасажери". Перон порожніє. Поблизу виє голодний пес. Фальшиве процвітання закінчилося".

Про це змогла описати полтавська газета тільки з початком гітлерівського нападу на СРСР.

"ПРЕДКІВ КРОВ ЗАГОВОРИЛА"

(до 55-річчя спроби українського відродження на Пряшівщині)

Коли в січні 1945 року гітлерівці відступили з Пряшівщини, місцеве населення стало звертатися до Сталіна й Хрущова як керівника УРСР з проханням приєднати терени їхнього автотонного розселення до України. В архівних фондах переховуються численні петиції від населених пунктів краю з підписами кожного жителя з цього приводу. Однак до голосу українців Пряшівщини в Москві не прислухалися, як і до наполегливих зусиль Микити Хрущова. Там вважали за можливе погодитися

на думку Президента Чехословаччини Бенеша, що, мовляв, українців можна обміняти на словаків, котрі тепер опинилися в складі УРСР.

Тобто, неприєднання Пряшівщини — цієї найзахіднішої, за словами А. Орликовського, гілки української етнічної території — в 1945 році "було умотивоване політичними виглядами по відношенню до Чехії, з якою як новим сателітом ССРСР треба було Москві мати дружні взаємини, так і у відношенні до словаків, які в 1945—1946 роках мали нестерпну ненависть до "поневолювачів" чехів, горіли неприязню до ЧСР. Просуваючи навіть ідею бути складовою частиною Советського Союзу(!), аби лише не Чехії. Щоб не дражнити амбіцій словаків, Москва залишила при автономній Словаччині в межах ЧСР українську Пряшівщину, не висуваючи тоді навіть цієї проблеми".

Щоб заспокоїти автохтонних українців Пряшівщини в зв'язку з їхнім неприєднанням до Великої України, словацький уряд з 1946 року обіцяв надати їм культурну автономію. Та після того, як у Чехословаччині владу перебрав підконтрольний Москві уряд "народної демократії", ситуація почала змінюватися. Як завжди в таких випадках, нагінки розпочалися на місцеву українську греко-католицьку церкву, яка в умовах бездержавності нашого народу завжди виступала йому за провідника й оборонця.

Першим кроком до її ліквідації було створення 18 квітня 1950 року в Пряшеві Центрального комітету з питань повернення до православ'я при Українській національній раді Пряшівщини — органу самоврядування українців з повоєнного часу. Все це відбувалося за сценарієм підготовки до Львівського лже-собору 1946 року. Відтак уже 24 квітня 1950 за участю 51 греко-католицького священника, яких запросили на нараду у Вишніх Ружбах, намагалися провести возз'єднання з православ'ям. Однак більшість з них відмовилася від участі в цій сумнівній акції.

Та комуністична влада Чехословаччини не здавалася. Вже через три дні в Пряшеві скликається так званий собор, який ухвалює потрібне їй рішення. Більшість з 820 делегатів цього

зібрання обманом привезені з сіл та пряшівських шкіл під приводом маніфестації за мир. Значну групу "делегатів" склали "комуністичні активісти, кандидати до комуністичної партії Словаччини з Кошиць, які мали довести свій ідеологічний рівень та дисциплінованість".

Після цього розпочинається нагінка на українську громаду Пряшівщини. Особливо помітним у цьому плані стала резолюція президії ЦК КП Словаччини від 28 червня 1952 року, в якій засуджувалася діяльність керівників українських інституцій, котрі б "осмілились підняти свій голос за послідовне та справжнє вирішення українського національного питання в ЧСР". Свідомим українцям Пряшівщини стали наклеювати ярлики "українських буржуазних націоналістів". У цій акції найбільш відзначився компартійний діяч Василь Біляк, який пропагував ідею виховання "українських буржуазних націоналістів" із середовища "сільської буржуазії, котра прагне втримати свої класові позиції, намагаються приховати класові суперечності усередині української меншості".

Таким чином, втративши власну національну церкву, українці Пряшівщини на довгі роки змушені були ховатися зі своїми духовними потребами. Тільки з приходом "Празької весни" у 1968 році ситуація для них змінюється. Найпершим вісником нашого національного відродження в цих теренах була реабілітація Української греко-католицької церкви, якої постійно добивався репресований раніше єпископ-помічник Василь Гопко. Він 6 квітня 1968 року заявив: "Сьогодні, після 18-річного мовчання Греко-католицької церкви не можна вже сумніватися в тому, яку позитивну роль відіграла вона в історії нашого населення, зберігаючи його національну свідомість, його традицію, без якої не може зберегтися ні один народ, його культуру... Вона з'єднувала наше населення, виховувала в тяжких умовах провідників, будителів, інтелігенцію..."

Справді, на Пряшівщині, як висловився поет Василь Шляхтич, там "предків кров заговорила". Щоправда, цей процес просувався болісно, оскільки не було розуміння української проблеми з боку деяких представників словацької еліти. Так, урочистий вечір у

Пряшівському університеті, присвячений визначному словацькому політику Міланові Штефаніку, перетворився в антиукраїнський шабаш, на якому звучали грубі образи на адресу нашої національної меншини. Скажімо, відкрито проголошувалися пропозиції щодо депортації українців зі Словаччини. Тобто, повторювалися вживані ще в 1930-х роках вимоги словацького священика й націоналістичного політика Антонія Глинки, котрий пропонував, аби провідник закарпатських українців отець Августин Волошин "забрав русинів зі Словаччини в наплечнику". Крім того, багатьох присутніх на цьому вечорі шокувало й те, що кілька десятків словацьких студентів підписали антиукраїнську петицію й заспівали свою пісню "Ріж і рубай до крові".

Голова Центрального комітету союзу українських трудящих М. Миндош змушений був тоді визнати: "Кампанія неслася у виразному шовіністичному дусі і переслідувала конкретні цілі: розбити русинів-українців із середини, поставити народ проти інтелігенції і таким чином послабити єдність населення, його національний організм; спекуляція з національною орієнтацією населення, спекуляція на його релігійних почуттях, національній назві і національній приналежності вказують на те, що певні сили розгорнули проти русинів-українців злу і ворожу кампанію. Доходило і доходить до відкритого гоніння на вчителів української національності, на функціонерів-українців у державному апараті, на філософському факультеті, в інституціях і т. д...".

Справді, така неприваблива ситуація для комуністичної влади Чехословаччини не могла продовжуватися без реакції українців. Тому цілком резонно, що в грудні 1968 року в більш, як 80 селах Свидницького округу розпочався страйк майже 300 українських учителів, котрі заявляли: "щоб були відкликані вимоги Матиці словацької та Повереніцтва (Корпусу уповноважених) Словацької Народної Ради про те, що: а) вчителі русини-українці не можуть навчати у словацьких школах, навіть у наших селах, коли тут школа перейшла на словацьку мову викладання; б) що вчителі-русини мусять робити додаткові екзамени, хоч у них є правомочні чехословацькі дипломи

про закінчення чехословацьких шкіл — таких самих, які закінчували й вчителі словаки; в) що вчителі русини-українці не сміють учити навіть у своїх українських школах предмети краєзнавчого характеру (історію, громадянське виховання, географію, спів тощо».

Але оскільки політика денационалізації українців була офіційною з боку комуністичної влади Чехословаччини, то з придушенням "Празької весни" зазнала невдачі і спроба повноцінного відродження українського життя. Цей процес був зупинений на багато років — аж до розпаду СРСР.

ТРАВЕНЬ

1 травня

370 років тому (1653) козацькі полки під проводом Б. Хмельницького розгромили війська молдавського воєводи С. Георгіци під Ясами.

145 років тому (1878) народився Володимир Фінн, український ботанік, професор Київського університету. Основні наукові дослідження присвячено питанням порівняльної ембріології квіткових рослин. Вивчав флору України, Кавказу, Середньої Росії, Польщі та Прибалтики. Помер 13 жовтня 1957 року.

30 років тому (1993) у Парижі помер Прем'єр-міністр Франції в 1991—1992 роках П'єр Береговуа. Народився в родині українських переселенців Берегових з Ізюма на нинішній Харківщині.

2 травня

175 років тому (1848) у Львові створено Головну Руську Раду, яка заявила про політичні права українського народу Галичини, Буковини й Закарпаття перед владою Австрійської імперії.

3 травня

130 років тому (1893) народився Святослав Шрамченко, міністр Морських справ УНР у 1919 році. Після інтернування української армії до Польщі очолював українську громаду в Ченстохові. В 1945 році виїхав до Німеччини, з 1950 — у США. Автор понад 200 праць з історії українських визвольних змагань, українського військово-морського флоту. Помер у Філадельфії 24 червня 1958 року.

90 років тому (1933) народився Вадим Манжелій, відомий український фізик-експериментатор. Помер 20 серпня 2013 року.

80 років тому (1943) відділ УПА під команду Олексія Шума ("Вовчак") із загону "Помста Полісся" знищив на шляху Ковель—Рівне гітлерівську автоколонну і зліквідував шефа штабу СА генерала Віктора Люца.

30 років тому (1993) в рідному Стеблеві на Черкащині перепоховано прах видатного українського митця Василя Авраменка, який помер у травні 1981 року в Нью-Йорку.

30 років тому (1993) Міністерство юстиції України зареєструвало Українську Всесвітню Координаційну раду, головою якої обрано Івана Драча.

4 травня

160 років тому (1863) у Шолудьках на Вінниччині народився Владислав Городецький, відомий архітектор. Помер 3 січня 1930 року в Ірані.

140 років тому (1883) у Браїлові на Вінниччині народився Микола Малько, видатний оперно-симфонічний диригент. Помер 23 червня 1961 року в Сідней (Австралія).

95 років тому (1928) народилася Лариса Крушельницька, український історик, дослідниця культур Прикарпаття та Волині доби раннього заліза; доктор історичних наук, автор понад 100 наукових праць.

5 травня

195 років тому (1828) народилася Ганна Барвінок (Олександра Білозерська-Куліш), українська письменниця. Померла 6 липня 1911 року.

175 років тому (1848) українською шляхтою у Львові організовано "Руський собор".

6 травня

40 років тому (1983) у Москві помер керівник конструкторського бюро авіадвигунобудування імені В. Клімова Сергій Ізотов. Народився в Синельниковому на нинішній Дніпропетровщині 30 червня 1917 року.

8 травня

140 років тому (1883) у Бердянську народився зачинатель творення на Харківському паровозобудівному заводі найкращого танка Другої світової війни Т-34 Опанас Фірсов. Репресований у 1937 році.

9 травня

90 років тому (1933) народився Роман Андріяшик, український письменник. Помер 2 жовтня 2000 року в Києві.

80 років тому (1943) у бою з відділом УПА біля села Стіжок на Кременеччині гітлерівці втратили 60 вояків убитими.

10 травня

175 років тому (1848) народився Микола Чирвінський, укра-

їнський вчений в галузі зоотехнії. Один з основоположників української та російської зоотехнії. Помер 5 січня 1920 року.

100 років тому (1923) у Києві народився Михайло Карцев, один із розробників суперкомп'ютерів для стеження за космосом. Помер 23 квітня 1983 року в Москві.

55 років тому (1968) у Криниці (тепер — Польща) помер видатний художник-примітивіст Никифор (Єпіфаній Дровняк). Народився там же 25 травня 1895 року.

11 травня

110 років тому (1913) народився Андрій Северний, довголітній керівник Кримської астрофізичної обсерваторії. Помер 3 квітня 1987 року у Сімферополі.

70 років тому (1953) помер Олександр Нагорний, український фізіолог та біохімік, чл.-кор. АН УРСР. Автор широковідомих праць з вікової фізіології та біохімії. Народився 11 вересня 1887 року.

12 травня

200 років тому (1823) помер Іриней Фальківський, учений, письменник, церковний і освітній діяч. Народився 11 червня 1762 року.

40 років тому (1983) померла Марія Тищенко, український скульптор. Закінчила Київський художній інститут. Твори: портрети Д. Менделєєва, "В саду", "Соняшник" та ін. Народилася 9 лютого 1910 року.

13 травня

135 років тому (1888) помер Яків Головацький, український поет, фольклорист, учений-славіст, історик літератури, етнограф, педагог, громадський діяч. Разом із М. Шашкевичем та І. Вагилевичем ("Руська трійця") видав альманах "Русалка Дністровая" (1837). Написав праці "Народньє песни Галицкой и Угорской Руси", "Карпатская Русь". Народився 10 жовтня 1814 року.

35 років тому (1988) у Москві помер довголітній Головнокомандувач військово-морським флотом СРСР адмірал Флоту СРСР Сергій Горшков. Народився 26 лютого 1910 року в Кам'янці-Подільському на Поділлі.

14 травня

50 років тому (1873) відбувся перший страйк робітників міста Севастополя.

110 років тому (1913) народився Ігор Костецький, український письменник, перекладач, драматург, один із організаторів МУРу. Вперше в українській літературі видав окремою книжкою переклади усіх 154-х сонетів Шекспіра та "Ромео і Джульєтта". Помер у 1983 році в Німеччині.

15 травня

180 років тому (1843) народився Дмитро Самоквасов, археолог, один з основоположників наукової археології України, Росії та Білорусії, автор понад 200 наукових публікацій, дійсний член багатьох наукових товариств. Помер у 1911 році.

150 років тому (1873) народився Павло Скоропадський, військовий діяч, політик, гетьман Української держави (1918 р.). Помер 25 квітня 1945 року в Баварії внаслідок випадкового поранення.

130 років тому (1893) помер Іван Манжура, поет, фольклорист, етнограф. Народився 1 листопада 1851 року.

35 років тому (1988) у Львові померла видатна українська актриса Софія Федорцева (Сабат). Народилася 8 березня 1900 року в Синевидському-Нижньому на Прикарпатті.

15—16 травня

375 років тому (1648) Богдан Хмельницький переміг польське військо С. Потоцького на Жовтих Водах.

115 років тому (1908) помер П. Єфименко, громадський діяч, історик, статистик і етнограф. Народився 1835 року.

17 травня

65 років тому (1958) помер Джордж Рафалович (псевдонім Bedvin Sands), англійський письменник, журналіст, громадський і політичний діяч. У 1913 опублікував лекцію, в якій подав українську історію за схемою М. Грушевського, проаналізував тогочасний стан українського руху і аргументовано доводив, що політична незалежність України сприятиме стабільності в Європі. Намагався сформувати проукраїнське угруповання в Англії. З цією метою організував Український комітет в Лондоні, нала-

годив контакти з українськими політичними емігрантами. Народився 1880 року у Франції в родині вихідців з України.

50 років тому (1973) у Ленінграді помер відомий режисер Григорій Козинцев. Народився 22 березня 1905 року в Києві.

40 років тому (1983) у Німеччині помер видатний фізик Олександр Смакула. Народився 9 серпня 1900 року в Доброводах на нинішній Тернопільщині.

18 травня

385 років тому (1638) відбулась битва загонів Я. Острянина з військом коронного гетьмана С. Потоцького під Лубнами.

150 років тому (1873) народився Микола Прахов, український художник і мистецтвознавець. З 1896 року працював як художник у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Один з організаторів товариства "Київський художник". Помер 25 листопада 1957 у Києві.

20 травня

360 років тому (1663) помер Київський православний митрополит Діонисій Балабан.

20—22 травня

30 років тому (1993) в Ірпені під Києвом відбувся XII Великий Збір Українських Націоналістів, перший форум ОУН (М) в незалежній Українській державі. Головою ПУН і ОУН (М) обрано Миколу Плав'юка.

21 травня

135 років тому (1888) помер Микола Рігельман, український історик, публіцист, мандрівник. Народився 29 вересня 1817 року.

120 років тому (1903) народився Роман Сельський, український живописець, нар. художник УРСР, викладач. Навчався у Львівській художньо-промисловій школі, Краківській академії красних мистецтв, у Парижі. Твори: "Карпатський пейзаж", "Полонина", "Гуцульський натюрморт" та ін. Помер 3 лютого 1990 року.

80 років тому (1943) помер організатор телефонного й телеграфного зв'язку в Росії Петро Осадчий. Народився 6 березня 1866 року в Шубівці на Київщині.

23 травня

90 років тому (1933) помер Сергій Дядюша, військовий діяч, генерал-майор. Похований в Каліші (Польща). Народився 26 вересня 1870 року в Хоролі на Полтавщині.

85 років тому (1938) в Роттердамі внаслідок терористичного акту агента НКВС Павла Судоплатова загинув Євген Коновалець, український військовий діяч, керівник Української військової організації, а згодом Організації Українських Націоналістів. Народився 14 червня 1891 року в Зашкові на Львівщині.

80 років тому (1943) помер у Парижі Петро Нілус, український живописець. Навчався в Одеській рисувальній школі, петербурзькій АМ. Член Товариства передвижників. З 1920 р. жив за кордоном. Твори: жанрові картини "Відпочинок", "На бульварі", пейзажі, автопортрет. Народився 9 лютого 1869 року.

24 травня

105 років тому (1918) представники українських партій утворили Український Національний Союз.

80 років тому (1943) нарком держбезпеки УРСР Сергій Савченко надіслав начальнику Українського штабу партизанського руху Тимофію Строкачу цілком таємну довідку про діяльність українського націоналістичного підпілля на окупованій території Східної України і на теренах Німеччини.

25 травня

85 років тому (1938) за звинувачення у "сприянні ворогам народу" заарештовано і згодом розстріляно видатного організатора промисловості, директора Харківського паровозобудівного заводу Івана Бондаренка. Народився 1 листопада 1896 року в Юзівці (тепер — Донецьк).

27 травня

175 років тому (1848) у Відні ухвалено закон про ліквідацію кріпосного права у Східній Галичині; видано перший номер української газети "Зоря Галицька" у Львові.

75 років тому (1948) у Горлівці Донецької області народився Олександр Волков, льотчик-космонавт СРСР.

28 травня

145 років тому (1878) народився Іван Мар'яненко, українсь-

кий актор, режисер, педагог, народний артист СРСР. Помер 4 листопада 1962 року.

135 років тому (1888) народився Олександр Яната, український ботанік, агроном, організатор науки та охорони природи, мовознавець, збирач української ботанічної термінології. Загинув на етапі до магаданських таборів 23 травня 1938 року.

115 років тому (1908) народився Олекса Шатківський, український живописець, графік. Твори: "Швачка" (1933), "Пасіка" (1951), "Т. Шевченко в Почаївській лаврі" (1964) та ін.; графічні — "Т. Шевченко" (1940), "Гуцулка" (1959). Помер 28 червня 1979 року.

85 років тому (1938) помер Кесар Білиловський, український поет, перекладач, видавець. Народився 4 березня 1859 року.

70 років тому (1953) президія ЦК КПУ підтримало постанову ЦК КПРС "Питання західних областей Української РСР" і доповідну записку Лаврентія Берії з цього приводу.

29 травня

145 років тому (1878) народився Петро Карманський, український поет-"молодомузівець", редактор, громадський діяч, перекладач "Божественної комедії" Данте, директор (1944—1946) меморіального музею Івана Франка у Львові. Помер 16 квітня 1956 року.

135 років тому (1888) у Заваллі на Прикарпатті народився Ілля Кириак, письменник української діаспори. Помер 28 грудня 1955 року в Канаді.

30 травня

120 років тому (1903) народився в Казані Михайло Каргер, історик та археолог, який розкрив багато архітектурних пам'яток давньоруських міст України. Помер 26 серпня 1976 року.

100 років тому (1923) у Празі засновано Українське історико-філологічне товариство на чолі з Дмитром Антоновичем.

40 років тому (1983) померла у Києві Параска Павленко, український майстер декоративного розпису. Народилася 17 січня 1881 року в Петриківці.

31 травня

800 років тому (1223) відбулася битва на Калці між руськими дружинами й монголо-татарською ордою.

70 років тому (1953) у Москві помер художник і скульптор Володимир Татлін. Народився 28 грудня 1885 року в Харкові.

Травень

80 років тому (1943) гестапо заарештувало керівників українського націоналістичного підпілля в Криму Григорія Вольчака і Степана Теслю, яких згодом розстріляно.

ПАСТКА ДЛЯ НАЇВНИХ УКРАЇНЦІВ (до 100-річчя запровадження коренізації)

Ліквідувавши українську державність наприкінці 1920 року, російські більшовики не змогли придушити національно-визвольний рух нашого народу, тим паче їм не вдалося знищити відроджений дух українців, який проявлявся в потягу до поваги власних традицій. І тоді в Москві придумали нову тактику боротьби з українським національно-визвольним рухом, який не припинявся в різних формах на всіх теренах розселення нашого народу, — дозовану українізацію.

Насамперед Москва доручила українським більшовикам знищити другу хвилю політичної еміграції нашого народу, яка вийшла за межі рідної землі після поразки національно-визвольної боротьби 1917—1921 років, оскільки стало зрозумілим, яку загрозу вона несе для нового формату російської імперської влади. При цьому Москва повернулася до методів боротьби з українською політичною еміграцією, які мали традицію з часів Петра I — виманити старшину й козаків до рідин, після чого розправитися з ними.

Уже в січні 1922 року більшовицьке керівництво УСРР одержало з Москви директиву розробити комплекс заходів щодо повернення на батьківщину петлюрівських емігрантів. 30 січня 1922 року політбюро ЦК КП(б)У рекомендувало голові Всеукраїнської надзвичайної комісії (ВУНК) Манцеву випустити з ув'язнення заарештованого раніше петлюрівського генерала Галкина й "використати його в агітаційних цілях шляхом публікації в пресі його заяв і листів, після чого відправити в Росію під спостереження ВНК".

Того ж дня було ухвалено таємне рішення "Про групу Грушевського", до якої віднесено, крім голови Центральної Ради, Чечеля і Христюка. Згідно з постановою, Християну Раковському як наркому закордонних справ УСРР доручалося "визначити за кордоном питання про можливість приїзду в Україну групи Грушевського".

Тих же, кого було намічено було відправити з України за кордон, як і російську еліту, воліють бачити краще всього у від-

далених місцевостях РСФРР, про що чітко вказується у спеціальній записці відомого російського чекіста Уншлихта Сталіну від 12 грудня 1922 року.

Аби прихилити до себе тисячі українських вояків, що опинилися в Польщі, Чехословаччині, Болгарії, Туреччині, в УСРР розпочинають широкомасштабну гру в так звану українізацію армійських підрозділів. Постановою політбюро ЦК КП(б)У від 29 травня 1922 року передбачалося зберегти школу червоних старшин, у якій увести вивчення команд українською мовою. Крім того, визнано необхідним "ввести в усіх військово-навчальних закладах в Україні обов'язкове вивчення української мови".

Вжиті більшовицькою владою заходи спричинилися до прорідіння петлюрівської еміграції: одна частина перейшла на радянську платформу, інша — подрібнилася на невеликі групи, котрі заявили про свою незалежність від уряду УНР в екзилі. Деякі з них, хоч і не прийняли ідеології більшовицької влади, однак стояли на тому, аби співробітничати з нею. Саме з цієї частини української еміграції в середині 1922 року з'явилася значна група так званих змінюхівців, що за матеріальної підтримки Москви стала швидко розвиватися. Зокрема, за дорученням Кремля політбюро ЦК КП(б)У 8 вересня 1922 року в присутності керівника більшовицьких чекістів в УСРР Всеволода Балицького розглянуло питання про діяльність цієї еміграційної групи, на яку покладалося завдання сприяти "широкій "радянізації" українських емігрантів за кордоном. Тоді ж було визнано за необхідне видавати у Відні її друкований орган, до редакції якого мали входити винятково "змінюхівці", але під контролем дипломатичного представника УСРР в Австрії М. Левицького.

Однак, розміркувавши, що центром української еміграції є Прага, через два місяці керівники українських більшовиків вирішили перенести видання "змінюхівської" газети "Наша прав-да" до столиці Чехословаччини. При цьому представникам УСРР за кордоном доручалося спеціальною директивою ЦК КП(б)У "поставити газету на платформу боротьби з уся-

кими націоналістичними течіями, прийнявши за основу створення Союзу Радянських Республік на принципі рівноправного входження".

А поряд з цим особливо велике занепокоєння в більшовицьких лідерів викликали настрої в середовищі селянства, яке й далі залишалося головним носієм усвідомленого українства. У політичному звіті ЦК VII Всеукраїнській партконференції на початку квітня 1923 року Х. Раковський заявив, що національне питання — "це питання про заволодіння українським селом. У нас національне питання на партконференції — це питання центральне... Україна стає центром радянської влади не лише для українського селянства, а на нього звертають свої погляди селяне-українці, що живуть за рубіжом радянської України".

Отже, російські більшовики зрозуміли, що недооцінка національного моменту в Україні загрожує існуванню їхньої влади взагалі, а відтак усвідомили необхідність іти на тимчасові поступки зміцнілому за роки національно-визвольних змагань 1917—1920 років рухові. Ось чому в рішенні зібрання українських більшовиків було записано, що "конференція вітає ініціативу РКП щодо постановки національної справи в напрямку зміцнення Соціалістичного Союзу Радянських Республік не тільки шляхом гарантій всіх окремих інтересів, але й шляхом активної політики пролетарського авангарду, скерованої на те, щоб взяти на увагу всі потреби та давні образи національностей, яких раніше гнобили, в усіх галузях їх існування та всіма можливими заходами допомогти їм при усуненні всяких пережитків і причин недовір'я з їх боку до органів державного союзу".

Вимушено погоджуючись на українізацію, яка запроваджується на XII з'їзді РКП (б) в травні 1923 року, Москва не сподівалася, очевидно, що цей процес масово охопить і ті заселені нашим етносом території, що опинилися за межами УСРР. Але вже період національно-визвольних змагань 1917—1920 років засвідчив перед усім світом, що українство в найдальших куточках свого компактного розселення — від Балтики до Тихого

океану — прокинулося від довголітнього сну, не тільки відроджуючи свою національну душу, а й проваджуючи своє самобутнє самоврядування в різних регіонах Російської імперії.

Щоправда, вчителі, які бралися викладати в українських школах, не завжди були підготовлені до подібної праці, крім того, не було підручників і взагалі літератури рідною мовою, давалася взнаки і відсутність єдиного керівного чи координаційного центру. А тому, як правило, українські школи, не маючи підтримки, як відкривалися, так і закривалися. Не сприяла розгортанню мережі українських шкіл війна, голод, що слідом за нею насунувся. В цьому хаосі й загинули в більшості ті перші паростки українського культурно-освітнього відродження на теренах Росії.

Саме під впливом цього стихійного українського руху за межами УСРР, який уже не можна було зупинити, націонал-комуністи з КП(б)У порушили несподівану для Москви проблему в самій Москві. Українське населення Росії, заявив на XII з'їзді РКП Микола Скрипник, "сягає більше 7 мільйонів осіб". А далі оратор запитував і сам відповідав: "Як обслуговуються ці 7 мільйонів населення? Ми мали на цих 7 мільйонів всього 500 шкіл і потім 2 технікуми. Я не думаю, щоби такий відсоток задовольняв культурно-освітні потреби всього українського населення і визначений був хоч до певної міри задовольняючим.

Очевидно, тут практика наша розходиться з теорією. Є тільки теоретичне визнання з боку більшості, але коли доходить до діла, то ані сили, ані волі в нас немає. Згадайте, товариші, як багатьом у нас було не по собі, коли наш союз республік набрав назву не РСФРР, а ССР, пригадайте, яке непорозуміння було в розмовах товаришів про перейменування нашої комуністичної партії в комуністичну партію ССРСР.

Я нагадаю про роботу серед українців, що повинна проводитись спеціально українською мовою. У нас немає досить кадру робітників, нам треба підготувати робітників, що могли би вчити на українській мові. Наша партія давно розв'язала національне питання теоретично. Але важно не тільки ухвалити резолюцію, важно її перевести в життя".

Розмах українізації — від Балтики до Тихого океану — налякав російських більшовиків найдужче. Вони усвідомили, що можуть втратити Україну, без якої не мислився Радянський Союз.

Особливо турбувало більшовицьку владу те, що паростки українізації буйно проростали в індустріальних центрах України. Скажімо, в Дніпропетровську патріотична інтелігенція гуртувалася навколо професора Дмитра Яворницького. Представник цієї групи інспектор Козар чітко розпізнав тактику загравання більшовиків з українським масами. "Українізація, — казав він, — це один із способів, до якого вдається компартія, щоб запобігти національному повстанню на Україні. Давши українському народові свободу в користуванні мовою, влада не допускає українського національного руху й карає тих, хто сміє навіть думати про це...

Москва грає з нами в ляльки. Хочете мову — будь ласка, хочете виконками — одержуйте, хочете раднарками — одержуйте. Але якщо хочете самодіяльності — замість цього — тюрма й кулі. Наш Раднарком не може сам вирішити жодного питання, як тільки — до Москви за дозволом".

Не могли в Москві не звернути уваги й на те, що українська інтелігенція розкрила справжню суть більшовицької українізації, заявляючи: "Українізація є ніщо інше, як зайвий доказ лицемірства і підкопу Росії під Україну. Росія поступається Україні лише в тому, чого вона не може утримати й чого вимагає історична необхідність. Україна з того часу, як вона існує, добивалася того, що їй потрібно, тільки повстаннями й силою зброї. Ні для кого не є таємницею, що українці на Україні почувують себе національною меншістю. На Україні немає навіть одного відсотка відповідальних працівників-українців. Це також розуміють всі й немає сумніву в тому, що незабаром, силою обставин, буде проголошений загальний похід думки українського суспільства проти русифікаторсько-загарбницької політики Москви, бо всі інші засоби, що є в руках українців, нині остаточно атрофовані".

За таких умов "завдання українців, — вважали в середовищі свідомої інтелігенції наприкінці 1927 року, — полягає в необхідності обіймати впливові місця в радянському апараті й

вести боротьбу з русофільськими елементами. Прихильне ставлення партії до українізації дає можливість досягнути багато чого. Але для цього треба мати зв'язок між собою, допомагати один одному, інакше українці не зможуть впливати на радапарат. Недостатній відсоток української інтелігенції дає про себе знати в усіх галузях, особливо в індустрії. Держава матеріально не допомагає українському мистецтву. Українські композитори поставлені в неможливі для праці умови. Держвидав давно обанкротився, відтак видавати те, чого потребує український ринок, не може...".

Звичайно, російські більшовики звертали увагу на тих патріотичних українців, які після служби в армії йшли вчитися до вищих навчальних закладів. Такі були особливо небезпечними, оскільки могли очолити й планувати збройні виступи. Одним з таких був Юхим Заводнюк з Богданівки Бердичівської округи, який після демобілізації навчався в Харківському інституті народного господарства. Він вважав: "Національно-визвольна боротьба на Україні не закінчена, а продовжується, але тільки пасивно. Її потрібно розгорнути в більш активну і тим наблизити кінець розв'язки".

Водночас, придивляючись із-за кордону до цієї московської затії, лідер українських есерів Микита Шаповал написав: "Українізація" і т. п. означає, що большевики остаточно касують політичну і економічну окремість. Коли вони проведуть повну уніфікацію, тоді українізація піде к чорту. Українці дуже наївно ловляться на гачок українізації. Українська інтелігенція дуже слабо мислить в політиці...".

Так воно і станеться: коли Москва відчує загрозу своїм впливам на теренах українського розселення, вона вдасться до брутальної ліквідації українізації, звинувачуючи останню в невиконанні непосильних хлібозаготівель у 1932 році, що стосувалося спочатку тільки УСРР і Північного Кавказу, а потім узагалі перекаже всі свої провали на так званих петлюрівських елементів. Відтак наївні українці потраплять в пастку, з якої їм не вдаватиметься викарабкатися протягом багатьох десятків років.

І ХАТАЄВИЧ ПОСИПАВ ГОЛОВУ ПОПЕЛОМ (до 90-річчя заборони Сталіна видавати аванс хлібом з нового врожаю)

Спроби на місцях щодо підтримки голодуючих нещадно присікалися кремлівською верхівкою. Скажімо, Сталін особисто приділив увагу зверненню передових бригадирів Дніпропетровської області, які напередодні жнив 1933 року звернулися із закликом до земляків-хліборобів: "Правління кожного колгоспу спільно з бригадирами до початку загальних жнив повинно вибрати найбільш високі місця, де швидше дозріває хліб, з тим, щоб швидше зібрати цю частину врожаю й швидше видати аванс колгоспникам".

Перший секретар Дніпропетровського обкому партії Мендель Хатаєвич, який брав діяльну участь у підготовці цього звер-

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

578
ЦІЛОМ ТАЄМНО

КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (більшов.) УКРАЇНИ-ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

№ ПБ-116/12
6.У1- 1933 р. Тов. Попову.
Витяг з протоколу № 116 засідання Політбюро ЦК з 5.У1 - 1933 р.

Об'єкт звернення другого слета бригадирів передових колхозів Дніпропетровської області.

Считать, что обращение второго слета бригадиров передовых колхозов Днепропетровской области, опубликованное в газете "Зоря" 3.У1, неудовлетворительно разъясняет колхозным массам существо ошибки в вопросе об авансах, которая вредна как для государства, так и для самих колхозников. Этот вопрос обращение затрагивает односторонне. Сваливая всю вину за ошибку на колхозников и даже не ссылаясь на постановление Обкома по этому вопросу, обращение не мобилизует колхозников на быстрое проведение учетки и хлебосдачи.

Предложить тов. Хатаевичу в областной газете поместить статью полностью, в развернутом виде разъясняющую вопрос об авансах, постановление слета и решение Пленума Обкома.

В "Коммунисте" обращения не печатать.

СЕКРЕТАРЬ ЦК КПУ: *Мендель Хатаєвич*

нення, чомусь вважав, що Сталін гаряче підтримає це звернення, коли підписував супровідний лист до вождя. Але глибоко помилився, бо Сталін побачив у цій ініціативі спробу розкрадання зерна на місцях ще до виконання плану хлібоздачі.

Гнів кремлівського тирана був таким немилосердним, що на ранковому засіданні пленуму Дніпропетровського обкому 25 травня 1933 року перший секретар обкому Хатаєвич заявив, що з його боку "это была непростительная серьезная политическая ошибка, которая подверглась суровой критике со стороны ЦК ВКП (б) и со стороны тов. Сталина".

Треба було, очевидно, бачити вирази присутніх у залі підлеглих всесильного для них Хатаєвича, перед якими він себе ось так змушений був принижувати, посипаючи голову попелом.

Після такої реакції Сталіна перестрашені були і в політбюро ЦК КП (б) У: 6 червня 1933 року воно зобов'язало першого секретаря Дніпропетровського обкому партії Хатаєвича помістити в обласній газеті розгорнуте роз'яснення щодо шкідливості видачі авансів.

Зрозуміло, що та дніпропетровська ініціатива, яка могла б врятувати тисячі голодних українців, зазнала краху, а сам Хатаєвич пережив нелегкі хвилини в своєму житті, коли його доля залежала від настрою господаря Кремля.

ТРАГІЧНИЙ ВИПУСКНИЙ ДЗВОНИК ТРИДЦЯТЬ ТРЕТЬОГО (до 90-річчя катастрофічних втрат українських учнів початкових класів)

Для кожного назавжди в пам'яті залишається не тільки перший шкільний дзвоник, а й та його щемна мелодія, котра проводжає змужнілих першачків на перші літні канікули. Вступники на ниву знань восени 1932 року не знали ще 1 вересня, які випробування чекають на них протягом року. Вони знайомилися поближче, гуртувалися навколо спільних інтересів, подобалися одне одному — все поза школою їх мало спочатку хвилювало.

Ситуація змінювалася з настанням холодів, коли дехто з од-

Прізвище та ім'я учня		Місяць Квітень																												Початок і кінець										
№	Ім'я	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	Днів	Годин						
1	Воско Іванна																																							
2	Вовченко Галина																																							
3	Сорочко Катерина																																							
4	Клименко Катерина																																							
5	Сидорова Катерина																																							
6	Сидорова Катерина																																							
7	Белогородська Катерина																																							
8	Попович Катерина																																							
9	Курчак Катерина																																							
10	Клименко Катерина																																							
11	Клименко Катерина																																							
12	Клименко Катерина																																							
13	Клименко Катерина																																							
14	Клименко Катерина																																							
15	Клименко Катерина																																							
16	Клименко Катерина																																							
17	Клименко Катерина																																							
18	Клименко Катерина																																							
19	Клименко Катерина																																							
20	Клименко Катерина																																							
21	Клименко Катерина																																							
22	Клименко Катерина																																							
23	Клименко Катерина																																							
24	Клименко Катерина																																							
25	Клименко Катерина																																							
26	Клименко Катерина																																							
27	Клименко Катерина																																							
28	Клименко Катерина																																							
29	Клименко Катерина																																							
30	Клименко Катерина																																							
31	Клименко Катерина																																							

нокласників став появлятися до школи виснажений, а окремі діти взагалі не приходили по кілька днів. Усе більше присутнім у класі думалося про їжу, особливо ж, коли бачили в руках одноклітка тоненьку скибку хліба.

Попри це, в першому класі Лозівської трудової школи тодішнього Роменського району, що нині в Сумській області, відвідування 40 учнів трималося на досить високому рівні — аж до квітня 1933 року. Починаючи з цього місяця, в класному журналі рукою вчителя стали викреслюватися окремі прізвища. Зокрема, перестали фігурувати на уроках Федір Бакун, Таїса Медвідь, Марія Омельчук, Олена Опришкова, Ганна Підвальна, Гриць Пилипенко, Катерина Півень, Гриць Тарасенко, Надія Філь, Василь Цілуйко, Лідія Ясликовська, Ольга Шершак...

Для них уже не пролунав останній дзвоник у першому класі. А 1 вересня 1933 року до своїх однокласників, тепер уже в другому класі, не приєднаються також Явдоха Гречка і Андрій Гречка...

"НІ В ЯКОМУ РАЗІ НЕ ВВАЖАЛИ НАС ЗА КРАСНИХ" (до 80-річчя першого рейду УПА на схід)

Уже з осені 1942 року збройні відділи українського націоналістичного підпілля стали на захист автохтонного населення Волині й Берестейщини від терору гітлерівських окупантів. Така постава власне української збройної сили піднімала настрій місцевого населення, додавала сил і впевненості йому щодо відродження своєї державності, а відтак стимулювала загалу потребу підтримки цієї боротьби. Відтак ці два етнічні українські регіони створили ореол слави Українській Повстанській Армії, що продовжила традиції давніх русичів, козаків і новітнього петлюрівського війська.

Але УПА як збройна сила, що мала своїм завданням боротися за відродження Української Самостійної Соборної Держави, не мала такого розголосу про свої бойові операції на Наддніпрянщині. Тому з приходом Романа Шухевича до Проводу Революційної ОУН і переобрання ним на себе командування новітньою збройною силою українського народу ухвалюється рішення про рейд одного з відділів УПА на схід.

Ця акція, яка розпочалася в травні 1943 року, мала своїм завданням зробити вплив на розвиток державницької думки серед українців, які з-під більшовицької окупації потрапили під нацистську, зміцнити в них віру у власні сили, розпочавши розгортати на місцях збройні відділи. Цей рейд був дуже своєчасним, оскільки мав за мету також підкріпити реальною збройною силою ту підпільну роботу, яку ОУН переводила в східних областях УРСР з початком гітлерівської окупації. Це було надзвичайно важливо особливо в тих областях, де активно діяла більшовицька партизанка.

Найголовніше з цього рейду — населення східних областей радо зустрічало відділи УПА, особливо старша генерація української інтелігенції і селянства. Вони пережили невдачу минулих визвольних змагань і вже були зневірилися, але коли побачили відділи УПА, то в них появились сльози радості і віри у воскресіння України. Були випадки, коли старші селяни виходили з іконами зустрічати українських вояків і благословляли їх на святу справу.

А селянська молодь раніше з недовір'ям ставилася до українського підпільного руху, бо була засліплена міфами про непереможну радянську військову міць. Та коли побачила зорганізовані й дисципліновані відділи УПА як регулярне військо, змінила своє ставлення й багато з її середовища вступили до неї. І що важливо: ніхто з місцевих жителів не сприймав укра-

їнських повстанців з огляду на їхню поведінку за більшовицьких партизанів.

Рейд УПА, який тривав Наддніпрянщиною до вересня 1943 року, вплинув і на місто, де раніше й слухати не хотіли про український самостійницький рух. На міське змосковщене населення великий вплив зробили листівки російською мовою, в яких воїни УПА зверталися до росіян, народів Кавказу, Сходу й Сибіру із закликом до боротьби за національне визволення.

Таким чином, підсумовувалося в звіті рейдуючого відділу, подібні акції в майбутньому дадуть бажаний результат, оскільки "це оплатиться, бо Схід скоро дасть свої могутні відділи, які досягнуть велику мету — УССД".

ДЛЯ ПОСТІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ Й ІНФОРМАЦІЇ (до 60-річчя виходу першого числа "Бюлетеня Українського публіцистично-наукового інституту")

Повоєнна українська еміграція знайшла в собі сили й можливості для організації нової мережі власних наукових інституцій, які повинні були взяти на себе місію об'єктивного дослідження українських проблем минулого й визначення завдань на майбутнє. Скажімо, якщо в міжвоєнний період подібні українські заклади були засновані в основному в Європі — вищі навчальні в Чехо-Словаччині, а наукові в Берліні й Варшаві, то наприкінці 1940-х створена в таборах ДП Українська вільна академія наук і відновлене Наукове товариство імені Шевченка переїхали до США, звідки поширили свою діяльність і на інші країни континенту.

Поряд з цими визнаними науковими інституціями, імідж яких значною мірою підтримувався авторитетними вченими в різних галузях, за океан перебралися й менш відомі, але так необхідні для всебічного вивчення внеску нашого народу в розвиток світової цивілізації: наприклад, інститути морський й океанічний, сухоподоловий. Водночас з'являлися й нові інституції.

Один з них — Український публіцистично-науковий інститут, який заснувався в США й був покликаний донести засобами доступної інформації для всього світу правду про

ЗАВДАННЯ БЮЛЕТЕНЯ

Розвиток нашого Публіцистично-Наукового Інституту, так з погляду організаційного, як і студійно-видавничого, висуває потребу постійного зв'язку й інформації між окремими Осередками, Комісіями, співпрацівниками. Досяг цей зв'язок підтримувався листами, що їх писала Головна Управа, референти окремих ділянок, керівник Бюро Праці і Видань. Це вимагало багато часу і праці на повторювання тих самих справ, на дискусію тих самих питань. Тепер цю функцію систематичного зв'язку виконуватиме Бюлетень Інституту.

В ньому поміщуватимемо інструкції, доручення, інформації про діяльність Головної Управи, окремих Осередків, і так само Бюро Праці і Видань і його Комісії. Одночасно даватимемо місце для завваг, порад, пропозицій і плянів з боку громадянства і його організацій, зацікавлених у належному розвитку і розгортанні праці Інституту.

Будемо вдячні членам та громадянству за співпрацю в цьому напрямі.

ЦЕНТРАЛЯ УПНІ в ЧІКАГО

Головна Управа

23-го березня 1963 р. відбулися річні Загальні Збори Осередку УПНІ в Чикаго, який тепер виконує функції Централі Інституту. Покликано до праці нову Управу в складі: — д-р Т. Лапчик, голова; д-р Р. Барановський, заст. голови і орг. референт; д-р Р. Задульський, заст. голови і касієр; мец. О. Попель, секретар; ред. А. Юрняк, референт преси та інформації; п. О. Весоловський і п. А. Мель-

ОСЕРЕДОК в НЬЮ-ЙОРКУ

Основні збори відбулися 29-го вересня 1963-го року. Тоді ж обрано Управу Осередка в складі: — д-р М. Галій, голова; полк. Ю. Богун, заст. голови; инж. Ф. Бульбенко, касієр і референт поширення видань; ред. С. Кравець — член Управи. Осередок зорганізував свою секцію в Гемстед, Лонг Айленд, і через неї діє в тій відлеглій від Нью-Йорку околиці.

Осередок має 72 золотешених членів. З них 17 осіб внесло повні однорічні вклади, а решта сплачує їх ратами від 1-5 доларів. Управа

Україну. Наприклад, першими такими дослідженнями були "Дипломатичний бій за Західну Україну" і "Голод в Україні 1932—1933 рр.". А в англійській мові першим виданням стала брошура "Українська Республіка 22-го січня".

Розвиток клітин Українського публіцистично-наукового інституту з точки зору організаційного й студійно-видавничого у той же час висунув ідею заснування його інформаційного вісника, котрий став би постійним каналом зв'язку між окремими осередками, комісіями й співробітниками. Відтепер замість листування вводилося інформування через спеціальний бюлетень, який буде доступний.

І вже з першого числа "Бюлетеня Українського публіцистично-наукового інституту", що появилися у травні 1963 року, видно, що з-під руки редактора Миколи Шлемкевича виходить справді насичений різноманітною інформацією орган поважної громадської інституції.

ЧЕРВЕНЬ

1 червня

180 років тому (1843) народився Микола Бобрецький, український зоолог, професор Київського університету та його ректор (1900—1907). Помер 24 вересня 1907 року.

110 років тому (1913) у Бабині на нинішній Рівненщині народився Микола Лівша, відомий діяч української еміграції в Південній Америці. Помер 20 лютого 1990 року в Буенос-Айресі (Аргентина).

2 червня

40 років тому (1978) у Сан-Дієго (США) помер Матвій Стахів, український правник, історик, суспільно-політичний діяч у Галичині. Дійсний член НТШ (з 1943 р.), у роки національно-визвольної революції старшина УГА. Народився 30 листопада 1895 року.

3 червня

105 років тому (1918) на переговорах у Києві з гетьманом Скоропадським керівник делегації Кубані Микола Рябовол поставив питання про приєднання цієї території до України.

100 років тому (1923) у Житомирі народився Ігор Шафаревич, видатний вчений-математик. Помер 19 лютого 2017 року в Москві.

90 років тому (1933) народився Костянтин Степанков, видатний актор. Помер 22 липня 2004 року.

5 червня

125 років тому (1898) народився Володимир Ярошенко (Воляр), український письменник, драматург, театрознавець. Репресований 1936 року. Помер 13 липня 1937 року.

120 років тому (1903) помер Йосип Мочутковський, український лікар-бактеріолог. Завідував інфекційним відділенням Одеської міської лікарні. Здійснив вдруге у світі дослідження зворотним тифом (1876). Автор праць з бальнеології, невропатології та туберкульозу. Народився у 1845 році.

5—6 червня

30 років тому (1993) у Києві відбувся Другий Всесвітній конгрес українських політв'язнів та репресованих.

6 червня

160 років тому (1863) народився Євген Петрушевич, україн-

ський політичний діяч, депутат Віденського парламенту. У листопаді 1918 року очолив Українську Національну Раду у Львові. 13 листопада 1918 був обраний Президентом Західно-Української Народної Республіки, став головнокомандувачем Збройних сил цієї держави. Помер 29 серпня 1940 року в Берліні.

7 червня

180 років тому (1843) помер Маркіян Шашкевич, видатний український письменник, культурно-освітній діяч, представник українського романтизму. Найдіяльніший учасник "Руської трійці". Ініціатор видання альманаху "Русалка Дністровая". Народився 1811 року.

8 червня

165 років тому (1858) народився Олександр Рогоза, генерал-бунчужний, Військовий міністр в уряді гетьмана П. Скоропадського. У квітні 1919 року за відмову перейти на службу до Червоної армії розстріляний більшовиками.

120 років тому (1903) народився Володимир Фатальчук, український графік. Твори: оформлення та ілюстрації до книжок "Українські народні казки", "Лісова пісня" Лесі Українки, "Хмельницький" Івана Ле, "Кобзар" Тараса Шевченка, ювілейні медалі. Помер 20 лютого 1981 року у Києві.

9 червня

30 років тому (1993) у Києві презентовано перший том перевиданої за ініціативою НТШ у Львові десяти томної Енциклопедії українознавства (1955—1984).

10 червня

100 років тому (1923) у Солотвино на Закарпатті народився Роберт Максвелл, організатор і власник глобальної видавничої імперії BBC. Помер 5 листопада 1991 року в Іспанії.

35 років тому (1988) в газеті "Правда України" було опубліковано повідомлення Державної комісії, створеної для розгляду питань, порушених громадянами з числа кримських татар, в якому зазначалося, що знято всі обмеження щодо прав кримських татар і гарантовано їхню повну рівність з іншими радянськими громадянами.

11 червня

365 років тому (1658) під Полтавою гетьман Іван Вигов-

ський розгромив заколотників, очолюваних місцевим полковником Мартином Пушкарем і кошовим отаманом Запорозької Січі Яковом Барабашем.

80 років тому (1943) помер Олександр Рубан, український графік. Закінчив Київський художній інститут (у М. Бойчука, С. Налепинської-Бойчук). Художні твори: "Мисливець", "Селяни", "Зима" та ін. Народився 16 травня 1900 року у Києві.

70 років тому (1953) народився Віталій Білоножко, популярний виконавець естрадних пісень, народний артист України.

12 червня

105 років тому (1918) губерньський з'їзд землевласників і хліборобів Таврії, що відбувся в Сімферополі, підтримав пропозицію щодо приєднання Криму до України.

105 років тому (1918) укладено попередню мирну умову між Українською Державою і радянською Росією.

80 років тому (1943) розпочався Карпатський рейд з'єднання партизанських загонів під командуванням С. Ковпака. Тривав до початку жовтня 1943 року.

50 років тому (1973) у Нью-Йорку помер відомий історик українського походження Георгій Вернадський. Народився 20 серпня 1887 року в Санкт-Петербурзі.

13 червня

35 років тому (1988) у Львові під час установчих зборів Товариства української мови відбувся перший в Україні багатотисячний мітинг.

14 червня

255 років тому (1768) відбулось визволення Умані від поляків гайдамацькими загонами під проводом Максима Залізняка та Івана Гонта.

100 років тому (1923) народився Анатолій Щербак, український кінознавець, сценарист, канд. філол. наук. Помер у 1988 році.

35 років тому (1988) помер видатний хімік українського походження академік Василь Коршак. Народився у Високому на Чернігівщині 9 січня 1909 року.

16 червня

105 років тому (1918) у Києві відбувся Всеукраїнський зем-

ський союз, на якому звинувачено гетьмана Павла Скоропадського в намаганні реставрувати старий лад.

17 червня

70 років тому (1953) у Порубному на Буковині народився Іво Бобул, популярний український співак, композитор.

18 червня

105 років тому (1918) у Петрограді помер видатний біохімік Олександр Данилевський. Народився 3 січня 1839 року в Харкові.

95 років тому (1928) народився Сергій Плачинда, відомий український письменник. Помер 8 вересня 2013 року в Києві.

19 червня

170 років тому (1853) у Новому Виткові Радехівського повіту в Галичині народився Олександр Мишуга, видатний український співак. Помер 9 березня 1922 року в Німеччині.

20 червня

95 років тому (1928) у Покровському (тепер — Енгельс) відкрилася Перша конференція учителів-українців Республіки німців Поволжя, на яку прибули 24 педагоги.

20 червня — 1 липня

105 років тому (1918) відбувся Всеукраїнський церковний собор у Києві.

21 червня

140 років тому (1883) народився О. Мицюк, український державний діяч, міністр внутрішніх справ УНР. Помер на еміграції 30 грудня 1943 року.

23 червня

120 років тому (1903) народилася Марія Сельська, український живописець. Навчалася у краківській та віденській академіях мистецтв, в академії "Модерн" у Парижі. Художні твори: "Леся Українка", "Гуцульський пейзаж" та ін. Померла 3 лютого 1980 року.

24 червня

150 років тому (1873) народився Олександр Осецький, військовий діяч, в українській армії з 1917 р., у грудні 1918 — січні 1919 виконував обов'язки Військового міністра УНР. З 1920 — голова військово-дипломатичної місії УНР у Бельгії. Останні роки жив у Франції. Помер 26 лютого 1937 року в Парижі.

150 років тому (1873) народився Іван Стешенко, український поет, громадський, політичний та державний діяч, член Цен-

тральної Ради, перший генеральний секретар освіти. Вбитий більшовицьким агентом у Полтаві 30 червня 1918 року.

110 років тому (1913) у Саскачевані (Канада) в українській родині народився Павло Юзик, сенатор канадського парламенту. Помер 1986 року.

110 років тому (1913) у Семенівці на Чернігівщині народився Василь Будник, перший керівник КБ "Південне" в Дніпропетровську. Помер 8 березня 2007 року в Дніпрі.

25 червня

125 років тому (1898) помер Микола Ярошенко, український живописець. Один з керівників і член Товариства пересувних виставок. Народився 1 грудня 1846 року.

26—29 червня

30 років тому (1993) у Києві відбувся Міжнародний конгрес українських студентів.

27—28 червня

360 років тому (1663) у Ніжині відбулась козацька (Чорна) рада, де було проголошено гетьманом Лівобережної України Івана Брюховецького (гетьманував до 1668).

29 червня

115 років тому (1908) помер Федір Вовк, етнограф, археолог, антрополог, автор багатьох праць з історії української обрядової культури, етнології. Народився 17 березня 1847 року.

110 років тому (1913) у Петербурзі народився Павло Раппопорт, дослідник давньоруської архітектури. Багато уваги присвятив дослідженню давніх міст, фортець, захисних споруд в Україні. Помер у 1989 році.

30 червня

Проголошення відновлення Української держави у Львові 1941 року

Червень

355 років тому (1668) відбулось проголошення Петра Дорошенка гетьманом всієї України.

80 років тому (1943) відділи УПА під командою Омеляна Грабця знищили біля Житомира німецьку поліцейську школу.

ЧОРНЕ ЛІТО УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ (до 90-річчя наймасовішої смертності від Голодомору-геноциду в Україні)

Незвично велика смертність українського селянства з весни 1932 року ще більше посилилася восени, коли влада почала вигрібати весь хліб. А після новорічної сталінської директиви про вилучення всього їстівного в так званих злісних нездатчиків зерна, Голодомор остаточно наклав своїми чорними крилами всю Україну.

Смертність в українському селі настільки виросла, що вже взимку не встигали реєструвати померлих. Скажімо, в Сквирському районі Київської області з 1 січня до 1 березня 1933 року за звітними даними померло 802 особи, тоді як перевіркою встановлено, що вже станом на 15 січня тут було зафіксовано 1.773 смертельних випадки. У сусідньому Володарському районі звітують на 1 березня про 742 смерті, а насправді там уже померло понад 3.000 голодних людей.

Проте ще більша смертність стала фіксуватися навесні, вона зростала і в квітні й травні. Але свого піку досягла в червні. Наприклад, ось такою вона виявилася 1933 року за свідцтвами про смерть в селі Їсківці нинішньої Полтавської області:

	I кв.	Квіт.	Трав.	Черв.	Лип.	Серп.	Верес.	IV кв.	За рік
До 1 року	3	1	1	5	4	0	1	3	18
1 рік	1	0	0	3	1	1	0	1	7
2	1	1	6	12	4	1	0	1	26
3	0	0	1	2	1	2	0	1	7
4	1	0	2	9	4	1	0	0	17
5	0	0	3	9	5	1	0	1	19
6	0	0	2	7	6	2	1	0	18
7	0	1	4	10	11	0	0	0	26
8	0	1	1	11	4	1	0	0	18
9	0	1	1	10	2	0	0	0	14
10	0	0	1	10	10	0	0	0	21
11	0	0	0	4	3	0	0	0	7
12	0	0	0	9	9	1	0	0	19
13	1	0	0	3	1	0	0	0	5
14	0	0	0	3	3	0	0	0	6

15	0	0	1	5	1	1	0	0	8
16	0	0	1	7	2	0	0	0	10
17	0	0	3	2	2	0	0	0	7
18	0	0	1	5	1	0	0	0	7
19	0	0	1	0	2	1	0	0	4
20—29	1	1	2	20	13	3	0	0	42
30—39	0	3	4	9	15	1	1	0	33
40—49	2	1	9	17	14	0	0	0	43
50—59	3	2	6	17	11	1	1	3	44
60—69	4	3	8	11	14	3	2	1	46
70—79	6	1	5	14	5	2	0	5	36
80—89	1	2	4	3	3	1	0	1	15
90 і більше	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Разом	24	18	67	217	151	21	6	17	521

Звичайно, це далеко не повна реєстрація померлих від Голодомору, але вона дає можливість бачити відповідну тенденцію наростання піку великої трагедії українства. До речі, подібною була ситуація і в населених пунктах інших областей, де збереглася статистика. Так, у селах Вінницького району однойменної області бачимо такі ж наслідки: у травні в Сокиринцях померло 37 мешканців (народилася лише 1 дитина), у червні жертв було — 78 (народжень не зафіксовано).

Подібні тенденції виявилися в більшості регіонів України. Особливо наочні результати засвідчуються документами, що збереглися в Державному архіві Київської області. Ці матеріали переконливо демонструють закономірність розвитку смертоносної хвилі з початком літа 1933 року по всіх районах даного регіону. А вони тоді входили не тільки до нинішньої Київщини, а й Вінницької, Житомирської, Черкаської та Кіровоградської областей. Бачимо з запропонованої таблиці, як з місяця в місяць зростає зареєстрована смертність до початку літа і як вона завдає найбільшого удару в червні й липні. І лише після жнив починає різко спадати.

Райони	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Разом у 1933 році
Андрушівський	140	230	495	914	1463	2013	2083	514	133	92	103	78	8258
Бабанський	162	225	656	1129	2069	2322	1840	290	154	123	80	74	9124
Базарський	54	53	96	124	238	413	464	129	69	85	69	68	1862
Баранівський	61	87	128	204	277	556	632	286	86	56	46	75	2494
Барашівський	81	125	365	440	598	641	724	152	56	41	48	41	3312
Барішівський	192	271	578	840	1721	3433	1443	370	154	106	104	132	9344

Боришпільський	161	222	371	552	1044	1615	754	416	173	140	138	153	5739
Білоцерківський	261	675	1596	1455	1797	2003	1654	423	97	82	219	309	10570
Богуславський	252	589	1653	1767	2762	4082	2838	1363	402	240	193	117	16118
Бородянський	69	103	122	180	376	569	569	162	84	63	61	88	2446
Брусилівський	135	167	355	395	721	1563	1191	267	491	119	99	200	5702
Буцький	202	604	1272	1227	2338	2919	1279	361	92	73	103	50	11020
Васильківський	288	497	892	720	1297	1742	1181	691	241	150	171	152	8022
Вищедубечанський	71	65	143	138	228	569	410	132	95	54	56	107	2068
Володарський	309	829	1734	1333	1372	1567	1027	91	30	14	16	13	8335
Володарсько –													
Волинський	158	170	228	356	485	543	585	257	118	157	90	109	3256
Гельм'язівський	177	434	840	1260	1651	2356	1393	283	212	90	40	64	8800
Городницький	32	35	55	68	78	248	250	57	51	35	28	60	997
Гимерський	75	82	102	122	168	418	363	113	68	57	49	67	1684
Ємільчинський	131	109	186	269	307	550	762	147	142	106	105	129	2943
Жашківський	79	154	288	398	846	1038	1149	689	289	135	72	60	5189
Житомирський	50	88	128	110	212	341	313	102	65	77	58	49	1593
Звенигородський	141	219	652	952	1895	2123	1505	349	97	362	47	58	8400
Златопільський	60	79	204	524	717	1269	1051	655	136	35	72	63	4871
Золотоніський	109	170	293	507	875	1573	1358	369	151	72	90	73	5640
Іванківський	83	69	110	142	259	442	629	144	90	93	58	92	2211
Кагарлицький	109	217	564	635	1058	1305	1037	260	136	59	210	194	5784
Кам'янський	186	249	724	1200	2428	2922	2065	740	271	196	118	113	11212
Канівський	156	223	704	859	1765	2544	1795	251	211	260	71	64	8903
Київський	383	460	794	858	953	1757	1376	554	341	253	246	2778	8252
Коростенський	166	160	259	310	474	1092	1099	304	162	118	84	103	4331
Коростишівський	75	88	105	137	186	277	507	158	108	66	63	104	1874
Корунський	130	151	394	606	1486	2191	1057	338	150	79	48	62	6692
Лисянський	165	265	681	1228	2254	2421	1486	226	120	62	34	50	8990
Лугинський	78	95	138	139	184	420	413	87	51	36	23	95	1759
Макарівський	115	117	222	241	400	933	769	221	164	89	106	73	3450
Малинський	167	208	639	629	887	1124	609	189	140	137	145	148	5022
Мархлевський	49	61	186	216	264	546	351	94	109	65	91	42	2034
Монастирщинський	150	245	674	929	1677	2531	1657	341	297	62	43	58	8664
Народицький	121	85	137	105	119	273	297	132	69	55	74	65	1532
Новоград-													
Волинський	118	118	204	354	426	864	723	217	158	100	87	120	3489
Обухівський	224	401	1072	1024	1288	2104	1286	361	136	111	98	90	8195
Овруцький	171	126	180	199	300	675	700	301	174	178	139	101	3244
Олевський	89	83	100	96	99	260	295	187	68	53	76	69	1475
Оратівський	107	227	691	677	1900	1953	1412	292	95	79	25	33	7491
Переяславський	310	557	1313	1548	2412	3298	1583	852	330	267	248	190	12823
Ім. Петровського	168	254	572	986	1684	2317	1819	864	562	129	227	215	9797
Плисківський	132	299	771	1087	1469	2036	1364	451	251	21	29	65	7975
Погребищенський	133	287	631	918	1482	2118	1020	218	380	60	118	112	7477
Попільнянський	134	294	989	1211	1963	3276	2286	535	104	73	93	143	11101
Потіївський	73	79	116	162	223	596	661	137	123	72	63	65	2370
Пулинський	66	62	137	177	230	319	381	127	136	102	36	48	1811
Радомишльський	79	125	151	221	370	749	647	284	101	103	91	53	2974
Ржищівський	193	430	1190	1268	1887	2115	1548	763	352	752	65	67	10630
Розважівський	90	68	161	311	617	886	823	195	89	84	97	71	3492
Рокитянський	253	453	1438	1571	2178	2816	1551	271	150	100	71	106	10958
Ружинський	162	234	658	1198	2014	3829	2537	307	404	290	384	246	12258
Сквирський	251	574	1425	1350	1928	2990	1554	560	929	467	310	463	12801
Словечанський	117	98	164	121	121	321	490	141	85	52	53	63	1826
Смілянський	174	273	735	944	1836	3031	1608	622	318	87	139	117	9884
Ставищенський	177	431	795	1294	1838	2933	1971	504	58	67	66	45	10179

Тальнівський	182	293	567	860	1823	2670	1560	255	208	187	70	99	8774
Таращанський	126	324	730	1037	2137	2219	1698	268	101	54	57	36	8787
Тетіївський	151	529	1767	1735	2783	2891	1667	294	66	41	34	42	12000
Троянівський	98	153	293	420	740	1081	1008	244	100	78	53	58	4326
Уманський	243	429	1070	1227	2072	2584	970	312	175	75	56	66	9279
Фастівський	149	339	738	901	1236	1341	899	456	183	60	35	63	6400
Хабнянський	63	58	114	187	331	1002	612	201	90	82	165	146	3051
Христинівський	107	132	387	413	1045	1070	657	194	87	73	84	35	4284
Черкаський	102	196	712	1321	1471	1993	993	384	267	329	191	97	8056
Черняхівський	92	60	210	259	370	669	643	284	163	111	142	86	3089
Чигиринський	154	155	282	384	790	1910	1218	539	244	142	88	171	6077
Чорнобаївський	153	190	439	632	1189	2254	1959	523	271	131	123	121	7985
Чорнобильський	140	123	130	175	157	341	443	220	98	85	105	121	2138
Шполянський	154	221	414	857	1845	2001	1304	367	270	102	129	117	7781

Ярунський (даних не виявлено)

Таким чином, найбільше лихо спіткало Україну саме в червні 1933-го. Але й липень додав свого страшного результату. Відтак це літо воістину було чорним для нашої нації.

БЕЗ КОМУНІСТИЧНОГО ПРИВІТУ (до 80-річчя початку карпатського рейду партизанського з'єднання Сидора Ковпака)

Партизанка — помітне явище в українській історії періоду Другої світової війни. Вона виловлювалася з тих самодіяльних спочатку боївок, котрі змушені були організуватися в середовищі націоналістичного підпілля для захисту мирного населення від терору гітлерівських окупантів і які, зрештою, стали фундаментом для створення Української Повстанської Армії. А вона вже мала викристалізуватися дієвою збройною силою в боротьбі за відродження незалежної держави рідного народу.

У той же час до партизанських формувань більшовицький режим відніс ті свої відділи, які повинні були б здійснювати диверсії у тилу ворога, розладнуючи комунікації, й розгортати антигітлерівську агітацію. Ці загони й з'єднання підпорядковувалися Центральному штабові партизанського руху в Москві й залучалися до виконання завдань командування Червоної армії.

Одне з таких, яке зовсім не стосувалося захисту мирного населення, — рейди в західноукраїнські терени, де комуністичне підпілля й радянський партизанський рух не мали особливого поширення, для того, щоб якраз і перенести туди присутність

№ 3/412
полн. 28.6.43 17.00
Зам 29.6.43 00.10
Лаврск 50
р 22486

~~403~~

т.т. КОВПАКУ и РУДНЕВУ.

Получил сообщение, что Вы 12 июня вышли на
выполнение боевого задания по плану, утвержденно-
му тов. Сталиным.

Желаю Вам, партизанам и партизанкам Вашего
соединения, боевых успехов.

~~Секрет~~

Иванов

Н. ХРУЩЕВ.

"20" июня 1943 года.

№ 2285/43

останнього. А ще одним з важливих його завдань було не допустити розвитку українського націоналістичного руху та його збройної сили — УПА, котра на літо 1943 року зміцнилася на Волині.

Ось чому ті радянські партизанські з'єднання, що творилися на Наддніпрянщині, і які значною мірою забезпечувалися з-за лінії фронту, одержали наказ переміститися на захід, аби не тільки непокоїти тиліві комунікації гітлерівців, а й по-справжньому воювати із загонами УПА.

Скажімо, загоны Чернігівського партизанського з'єднання, які не змогли захистити від ворога вщент зруйновану ним Корюківку, пішли на Волинь. Туди ж направилися радянські партизани Київщини, Житомирщини. А сумському партизанському з'єднанню під командуванням Сидора Ковпака доручили пройти через Волинь і Галичину аж у Карпати. І це доручення надійшло особисто від Сталіна.

У щоденнику комісара ковпаківського з'єднання Семена Руднева детально розповідається, як вели себе його партизани. Він пише, що яких великих зусиль йому довелося докласти, аби зупинити настирливість Ковпака розстріляти з гармат одне з волинських сіл тільки за те, що воно націоналістичне...

До речі, керівник УРСР Микита Хрущов, благословляючи це з'єднання в похід, викреслив з привітання слова "З комуністичним привітом".

ЛИПЕНЬ

1 липня

105 років тому (1918) гетьман Павло Скоропадський затвердив закон про запровадження в середніх загальноосвітніх навчальних закладах 350 іменних стипендій для бідних учнів-українців: імені Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Гребінки, Семена Гулака-Артемовського, Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка, Стороженка, Михайла Драгоманова, Івана Нечуя-Левицького, Степана Руданського, Михайла Старицького, Бориса Грінченка, Івана Франка, Михайла Павлика, Івана Карпенка-Карого, Марка Кропивницького, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Павла Чубинського, Миколи Лисенка. Володимира Антоновича, Павла Житецького, Шерстюка, Костя Михальчука й Олександра Русова.

105 років тому (1918) в Кам'янці-Подільському засновано університет.

80 років тому (1943) біля Знаменівки Новомосковського району Дніпропетровської області, не бажаючи здатися гітлерівцям, застрівився галичанин на псевдо "Петро Ворон", який очолював місцеве націоналістичне підпілля.

2 липня

105 років тому (1918) народився Всеволод Рождественський, український композитор і диригент, засл. діяч мистецтв УРСР. Автор симфоній, муз. комедій "За двома зайцями", "Жайворонки" та ін. Помер 3 березня 1985 року.

3 липня

140 років тому (1883) у Львові було засновано перший споживчий кооператив у Галичині "Народна торгівля".

120 років тому (1903) народився Василь Хмелюк, український живописець і поет. Навчався у Краківській Академії мистецтв. Закінчив Українську студію пластичних мистецтв у Празі. З 1928 р. — у Парижі. Автор сільських краєвидів, натюр-мортів, портретів. У Празі видав три збірки поезій. Помер 2 листопада 1986 року в Парижі.

4 липня

160 років тому (1863) народився Юліан Панькевич (псевдо-

нім — Простен Добромися), український живописець і графік. Помер у 1933 році в Харкові.

80 років тому (1943) в Дітройті американські українці висупили з відозвою про підтримку створення в повоєнному світі на всіх українських землях незалежної держави.

5 липня

125 років тому (1898) у Києві народилася Ірина Стешенко, відома українська письменниця, перекладач на українську з багатьох мов. Померла 1988 року.

40 років тому (1983) Посольство СРСР у Канаді звернулося з нотою протесту до МЗС Канади у зв'язку з наміром Едмонтонського відділу українців Канади встановити пам'ятник жертвам Голодомору в Україні в 1932—1933 роках.

5—12 липня

105 років тому (1918) під керівництвом Леніна у Москві відбувся I з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України.

6 липня

110 років тому (1913) народився Валентин Даниленко, український археолог, дослідник культур неоліту і доби міді України, відкривач численних археологічних пам'яток та автор широковідомих наукових публікацій. Помер у 1982 році.

7 липня

100 років тому (1923) у Празі відкрито Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, директором якого став Леонід Білецький.

90 років тому (1933) помер Володимир Ольшевський, військовий діяч, який після утворення Центральної Ради брав участь у формуванні національних збройних сил України, призначався на командні пости Армії УНР. Народився у 1870 році.

8 липня

160 років тому (1863) був виданий Валувеський циркуляр про заборону україномовних книжок духовного і навчального змісту (в тому числі для початкового читання народу). Першими під заборону потрапили підготовлені до друку твори М. Костомарова та схвалений Академією наук український переклад Євангелія П. Морачевського.

115 років тому (1908) народився Прокіп Гаркавий, український селекціонер, академік ВАСГНІЛ. Створив зимостійкі сорти ячменю, що й нині висіваються в Україні. Помер 1 квітня 1984 року.

95 років тому (1928) помер Феофіл Яновський, український терапевт, професор Київського та Новоросійського університетів, академік УАН. Створив школу українських терапевтів. Народився 24 червня 1860 року.

85 років тому (1938) народився Леонід (Лесь) Танюк, український режисер, театрознавець, перекладач, громадський діяч, народний депутат України кількох скликань. Працював у театрах Львова, Одеси, Харкова, Києва, Москви. З 1992 — голова Співки театральних діячів України. Помер 18 березня 2016 року в Києві.

9 липня

155 років тому (1868) у Бирючах Воронежської обл. народився Володимир Ласкарев, геолог. Дослідив неогенові та четвертинні відклади Південно-Західної частини України. Помер 10 квітня 1954 року.

90 років тому (1933) колегія Наркомату освіти РСФРР підтвердила раніше видану директиву щодо переходу до 1 вересня всіх українізованих шкіл на російську мову.

10 липня

105 років тому (1918) київське православне духовенство зняло анафему з гетьмана Івана Мазепи.

12 липня

140 років тому (1883) в Угневі на нинішній Львівщині помер прогресивний громадський діяч, перший збирач і дослідник фольклору лемків Іван Бірецький. Народився в Кальниці Сяноцького повіту 1815 року.

115 років тому (1908) народилась Віра Білай, український ботанік-міколог, чл.-кор. НАН України. Разом з М. Підоплічком створила та впровадила в медичну практику антибіотик мікроцид. Померла 12 червня 1994 року.

14 липня

120 років тому (1903) розпочався загальний страйк в Ук-

раїні, активну участь в якому брали робітники Києва, Катеринослава, Єлисаветграда, Одеси, Миколаєва, Керчі, Севастополя. Завершився 14 серпня 1903 року.

15 липня

100 років тому (1923) народився Сергій Висоцький, український дослідник історії та культури давньоруських міст, зокрема історії Києва. Відкривач ранньої руської абетки в Софії Київській, автор реконструкції Золотих Воріт. Доктор історичних наук, лауреат низки державних премій. Помер 19 грудня 1998 року у Києві.

100 років тому (1923) у Києві народилася Алла Сміленко, українська дослідниця археологічних пам'яток культури давніх слов'ян, доктор історичних наук. Померла 22 вересня 2006 року.

17 липня

135 років тому (1888) в Бучачі на нинішній Тернопільщині народився Йосиф Агнон, лауреат Нобелівської премії з літератури. Помер 17 лютого 1970 року в Єрусалимі.

95 років тому (1928) на організованій Москвою нараді в Катеринодарі було визнано, що "кубанська говірка в науковому відношенні є чисто українською і навіть в більшій мірі, ніж в місцевостях У.С.С.Р." і ухвалено українізувати школу і радянський апарат "прискореним темпом".

85 років тому (1938) у радянській тюрмі розстріляно Василя Різниченка (Різникова), українського історика-популяризатора, бібліографа, демографа. Починаючи з 1915 р., друкував численні краєзнавчі та історичні розвідки (зокрема, "Проект українського університету в Батурині", "З минулого Батурина", "Батуринський шлях"). Розпочав видавати серію життєписів, що мала скласти біографічний словник діячів Конотопщини. У роки революції заснував у Києві власне видавництво. У 1920—1930 рр. працював старшим науковим співробітником в Інституті демографії АН УСРР. У лютому 1938 року був заарештований і розстріляний. Народився 28 січня 1892 року.

65 років тому (1958) ухвалено рішення Ради Міністрів УРСР про скорочення з 1959 року 8 з 40 наявних в Україні монастирів, у тому числі Києво-Печерської лаври в Києві, Михайлів-

ського жіночого монастиря в Одесі, чоловічого монастиря у Сумській області.

35 років тому (1988) у Ленінграді помер видатний організатор оборонної промисловості, нарком танкової промисловості СРСР в роки Другої світової війни Ісаак Зальцман. Народився 9 грудня 1905 року в Томашполі на Вінниччині.

30 років тому (1993) у Торонто помер видатний український художник Мирон Левицький. Народився у Львові 1903 року.

18 липня

410 років тому (1613) помер Київський уніатський митрополит Іпатій Потій. Народився 1541 року.

19 липня

110 років тому (1913) померла Леся Українка, велика українська поетеса, громадська діячка. Створила понад 20 драматичних творів, поезії покладено на музику, створено балет, оперу, знято фільми за її творами. Народилася 13 лютого 1871 року.

20 липня

145 років тому (1878) народився Ілля Шувльга, український живописець. Твори: "Козача розвідка", "Т. Шевченко на етюдах", "Вечорниці" та ін. Репресований 1937 року.

135 років тому (1888) у селі Синьків Радехівського повіту в Галичині народився Юліан Павликовський, відомий громадський діяч. Помер 28 грудня 1949 року у Мюнхені.

120 років тому (1903) в Олександрівському на Полтавщині народився Отто Бадер, дослідник археологічних пам'яток Криму, Поволжя і Приуралля, автор 250 наукових публікацій. Помер 1980 року.

85 років тому (1938) у Сан-Франциско в родині українських емігрантів Захаренків народилася дочка Наталя, згодом відома як видатна американська актриса Наталі Вуд. Померла 29 листопада 1981 року.

22 липня

135 років тому (1888) у Новій Прилуці на нинішній Вінниччині народився Зельман Ваксман, лауреат Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини. Помер 16 серпня 1973 року в США.

120 років тому (1903) помер Корнило Устиянович, український живописець, письменник, громадський діяч. Автор історичних поем "Вадим", "Святослав Хоробрий", трагедій "Олег Святославович Овруцький" та ін. Редагував та ілюстрував сатиричний журнал "Зеркало" (1882—1883). Народився у 1839 році.

25 липня

80 років тому (1943) неподалік Житомира у бою з школою німецької жандармерії відділом УПА вбито 83 окупанти.

26—28 липня

375 років тому (1648) відбувся розгром козацькими полками Максима Кривоноса польського війська Яреми Вишневецького під Старокостянтиновом.

27 липня

170 років тому (1853) у Житомирі народився Володимир Короленко, видатний письменник. Помер 25 грудня 1921 року в Полтаві.

28 липня

105 років тому (1918) у Більманці (нині — Кам'янка на Запоріжжі) народився Григорій Кисунько, генеральний конструктор радянської протиракетної оборони. Помер 11 жовтня 1998 року в Москві.

95 років тому (1928) у Львові народився Олександр Скоцьонь, відомий український футболіст. Помер 2003 року в Торонто.

75 років тому (1948) помер Григорій Світлицький, український живописець, нар. художник УРСР. Народився 15 вересня 1872 року в Києві.

29 липня

235 років тому (1788) катеринославський генерал-губернатор Григорій Потьомкін доповідав Катерині II, що під час здобуття узбережжя Чорного моря російський флот складався "з 200 менших гребних суден, в кожному по 60 запорожців... цими суднами керують запорожці, котрих є тепер 20.000 на чолі з їх отаманом Сидором Білим".

125 років тому (1898) у Романові Львівського воєводства народився Ісидор Рабі, лауреат Нобелівської премії з фізики. Помер 11 січня 1988 року в Нью-Йорку.

30 липня

85 років тому (1938) народився Богдан Ребрик, відомий громадсько-політичний діяч.

30 років тому (1993) у Мюнхені помер видатний український громадсько-політичний діяч Атанас Фіголь. Народився 11 травня 1908 року.

31 липня

70 років тому (1953) у Москві помер видатний хімік українського походження Микола Зелінський. Народився в Тирасполі Херсонської губернії 6 лютого 1861 року.

Липень

350 років тому (1673) відбулись походи запорозьких козаків на чолі з Іваном Сірком на турецькі фортеці Очаків та Ізмаїл.

35 років тому (1988) у США помер відомий український художник Володимир Мошинський. Народився 18 червня 1895 року в Турбові на Київщині.

Липень—серпень

80 років тому (1943) на Волині відбувся перехід збройних загонів Тараса Бульби-Боровця в УПА.

"НЕДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ПРОБНОЇ ЯВКИ" (до 90-річчя примусового залучення семирічних дітей до навчання в початковій школі)

Уже з березня 1933 року різко зросла смертність учнів початкових класів українських шкіл. Особливо ці втрати були помітні серед першокласників як найменш підготовлених до недоїдання, що поширилося через вилучення запасів продовольства як покарання українських селян за невиконання непосильних хлібозаготівель. Зрозуміло, що жертвами Голодомору ставало і все більше дошкільнят, у першу чергу восьмирічних, які мали вперше прийти 1 вересня до школи.

Усвідомлюючи про небезпеку величезної некомплектності шкільних класів з вересня 1933 року, нарком освіти УСРР Володимир Затонський заздалегідь ініціює облік дітей не тільки 1925 року народження, які 1 вересня мають прийти в 1 клас, а й тих, хто народився 1926, — кому до школи йти в 1934 році, а також усіх, хто досі не був охоплений школою.

У своїй інструкції з цього приводу Затонський вказував: "Переписом треба охопити дітей, що їм на 1 /І-33 року було повних 8 років, а також тих, що їм на 1 вересня буде 7 років, цебто народження 1925 року та 1926 року. При переписі дітей батьків повідомляється, що привести до школи дитину для запису треба з 1-го по 20 травня".

Однак керівники влади на місцях у більшості не прозвітували про виконання цієї директиви, оскільки були розгублені катастрофічною втратою дітей і з початком літніх місяців і ніяк не могли передбачити наслідки дитячої смертності до початку навчального року. У Київській області за даними з 36 районів на початок липня 1933 року у початкових школах уже офіційно недораховувалися 16.668 учнів (з 109.135), у семирічних — 40.824 (з 244.056), десятирічках — 956 з 5262. А в цілому по області вибуло понад 100 тисяч, що, як сигналізувала до наркома освіти УСРР Затонського член колегії Прянишникова, "заставляє бити тревогу".

Тож Київський облвиконком 2 липня 1933 року навіть ухвалив спеціальне рішення "Про неподачу окремими районами відомостей про наявність дітей 1926—1921 р. р. для планування

мережі до нового навчального року". З огляду на те, що термін подачі цих звітних документів минув ще 20 квітня, було оголошено суворі догани з попередженням завідуючим відділами народної освіти Барашівського, Бородянського, Брусилівського, Васильківського, Овруцького, Потіївського, Ружинського й Тетіївського районів, а в Таращі їхній колега був знятий з роботи.

Водночас кожний район мав внести свої пропозиції щодо оптимізації шкільної мережі з огляду на велику дитячу смертність насамперед дошкільнят. Обласна комісія щодо оптимізації мережі шкіл на місцях негайно розпочала заслуховувати райони. Наприклад, 14 липня було ухвалено ось таке рішення по Христинівському:

"1. Однокомплектну школу с. Свинарки закрити. Дітей І групи, що мають повних 8 років (8 учнів) та дітей другої групи (14 учнів) приєднати до Талалаївської школи.

2. До Вікторівської школи наступного року прийому не робити до І групи. Залучити всіх дітей 7 та 8 років до І групи цього року.

3. У Верхнявській ФЗС на 111 учнів першої групи запланувати дві групи (замість трьох, що їх запроєктував РВНО). В разі набереться повний комплект ще однієї рупи (не менше 42 на групу) — дозволити відкрити третю першу групу.

4. Сичівська ШКМ — 7 групу приєднати до Івангородської 7 групи.

5. Шельпахівська ШКМ — 7 групу приєднати до Ягубецької ШКМ.

6. Доручити РВНО перевірити облік дітей росіян, і коли внаслідок перевірки виявиться відповідний контингент учнів, — відкрити комплект".

А в Таращі вирішили не робити набору перших класів у кількох школах — Маковецькій та Лісовицькій початкових і Таращанській семирічній, а там, де вони функціонуватимуть, добирати до комплекту в 45 учнів дітей семирічного віку, в тому числі залучати з сусідніх сіл, як це було ухвалено щодо Веселокутської. Усього ж по району кількість класів було зменшено на 14.

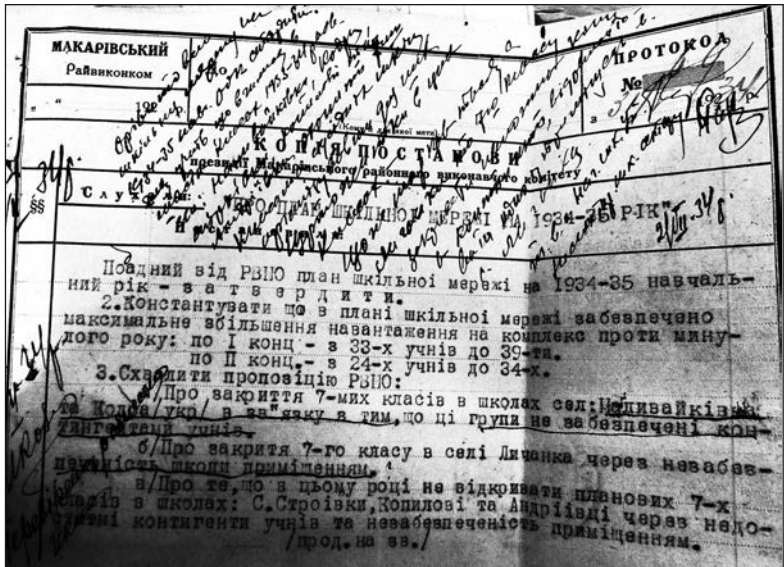
В архівних фондах збереглися матеріали з окремих областей, де порахували навесні 1933 року тих дітей 1925 і 1926 років народження, які могли 1 вересня сісти за парти. Наприклад, у тодішній Вінницькій області таких виявилось (без Дунаєвецького району) 188.302. Разом з тим необхідно було посадити за парти тих уродженців 1921—1924 років, які зовсім не вчилися, — 14.436 і тих, хто вчився, але покинув навчання, — 17. 303.

Намагалися докинути в цьому процесі свої 5 копійок і лідери українського комсомолу. Зокрема, 13 серпня 1933 року секретар ЦК ЛКСМУ Андреев запропонував секретарям ЦК КП (б) У Попову і Любченку провести 25 серпня 1933 року "День школи" як день пробної явки дітей у школи, як день перевірки готовності шкіл, учнів до нового навчального року". Однак партійний штаб чітко усвідомив, яким скандалом може обернутися ця ініціатива, коли виявиться, що багато дітей узагалі ніколи не зможуть сісти за парти, бо вже лежать у сирій землі. Тож резолюція гласила "про недоцільність проведення пробної явки".

Необхідно додати, що висока смертність дошкільнят у 1933-му даватиме знати про себе і в наступні роки. Так, не набрали учнів 1934 року до 1 класу в Перевізьку початкову і Княжицьку неповносередню школу Васильківського району Київської області. В цьому ж районі така ж ситуація склалася з наповненням 1 класу в Жорнівську початкову.

Водночас смертність школярів старших вікових груп впливала на розгортання мережі неповно середніх шкіл. Так, Макарівський райвиконком своєю ухвалою від 1 липня 1934 року стверджував, що через відсутність дітей виникла потреба закрити сьомі класи в Наливайківці й Кодрі, а в Строївці, Андріївці та Копилові немає можливості відкрити їх, хоч раніше намічалось.

Ця проблема набула особливої гостроти з початком 1938—1939 навчального року. Так, 434 сільські школи України навіть не набрали учнів до першого класу, бо не виявилось по 10 дітей 1930 року народження у відповідних населених пунктах, що могло давати підставу для відкриття прийому за тодішніх умов. При цьому доречно нагадати: до Голодомору 1932—1933 років початкові класи нараховували навіть до 50 дітей в одному.

У 30 районах Чернігівської області в 99 початкових школах узагалі не було перших класів у зв'язку з тим, що дітей в селах менше 10. Через це не вчилися й інші 1550 восьмиліток. З цієї ж причини не навчалось 2200 дітей 9—10-річного віку.

Ось чому в українських школах після 1933 року не проводилися так звані пробні явки.

СЕРПЕНЬ

1 серпня

180 років тому (1843) у Високому на Лемківщині народився відомий педагог, історик і громадський діяч Матвій Астряб. Помер 18 січня 1925 року в Лубнах на Полтавщині.

150 років тому (1873) народився Християн Раковський, учасник болгарського і румунського соціалістичних рухів, політичний і державний діяч УСРР. З січня 1919 до липня 1923 року (з перервами) очолював уряд радянської України. Розстріляний в Орловській в'язниці 11 вересня 1941 року.

55 років тому (1968) у Бостоні (США) померла активна діячка українського національно-визвольного руху Тамара Петрів. Народилася в Житомирі.

2 серпня

135 років тому (1888) народився Кость Буревій, український письменник, літературознавець. Розстріляний більшовиками 17 грудня 1934 року.

25 років тому (1998) померла відома громадсько-політична діячка Ніна Строката. Народилася 31 січня 1926 року.

3 серпня

100 років тому (1923) народилася Галина Ковпаненко — український археолог, дослідниця культур ранньої залізної доби України. Відкрила багато скіфських та сарматських поховань. Померла в Києві 24 березня 2013 року.

4 серпня

100 років тому (1923) у Станіславові (нині — Івано-Франківськ) народився відомий винахідник Володимир Мальків. Помер 2001 року в Канаді.

55 років тому (1968) помер Олександр Загородський, український військовий діяч періоду визвольних змагань 1917—1921 років. Брав участь в обороні Києва від більшовицьких частин Муравйова у січні 1918 року. Командир полку в період Гетьманату та командир дивізії у війську Директорії, відзначився під час Першого Зимового походу Армії УНР. Генерал-полковник. Після Другої світової війни жив у Німеччині, працював у товариствах та організаціях українських ветеранів. 1949 року переїхав до США. Народився 10 квітня 1889 року.

5 серпня

120 років тому (1903) народився видатний український співак Борис Гмиря. Помер 1969 року.

6 серпня

95 років тому (1928) у Миковій Свидницького округу на Пряшівщині народився Андрій Верхола (Енді Ворхол), кінорежисер світової слави. Помер 22 лютого 1987 року в Нью-Йорку.

7 серпня

105 років тому (1918) уряд гетьмана Павла Скоропадського підписав попередню угоду про передачу Війську Донському Таганрозького, Ростовського і Олександрово-Грушівського повітів.

95 років тому (1928) Рада нацменшин Наркомату освіти РСФРР ухвалила рішення про скликання на 1 жовтня в Москві I Всеросійського з'їзду українських працівників освіти.

8 серпня

240 років тому (1783) помер київський православний митрополит Гавриїл Кременецький.

110 років тому (1913) народився активний діяч українського національно-визвольного руху Григорій Мацейко. Помер 11 серпня 1966 року в Аргентині.

35 років тому (1988) в Австралії померла українська письменниця Вожена Сірко, чешка за походженням.

9 серпня

125 років тому (1898) в Браїлові на Вінниччині народився Пантелеймон Ковалів, видатний український мовознавець. Помер 15 листопада 1973 року.

85 років тому (1938) народився Леонід Кучма, Президент України з 1994 до 2005 року.

50 років тому (1973) у Хмельницькому народився Олександр Пономарьов, популярний український співак.

10 серпня

110 років тому (1913) помер Орест Авдіковський, письменник, публіцист, етнограф. Народився 23 квітня 1842 року.

12 серпня

70 років тому (1953) помер відомий український учений у галузі електрозварювання Євген Патон. Народився 5 березня 1870 року в Ніцці (Франція).

13 серпня

340 років тому (1683) українець Юрій Кульчицький пробрався через турецьку облогу Відня і приніс звістку про становище в місті до князя Лотрінгського, завдяки чому воно було звільнено.

250 років тому (1773) народився Юрій Лисянський, мандрівник та мореплавець. Помер 6 березня 1837 року.

80 років тому (1943) розпочато Донбаську наступальну операцію військ Південно-Західного та Південного фронтів, внаслідок якої радянські війська завершили звільнення Донбасу. Тривала до 22 вересня 1943 року.

25 років тому (1998) у Стенфорді (США) помер один з провідних винахідників протиракетної системи оборони Едвард Гінцтон. Народився 27 грудня 1915 року в Катеринославі.

14 серпня

55 років тому (1968) у Філадельфії помер активний учасник національно-визвольної боротьби підполковник Данило Лимаренко. Народився 20 грудня 1894 року в Карлівці на Херсонщині.

40 років тому (1983) в Києві народилася Олена Балтача, чемпіонка Великої Британії з тенісу.

15 серпня

85 років тому (1938) в Студениці, що в Коростишівському районі Житомирської області, народився Анатолій Слюсаренко, довголітній декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, дійсний член НАПН України.

45 років тому (1978) у Москві було прийнято Постанову Ради Міністрів СРСР "Про додаткові заходи із зміцнення паспортного режиму", яка передбачала ряд обмежень щодо кримськотатарського народу, який бажав повернутися на батьківщину

16 серпня

115 років тому (1908) народився Антон Задонець, український рослинник та фізіолог, чл.-кор. АН УРСР, академік ВАСГНІЛ. Розробив систему агротехнічних заходів з підвищення зимостійкості та врожайності озимої пшениці в степо-

вих районах України, найбільш доцільне поєднання двох провідних зернових культур країни — кукурудзи та озимої пшениці. Помер 5 грудня 1971 року.

17 серпня

140 років тому (1883) у Мелітополі народився Дмитро Донцов, теоретик українського національно-визвольного руху. Помер у Монреалі (Канада) 30 березня 1973 року.

110 років тому (1913) у Києві народився Вітольд Шунейко, відомий конструктор оборонної техніки. Помер 7 квітня 1964 року в Ленінграді.

85 років тому (1938) помер Степан Смаль-Стоцький, український філолог, педагог, культурний і громадсько-політичний діяч Буковини; дійсний член НТШ (з 1899), ВУАН (з 1918). З 1919 — посол ЗУНР у Празі; з 1921 до 1938 викладав в Українському Вільному Університеті, очолював філософський факультет. Народився 8 січня 1859 року.

18 серпня

135 років тому (1888) помер Григорій Шашкевич, український музичний і громадський діяч, священик. Музичну освіту здобув у Львівській духовній семінарії. Працював у Станіславі, де був головою філії Головної Руської Ради. У Відні був ректором духовної семінарії. З 1867 — у Львові. Автор хорових творів, граматики для народних шкіл (1862), німецько-українського юридичного словника (1851 року в співавторстві). Народився у 1809 році.

19 серпня

140 років тому (1883) у Дерпті (нині — Тарту, Естонія) в родині переселенців з України народився Леонід Кулик, відомий матеріалознавець. Помер 14 квітня 1942 року.

20 серпня

105 років тому (1918) у Батієвому в Татарстані народився Михайло Мінський, видатний український співак. Помер 9 жовтня 1988 року в США.

55 років тому (1968) помер відомий фізик, член Національної Академії наук (США) Георгій Гамов. Народився в Одесі 4 березня 1904 року.

21—25 серпня

80 років тому (1943) відбувся Третій Надзвичайний збір ОУН-Б, який ухвалив нову програму революційно-демократичних перетворень в Україні.

22 серпня

105 років тому (1918) помер Іван Лучицький, історик, громадський діяч. З 1877 — професор Київського університету. Член Державної думи 3-го скликання. З 1907 — професор Петербурзького університету. Праці присвячені історії релігійних війн та історії селянства у Франції XVI—XVIII ст. Народився 2 червня 1845 року.

23 серпня

80 років тому (1943) у ході Білгородсько-Харківської операції війська Степового фронту звільнили Харків.

24 серпня

День Незалежності України

155 років тому (1868) народився Максим Славинський (Славінський), український громадсько-політичний діяч, поет, дипломат, публіцист. Один із засновників Української національної ради в Петрограді (у 1917 році). З травня 1918 — тимчасовий представник Української Держави на Дону. У 1919 очолював дипломатичну місію УНР у Празі (ЧССР); з 1923 — на еміграції, професор новітньої історії України в Українській Господарській Академії в Подєбрадах. У 1945 році заарештований радянськими спецслужбами у Празі. Помер у в'язниці в Києві 23 листопада 1945 року.

150 років тому (1873) народився Фотій Красицький, український живописець і графік. Помер 1944 року.

120 років тому (1903) народився Петро Тищенко, український кобзар. Замолоду осліп. У репертуарі — народні пісні на слова Т. Шевченка, інших поетів. Помер 6 січня 1967 року.

100 років тому (1923) у Ростові-на-Дону народився Віктор Глушков, видатний український кібернетик. Помер 1982 року в Києві.

95 років тому (1928) у Хрипівці на Чернігівщині народився Левко Лук'яненко, відомий діяч українського національно-визвольного руху. Помер 7 липня 2018 року в Києві.

50 років тому (1968) помер Данило Альперін, український патолофізіолог, чл.-кор. АН УРСР. Працював у Харківському медичному інституті, Українському психоневрологічному інституті та Українському інституті експериментальної медицини. Праці присвячені патолофізіології нервової системи та нейрогуморальної регуляції, патогенезові алергічних реакцій тощо. Народився 15 грудня 1894 року.

40 років тому (1983) у Києві помер Аркадій Філіпенко, український композитор, нар. артист УРСР. Закінчив Київську консерваторію. Твори: дитяча опера "В зеленому саду", оперети, кантати, вокально-симфонічна поема "Дума про безсмертного Кобзаря" та ін. Відзначений Державною премією СРСР. Народився 26 грудня 1911 року.

35 років тому (1988) помер Борис Романицький, український актор, режисер і театральний діяч, нар. артист СРСР. Один із засновників, художній керівник і актор Українського драматичного театру ім. М. Заньковецької у Львові. Народився 19 березня 1891 року.

25 серпня

60 років тому (1963) помер Іван Багряний, український письменник, публіцист, політичний діяч, один із організаторів МУРу, засновник Української Революційної Демократичної Партії (УРДП). Народився 2 жовтня 1906 року.

27 серпня

140 років тому (1883) помер видатний, астроном Олексій Савич. Народився у Біловодську (тепер — Луганська область).

125 років тому (1898) народилася Наталія Ужвій, українська актриса, нар. артистка СРСР, Герой Соціалістичної Праці. Актриса Першого театру Української Радянської Республіки ім. Т. Шевченка в Києві, Одеської держдрами, театру "Березіль", Київського українського драматичного театру ім. І. Франка. 1954—1971 — голова Українського театрального товариства. Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка, Державна премія СРСР. Померла 22 липня 1986 року.

80 років тому (1943) народився Юрій Чайка, український режисер, засл. діяч мистецтв УРСР. Закінчив Київський інститут

театрального мистецтва. Працював в Одесі, Дніпропетровську (Театр опери та балету, з 1979 - головний режисер). Помер 5 березня 2016 року в Дніпрі.

28 серпня

140 років тому (кінець 1883) у Києві створено південно-західну групу партії "Народна воля".

135 років тому (1888) народився Варфоломій Євтимович, генерал-хорунжий. У 1917 року брав активну участь в українізації військових частин російської армії. Був обраний членом Українського Військового Генерального Комітету. Дата смерті невідома.

125 років тому (1898) у Києві відкрито політехнічний інститут.

110 років тому (1913) народилася Віра Свенціцька, український мистецтвознавець, член НТШ (з 1939). Автор близько 60 праць і статей, лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка. Померла 21 травня 1991 року.

29 серпня

80 років тому (1943) визначено остаточну структуру УПА, яка поділялась на три групи за територіальною ознакою: УПА-Північ (Поліська, Волинська, Рівненська, Житомирська області); УПА-Захід (райони Холмщини, Галичини, Буковини, Карпат); УПА-Південь (Вінницька, Кам'янець-Подільська області і південь України);

80 років тому (1943) розпочато битву за Дніпро, наступальні операції радянських військ з метою звільнення Лівобережної України, Донбасу і форсування Дніпра. Тривала до кінця грудня 1943 року.

60 років тому (1963) у США помер один із світових винахідників транзисторів Юліус Лілієнфельд. Народився у Львові 18 квітня 1881 року.

31 серпня

55 років тому (1968) відбувся I з'їзд еміграції УНР.

ТРАГЕДІЯ ХЛІБОРОБІВ СІРОГО КЛИНУ

(до 90-річчя Голодомору українців у Казахстані)

Кількість вихідців з України що проживали в казахських степах на початку 1930-х років, сягала майже мільйона осіб. Їхнє життя звичайно відрізнялося від устрою місцевого населення, це було пов'язано з перенесенням сюди традицій предків з берегів Дніпра. За час НЕПу українські господарства Сірого Клину, як називали цей регіон з огляду на його наш хліборобський характер, зміцніли, всі вони стали заможними, як правило, з власними сільськогосподарськими машинами. В кожному українському селі були парові млини, олійні, вовночесальні та маслобійні.

Українці, вкладаючи всі зусилля в рілляництво і баштани, не мали багато худоби. Їхні господарства відрізнялися одне від другого тим, що могли мати на 2—3 корови чи 1—2 коней більше-менше. Таким чином, не було відчутної диференціації серед українців, власне, не було кого ділити на бідняків, середняків чи незаможників. Середнє українське господарство в Прииртишші (всього їх там було 30.000), використовуючи машини, засівало 250—300 гектарів пшениці, 150—200 — вівса, 100—150 — ячменю і 50—80 гектарів баштану.

Тому й не дивно, що, примножуючи своє багатство завдяки власній праці, українські села й хутори виступили проти суцільної колективізації. Тоді влада вдалася до накладання непомірних податків. Так, якщо казахське господарство оподатковували на суму 2.000—3.000 карбованців, то українське мало сплатити 10.000—15.000 карбованців протягом 3—5 днів. А після сплати цих сум буквально через кілька днів надходили нові оподаткування — збільшені удвічі.

Скажімо, мешканець села Кам'янки Усть-Кам'яногірського району Єлизар Демочка за нездачу хлібних лишків судом був позбавлений 2 коней, 2 корів, 25 баранів, 2 бричок, сінокосарки, 2 робочих волів, а також значної кількості пшениці. Усе це майно було передано якомусь Волкову, як і 20 відсотків зерна. Його односелець Дмитро Журба за таку ж провину був покараний реквізицією 600 пудів пшениці, яку він врятував завдяки сплаті в держбанк 400 рублів. У Панаса Юрченка з цього ж села

конфіскували 50 пудів хліба, в Степана Поливного — 62, які відбулися грошовими штрафами.

Важливою лінією влади у провадженні антиукраїнської політики було накладання непомірних хлібозаготівельних завдань. За їх невиконання українських хліборобів засуджували на строк 3—5 років з конфіскацією всього майна. Щоб уникнути цього покарання, українці Баян-Аулу переганяли свою худобу в сусідні райони Західно-Сибірського краю, де її міняли на зерно. Так, найкращого коня віддавали за 5 пудів пшениці, прекрасну корову — за 3, а добру вівцю — за 1 пуд. Це зерно відразу ж здавали на елеватор у рахунок виконання державного завдання.

Уповноважених з колективізації з українських сіл почали просто виганяти. Не домагалися і додатково прислані загони кінної міліції. Так, у селі Піщанка в Північному Казахстані місцеві селяни роззброїли 50 міліціонерів. У райцентр Єрмаківку, де нараховувалося 1200 дворів, місцевій міліції, що не змогла придушити бунт українців, з Павлодара прибуло 200 міліціонерів на допомогу. Однак і цей загін був розбитий, українські повстанці вбили секретаря райкому, голову райвиконкому, прокурора і начальника міліції.

З метою приборкання українського села з Омська було відряджено полк регулярного війська. Разом з армійськими підрозділами до кожного села прибували виїзні сесії народного суду, слідчі і прокурори. В сільських клубах нашвидкуруч організувалися показові процеси над українськими господарями. Як правило, прокурор вимагав вищої міри покарання, а суд ухвалював однотипне: "За участь у повстанні проти радянської влади та проти переведення державних заходів позбавити обвинуваченого всіх громадянських прав і заслати за межі Казахської АСР у віддалені місцевості СРСР на 5—10 років, рухоме й нерухоме майно конфіскувати на користь держави".

Засуджених одразу ж під конвоем відправляли до Павлодара, куди наступного ранку відправляли також і його родину, не дозволяючи нічого з собою брати. Звідти їх страдницький шлях пролягав до Якутії, в Забайкалля...

У спустошені господарства українців заселяли казахів, котрих вилловлювали по степах і організовували у колгоспи, до яких пе-

редавали і майно виселених українців. За неповними підрахунками з Казахстану виселили до 30 тисяч українських родин.

Перепис 1926 року засвідчив, що найкомпактніші маси українського населення в Казахстані виділяються в 40 районах: Адамівський, Айртавський, Ак-Булакський, Акмолинський, Актюбинський, Алакульський, Атбасарський, Буконьський, Булаївський, Денгизський, Джарминський, Джетигаринський, Джувалинський, Єсильський, Іртишський, Калінінський, Карагандинський, Кокчетавський, Курдайський, Кустанайський, Лепсинський, Максимо-Горьківський, Мендигаринський, Павлодарський, Петропавлівський, Преснівський, Рузаївський, Семиозерний, Сталінський, Талди-Курганський, Темирський, Убаганський, Урджарський, Усть-Кам'яногірський, Федорівський, Цюрупинський, Чимкентський, Шемонаїхинський, Щучинський, які мали на своїй території від 25 до 92 відсотків українців.

Саме на них і був спрямований головний удар репресій у зв'язку з непосильними хлібозаготівлями. Наприклад, в українізованому Уджарському районі, особливо старався уповноважений райвиконкому Зуєв. В селі Благодарному він перевів у куркулі й обклав в індивідуальному порядку 20 господарств середняків і 4 бідняків. Всі вони зазнали конфіскації майна без рішення суду. За невиконання хлібозаготівель у цьому селі було віддано під суд 79 середняцьких і бідняцьких господарств, які конфіскував у них хліб і частину майна.

Ще потужніше запускається механізм репресій після 9 листопада 1932 року, коли казахстанські власті одержали від Сталіна й Молотова телеграми про необхідність застосувати за прикладом Північного Кавказу так званих чорних дощок. Наприклад, в українізованому Булаївському районі на неї заносились такі господарства: "Образец", імені Калініна, "Пролетарское знамя", "Пятилетка", "Красная крепость", "Ленинский путь", "Тигант", "Макс Гельц", "Ганкинский", "Первая Токушинская", "Путь социализма".

З інших українізованих районів особливо виділявся Кустанайський, де були занесені на "чорну дошку" колгоспи "Красное Сормово", імені Сталіна, імені КазЦВКу, "Красная Пресня", імені Леніна, "Двенадцатое октября", "Новая жизнь", "Темирка-

зик", "Донбасс", "Красный Перекоп" и "Броневи́к". У цьому районі з початку хлібозаготівельної кампанії заарештували 130 осіб, на розгляд "трійки" було направлено 39 справ.

Під особливою увагою перебував Федорівський район, де майже все населення складалося з українців. Від його господарств вимагали вивезти практично весь урожай. Замість плану в 60.000 тонн тепер необхідно було здати 63.000, яких не було, оскільки після вивезення наявних 56.000 тонн хліба Федорівський район уже залишився без продовольства, а секретар райкому партії Широченко й голова райвиконкому Супрун без посад.

Широкомасштабні репресії розгорнулись у зернових районах Казахстану з обранням нового першого секретаря крайкому ВКП (б) Мірзояна. Прохання місцевих керівників допомогти в забезпеченні продовольством хліборобів він відкидав, як хвалився сам у листі на ім'я Сталіна й Кагановича від 22 квітня 1933 року. В такій ситуації, мовляв, "нам приходиться на все эти недостатки нажимать очень крепко".

А цей натиск приносив нові жертви. Виступаючи на відкритті науково-практичної конференції в лютому 1995 року в Алмати, академік М. Козибаєв, зокрема, вказував, що в Казахстані після голоду 1932—1933 років українців стало менше на 200 тисяч, ніж було під час перепису 1926 року.

Зрозуміло, тут не враховувалося тих українців, які народилися після цієї дати в Казахстані до 1932 року. І взагалі: ці жертви Голодомору ще не увійшли до тих 10,5 мільйона невинно убієнних українців. Наша наука цим питанням поки що не зайнялася.

"З ПОСАДИ ДИРЕКТОРА ТА ВІД РОБОТИ В МУЗЕЇ ЗВІЛЬНИТИ"

**(до 90-річчя розгортання репресій
проти Дмитра Яворницького)**

Наукова й громадська діяльність академіка Дмитра Яворницького непокоїла більшовицьку владу з самого початку свого утвердження в Україні. Відомий дослідник минулого українського козацтва й водночас директор Дніпропетровського істо-

рико-археологічного музею він водночас гуртував навколо себе патріотично настроєних українців.

Турбували більшовиків і вислови Яворницького, який заявляв: "Москва могутня тепер. Але якби відділилася від неї Україна й інші упокорені народи, вона не була б варта нічого. Чемберлен міг би пішки перейти всю Росію, дійти до

Кремля, взяти "їх" усіх там за виворот й повернутися назад. Але що він там буде брати? Квас і хрін — псувати англійське повітря. Заводи в нас, залізо, вугілля, пшениця, сіль і т. п. в нас, тому Москва й тримається за Україну, щорічно шиє міцніше упряж, щоб Україна в ній забула своє рідне. Адже недаремно співається в пісні:

*"Доки Рось зоветься Россю,
Дніпро в море летється,
Доти серце українця
З російським не живеється..."*

Природно, така позиція відомого вченого не могла не дратувати більшовицьке керівництво. Тож як тільки розпочалося згорання українізації, то доля Дмитра Яворницького була вирішена. А новий нарком освіти УСРР Володимир Затонський одразу ж направив спеціальну комісію, яка б дала потрібні владі результати.

Вони були відповідними до тієї ідеологічної лінії Москви, яку взявся втілювати в Україні посланець Сталіна Постишев. А Затонський, як його вірний підручний на цьому фронті, ревно виконував директиви першого-другого секретаря ЦК КП (б) У — так тоді величали Постишева.

"НАКАЗ № 16

НАРКОМА ОСВІТИ УСРР з 31 серпня 1933 року

Обстеження Дніпропетровського Історико-Археологічного Музею, проведене Дніпропетровськими обласними організаціями та Наркомосом, виявило цілком незадовільне становище музею – буржуазно-націоналістичну побудову експозиції, що в основному її покладено в ідеалізацію Запоріжжя та Гетьман-

НАКАЗ № 110
НАРКОМА ОСВІТИ УСРР в 31 серпня 1938 року

Обстеження Дніпропетровського Історико-Археологічного Музею, проведене Дніпропетровськими обласними організаціями та Наркомосом, виявило цілком незадовільне політичне становище музею - буржуазно-націоналістичну побудову експозиції, маніпін при затушкованні класової боротьби, познани відрив роботи музею від завдань соціалістичного будівництва; концентрацію у музеї класово-ворожого елементу. Дніпропетровський музей являв собою організацію, що здійснювала ворожу буржуазно-націоналістичну та клерикальну роботу.

Для радикальної перебудови роботи Дніпропетровського музею - НАКАЗУЮ:

1. Директора Дніпропетровського Історико-Археологічного музею академіка ЯВОРНИЦЬКОГО з посади директора та від роботи в музеї звільнити.

2. Директором музею призначити г. КАРПЕНКО Г.

3. Дніпропетровському Обл.ВНО разом з Обл. РОІ негайно переглянути склад робітників музею, обчислити від класово-ворожого елементу.

4. Запропонувати Обл.ВНО зміцнити музей перевірками майже со-ленівськими кадрами, подавши відповідні кандидатури на затвердження НКО.

5. Сектору Науки НКО разом з новим керівництвом музею та Сол.ВНО протягом 2 декад розробити схему організації Дніпропетровського Історичного музею.

НАРКОМ ОСВІТИ

Гідно :

В. Затонський

В. ЗАТОНСЬКИЙ

/Підпис/

щини при затушкованні класової боротьби, повний відрив роботи музею від завдань соціалістичного будівництва, концентрацію в музеї класово-ворожого елементу. Дніпропетровський музей являв собою організацію, що здійснювала ворожу буржуазно-націоналістичну та клерикальну роботу.

Для кардинальної перебудови роботи Дніпропетровського музею — НАКАЗУЮ:

1. Директора Дніпропетровського Історико-Археологічного Музею академіка ЯВОРНИЦЬКОГО з посади директора та від роботи в музеї звільнити.

2. Директором музею призначити т. КАРПЕНКО Г.

3. Дніпропетровському Обл. ВНО разом з Обл. РСІ негайно переглянути склад робітників музею, очистивши від класово-ворожих елементів.

4. Запропонувати Обл. ВНО зміцнити музей перевіреними марксистсько-ленінськими кадрами, подавши відповідні кандидатури на затвердження НКО.

5. Сектору Науки НКО разом з новим керівництвом музею та Обл. ВНО протягом 2 декад розробити схему організації Дніпропетровського історичного музею.

НАРКОМ ОСВІТИ

В. ЗАТОНСЬКИЙ.

ПРИНЦИП НЕЗНИЩЕННОСТІ НАЦІЇ

(до 80-річчя III Надзвичайного Великого Збору ОУН)

Рішуча постава Романа Шухевича з весни 1943 року щодо подальшого розгортання національно-визвольного руху одразу ж піднесла його авторитет, а тому, як свідчать опубліковані документи, тільки він міг чітко поставити питання про відставку з поста урядуючого провідника Миколи Лебеда в квітні 1943 року, позиція якого не відбивала необхідних змін у діяльності Револьюційної ОУН у тих умовах.

Своє бачення майбутнього розвитку українського революційного руху Роман Шухевич зумів передати учасникам III Надзвичайного Великого Збору ОУН, що відбувся в серпні 1943 року і підтримав свого нового керівника.

Це внесло значні зміни в політичну боротьбу українського народу. Вона вступила в нову, вищу фазу. Крім радикальної зміни в тактиці, життя висунуло потребу зміни і в самій організаційній структурі та в програмі ОУН, що своїм змістом і характером творив в історії ОУН окрему епоху. Перехід до нової тактики був продиктований не теоретичними міркуваннями, але вимогами самого життя, бо саме воно висувало багато питань програмного характеру.

З огляду на це III Надзвичайний Великий Збір ОУН узяв за основу принцип незнищенності нації, наголосивши, що тривким і справедливим може бути той лад, який засновано на логічних законах життя. Система вільних народів і самостійних держав — це одинока й найкраща розв'язка питання порядку в світі. Спроби упорядкувати світ на інших основах не дали ніколи позитивних

Хата на хуторі Веснівка, де 21—25 серпня 1943 року відбувся Третій Надзвичайний Великий Збір ОУН.

результатів. Всі понаднаціональні творіння — імперії виявились завжди чинниками історичної реакції й занепаду. В імперіях завжди один народ поневолює й веде до занепаду інші народи.

Тому ОУН як керівник революційно-визвольної боротьби закликала до безпосередньої участі всіх громадян, оскільки "ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу в Україні, ані за форму влади. Про владу й її форму буде рішати сам народ і його найкращі представники. Але сьогодні ОУН являється керівним провідником визвольної боротьби народу, тому й кличе інших до цієї боротьби. Ніхто не має стояти з боку. Великий тягар боротьби мусить взяти народ на свої плечі. Окремі ділянки сучасної визвольної боротьби, головню військова, вимагають ряду фахівців. Вони є серед українського народу, й вони на його службу мусять піти. ОУН вважає, що обов'язком кожного українського громадянина є служити українській визвольній справі й цю вимогу буде консеквентно здійснити. В цей спосіб будуть також по думці Великого Збору, створені передумови для об'єднання всього народу, яке доконається єдино в боротьбі. Тому, розбудовуючи поодинокі форми визвольної боротьби та притягаючи до неї якнайширші маси, ОУН рівночасно наближається до одного з найосновніших завдань сучасної хвилини — до ліквідації партійних спорів та всеукраїнського об'єднання".

ВЕРЕСЕНЬ

1 вересня

115 років тому (1908) в Одесі народився Валентин Глушко, один з видатних конструкторів ракетно-космічної техніки. Помер 10 січня 1989 року в Москві.

105 років тому (1918) народився Ігор Качуровський, український письменник, літературознавець, перекладач. Помер 18 липня 2013 року в Мюнхені (Німеччина).

85 років тому (1938) загинув від репресій Євген Оппоков, український гідролог, болотознавець, гідрогеолог, академік АН УРСР, один з основоположників гідрології, творець і перший директор Інституту водного господарства України. Досліджував ріки басейну Дніпра. Уточнив рівняння водного балансу річкового басейну, відоме як рівняння Пенка-Оппокова. Народився 1 лютого 1869 року.

3 вересня

70 років тому (1953) на Пленумі ЦК КПРС першим секретарем було обрано Микиту Хрущова, що ознаменувало зміни в СРСР.

4 вересня

85 років тому (1938) в Ужгороді утворено організацію національної оборони "Карпатська Січ", ухвалено статут та обрано провід.

40 років тому (1983) помер Василь Ремесло, український селекціонер пшениці, академік АН СРСР та ВАСГНІЛ. Розробив оригінальні методи селекції, в основі котрих лежить спрямована зміна ярових культур в озимі та озимих в ярові. Вивів нові сорти пшениці, посіви яких у 1980-і роки становили понад 11% світових посівів цієї культури. Народився 10 лютого 1907 року в Теплівці на Полтавщині.

6 вересня

160 років тому (1863) народився Дмитро Граве, видатний український математик. Помер 19 грудня 1939 року в Києві.

110 років тому (1913) народився у Києві Микола Шило, український архітектор, заслужений архітектор УРСР. Споруди в Києві: будинок Міністерства сільського господарства УРСР, житлові будинки. Очолював "Київпроект". Помер у Києві 22 квітня 1982 року.

7 вересня

155 років тому (1868) народився Андрій Єлчанінов, військовий діяч, генерал-лейтенант царської армії. Восени 1917 року перейшов на бік української армії. 22 листопада 1917 на честь проголошення УНР провів в Одесі військовий парад українських частин під національними прапорами. Дата смерті невідома.

80 років тому (1943) біля Радовичів на Ковельщині розпочався триденний бій повстанських сотень "Кубіка" і "Байди" проти підтримуваних бронепотягом гітлерівців, у результаті чого ворог втратив 208 вбитими, а упівці — 16.

8 вересня

90 років тому (1933) у Гримайлові на нинішній Тернопільщині народився Роман Шпорлюк, який певний період очолював Український науковий інститут Гарвардського університету (США).

80 років тому (1943) радянські війська звільнили від гітлерівців Сталіно (нині — Донецьк).

70 років тому (1953) народився Валентин Крисаченко, доктор філософських наук, професор, провідний дослідник в галузі філософії науки, екології, теорії еволюції, українознавства.

9 вересня

130 років тому (1893) народився Георгій Флоровський (Протоіерей Георгій), російський та український філософ, історик культури й церкви. Помер в 1979 році у Принстоні.

120 років тому (1903) народився Лев Шанковський, відомий дослідник українського національно-визвольного руху. Помер 1995 року.

70 років тому (1953) народилася Ольга Гейко-Матусяк, відома українська громадсько-політична діячка.

10 вересня

155 років тому (1868) народилася Людмила Старицька-Черняхівська, українська письменниця, громадська і політична діячка, член Центральної Ради. Репресована у справі Спілки визволення України, повернулася із заслання 1935, вдруге заарештована 1941, коли й померла під час етапу.

115 років тому (1908) помер Степан Янович (Курбас), український співак (тенор) і режисер. Батько Леся Курбаса. Актор і режисер Руського народного театру у Львові; керував власною трупкою, працював у літньому театрі Кам'янця-Подільського. Народився 28 жовтня 1862 року.

11 вересня

375 років тому (1648) відбувся розгром армією Богдана Хмельницького польського війська під Пилявцями.

60 років тому (1963) народився Геннадій Литовченко, відомий футболіст дніпропетровського "Дніпра" і київського "Динамо".

11—12 вересня

30 років тому (1993) у Києві відбулося вшанування пам'яті жертв Голодомору та відкриття Пам'ятного знака по померлих з голоду.

12 вересня

135 років тому (1888) у Полтаві народився Олександр Петлюра. Активний учасник національно-визвольної боротьби, полковник Армії УНР. Помер 4 березня 1951 року в Торонто.

13 вересня

135 років тому (1888) народилася Софія Стаднікова, українська драматична акторка і співачка (драматичне сопрано). У 1901 році дебютувала у театрі "Руська бесіда" у Львові. В 1915—1918 роках працювала у театрі М. Садовського в Києві, згодом — в українському театрі Й. Стадника та ін. трупах. З 1939 р. — актриса Державного українського драматичного театру ім. Лесі Українки у Львові та в Дрогобичі. Серед кращих ролей: Маруся ("Маруся Богуславка" М. Старицького), Анна ("Украдене шастя" І. Франка) та ін. Померла 21 вересня 1959 року.

125 років тому (1898) народився Микола Терещенко, поет, громадський діяч, літературознавець, перекладач. Перший лауреат премії імені Максима Рильського. Помер 30 травня 1966 року.

14 вересня

195 років тому (1828) народився Лев Жемчужников, живописець, графік. Навчався у Петербурзькій академії мистецтв. У 1850-х роках жив в Україні. Художні твори: "Кобзар на шляху"

ху", "Козак іде на Січ", альбом офортів "Живописна Україна" та ін. Помер 6 серпня 1912 року.

165 років тому (1858) народився Володимир Масляк, поет, прозаїк. Помер 15 липня 1924 року.

135 років тому (1888) народився Михайло Болтенко, український археолог. Відкрив багато стародавніх пам'яток, у т. ч. усатівську культуру доби міді. Помер 6 травня 1959 року.

125 років тому (1898) народився Сергій Бібіков, археолог, член-кор. АН УРСР. Досліджував кам'яну добу України та Східної Європи, проблему первісного заселення цих теренів людиною, з 1955 по 1969 — директор Інституту археології АН УРСР. Помер 1989 року.

45 років тому (1978) у Лос-Анджелесі помер теоретик східного вектора української геополітики, член Центральної Ради Тиміш Олесіюк. Народився 1895 року на Підляшші.

15 вересня

140 років тому (1883) у Санкт-Петербурзі народився Борис Матюшенко, відомий український громадсько-політичний діяч. Помер 27 березня 1944 року в Празі.

100 років тому (1923) у Києві народилася Галина Мезенцева (Вінницька), відома дослідниця культури Київської Русі та античних міст-держав Надчорномор'я. Автор численних наукових та науково-популярних публікацій, доктор історичних наук. Померла 24 листопада 1997 року в Торонто (Канада).

85 років тому (1938) у Курську розстріляно за критику сталінського улюбленця Мічуріна Володимира Симиренка, організатора в Китаєво під Києвом Всесоюзного плодоягідного інституту. Народився 29 грудня 1892 року в Млієвому на нинішній Черкащині.

30 років тому (1993) в Міссісазі (біля Торонто) помер відомий канадський правник українського походження Сурма-Тарнопольський. Народився 1 серпня 1932 року в родині українських емігрантів з Тернопільщини.

16 вересня

365 років тому (1658) Іван Виговський уклав угоду в Гадячі (Гадяцький трактат) з польським урядом про входження до складу

Речі Посполитої козацької держави — Великого князівства Руського (землі Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводств) на федеративних засадах, зберігаючи гетьманське правління.

17 вересня

170 років тому (1853) народився Михайло Павлик, український письменник, критик, перекладач, публіцист, редактор, видавець, історик, фольклорист, бібліограф, громадський та культурний діяч. Видавав журнали "Громадський друг", "Народ", "Товариш" та ін. Помер 26 січня 1915 року.

19 вересня

120 років тому (1903) помер Сидір Воробкевич, письменник, композитор, редактор, культурний діяч, педагог, диригент. Народився 5 травня 1836 року.

70 років тому (1953) помер Климент Квітка, український вчений-фольклорист, музикознавець, дослідник народної інструментальної музики. Народився 4 лютого 1880 року.

21 вересня

80 років тому (1943) у ході Чернігівсько-Прип'ятської операції війська Центрального фронту звільнили Чернігів.

23 вересня

275 років тому (1748) народився Олексій Розумовський, державний діяч Російської імперії, син українського гетьмана Кирила Розумовського, сенатор (1786—1795); з 1807 — попечитель Московського університету; у 1810—1816 — міністр освіти. Помер 17 квітня 1822 року в Почепі (нині — Брянська область, Росія).

80 років тому (1943) у ході наступу на київському й полтавсько-кременчуцькому напрямках військами Степового і Воронезького фронтів було звільнено Полтаву.

35 років тому (1988) в Івано-Франківську померла відома українська письменниця Ольга Дучимінська. Народилася 8 червня 1883 року.

24 вересня

90 років тому (1933) помер у Миргороді Опанас Сластюн, український живописець, графік, архітектор, мистецтвознавець, етнограф, викладач. Навчався у Петербурзькій академії

мистецтв. Організатор Миргородського краєзнавчого музею. Художні твори: "Проводи на Січ", "Волинь", "Миргород", ілюстрації до поеми Т. Шевченка "Гайдамаки". Автор статей з українського народного мистецтва і кустарних промислів. Народився 2 січня 1855 року.

25 вересня

175 років тому (1848) у Львівському університеті відкрито кафедру української мови, яку очолив Яків Головацький.

135 років тому (1888) помер відомий меценат Григорій Галаган. Народився 15 серпня 1819 року в Сокиринцях Прилуцького повіту на тодішній Полтавщині.

85 років тому (1938) у харківській тюрмі загинув видатний український лікар, науковець і громадський діяч Андрій Журавель. Народився 4 липня 1892 року в Софіївці Амурського краю, на Зеленому Клині.

26 вересня

70 років тому (1953) народився Микола Чмихов, історик та археолог, оригінальний мислитель, доктор історичних наук. Досліджував духовну культуру та світогляд давніх людей, заснував кафедру культурології в Києво-Могилянській Академії (1992). Помер 26 квітня 1994 року.

27 вересня

115 років тому (1908) помер у Курську Петро Щуровський, український піаніст, диригент, композитор. У 1878—1882 роках — диригент Московської імператорської опери. Працював у Полтаві, Харкові. Твори: опери, оркестрові сюїти, фортеп'янні п'єси, романси. Народився у 1850 році.

80 років тому (1943) біля села Клемна на Прикарпатті сотня "Хмеля" вступила в дводенний бій з батальйоном гітлерівців, у результаті чого ворог втратив 90 осіб убитими й 20 пораненими.

29 вересня

100 років тому (1923) на нинішній Кіровоградщині народився Василь Сухомлинський, видатний український педагог. Помер 1970 року.

80 років тому (1943) до лав УПА від гітлерівців із Здолбунова

перейшов азербайджанський охоронний батальйон у складі 160 осіб.

40 років тому (1983) у Києві помер видатний український письменник Михайло Стельмах. Народився 24 травня 1912 року в Дяківцях Вінницької області.

30 вересня

80 років тому (1943) між селами Суходіл і Липовиця на Прикарпатті відбувся бій українських повстанців проти батальйону гітлерівської жандармерії, в результаті чого ворог втратив близько 200 вояків вбитими й пораненими.

Вересень

150 років тому (1873) у Києві засновано народницький гурток "Київська комуна".

Вересень—жовтень

110 років тому (1913) у Києві відбувся судовий процес над євреєм М. Бейлісом, на захист якого на судовому процесі виступив українець Володимир Короленко.

ЗНАННЯМИ Й ЛАГІДНИМ СЛОВОМ

(до 100-річчя від дня народження Василя Заморського)

Він міг бути серед тієї майже половини учнів Хейлівської семирічної школи, що в Попільнянському районі тодішньої Київської області, котрі 1 вересня 1933 року вже не сіли за парти. Але вижив і з часом зрозумів, що має зберегти пам'ять про те лихоліття. Тож, здобувши середню освіту, вирішив стати істориком. Щоправда, ця мрія здійснилася вже після фронтових доріг.

Десятки років педагогічної праці Василя Заморського залишили в його учнів теплі спогади про нього: лагідної вдачі, але в належний час може висловити прохання суворим тоном. Вимогливий, але підкаже, як правильно вчинити в конкретній життєвій ситуації.

Скільки вихованців мав за час праці в школі — не рахував ніколи. Бо ж інколи влада відривала на інші посади, хоч вони й були пов'язані зі школою: був інспектором і завідувачим Ружинським районним відділом народної освіти. А потім повернувся до школи, з якої розпочинався його педагогічний шлях. І ще 14 років керував рідним для нього колективом. А ще десять років після того викладав історію, здійснюючи велику краєзнавчу діяльність. Зокрема, завдяки саме йому було підготовлено матеріали про Ружинський район до "Історії міст і сіл УРСР".

Але все життя мучився тим, що не все бачене в житті міг розповісти учням, бо воно було поза шкільною програмою. Коли ж повіяли вітри перебудови, то намагався відновити історичну правду. Мав мужність вибачитися перед своїми вихованцями, що в часи СРСР не зміг викладати справжню історію. Це теж запам'яталося його учням.

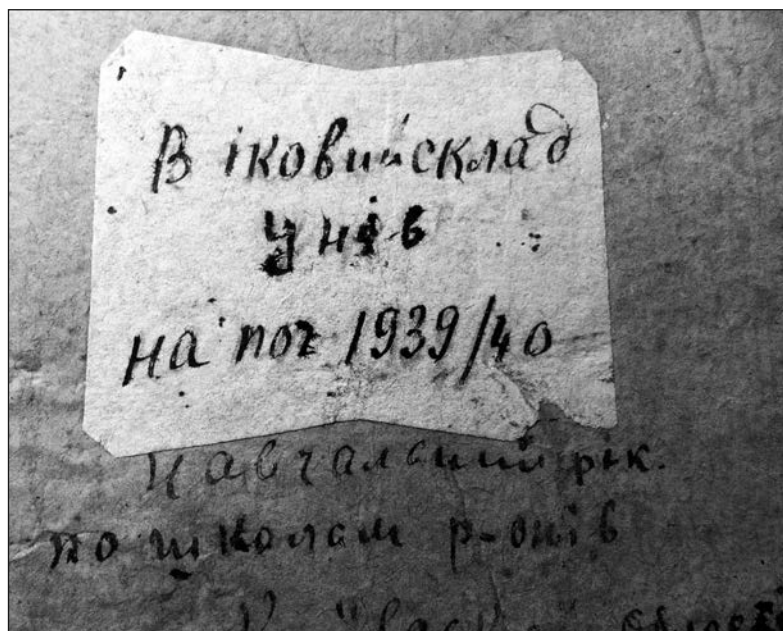
ЧОРНИЙ ПЕРШОВЕРЕСЕНЬ 33-ГО

(до 90-річчя провалу початку шкільного року)

У 1933-му більшовицька влада справді з острахом чекала 1 вересня. Бо стало зрозумілим, що до тих дитячих смертей, які порахували на час закінчення попереднього року додадуться нові — за літні місяці. Тому ті зміни в мережі, що сталися перед початком навчального року, вже будуть неактуальними, доведеться вносити нові.

Незважаючи на підтягування усіх можливих "резервів", у тому числі й оформлення до першого класу дітей, яким не виповнилося ще 8 років, і створення так званої нульової групи, явка була катастрофічною. Так, у постанові Вінницького облвиконкому від 9 вересня 1933 року зазначалося, що школи Новоушицького району "почали навчання з 45 %, Янушпільський — 56 %, Городокський — 50 %, Козятинський — 66 % і інш."

У спеціальному зверненні районних властей про роботу шкіл Козятинщини наголошувалося, що відвідування "лишається ще й досі в загрозливому стані від 50—70 відс. (Держа-

нівка, В-Радзивілівка, Кордишівка, В. Махаринці, Самгородок і, не дивлячись на це, голови с-р, як і директори та зав. школи не виявляють гнучкості, щоб змити пляму прориву з відвідуванням".

Така ж ситуація склалася й на Київщині. Скажімо, 13 жовтня Богуславський райвиконком стверджував, що "відвідування учнями шкіл району на 10/X - ц. р. досягає 75 %, а в окремих школах ще менше (Бородані — 60 %, Олександрівка — 40 %, Шупики — 60 %)».

Не менш загрозливою була ситуація і на півдні. Після уважного аналізу одержаних даних з місць, 20 жовтня 1933 року Дніпропетровський обласний відділ народної освіти спішним листом до всіх своїх районних і міських структур звертався з вимогою "перевірити згідно списків школярів кожної школи, групи за даними комплектування 1932/33 р. і 1933/34 нав. року, точно на підставі цього виявити відсів, причини його, охопити негайно дітей школою...".

При цьому повідомлялося, що в Запоріжжі недоохоплено школою за планом 4.000 дітей, в Кривому Розі — 3.000, Дніпропетровську — 2.500, Царекостянтинівському районі — 2.000, Магдалинівському — 1.000, Синельниківському — 800, Новомосковському — 500 тощо.

У той же час у цьому листі не згадувалося про недобір школярів у Петриківському районі. А там порівняльна таблиця кількості учнів тільки початкових класів за уточненими даними була такою:

Роки	1-й клас	2-й клас	3-й клас	4-й клас	Разом
1932	1737	1275	1126	1121	5259
1933	1254	867	695	693	3509

У цьому районі, як це видно з таблиці, 1 вересня 1933 року в початкові класи прийшло менше на 1.750 учнів, ніж рік тому. Але ще приголомшливіші цифри, коли йдеться про тих, хто продовжив навчання 1933 року, перейшовши відповідно з 1-го в 2-й клас, з 2-го — в 3-й, і з 3-го в 4-й — таких тільки в 3-х класах не дорахувалися вже 1.883. І це враховуючи ту обставину, що невідомо, скільки повинно було прийти до 1-го класу 1933

року й скільки четвертокласників набору 1932 року вижили станом на 30 червня 1933-го.

Виконуючи директиву про негайний подвірний обхід з метою залучення до навчального процесу всіх дітей, працівники шкіл сумлінно справилися з цим завданням. Наприклад, серед архівних матеріалів Хацьківської семирічної школи Смілянського району тодішньої Київської області знаходимо звіти про обхід окремих сільських вулиць. Більше половини учнів з одного сільського кутка Хацьків, 1926 року народження, яких хотіли мобілізувати семирічними до школи, не пережили Голодомор 1932—1933 років.

Відтак 1 вересня 1933 року за шкільні парти в цій школі сіло тільки 111 першокласників, хоча згідно з даними сільради в Хацьках 1925 року народилося 150 дітей, а в 1926 — 159.

Про реальні втрати дітей дошкільного й шкільного віку в 1932—1933 роках можна довідатися з аналізу статистичних документів, що збереглися в Україні. Йдеться насамперед про розрахунки Держплану УСРР від 15 вересня 1931 року щодо вікового складу (3—17 років) населення України станом на вказану дату і розрахунок його природного руху до 1937 року. Реконструкція цих даних до 1939 року дає можливість зробити порівняння з кількістю дітей в УРСР станом на 8 лютого 1939 року, що була зафіксована для охоплення школою. Завдяки реконструкції цей порівняльний аналіз дає можливість визначити втрати дитячих вікових груп у 1932—1933 роках:

№ п/п	Рік народження	Вікова група в 1933 році	За даними Держплану УСРР (1931)	Мало бути в 1939 році	Було в 1939 році	Різниця
1	1933	0	470.700 (народилося)	406.685	305.620	- 101.065
2	1932	1	782.000 (народилося)	675.648	396.162	- 279.486
3	1931	2	959.870 (народилося)	772.111	509.456	- 262.655
4	1930	3	882.869	814.668	509.378	- 305.290
5	1929	4	909.181	838.948	524.558	- 314.390
6	1928	5	909.111	842.498	524.980	- 317.518
7	1927	6	909.381	855.464	524.673	- 330.791
8	1926	7	891.315	848.033	514.250	- 333.783

9	1925	8	844.371	809.536	487.246	- 322.290
10	1924	9	746.525	719.425	430.713	- 288.712
11	1923	10	683.758	661.211	394.499	- 266.712
12	1922	11	723.217	700.673	417.265	- 283.408
13	1921	12	613.277	594.479	353.834	- 240.645
14	1920	13	540.116	498.392	311.624	- 259.811
15	1919	14	678.161	652.937	391.269	- 261.668
	Разом	0—14	11.613.852	10.763.751	6.595.527	- 4.168.224

Отже, згідно з розрахунками Держплану УСРР у 1931 році (ця методика використана й щодо народжених у 1931 – 1933 роках) дитячі вікові групи 1932 – 1933 років (0 – 14) у 1939 році мали нараховувати 10.763.751 осіб, а було 6.595.527. Таким чином, втрати становили щонайменше 4.168.224 дітей.

Цілком можливо, що ці втрати є заниженими, оскільки порівняльний аналіз даних Київської області за лютий і вересень 1939 року, скажімо, має суттєві відмінності. Скажімо, в першому випадку вікові групи 8 – 11 років за уточненими даними нараховували 249.672 осіб, а додатковий аналіз на початку навчального року засвідчив іншу цифру — 206.169.

ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОГО СОБОРНИЦТВА (до 45-річчя від дня смерті Тимоша Олесюка)

Сьогодні в Україні ще мало знають про Тимоша Олесюка (1895—1978), члена Центральної Ради від Холмщини й Підляшшя, організатора перших студентських громад на чужині після поразки Української національної революції в 1921 році, активного громадського діяча нашої еміграції в Європі й за океаном. Водночас саме йому належать піонерські праці про хліборобське розселення українства на

схід і значення цього процесу для утвердження нашого етносу в колі приятних народів. А ще постійно наголошував, що головними напрямними нашого державницького мислення має бути усвідомлення того, що українці є народом "автохтонним,

"тутейшим" на Україні від звише ТРЬОХ З ПОЛОВИНОЮ ТИСЯЧ ЛІТ, а не БЕЗДОМНИМ ПРИБЛУДОЮ, що з'явився на Україні невідомо звідки, невідомо чому і для чого, десь у XIV—XV століттях...".

Щоб зробити таку заяву, треба багато знати. І Тиміш Олесіюк справді дуже багато знав. Наш неперевершений енциклопедист Володимир Кубійович у листі до відомого українського діяча Льва Биковського писав 9 травня 1966 року: "Мало є серед нас таких, які б стільки бачили й знали, що Тиміш Гнатович...".

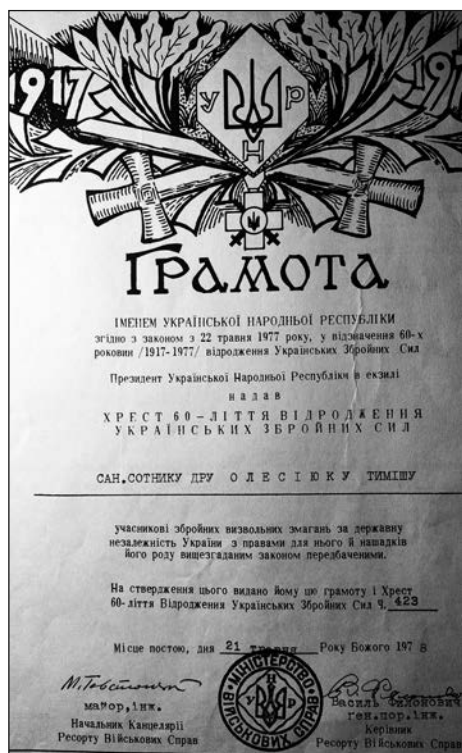
Народився він на Підляшші в родині народного вчителя, його предки походили з польського шляхетського роду Олесевичів. Але вже дід, порвавши з польськістю, став греко-католицьким священиком і виховував своїх дітей і внуків в українському дусі. Під час навчання в Духовній семінарії познайомився з творчістю Тараса Шевченка. Там же став запалом читати книжки суспільно-політичного характеру. Особливе враження на нього тоді зробили твори Михайла Драгоманова.

Але остаточно сформував обриси його національно-політичного світогляду тези доповіді Дмитра Донцова на Всеукраїнському студентському з'їзді в 1913 році й навчання на історико-філологічному факультеті Варшавського університету. Відтак з проукраїнськими поглядами, які підтримав у жовтні 1915 року Симон Петлюра під час зустрічі в Москві, він і пішов у велике життя.

Активна діяльність Тимоша Олесіюка була помічена земляками, і Всеросійський з'їзд біженців з Холмщини й Підляшшя, що відбувся в Києві 25—27 серпня 1917 року, обрав його своїм представником до Української Центральної Ради і членом-секретарем Холмського губернського виконавчого комітету. З початком жовтня 1917 року він переїжджає до Києва, де бере участь у діяльності Центральної Ради. Зокрема, саме завдяки і його зусиллям у III Універсалі Центральної Ради зазначалося щодо Холмщини та Підляшшя як частини території України. Крім того, на пропозицію Михайла Грушевського, йому доручається в цей час готувати детальну записку для української делегації на мирові переговори, на підставі якої в Берестей-

ському договори зазначено граничну українську лінію на заході Холмщини й Підляшшя.

Водночас він був і українським вояком. Коли в січні 1918 року в Києві вибухнуло більшовицьке повстання і розпочався наступ Муравйова на столицю України, Тиміш Олесіюк узяв активну участь у вуличних боях. На початку березня 1918 року на наказ Михайла Грушевського виїхав до Берестя на допомогу призначеному Урядом УНР Комісарові Холмщини, Підляшшя, Полісся й Західної Волині Олександрові Скоропис-Йолтуховському.

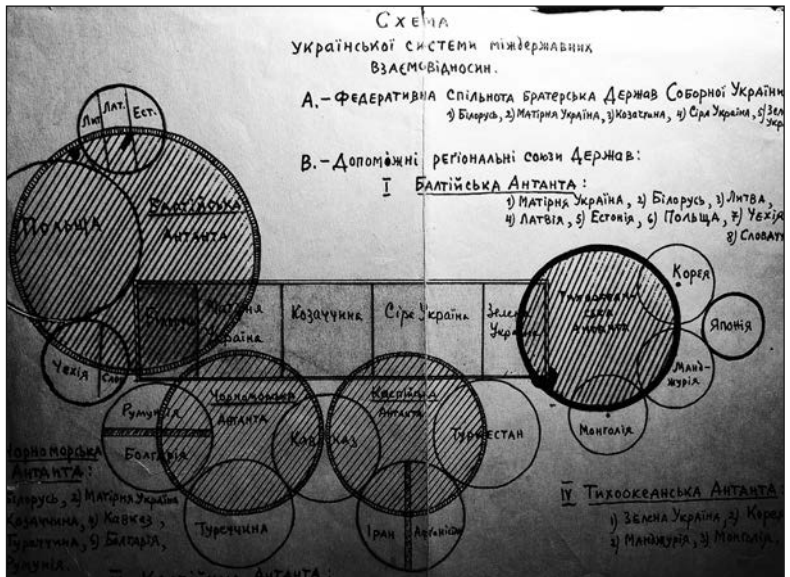
Потім Тимоша Олесіюка відряджено до Міністерства закордонних справ УНР і призначено до Української Дипломатичної Місії в Польщі, де він був і скарбником, і секретарем на переговорах з поляками, і виконував спеціальні доручення її Голови Андрія Лівіцького. Коли в жовтні 1920 року поляки уклали перемир'я з більшовиками і вислали делегацію до Риги, він виїхав туди як офіційний спостерігач Уряду УНР.

Тоді ж Петлюра доручив йому взятися за те, аби "із полону таборового, примусового і де-

моралізуючого безділля наша молодь мала бути вирвана і скерована до праці над здобуттям собі освіти у вищих школах Польщі й інших держав Європи". Сам же він, поряд з навчанням на медичному факультеті Карлового університету в Празі, зайнявся історією розселення українства, таким чином у най-

тяжчі часи для рідного народу намагався викласти свої думки на папері, аби донести їх до його свідомості. Так, спираючись на матеріали перепису 1926 року, Тиміш Олесіюк предметно проаналізував розселення нашого народу на всіх теренах посідання з визначенням його конкретних меж.

"У трьохчленній формулі — нарід, влада, територія — обіймаючій істоту поняття державности, — напише він 1930 року у вступі до великого циклу розвідок на цю тему, — лише перші два складника можуть уже й нині вважатися остаточно з'ясованими в свідомості українського суспільства", оскільки, мовляв, на той час серед поважних науковців не виникало запереч-

чень, що "український нарід це вже окремий національний організм, з окремими культурно-історичними та політичними завданнями, це живий державно-творчий суб'єкт, що стремить до визволення з-під чужинець кого ярма та має незламну волю створити собі незалежну державну владу".

Цього він добивався всіма доступними засобами. Коли посол від Волині до польського Сейму Луцкевич відмовився стати до суду честі, Тиміш Олесіюк привселюдно дав йому ля-

паса зі словами: "Хто відмовляється від суду чести, тих б'ють по морді".

Великі випробування випали на долю Тимоша Олесіюка під час Другої світової війни. Коли наприкінці вересня 1939 року на Підляшші остаточно устійнилася німецька окупаційна влада, то через два тижні в його хаті у Вишничих відбулася нарада місцевих українських активістів, яка ухвалила вислати делегацію до гітлерівської адміністрації "окупованої Польщі із заявою про існування тут рівнож української людности та із меморандумом про потребу знесення всіх попередніх польських обмежень українських прав та про виділення Холмщини і Підляшшя в окрему адміністративну одиницю".

Своїм впливом на Андрія Ливицького він добився того, що протягом Другої світової війни петлюрівці-унеерівці вийшли незаплямовані співпрацею з гітлерівцями. Зрештою, ця тактика привернула увагу і багатьох галичан, у висліді чого вже влітку 1943 року у Львові розпочинаються розмови поміж поміркованими уцекістами й представниками нової східної еміграції щодо виходу з ситуації.

Після війни доля розпорядилася таким чином, писав він згодом, що "велика енциклопедія українознавства почала творитися в невеличкому гурті бідних діпівців, у чужій хаті, без жадного грошового забезпечення, за ініціативою та під проводом навіженого любов'ю до України, лицаря абсурду, професора Володимира Кубійовича". Самому ж Олесіюку в цьому проєкті була визначена важлива роль, про що свідчать численні листи до нього Володимира Кубійовича з проханням опрацювати все нові й нові теми.

У листі до Віктора Приходька від 15 січня 1970 року Тиміш Олесіюк писав: "Про тих людей наших, що їх доля розсіяла по світі, по Зелених і Сірих Клинах, по Канадах і Бразиліях, то, очевидно, багато їх безслідно загине, але й багато проросте і виросте, так як вирости на наших очах ріжні Ваші "завіральні ідеї" про Всеукраїнський Конгрес, про Народній податок на УККА, про УТГІ...".

На похороні Тимоша Олесіюка зазначалося, що покійний був

"не лише українським вояком, але й одним з найвизначнішим українських громадських діячів нашої доби, гарячим українським патріотом, який любив Україну цілим своїм серцем і служив їй усіма своїми силами".

Усе своє життя Тиміш Олесіюк глибоко вірив у Вернигорівську легенду, що "остаточно Україна перемаже і процвітатиме у слові й добробуті – над сем'ю великими ріками, над сем'ю красними морями, за сем'ю високими горами...". Але він завжди хотів, щоб Україна стала соборною. Про це він писав найбільше. Зокрема, цьому присвячена і його стаття, яка в Україні маловідома.

"ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОБОРНОСТІ

Образ України — народньої і народньооправної, України Державної, — в довгому та складному процесі відродження, лише поволі та з великим трудом, виринає з мряковини підсвідомих уявлень українського народу, приспаного своєю довгою та лихою долею.

Українська національно-державна ідея, покликана до нового життя вогненним пророчим с л о в о м ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, набирає глибини змісту та гармонійності і величності форм завдяки відданій, послідовній праці найкращих представників українських поколінь: Кирило-Методіївське Брацтво, Стара Київська Громада, Революційна Українська Партія, Товариства Українських Поступовців — ось найголовніші етапи цієї праці, що привела до правдивого ч у д а в о с к р е с і н н я української нації, до державного відродження України в огні революційно-визвольної боротьби 1917—1921 років.

Українська Центральна Рада була тим будівничим, що своїми Універсалами, а з поміж них особливо Четвертим Універсалом з дня 22 січня 1918 року, зреалізувала волю Української Самостійної Суверенної Державности. Архитектонично, цей будинок Державної України було завершено Актом Трудового Конгресу з дня 22 січня 1919 року про з'єднання в одне Державне Тіло, досі роз'єднаних історією частин України — західних і осередніх українських земель, — АКТОМ СОБОРНОСТІ.

АКТ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ, помимо того, що торкався він конкретно окремої справи з'єднання з Метрополією лише західних українських земель і нічого не говорив про відокремлені від неї інші українські землі — північні, південні та східні, с п р и ч и н и в с я д о п о в с т а н н я і д е ї в с е о х о п л ю ю ч о ї, і н т е г р а л ь н о ї є д н о с т и ц і л о ї У к р а ї н с ь к о ї Н а ц і ї, в с і х її з е м е л ь в р я м а х є д и н о ї У к р а ї н с ь к о ї Д е р ж а в и.

Ідея ця засадничо приналежна й усім іншим дозрілим народам, в кузні української душі дістала свій оригінальний український зміст і характер, дістала й оригінальний зовнішній вислів, названий у інших народів, — СОБОРНІСТЬ.

Термін "Соборність", "Соборна Україна", "Соборна Республіка" в актах державно-правного характеру вжито перший раз 28 січня 1919 року в ухваленому Трудовим Конгресом Універсалі до Українського Народу. З того часу вживання цих термінів стає все частішим та загальнішим, відповідно до того, як сама ідея соборності, що зразу ж була ентузіастично прийнята українською провідною інтелігенцією, дістає серед українських народніх мас все більшого розуміння, поширення та здібности до еволюційного розвитку.

Відомі історичні обставини не допустили досі до остаточного втілення в життя Української Державности, однак, в храмі української духовости серед найбільших святощів, побіч ідеї незалежности, самостійности і суверенности, вже зайняла своє місце й і д е я с о б о р н о с т и, — одна з найпевніших дороговказів для нинішнього і майбутніх поколінь Української Нації.

Поняття "Соборність", "Соборна Україна" до національно-державницької свідомости українського народу увійшли, без сумніву, під впливом понять християнського релігійного світогляду. "Вірую во єдину, святу С о б о р н у і Апостольську церков..." — ця формула із Християнського Символа Віри, очевидно, стояла перед духовним зором будівничих української державної справи, які вперше вжили епітет "С о б о р н а" в приміненні до поняття Україна. Для них теж, як нині і для всіх нас українців, в

аналогії поміж Святою Церквою Христовою і, святою для нас, Україною, не було і немає нічого блюзнірчого, дивного, надуманого.

Для всіх нас справа привернення, як кожному окремому українцеві, так і цілій народній спільноті, тих, наданих від Бога кожній живій істоті природних прав на життя, розвиток, волю, на щастя і радість — є справа справедлива, Божа і Свята. Тому то в справі національно-державного самостановлення України мусять зобов'язувати і діяти ті ж вічні Божі ідеї правди, добра, любови й краси, на яких побудовано й Христову церкву.

Адже ж справа України не повстала ані у висліді насильницької волі якихось українських завойовників чи диктаторів, ані через якісь хитросплетені міжнародньо-дипломатичні комбінації, ані через якесь механістичне самозадурювання українців у своїй, наче б, понадлюдській вищості, ані, нарешті, через появу у них якоїсь людиноненависницької ідеї світового пожарища...

Справа України, це справа власне тих, до кого Христос звертався: "Прийдіть до мене ви, всі труждаючіє й обремененні, — і я успокою вас. Це справа тих, кого приспано, скрадено з імени, з честі, з волі, з добра духовного і матеріяльного; тих, кого злими і гордими сусідами засуджено бути лише "тяглом у поїздах їх бистроїздних"... Це справа тих, на сторожі біля яких поставив Шевченко своє с л о в о...

Так розуміли і відчували, така була вся духовність найвидатніших будівничих Державної України, так інстинктивно вірив і вірить увесь пробуджений український народ. При такій вірі будова вистражданого, вимріяного, містичного Тіла Соборної України, за аналогією та зразком Святої Соборної Церкви Христової, а нічим іншим, як лише природним і законним реалізуванням засад Божих в ділах людських...

УКРАЇНА СОБОРНА, в нашому сучасному розумінні, — це застосовання до українського народу яко реально існуючого історико-соціологічного факту, конкретних розв'язань універсальних проблем людської одиниці й спільноти та їх взаємовідносин.

Це українське рішення формули: Ут омнес унум сінт» (щоби всі єдністю були...) на основах українського національного світогляду, історичної традиції та геополітичного становища.

УКРАЇНА СОБОРНА — це рішення всіх питань, що виникають із свідомості факту фізично-біологічної єдності української національної спільноти — із факту с о б о р н о с т и у к р а ї н с ь к о ї к р о в и.

УКРАЇНА СОБОРНА — це необзірний круг проблематики всієї духової істоти й творчості українського народу як конкретного виявлення "Духа Божого, що дише, де хоче" в обставинах земного людського існування, обмеженого часом і простором. Оригінальність, самобутність, самовартісність українських форм виявлення вселенських ідей добра, правди і краси, — це істота внутрішньо-сконсолідованого, гармонійного, з'єдиненого С о б о р н о г о у к р а ї н с ь к о г о д у х а.

УКРАЇНА СОБОРНА — це всі проблеми природньо-географічного простору, на якому Божим провидінням присуджено Українському народові перейти його історичний життєвий шлях. Оцінка природних даних простору, історія опановання і оформлення його життям і життєвою творчістю минулих поколінь українського народу, синтез взаємочинності українського простору та української людини і намічення можливих та необхідних напрямних національно-територіального розвитку для майбутніх українських поколінь — це найважливіші підстави до усвідомлення поняття У к р а ї н с ь к о ї З е м л і.

УКРАЇНА СОБОРНА — це найдоцільніше розв'язання проблем суспільно-політичної структури українського народу на основах внутрішньо-національного братерства та солідаризму, опертих на ідеї соборності української крові, духа і землі. Справедливий внутрішньо-національний розподіл обов'язків і прав; розподіл дібр духових і матеріальних, тверезе і до-

цільне встановлення напрямних розвитку українського народу; встановлення його історичного місця й посланництва в світі, — все це творить істоту СОБОРНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ.

УКРАЇНА СОБОРНА, нарешті, — це найвищий прояв і завершення життя Української нації в рямках системи власної Незалежної, Суверенної Української державності.

Сюди належать:

Проблема найдоцільнішої форми державного устрою та взаємного укладу чинників влади, населення і території.

Проблеми гармонійного розподілу компетенцій правлячого центру і самоуправних провінцій.

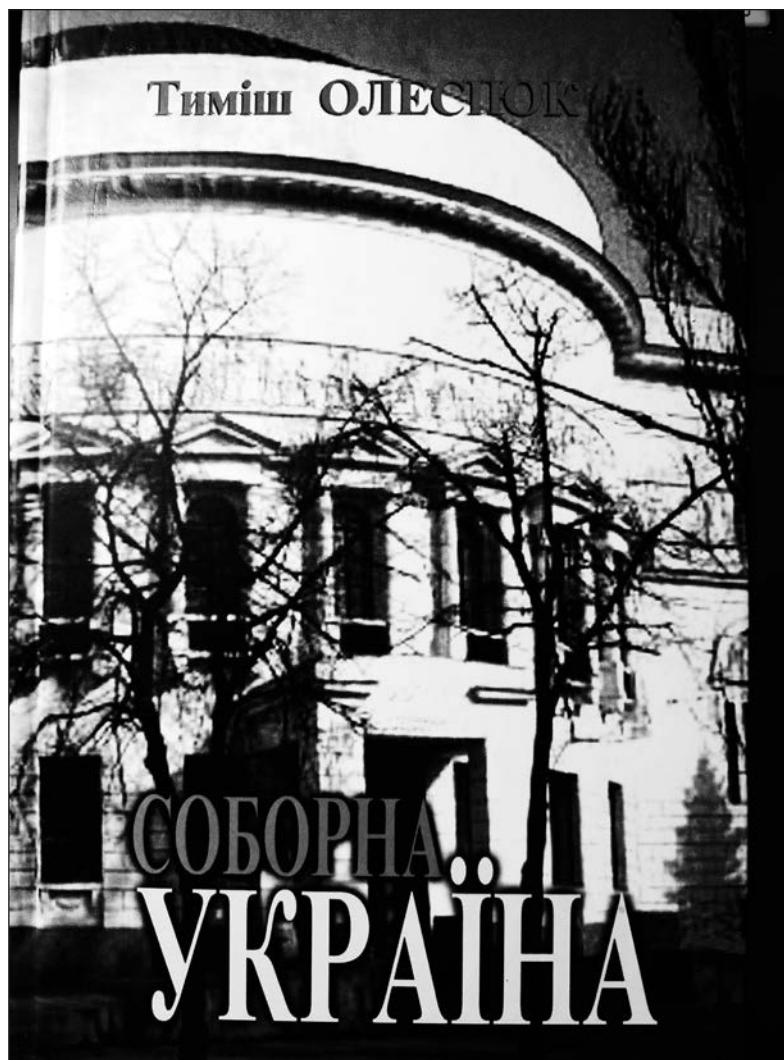
Проблеми державно-політичної єдності УКРАЇНСЬКОЇ МЕТРОПОЛІЇ, себто тих українських історичних земель, що здавна творять суцільну українську так звану етнографічну територію.

Проблеми державно-політичного оформлення тих земель, де українська людність, в нових вже часах, оселилася великими компактними масами і має, на основі добровільної угоди з автотонною людністю, можливість виявити свою державно-конструктивну волю.

Проблеми ДОЧІРНИХ УКРАЇНСЬКИХ ОСЕЛЬЧИХ ДЕРЖАВ: 1) Козаччини, 2) Сірої України — Казахстану і 3) Зеленої України.

Проблеми сконструювання системи відносин поміж Українською Метропольською Державою і Українськими Дочірними Державами, себто створення Вільної Федеративної Спільноти Незалежних Держав Володарства Соборної України.

Проблеми побудування сердечного порозуміння й тісного

оборонного союзу Всеукраїнської Державної Спільноти з іншими державами, безпосередньо і життєво загроженими з боку тих самих агресорів.

Нарешті, всі проблеми міжнародної співпраці України в побудуванні й утриманні світового ладу й миру.

Живемо в страшній, буремній добі, коли людський розум, сягнувши децю до таємниць природи, зарозуміло й гордо пробує протиставитися Богові й його вічним та незмінним законам. Збунтований людський розум обертає всі свої сили на справи нищення, дотепер здобутих, загально-людських цінностей, на нищення самого людства. Злобний сатана направляє на цей самозгубний шлях цілі суспільства, цілі народи.

На наших очах стався вже катастрофальний упадок поганської тоталітарно-насильницької держави нині скарловатілого, а колись великого духом, німецького народу... На наших очах станеться ще й упадок антихристового людиноненавистницького Московського царства Сатани...

Дорога СОБОРНОЇ БЛАГОЧЕСТИВОЇ УКРАЇНИ не з нами, не проти Бога, не проти його правди, добра й краси".

ЖОВТЕНЬ

1 жовтня

375 років тому (1648) козацькі полки взяли фортецю Кодак на Дніпрі.

120 років тому (1903) у Києві народився Володимир Горовиць, всесвітньовідомий піаніст. Помер 5 листопада 1989 року у Нью-Йорку.

2 жовтня

120 років тому (1903) народився Микола Азовський, український маляр. Помер 31 жовтня 1947 року в Буенос-Айресі (Аргентина).

3 жовтня

85 років тому (1938) Руська Національна Рада Закарпаття проголосила автономію краю.

40 років тому (1983) у США помер відомий фізик-теоретик Зенон Храпливий. Народився 15 березня 1904 року в Лисівці на нинішній Тернопільщині.

4 жовтня

155 років тому (1868) народився Кирило Студинський, літературознавець, фольклорист, мовознавець, письменник, громадський діяч. Помер у 1941 році.

5 жовтня

150 років тому (1873) народився Михайло Яцків, український письменник, майстер психологічної новели. Помер 9 грудня 1961 року.

105 років тому (1918) у Києві розпочалися переговори між гетьманським урядом і делегацією Кримського крайового уряду щодо умов входження півострова до складу Української Держави.

6 жовтня

125 років тому (1898) народився Микола Опришко, український бандурист і хоровий диригент. Закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка, був викладачем гри на бандурі. Організував і очолив ансамбль бандуристів Українського радіокомітету. 1938 року організував і очолив ансамбль української пісні при Донецькій філармонії. Автор підручника "Школа гри на бандурі". Помер 21 вересня 1941 року в Чорнухах.

7 жовтня

870 років тому (1253) у Дорогочині галицько-волинський князь Данило Галицький у присутності українських єпископів був коронований папським легатом на короля Русі.

170 років тому (1853) народився Олександр Цицович, військовий діяч, генерал-лейтенант царської армії. Після утворення Центральної Ради і УНР у 1917 року був військовим комендантом Києва. Дата смерті невідома.

120 років тому (1903) у Києві народився Вадим Лашкар'юв, видатний український фізик. Помер 1 грудня 1974 року.

70 років тому (1953) померла у Києві Софія Тобілевич, українська актриса, фольклористка, письменниця. Грала в трупах М. Старицького, М. Садовського, П. Саксаганського, І. Карпенка-Карого. Автор книг "Життя Івана Тобілевича", "Корифеї українського театру" та ін. Народилася 3 жовтня 1860 року.

60 років тому (1963) помер Іван Шмальгаузен, український зоолог та морфолог, академік АН УРСР та СРСР. Працював в Київському університеті (1907—1912, 1921—1941), директор Інституту зоології та біології АН УРСР (нині установі присвоєно його ім'я). Народився 23 квітня 1884 року.

8 жовтня

140 років тому (1883) у Харкові народився Яків Степовий, український композитор, публіцист, музичний діяч, викладач. Закінчив Петербурзьку консерваторію. З 1917 р. жив у Києві, викладав у консерваторії. Музичний керівник театру "Музична драма", Державного вокального ансамблю. Помер 4 листопада 1921 року в Києві.

85 років тому (1938) загинув під час репресій Гнат Хоткевич, український письменник, актор, мистецтвознавець, режисер, бандурист, композитор. Народився 31 грудня 1877 року.

85 років тому (1938) в Ужгороді створено перший уряд автономного Закарпаття, яке з 30 грудня 1938 року почало називатися Карпатською Україною.

9 жовтня

90 років тому (1933) помер Іван Тогобичний, актор, режисер, драматург. Народився 24 листопада 1862 року.

10 жовтня

80 років тому (1943) другий секретар ЦК КП(б)У Дем'ян Коротченко підготував необхідні документи для обґрунтування економічної потреби передачі Криму до УРСР.

60 років тому (1963) помер Степан Луцик, український живописець. Жив у Львові. Після Другої світової війни — в Німеччині, США. Твори: "Гуцул", "«Краєвид» та ін. Народився 10 жовтня 1906 року.

11 жовтня

370 років тому (1653) ухвалено рішення Земського собору про прийняття Війська Запорозького під протекторат московського царя.

140 років тому (1883) народився Роман Орленко (Прокопович), український співак (баритон), вокальний педагог. Помер 24 липня 1962 року.

30 років тому (1988) у Трускавці помер відомий лемківський майстер різьби по дереву Григорій Бенч. Народився 12 грудня 1905 року у Вільці Сяноцького повіту в Надсянні.

12 жовтня

45 років тому (1978) помер Ростислав Кавецький, патофізіолог, академік АН УРСР. З 1931 р. працював в Україні. Основні праці присвячені проблемам онкології та реактивності організму. Його ім'ям названо Інститут проблем онкології НАНУ Народився 1 грудня 1899 року в Самарі (Росія).

13 жовтня

185 років тому (1838) народився Олександр Рубець, український фольклорист, хоровий диригент і композитор. Видав "Збірник 100 українських пісень", "Двісті шістнадцять українських"; М. Римському-Корсакову — опери "Майська ніч". Поклав на музику вірш Т. Шевченка "Думи мої, думи мої...". Власним коштом утримував музичну і художню школи. Помер 11 травня 1913 року.

140 років тому (1883) народився Володимир Сільський, український геолог та геофізик, академік АН УРСР, професор Львівського університету. Досліджував тектонічні структури та нафтовий потенціал теренів України. Помер 18 лютого 1951 року.

100 років тому (1923) народився Михайло Сікорський, археолог-краєзнавець, директор Переяслав-Хмельницького історико-архітектурного заповідника. Багато років присвятив дослідженню народного ремісництва, побуту й господарства, що знайшло відображення у створенні численних реконструкцій та експозицій музею. Помер 27 вересня 2011 року.

90 років тому (1933) на Підляшші народився один з керівників Національного космічного агентства США Михайло Яримович.

14 жовтня

80 років тому (1943) у ході Запорізької операції військами Південно-Західного фронту було звільнено Запоріжжя.

14—16 жовтня

375 років тому (1648) загоны полковника Максима Кривоноса взяли Львівський замок.

15 жовтня

130 років тому (1893) народився Андрій Долуд, військовий діяч. В українській армії — з 1917 року. Під час Першого Зимового походу — начальник штабу Армії УНР. 1921 року виїхав до Бразилії, де брав активну участь у громадсько-політичному житті української громади. Помер 6 вересня 1976 року в Куритибі (Бразилія).

100 років тому (1923) в Іспасі на Буковині народився Темикстоль Вирста, один із зачинателів нового напрямку в історії модернізму другої половини ХХ століття в мистецтві. Помер 17 травня 2017 року в Парижі.

16 жовтня

170 років тому (1853) розпочато Кримську війну між Росією і Туреччиною.

105 років тому (1918) гетьманом Павлом Скоропадським видано Універсал про відродження козацтва.

17 жовтня

140 років тому (1883) у Вересочі на Чернігівщині народилася Олімпіада Шапошнікова, дослідниця культур доби міді і бронзи степової України, автор численних наукових публікацій.

40 років тому (1983) відомий канадський правник Володи-

мир-Юрій Данилів запропонував створити окремий Міжнародний трибунал для розслідування злочинів більшовицької Москви, зокрема, організації Голодомору в Україні в 1932—1933 роках.

18 жовтня

105 років тому (1918) створено Українську Національну Раду у Львові.

30 років тому (1993) Верховна Рада України затвердила військову доктрину держави.

19 жовтня

170 років тому (1853) у Коропі на Чернігівщині народився Микола Кибальчич, інженер-винахідник, публіцист, революційний народник. Автор проекту оригінального літального апарата, що був побудований за принципом ракети і приводився у рух за допомогою ракетного двигуна. За організацію вбивства імператора Олександра II заарештовано і за вироком страчено 3 квітня 1881 року у Шліссельбурзі. Іменем Кибальчича названо кратер на зворотному боці Місяця. На його батьківщині створено меморіальний музей.

22 жовтня

150 років тому (1873) народився Вадим Богомолець, військовий діяч, юрист. З утворенням Центральної Ради у березні 1917 р. брав активну участь у національному русі, керував українізацією частин Чорноморського флоту. Отримав звання генерал-хорунжого. З 1922— в еміграції. Жив у Парижі, де й помер 1936 року.

135 років тому (1888) народився Яків Мамонтов, український драматург. Помер 31 січня 1940 року.

120 років тому (1903) народився Олександр Макарченко, український фізіолог, академік АН УРСР, її віце-президент (1962—1963). Помер 5 липня 1979 року.

110 років тому (1913) у Мацькановому на Закарпатті народився Василь Свида, відомий український скульптор. Помер 1989 року в Ужгороді.

30 років тому (1993) у Москві відкрився I Конгрес українців Росії.

23 жовтня

105 років тому (1918) пленум ЦК КП(б)У ухвалив постанову про прийняття до своїх лав більшовиків Криму.

24 жовтня

135 років тому (1888) народився Дмитро Свиренко, український ботанік та гідробіолог, чл.-кор. АН УРСР. Основні праці присвячено систематиці водоростей та типології рік. Один з творців Інституту гідробіології АН УРСР. Помер 26 жовтня 1944 року.

25 жовтня

130 років тому (1893) помер Петро Чайковський, композитор, симфоніст, музичний драматург, новатор в галузі балету. Автор опер "Євгеній Онегін", "Мазепа", "Черевички", "Пікова дама" та ін., балетів "Лебедине озеро", "Спляча красуня", "Лускунчик". До світових шедеврів належать 4—6 симфонії, увертюра-фантазія "Ромео і Джульєтта". Написав багато творів на українську тематику. Походив з козацької родини з Полтавщини. Його дід — Петро Федорович Чайка (бл. 1746—1818) — під час навчання в Києво-Могилянській академії змінив своє прізвище на Чайковський. Народився 7 травня 1840 року.

80 років тому (1943) під час Дніпропетровської операції військами 3-го Українського фронту було звільнено місто Дніпро.

26 жовтня

135 років тому (1888) у Гуляйполі народився Нестор Махно, один з провідників анархістського руху. Помер 25 червня 1934 року в Парижі.

28 жовтня

130 років тому (1893) народився Андрій Сиченко, український фізіолог, чл.-кор. АН УРСР, один з організаторів НДІ фізіології тварин Київського університету. Помер 18 лютого 1964 року.

105 років тому (1918) помер Орест Авдікович, письменник, літературознавець, педагог. Народився 16 лютого 1877 року.

29 жовтня

75 років тому (1948) указом Президії Верховної Ради РСФРР Севастополь був виділений в самостійний адміністративно-господарський центр республіканського значення, не виокремлюючись зі складу Кримської області.

30 жовтня

100 років тому (1923) у Бухаресті помер Михайло Остроградський-Апостол, український військовий діяч, контр-адмірал, командуючий Чорноморським флотом. Народився у 1870 року на Полтавщині у старовинній козацькій родині.

85 років тому (1938) помер Всеволод Змієнко, генерал-хорунжий. Засновник і голова Українського Військово-історичного товариства у Варшаві, член ряду громадсько-політичних організацій, автор спогадів і низки статей з історії українських визвольних змагань. Народився 28 жовтня 1886 року.

31 жовтня

175 років тому (1848) у Львові з ініціативи відомих діячів культури М. Устияновича, І. Борискевича та ін. було скликано перший з'їзд українських діячів науки і культури ("Собор Руських вчених").

Жовтень

80 років тому (1943) на одній з конспіративних квартир у Львові за участі Романа Шухевича, Дмитра Маївського, Миколи Лебеда, Дарки Лебедь, Василя Галаси, Мирослава Прокіпа, Михайла Степаняка, Олександра Луцького та Василя Охримовича відбулася перша конференція ОУН-Б, яка розглянула питання про діяльність націоналістичного підпілля під гітлерівською окупацією і стан підготовки УПА до умов ймовірної більшовицької дійсності.

60 років тому (1963) відбувся робітничий страйк у Кривому Розі, викликаний підвищенням цін на продовольчі товари.

ЗОЛОТО ЗНАНЬ ВІД ЗОЛОТИХ ПЕДАГОГІВ

(до 150-річчя від дня заснування Ружинської школи)

Кожен навчальний заклад представляє себе насамперед своїм педагогічним колективом. Це стосується не тільки університетів, академій, інститутів, а й звичайних шкіл, які й готують майбутніх студентів для вищезазначених закладів вищої освіти. І коли в будь-якій звичайній школі новачки вперше сідають за парти, їм надзвичайно важливо зрозуміти, яку освіту вони тут зможуть одержати.

Будівля школи, що проіснувала до 1962 року.

Саме так почували себе випускники близьких до райцентру сільських восьмирічних шкіл, що 1 вересня 1965 року прийшли до Ружинської середньої школи Житомирської області. І від вчительки німецької мови Кіми Мойсеївни Серебряної всі вони тоді почули ось таку відповідь: ви прийшли до Ружинської школи, де вас будуть учити золоті педагоги.

І якщо проаналізувати результати роботи ружинських учителів з 1 жовтня 1873 року, то й справді є раціональне зерно у

Загальний вигляд приміщення школи. 1972 рік.

словах ветерана педагогічної ниви Серебряної. Бо за 150 років свого існування Ружинська школа дала можливість здобути золото знань тисячам і тисячам дітей місцевих і мешканців навколишніх сіл. І ці знання підтримували її випускників по всьому світові.

До речі, в цьому немає ніяких перебільшень. Скажімо, випускник Ружинської школи 1930-х років Борис Гривінський відомий поет української діаспори. Кілька його поетичних збірок вийшли в повоєнний час у Канаді. Але тепер його творчість відома й на Батьківщині, оскільки окремі твори уродженця Ружина внесені до хрестоматії сучасної української літератури.

У той же час навіть і в радянську добу художнє слово випускників Ружинської школи було відоме в Україні. З прозаїків особливо проявив про себе Микола Ярмолюк, який заявив про свій талант не тільки новелами, а й випустив кілька романів з сільського життя земляків.

Новелістом і поетом зарекомендував себе Генадій Шкляр, котрий також вдало передав художнім словом образи земляків.

Автором кількох поетичних збірок був і Дмитро Давидюк, а

Микола Чищевий став відомим перекладачем з румунської мови.

Що ж стосується науковців, то Ружинська школа має гордитися цілим гроном докторів наук з різних галузей знань. Так, географ Анатолій Сиротенко очолював науково-дослідний інститут педагогіки, працював над створенням 18-томного географічного довідника, був неодноразовим головою журі учнівських олімпіад з географії.

Знаним фахівцем з ветеринарної медицини став Леонід Волинець, наукові праці котрого відомі далеко за межами України. А два випускники Ружинської школи — Володимир Мальцев і Едуард Стаховський присвятили свої наукові пошуки охороні здоров'я людини. Серед провідних спеціалістів клітинної біології та генетичної інженерії України Ярослав Блюм.

Нове приміщення школи. З 2008 року навчальний заклад має статус гімназії.

Серед випускників є і відомі військовики. Зокрема, генерал-лейтенант Віктор Литвак — перший начальник військ радіаційного, хімічного й біологічного захисту Збройних Сил України.

Без сумніву, нинішня Ружинська школа дасть путівку в життя ще багатьом талантам. Воістину: її золоті педагоги виводять те золото знань, яке прославить Україну.

ЛИШЕ БЮДЖЕТ ОКРЕМИМ РЯДКОМ
(до 75-річчя виділення Севастополя в самостійний
адміністративно-господарський центр)

Анексію Криму Москва розпочала готувати задовго до її реального здійснення. Першими в наступ було кинуте російських пропагандистів і їхніх прихвостнів на півострові, які намагалися довести про те, що Кримська область хоч і передавалася до складу УРСР у 1954 році "по п'яній дури Хрущева", та Севастополь завжди залишався російським, оскільки до цього місто мало статус республіканського підпорядкування.

Ігноруючи результати Всеукраїнського референдуму на підтримку Акта про незалежність України і його результати в Криму й Севастополі, вони вперто не визнавали нових реалій. У 1999 році було опубліковано у видавництві Московського університету книгу Андрія Федорова "Правовой статус Крыма. Правовой статус Севастополя". Він пише, що нібито "Советское руководство, словно вдруг обезумев, во чтобы то ни стало стремилось приурочить акт передачи к трехсотлетию Переяславской Рады (8 января 1654 года), на которой было принято решение о воссоединении Левобережной (! — В. С.) Украины с Россией".

Визнаючи, що 5 лютого 1954 року Президія Верховної Ради РРФСР ухвалила рішення про передачу Кримської області УРСР, цей автор чомусь не згадує про те, що було ще й окреме звернення до Президії Верховної Ради УРСР щодо цього, яке в Києві розглядалося 13 лютого 1954 року. І постанова Президії Верховної Ради УРСР від цієї дати починається зі слів: "Обговоривши подання Президії Верховної Ради РРФСР по питанню передачі Кримської області з складу Російської РФСР до складу Української РСР, внесене на розгляд Президії Верховної Ради СРСР, Президія Верховної Ради Української РСР з свого боку вважає, що передача Крима Українській РСР, враховуючи спільність їх економіки, територіальну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки, цілком доцільна і являється свідченням безмежного довір'я великого російського народу до українського народу".

А зі слів А. Федорова виходить, що УРСР була ініціатором передачі Криму: "Президиум ВС РСФСР считает возможным поддержать ходатайство Президиума ВС УССР о включении Крымской области в состав УССР".

І саме документи повністю засвідчують, що передача Кримської області, до складу якої тоді входив і Севастополь, відбувалася відповідно до діючого законодавства. А спроби того ж А. Федорова довести, зокрема, що Севастополь не передавався УРСР, оскільки, мовляв, він з 1948 року був виведений із складу Кримської області, спростовуються тими ж документами, на які він посилається. Так, цей автор пише, що "в соответствии с Указом Президиума Верховного Совета РСФСР от 29 октября 1948 года № 761 / 2 Севастополь был выведен из состава Крымской области и стал городом республиканского подчинения. Однако отнесение Севастополя к категории городов республиканского подчинения не было зафиксировано в действовавшей тогда Конституции РСФСР, поскольку она не содержала перечня городов республиканского подчинения и вообще статус города республиканского подчинения в то время не был четко определен".

Але якщо в Конституції РРФСР тоді не було визначено окремого статусу міста республіканського підпорядкування, то хіба можна заявляти про те, що Севастополь як адміністративно-господарський центр, а не адміністративно-територіальний, міг виділятися з Кримської області як суб'єкта Російської Федерації. Сам А. Федоров, до речі, пише через дві сторінки, в чому полягала суть республіканського статусу Севастополя: "Постановление Совета Министров РСФСР № 1082 от 29 октября 1968 года "Вопросы города Севастополя", выделяют город Севастополь в государственном плане и бюджете отдельной строкой".

Однак заперечувати зв'язок Севастополя як з Кримською областю з 1948 року, так і з Україною з 1954 року, А. Федоров не може. Тому він знаходить пояснення в неконституційній формі підпорядкування цим суб'єктам: "Пожалуй, единственным более или менее значительным обстоятельством, связывающий Севастополь с Украиной до 1978 года, когда Украинская ССР

окончательно в одностороннем порядке распространила свою юрисдикцию на город Севастополь" ... залишення 1948 року Севастопольської організації в складі Кримської обласної організації.

Але далі наголошує: «Очевидно, что структура КПСС не имеет никакого отношения к вопросу о принадлежности Севастополя. Таким образом, не было создано никаких правовых оснований для состоявшегося в 1978 году включения Севастополя в состав Украины, закрепленного в Конституции Украины 1978 года, объявившей Севастополь городом республиканского подчинения в составе УССР. С этого момента в ходе выборов депутатов в Верховный Совет СССР депутаты от Севастополя избирались как депутаты от Украины».

Але Федоров свідомо вводить в блуд читачів, оскільки вибори депутатів від Севастополя до Верховної Ради СРСР відбувалися як від УРСР уже з 1954 року. Справді, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 11 січня 1954 року "Про виборчі округи по виборах до Ради Союзу" на території Кримської області (Керченський № 208, Сімферопольський міський № 209, Сімферопольський сільський № 210 і Севастопольський № 211) виборчі округи формуються в складі РРФСР. Виборчий округ до Ради Національностей включав Кримську область і Севастополь від РРФСР у складі Краснодарського № 12.

Але оскільки в ході підготовки до виборів Кримська область була передана до Української РСР, то обраний до Ради Національностей по Краснодарському виборчому округу № 12 Дмитро Шепілов залишився у складі делегації РРФСР. Однак ті, хто обирався від Кримської області до Ради Союзу, в повідомленні Центральної виборчої комісії по виборах до Верховної Ради СРСР про підсумки виборів 14 березня 1954 року вже включені до списку від Української РСР: Бринцева Марія Олександрівна — Керченський округ, Горшков Сергій Георгійович — Севастопольський виборчий округ, Косицький Володимир Ілліч — Сімферопольський сільський виборчий округ і Полянський Дмитро Степанович — Сімферопольський міський виборчий округ.

А вже на наступних виборах, у 1958 році, наприклад, згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 4 січня 1958 року, населення Севастополя обирає свого депутата до Ради Союзу по Севастопольському виборчому округу № 481, який як і Сімферопольський міський № 478, Сімферопольський сільський № 479 і Керченський № 480, входить до складу Кримської області, а та в свою чергу — до УРСР (на її території сформовано виборчі округи до Ради Союзу від 418 до 569).

Така ж ситуація і з виборами до Ради Національностей. Указ Президії Верховної Ради СРСР від 4 січня 1958 року формує на території Української РСР 25 виборчих округів (з 26 по 50), у тому числі й Кримський № 34 (м. Севастополь і Кримська область) з центром у Сімферополі.

До речі, тоді жителів Севастополя представляв у Раді Союзу по Севастопольському округу командуючий Чорноморським флотом адмірал Володимир Касатонов, а в Раді Національностей інтересами населення Кримської області і Севастополя опікувалася колгоспниця колгоспу імені Войкова Нижньогірського району Кримської області Олена Марченко.

Під час виборів до Ради Союзу Верховної Ради СРСР у 1962 році в складі Кримської області було створено 5 виборчих округів — Сімферопольський № 508, Євпаторійський № 509, Керченський № 510, Севастопольський № 511 і Ялтинський № 512. До Ради Національностей Верховної Ради СРСР севастопольці голосували тоді в межах Кримського виборчого округу № 36 за заступника головного лікаря санаторію "Красный маяк" Кримської області Євгенію Закутну.

Це могло бути тільки тому, що Севастополь залишався у складі Кримської області як до 1954 року, так і після передачі її до складу України. Що стосується періоду після 1954 року, то про це свідчить велика кількість документів правового характеру. І найбільш промовисті – це документи про організацію виборів до Кримської обласної Ради від Севастополя в березні 1955 року. Тоді було обрано по Стрілецькому виборчому округу № 90 Костянтина Никерина, по Підгірному № 91 — Надію Клязнику, по Приморському № 92 — Михайла Карпенка, Ча-

паєвському № 94 — Віктора Колесникова, Пироговському № 95 — Євгенія Данилова, Орджонікідзевському № 96 — Олександра Аникина, Заводському № 97 — Людмилу Соколову, Корабельному № 98 — Клавдію Короткову, Петровогірському — Андрія Коровченка, Залізничному № 100 — Єлизавету Пивоварову, Інкерманському № 101 — Михайла Кур'янова, Нахимовському № 102 — Сергія Сосницького і Качинському № 103 — Євгенія Поповкіна.

Маємо свідчення, що й у Москві тоді визнавали приналежність Севастополя до Кримської області, а відтак і до УРСР. Скажімо, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 31 липня 1954 року про нагородження орденами і медалями залізничників Кримської області відзначаються начальник відділу кадрів станції Севастополь Василь Ткаченко, начальник станції Краснофлотська Віра Близецька, начальник Севастопольської дистанції колії Олександр Глінка, стрілочниця станції Севастополь Параска Пугачова і начальник станції Севастополь Олександр Тимченко. Про це, до речі, повідомляється в обласній газеті "Крымская правда".

З інших документів, що регулювали приналежність Севастополя до правового поля України, треба назвати організацію виборів, як до місцевих Рад і судів за законами УРСР, так і до Верховної Ради УРСР. Так, 18 листопада 1954 року ухвалюється постанова виконкому Севастопольської міської Ради про утворення виборчих округів по виборах народних судів Севастополя. Цей документ починається такими словами: "На основанні статті 89 Конституції УРСР і статей 14 і 15 Положення "О выборах народных судов УССР", исполнительный комитет Севастопольского городского Совета депутатов трудящихся решил".

Через місяць міська газета повідомляє про розгортання виборчої кампанії до Севастопольської міської Ради: "На основанні статті 121 Конституції УССР і ст. ст. 40 і 41 "Положения о выборах в областные, районные, городские, сельские и поселковые Советы депутатов трудящихся Украинской ССР», исполнительный комитет Севастопольского городского Совета депутатов трудящихся решил".

9.2

УКАЗ

ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА РСФСР

О выделении города Севастополя
в самостоятельный административно-
хозяйственный центр

Выделить город Севастополь в самостоятельный административно-
хозяйственный центр со своим особым бюджетом и отнести его к
категории городов республиканского подчинения.

Председатель Президиума
Верховного Совета РСФСР - И. ВЛАСОВ

Секретарь Президиума
Верховного Совета РСФСР
(П. Бажуров)

П. Бажуров

Москва, 29 октября 1948 года
д. № 761/2

6/14

На відкритті першої сесії Севастопольської міської Ради депутатів трудящих голова мандатної комісії Дивавин, зокрема, сказав: "во всех избирательных округах выборы произведены правильно, в соответствии с Конституцией и Положением о выборах в местные советы УССР".

До речі, з передачею Кримської області до складу УРСР для всіх місцевих органів влади півострова Рада Міністрів УРСР виготовила нові печатки й кутові штампи, які пересилалися через Кримський облвиконком і Севастопольський міськвиконком. Скажімо, секретар Севастопольського міськвиконкому В. Таранин 12 січня 1955 року повідомляв завідуючого загальним відділом Управління справами Ради Міністрів УРСР Злобіна, що "нами получена круглая гербовая печать и угловой штамп для исполкома Корабельного райсовета депутатов трудящихся г. Севастополя"

У своїй подальшій роботі виконком Севастопольської міської Ради, зрозуміло, мав керуватися і тими директивними документами, які раніше видавала Рада Міністрів УРСР. З огляду на це, починаючи з 29 червня 1954 року загальний відділ Управління справами Ради Міністрів УРСР надіслав до Севастопольського міськвиконкому десятки різних постанов, що стосувалися питань міського господарства.

Тож не витримує жодної критики твердження А. Федорова, що "финансовые и организационные функции в административно-территориальных границах городского округа Севастополя вплоть до 8 декабря 1991 года осуществлялись под непосредственным руководством Совета Министров СССР и без какого-либо участия Совета Министров Украинской ССР".

Можна додати й таке: до Верховної Ради УРСР у березні 1955 року було обрано від Севастополя Андрія Коровченка — Севастопольський — Сталінський виборчий округ і Миколу Кулакова — Севастопольський — Корабельний округ.

Зрештою, й самі жителі Севастополя з 1954 року починають шукати правди в Києві, про що свідчить заява гр. Косаковича С. А. до Президії Верховної Ради УРСР про неправильне звільнення з роботи.

Фактів приналежності Севастополя до України — безліч. Прикро, що про них не доводили до відома населення. Відтак, як писав на одному з інтернет-ресурсів Сергій Цигипа, "любой избиратель из числа бывших советских офицеров сможет ответственно заявить, что еще в 1948 году Севастополь был выделен в самостоятельную административно-хозяйственную единицу с подчинением РСФСР, что этот Указ не отменялся и что права России на Севастополь даже формально не были нарушены в 1954 году".

Заявляти "ответственно" можна скільки завгодно, але документи — вперта річ: Севастополь належить Україні.

ПЕРЕДБАЧЕНО МОЖЛИВІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ... (до 60-річчя звернення Йосифа Сліпого до II Ватиканського Собору щодо надання Патріархату Українській греко-католицькій церкві)

Немає сумніву, що ідея створення Українського Патріархату ніколи не покидала Митрополита Йосифа Сліпого під час його довголітнього поневіряння в Сибіру. І коли Папі Римському спільно з демократичним Заходом удалося вирвати його з пазурів комуністичного режиму, то він вирішив поставити це питання при першій же нагоді перед Апостольським престолом.

Зрозуміло, що коли Йосиф Сліпий 11 жовтня 1963 року одержав слово на засіданні II Ватиканського Собору, то не забув про це. Завершуючи свій виступ провідник українських греко-католиків заявив: "Я в імені всієї нашої Церкви гаряче прошу, щоб цей Священний Собор зволив піднести наш головний Києво-Галицький Митрополичий Престол до патріархальної гідності і, нарешті, завершив великі намагання Вселенських Архиєреїв Урбана VIII, Григорія XVI, Пія IX та Лева XIII за створення цього патріархату. Це причиниться у великій мірі до зміцнення Католицької Церкви на Сході, не тільки серед католиків, але також серед православних. Такою прихильністю Собор з'єднає собі велику пошану й дуже щиру вдячність у східних вірних і причиниться до великого поступу в закріпленні католицької віри на Сході".

Найбільш занепокоїлися з цієї пропозиції в керівництві Російської православної церкви. Остання негайно послала спеціальну делегацію до Риму на чолі з митрополитом Никодимом Ротовим з ультиматумом Папі Павлу VI: "Створення Патріархату Української католицької церкви, який зарубіжні українські націоналісти намічають використати зі своєю метою, буде перешкоджати можливому покращанню відносин Російської православної церкви з Ватиканом".

Відтак, за повідомленням радянських спецслужб, "Синод католицької церкви під впливом Павла VI відхилив рішення українських католицьких єпископів про створення Патріархату Української католицької церкви". Але іменований уже кардиналом Йосиф Сліпий підготував і розіслав греко-католицьким єпископам "Конституцію для Української католицької церкви", яка, деталізувалося в черговому донесенні чекістів, передбачала "створення у Ватикані верховного органу Української католицької церкви — патріаршества на чолі із Сліпим, підпорядкування йому всіх українських єпископів-католиків, а також право патріарха як глави уніатської церкви, в тому числі й нелегально діючій в СРСР, входити в контакти й вести переговори з патріархом Московським і Всея Русі".

У цьому документі радянських спецслужб особливо наголошується на тому, що "Римський Папа Павло VI до дій Сліпого віднісся різко негативно". Мовляв, у намаганні Сліпого до заснування українського патріаршества превалюють не церковні, а політичні мотиви, які перебувають у протиріччі з позицією Ватикану. Відтак, з цієї причини, Павло VI дав вказівку "інформувати всіх українських католицьких єпископів про те, що вказана "конституція" підготовлена й поширена без його відома, а відповідно з основним законом католицької церкви всі її священнослужителі підпорядковуються тільки йому, Папі, і тому створення Українського патріаршества недопустиме".

Цитований документ наголошував також на тому, що значна частина української еміграції під впливом націоналістів висловлює незадоволення негативним ставленням Павла VI до

ідеї створення патріаршества на чолі із Сліпим. Наявні доне-сення свідчили, що "українські католицькі єпископи в Сполу-чених Штатах і Канаді, на відміну від екзарха уніатської церкви в ФРН Платона Корниляка, який залишився вірним Папі, мо-жуть піти проти волі Павла VI і висловляться за створення па-тріаршества".

Рим справді відмовив. Тому українські греко-католики вже не дивувалися, що Папа Римський Павло VI послав привітання до Патріарха Московського Алексія, з нагоди ювілею більшо-вицького перевороту, в якому, між іншим, писав: "Відносини між нашими церквами дедалі кращають...".

Звичайно, радянські спецслужби продовжували відстежу-вати розвиток подій щодо творення греко-католиками україн-ського зарубіжжя, які не змирилися з позицією Папи Римсь-кого, власного патріархату. Відтак одне з донесень інформує про проголошення в Римі 12 липня 1975 року кардинала Йо-сифа Сліпого Патріархом віруючими-уніатами, які зібралися до Апостольської столиці з усього світу.

Далі в цьому документі розповідається, що через два дні вони провели прес-конференцію, на якій професор універси-тету Лойоли з Чикаго Василь Маркусь "виразив своє незадово-лення з приводу "м'якої позиції" Ватикану стосовно європей-ських соціалістичних країн і критикував його керівників за те, що вони приймають у себе представників соціалістичних країн і не виступили на загальноєвропейській нараді з питань без-пеки і співробітництва на захист уніатської церкви".

З іншого боку, згідно того ж джерела, повідомлялося: Ватикан, нібито, своє заперечення щодо створення Києво-Галицької греко-католицької патріархії й призначення Патріархом Слі-пого зробив формально, аби "не дражнити Радянський Союз" і що остаточне вирішення цього питання належить "українцям, які проживають на Заході і в комуністичних країнах".

Водночас з документів радянських спецслужб відомо, що наприкінці листопада 1976 року Йосиф Сліпий був виклика-ний до Папи Павла VI, який в присутності кількох наближених до нього осіб звинуватив главу УГКЦ в спробі створення всу-

переч його вказівок Українського патріархату й виникнення в зв'язку з цим гострих розбіжностей серед уніатського духовенства, що, за словами Папи, загрожує розколом церкви. Павло VI при цьому нібито заявив Сліпому, що ідею створення Патріархату треба забути, оскільки це протирічить прагненню Ватикану "добитися поліпшення становища католиків в СРСР".

А 10 грудня 1976 року відбулася зустріч Сліпого з прибулими до Риму з Канади, США й Австралії на шістдесятиріччя прийняття Йосифом Сліпим сану священника: митрополитом Германюком і єпископами Савариним, Борецьким, Грещаком, Лостеном, Габро і Прашком. Якщо вірити документам КДБ, то Сліпий проінформував їх про розмову з Папою й запропонував дати розпорядження підлеглому кліру припинити іменувати його патріархом і вжити заходи для того, аби питання проголошення Патріархату було тимчасово зняте з порядку денного. Через три дні всі ієрархи УГКЦ зустрілися з Павлом VI, який попередив їх, що "свавілля, що стало в останні роки звичною справою для деяких єпископів УКЦ, надалі буде розглядатися, як відступництво зі всіма впливаючими з цього наслідками".

З документів радянських спецслужб можна довідатися, що певні сподівання на заснування патріархату УГКЦ з'явилися в Йосифа Сліпого і його однодумців після обрання Папою Римським "запеклого антикомуніста К. Войтили, «східна політика» якого носить яскраво виражений антирадянський і антисоціалістичний характер".

Так, за його ініціативою 25 листопада—2 грудня 1980 року у Ватикані відбувся синод УГКЦ під головуванням Йосифа Сліпого. Його учасники прийняли декларацію "Про юридичну неправомірність Львівського собору в 1946 році", а також звернулися до "українських віруючих на Батьківщині, які зазнають переслідувань", щоб підтримати їх "у боротьбі за віру й оборону своєї церкви". Крім того, було ухвалено рішення активізувати діяльність церкви напередодні тисячолітнього ювілею "хрещення України".

Усе це викликало обурення в Москві, звідки заявили "про

втручання Ватикану в справи Російської православної церкви", і в грудні 1980 року Патріарх Московський і Всея Русі Пимен адресував Папі Римському послання, в якому заявляє, що "зміст і дух декларації, прийнятий на синоді, чужий стосункам двох великих церков, оскільки робиться спроба перегляду сучасної структури Російської православної церкви, а підтримка Ватиканом Української католицької церкви може перекреслити досягнуте зближення двох церков".

Залишається додати, що нічого з того часу не змінилося.

ЧЕРЕЗ УСВІДОМЛЕННЯ ВЛАСНОЮ СОВІСТЮ... (до 40-річчя ініціативи заснування Міжнародної комісії юристів щодо засудження організаторів Голодомору- геноциду 1932—1933 років)

Коли в повоєнній Німеччині відбувався судовий процес над нацистськими злочинцями, український студент-емігрант Володимир-Юрій Данилів, як згадував пізніше в своїх спогадах, "годинами сидів у бібліотеці, читав усі газети, які вміщували звіти про перебіг подій у залі Нюрнберзького трибуналу, і брав активну участь у студентських дискусіях, австрійських і німецьких, про його законність, про норми міжнародного права, злочини геноциду, злочини супроти гуманності і взагалі про поняття міжнародної справедливості, про причини II світової війни і хто був за неї відповідальний".

Студент-українець "міг розуміти, чому членами трибуналу могли бути англійці, французи й американці", але ніяк не міг зрозуміти, як членами Нюрнберзького трибуналу могли бути російські більшовики. Їхня присутність на цьому процесі в ролі прокурорів і суддів, на його думку, "була профанацією поняття судочинства, міжнародного права і справедливості". Виглядало так, що великі злочинці — російські більшовики — судили в Нюрнберзі малих злочинців — німецьких нацистів...».

Після Нюрнберзького трибуналу засуджених головних нацистських злочинців було скарано на смерть, і студент Данилів сподівався, що прийде час, коли в такий самий спосіб будуть судити і російських більшовиків. Адже що глибше знайомився

він з їхніми злочинами проти українського народу, то більше відчував потребу суду над ними за те, що знищили принаймні 20 мільйонів свідомих українців і продовжували й далі творити насильство над вільним розвитком української нації. Й водночас нахабно заперечували свої злочини, мовляв, це "видумка українських буржуазних націоналістів".

Аналізуючи перебіг Голодомору 1932—1933 років на українських землях і співставляючи його наслідки з тими визначеннями випускника Львівського університету Рафаеля Лемкіна, які прийняла ООН, студент Данилів уже тоді вважав, що цілий комплекс заходів більшовицької влади підпадають під дію ухваленої міжнародним співтовариством Конвенції. Однак спроби створення Міжнародного карного суду, який би розглянув злочини Москви проти українського народу, виходячи з Конвенції ООН "Про запобігання і покарання злочину геноциду", не зазнали успіху, оскільки її представники спільно з делегацією УРСР на засіданні Генеральної Асамблеї ООН торпедували ухвалу такого рішення.

Вдаючись до підступних методів, Москва спромоглася також розколоти українську політичну еміграцію, шляхом різних підкупів знайти собі прихильників, до чого призвело нерозуміння більшою масою українців-емігрантів західної ментальності. А відтак сподівання на справедливий суд постійно виявлялися ілюзорними. Адже для виховання хоча б лише компетентних адвокатів, котрі змогли б протистояти більшовицьким запереченням українського геноциду, треба було потратити життя одного покоління.

На відзначення сорокаріччя Голодомору 1932—1933 років, Асоціація жінок на захист чотирьох свобод в Україні в 1973 році подала петицію на розгляд Міжнародного суду в Гаазі. Стверджуючи про "неправомірність нинішнього уряду Української РСР представляти народ України", 5000 американців українського походження, котрі підписали петицію, заявляли, що "48-мільйонний український народ має право подати свій голос у Міжнародному суді", а тому вони просили "розглянути цю справу та вжити заходів до того, щоб привернути увагу сві-

тової громадськості і Організації Об'єднаних Націй до викладених у петиції фактів...".

Однак такі маніфестаційні акції не дали бажаного результату. Навпаки, в справі Голодомору 1932—1933 років Москва намагалася й далі перекладати все із хворої голови на здорову. Особливо це було помітно напередодні відзначення українською еміграцією в 1983 році 50-річчя цієї великої трагедії. Уже в березні того року посол СРСР у Канаді Олександр Яковлев у своїй аналітичній записці "Деякі міркування щодо рекламного забезпечення експозиції УРСР на Міжнародній канадській виставці "Людина та її світ" прогнозує, що "в доповнення до провакаційних кампаній "на захист національних прав" України і "прав людини" в УРСР (насамперед, так званих "українських політв'язнів", "української гельсінської групи", "української каткомбної церкви") українські націоналістичні главарі в даний час активно включилися в американські підривні акції в зв'язку з 50-річчям т. зв. "штучного голоду на Україні".

Посол Яковлев тоді запропонував цілу низку конкретних заходів з метою "нейтралізації ворожих ідеологічних акцій українських буржуазних націоналістів". Зокрема, вже у квітні 1983 року бюро московського Агенства преси й новин у Канаді випустило спеціальний прес-реліз, в якому заперечувався факт голоду в Україні. Цю відверту фальшивку було розіслано в усі великі газети Канади, на теле- і радіостанції, в університети країни, а також членам парламенту, відомим політичним і громадським діячам. А 5 липня 1983 року цей московський дипломат заявив протест у зв'язку з наміром Едмонтонського відділу Комітету Українців Канади відкрити на центральному майдані міста пам'ятник жертвам Голодомору в Україні. Він вимагав від канадських властей вжиття всіх заходів, аби не допустити його спорудження.

За тих обставин, коли в 1983 році СРСР продовжував знущально над пам'яттю невинно убієнних голодом заперечувати факт Голодомору, Володимир Данилів для себе вирішив, що українські правники на еміграції вже зайняли відповідні становища в державах їхнього поселення, а тому є реальним братися

за створення Міжнародного трибуналу над організаторами Голодомору в Україні в 1932—1933 роках.

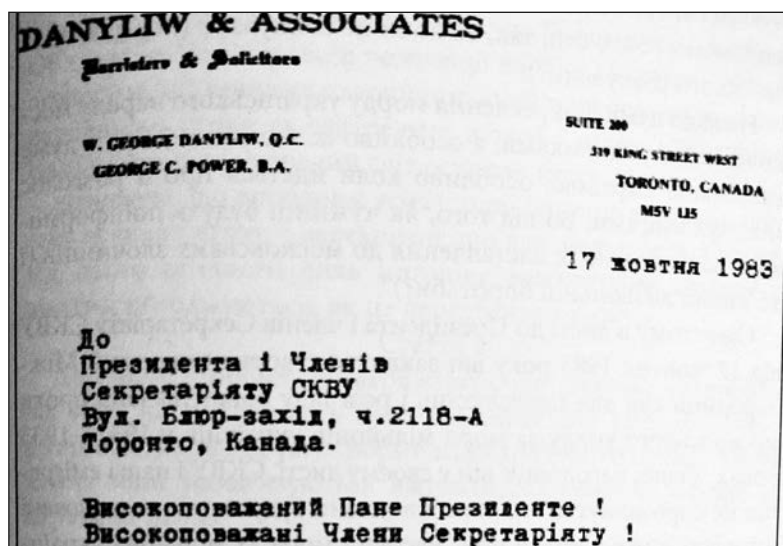
"Чи ми не допомагаємо московським злочинцям закривати їхній злочин, — ставив він перед собою питання. — Адже кожний злочинець "у процесі планування його кримінального акту присвячує особливу увагу тому, як закрити свій злочин, як затерти сліди свого злочинного акту. Приміром, убивця детально обмірковує де, коли і яким знаряддям (інструментом) він буде вбивати свою жертву. Дуже важне для нього є знаряддя, при помочі якого акт морду має бути виконаний. Убивця детально обдумує, вживанням якого знаряддя він краще прикриє свій злочин. Тим знаряддям може бути: рушниця, голод, холод, вогонь тощо".

На його думку, московські злочинці у плануванні морду українського народу в 1933 року довго обдумували, яким знаряддям dokonати той страшний злочин. Як інструмент для виконання цього акта вони вибрали голод. "Голод, — думали вони, — може бути створеним посухою, повинню або пошестю. І коли люди умирають з голоду, за це нікому не приписують вини, але звичайно приходять до висновку, що це був природний катаклізм. Отже, закрити акт морду українського народу за кордоном не буде трудно. Життя кореспондентів на українській землі недопустимо, за винятком тих, які будуть прихильно для нас звітувати. А що всередині? Тут також усе можна закрити. Щоб не було інтелігентних свідків, українську інтелігенцію треба дощенту і тотально знищити. З темною селянською і робітничою масою ми легко дамо собі раду, її можна легко обдурити. Ми цій темній масі скажемо, що будуюмо їй рай на землі, і убиваємо тих, що стоять на перешкоді у будові цього раю. Ця темна маса в це, напевно, повірить, особливо коли ми використаємо вчення психоаналізи і нацькуємо її на багачів".

"Я вважаю, — писав В.-Ю. Данилів далі, — що злочин московських народовбивців у 1933 році був особливо важкий, бо, крім того, що він був детально, до найменших нюансів, плянований, коли йдеться про його виконання, він ще з більшою ста-

ранністю був плянований як його закрити. Яких трюків вони вживали, включно з привозом до Харкова прем'єр-міністра Франції, є речі добре відомі".

Саме тому в листі до Президента і членів Секретаріату СКВУ від 17 жовтня 1983 року він закликає створити окремий Міжнародний суд для переслухань і розгляду обвинувачень проти московського уряду за морд мільйонів українців у 1932—1933 роках. Якщо, наголошує він у своєму листі, СКВУ і наша еміграція не спроможуться на таке діло, вони будуть суворо осуджені історією, адже йдеться про "масовий морд 21 мільйона українців, а особливо морду засобом голоду 7-ми мільйонів українських дітей, матерів і батьків у 1932—1933 роках".

Вважаючи, що "справа окремого Міжнародного Суду, це переважлива і найконечніша справа сьогоднішого часу", В.-Ю. Данилів звертав увагу Президента і членів Президії СКВУ на те, "що в 1948 році Генеральна Асамблея Об'єднаних Націй прийняла Конвенцію про Запобігання і Покарання Злочину Геноциду. Конвенція ця стала правосильною 12 січня 1951 р.: "Договірні сторони, беручи до уваги, що Генеральна Асамблея Об'єднаних Націй у своїй резолюції 96 (I) з 11 грудня 1946 р.

оголосила, що геноцид є злочином, який порушує норми міжнародного права та суперечить духові і цілям Об'єднаних Націй, і що цивілізований світ осуджує його".

Багато й інших членів Секретаріату СКВУ підтримали ідею В.- Ю. Даниліва, називаючи цей проект знаменитим. Але були голоси між колегами-адвокатами про те, що його плани "не є до зреалізованню: мовляв, де ти знайдеш поважних юристів світу, які погодяться служити на цьому трибуналі, — вони на це не підуть, бо можуть вважати це могутньою провокацією або авантюрою проти Сов. Союзу...".

Так, Радянського Союзу тоді ще боялися. Дуже важливим було і питання коштів на проведення Міжнародного трибуналу. Де взяти мільйони доларів?

Попри ці труднощі Володимир-Юрій Данилів запропонував на IV Конгресі СКВУ в грудні 1983 року резолюцію "Про створення окремої Комісії, для покликання окремого міжнародного трибуналу з метою розглянути злочин Голодомору і всіх інших злочинів проти українського народу в Україні".

Цю пропозицію підтримав делегат від української громади Франції Кирило Митрович, відтак вона була прийнята Резолюційною комісією і всім Конгресом. Про цю ухвалу одразу ж заговорив увесь вільний український світ.

Водночас Володимир-Юрій Данилів 1 березня 1984 року виступив у пресі з роз'ясненням причин створення Міжнародного трибуналу для розгляду справи з обвинувачення організаторів геноциду українського народу. У його статті під заголовком "Міжнародна комісія — найважливіший почин української еміграції" йшлося про те, що "страхіття 1932—33 рр. ніколи не може вийти зі свідомости української людини. Терпіння голодової смерти понад 7-ми мільйонів українців, а в тому числі великий відсоток дітей, це трагедія, яка перевищила усі попередні страхіття, які пережив наш народ. Ані монголи в 1240 році, ані цар Петро I-ий в 1709 році, по перемозі під Полтавою, не завдали такого удару нашому народові, як російські большевики, а особливо в 1932—33 роках".

Москва доручила канадським комуністам підготувати свого

роду контрпропагандистський матеріал під заголовком "Шах-райство, голод і український фашизм". Відгукуючись на цей опус, директори трьох київських академічних інститутів вихваляли його, заявляючи, що "достоїнством рукопису є те, що в ньому поряд з розвінчуванням ходових пропагандистських штампів, показана неспроможність висновків так званого академічного "українознавства" в особі його найбільш типічних представників Роберта Конквеста, д-ра Джеймса Мейса, О. Воропая, котрі черпають "емпіричний" матеріал з сумнівних джерел. Відзначено, що більшість сучасних фальшивок на цю тему є переспівом побудованих на піску вимислів американської профашистської пропаганди, насамперед видань Херста середи 30-х років".

Рецензенти з Києва погоджувалися з канадськими в тому, що в книзі переконливо показано: "авторами антирадянських вимислів та інсинуацій є в абсолютній більшості "кримінальні злочинці", фашистські прислужники, ренегати".

Однак ніякі перепони не зупиняли діяльність Підготовчої Комісії СКВУ щодо створення Міжнародного трибуналу над організаторами Голодомору в Україні в 1932—1933 роках. Як зазначалося на її засіданні 20 квітня 1985 року, після переведення наполегливої кореспонденції, в доповненні до членів 5 з Канади і 5 із США, "в березні 1985 одержано кандидатури і вислано номінації на таких нових членів-юристів: Англія — мгр.

Члени Міжнародної комісії під час засідання.

Роман Шуляк, Бельгія — мгр. Зенон Коваль і Аргентина — д-р. Ярема Тавридський, Австралія — ще немає кандидата.

З Канади входять до Комісії: з Торонта: П. Чумак, І. Сопінка, д-р Ю. Данилів, д-р С. Яр. Кальба і Р. Романов із Саскатуну. Із ЗСА членами є: д-р Б. Футей (Вашингтон), д-р В. Анастас (Міннесота), д-р Ю. Куляс (Чикаго), д-р А. Лозинський і М. Смородський".

Першу неформальну зустріч юристів відбуто 9 лютого 1985 в Торонто, де було обговорено всі нюанси великої праці, з тим, аби вона увінчалася успіхом. Він приїде через кілька років.

ДОКУМЕНТ ВІЧНОЇ ГАНЬБИ **(до 35-річчя протесту чотирьох київських науковців** **проти діяльності Міжнародної комісії юристів** **у встановленні злочину Голодомору-геноциду)**

Дипломатичні й інформаційні спроби Москви добитися ліквідації Міжнародної комісії юристів, зніційованої Світовим Конгресом Вільних Українців для оцінки злочину Голодомору-геноциду в 1932—1933 році в Україні, не мали успіху — в травні 1988 року вона провела своє перше засідання в Брюсселі. А друге було намічене на жовтень того ж року. Щоб зірвати цю акцію української діаспори, Москва вирішила залучити київських науковців.

ЦК компартії України довірило підготувати спеціальний протест до голови Міжнародної комісії юристів, професора міжнародного права Стокгольмського університету Джекоба Сандберга двом правникам і двом історикам Академії наук УРСР: Борису Бабію, Володимиріу Денисову, Івану Курасу й Станіславу Кульчицькому.

Ось ці науковці й відчитували поважного професора зі Швеції, який виявляється, повірив тим живим свідкам, котрі під присягою свідчили про умисний характер Голодомору. Мовляв, ніяка це не «антиукраїнська акція». Саме ця четвірка започатковує пропагандистську концепцію Москви про так званий "всесоюзний голод": "Добре відомо, що від голоду в ті роки не меншою мірою потерпіли різні райони країни — Північний Кавказ із Прику-

банню, Поволжя, Казахстан, Західний Сибір, Південний Урал".

Немає сумніву, що цей документ уважно вичитували в ЦК, де теж, цілком можливо, вносили правки, як-от: "Не можна не сказати й про те, що Ваша комісія створена з ініціативи «Світового конгресу вільних українців» (СКВУ), який безпідставно претендує на те, щоб представляти український народ. Насправді ж СКВУ є екстремістським емігрантським центром антирадянської орієнтації, що не визнає існуючого на Україні державного ладу. Виразне антирадянське спрямування цієї організації пояснює й міф про "український геноцид", який вона роздуває й поширює всіма можливими засобами".

Але підписували цей протест не працівники ЦК, а названі науковці, намагаючись виправдати злочини Москви щодо їхнього народу. ЦК КПУ тільки взяв на себе місію листоноші — відправив цей документ 18 жовтня 1988 року на адресу вищезгаданої комісії юристів, до Постійного Представництва УРСР при ООН, а також до редакцій "прогресивних" газет української діаспори.

"Шановний пане Сундберг!

Дізнавшись про створення комісії, яку Ви очолюєте, ознайомились з усією сукупністю фактів щодо її діяльності. Не приховуємо, що у нас виникло відчуття глибокого занепокоєння і розчарування.

Відомо, що різного роду домисли про причини голоду 1933 р. на Україні нагромаджувалися на заході в умовах відсутності вірогідних даних про події тих років. Що стосується радянської науки, то її тривале мовчання з приводу і самого факту голоду, і причин, які його викликали, було вимушеним, що, звичайно, давало можливість бажаним заробити на цій темі певний політичний капітал. Явно тенденційній пропагандистській меті якраз і мали служити відповідне "прочитання" історії та праці "на замовлення". Лейтмотив таких праць один — затягте звинувачення соціалістичної держави в ієноциді проти власного народу.

Як ученим нам були б зрозумілі прагнення спеціалістів у галузі

Щодо суті трагічних подій 1932-1933 рр. на Україні, то вони не можуть розглядатися як результат умисних дій Радянської держави, спрямованих на фізичне знищення селянства. Вони були результатом збігу ряду обставин, найголовніші з яких - форсування колективізації сільського господарства, жорстка хлібозаготівельна політика, яка набрала форму продрозверстки, грубі відступи від лєнінських принципів ставлення до селянства і кооперування, сталінський "стрибок" в індустріалізацію, здійснюваний за рахунок селянства, та інші.

Не витримує критики й теза про те, що голод 1932-1933 рр. є свідомо "антиукраїнською акцією". Добре відомо, що від голоду в ті роки не меншою мірою потерпіли різні райони країни - Північний Кавказ із Прикубанню, Поволжя, Казахстан, Західний Сибір, Південний Урал.

Не можна не сказати й про те, що Ваша комісія створена з ініціативи "Світового конгресу вільних українців" /СКВУ/, який безпідставно претендує на те, щоб представляти український народ. Насправді ж СКВУ є екстремістським емігрантським центром антирадянської орієнтації, що не визнає існуючого на Україні державного ладу. Виразне антирадянське спрямування цієї організації пояснює й міф про "український геноцид", який вона роздуває й поширює всіма можливими засобами.

Усе це дає підстави поставити питання про те, що розслідування, яке проводить комісія, навряд чи може бути віднесене до суто правових дій. Воно швидше має політичний характер і співучасть в цілеспрямованій ідеологічній акції. Такі дії не сумісні з принципами об'єктивного дослідження і навряд чи можуть прояснити істину. Тому вони не можуть не викликати невдоволення і протесту.

міжнародного права внести свій вклад у висвітлення однієї з найдраматичніших сторінок історії нашого народу. Проте нас не може не хвилювати і не насторожувати, що вже задовго до завершення роботи деякі члени комісії прилюдно заявили про свою схильність до тези про "голод-геноцид" проти українського народу, тим самим визначаючи наперед її наслідки.

Напевне, Ви погодитесь, що цю трагічну подію більш ніж півстолітньої давності слід оцінювати на основі сумлінного наукового дослідження, з'ясування справжніх, а не апіорі заданих причин продовольчих труднощів і голоду 1932—1933 років на Україні. Мабуть, тому свідченнями очевидців та жертв обмежитися не можна. На превеликий жаль, добре ім'я багатьох з них приноситься в жертву негідним політичним мотивам. Ясно одне — цілковиту картину цієї трагічної сторінки можна відновити лише на основі вірогідних документів, статистичних даних. Потрібні серйозні, ретельні дослідження із залученням усього кола джерел, що збереглися.

Таку роботу зараз проводять радянські вчені-історики, економісти, демографи. Перші її результати вже обнародовано в численних публікаціях, зокрема на сторінках загальносоюзної і республіканської преси (газети "Правда", "Радянська Україна", "Український історичний журнал" та інші).

Ми переконані, що в умовах гласності і демократизації всіх сторін життя радянського суспільства цю роботу буде доведено до кінця. Наше суспільство кровно зацікавлене в тому, щоб знати всю правду про своє минуле, щоб зробити з його уроків правильні висновки.

Саме тому ми не ухиляємося від обговорення найскладніших питань нашої історії. Ми за чесний діалог, відверту дискусію, за об'єктивний, всебічний аналіз. Такий підхід дедалі чіткіше виявляється і в позиції ряду західних дослідників, які ставлять під сумнів щирість і добру волю прихильників міфа про "Голод-геноцид" Дж. Гетті, Р. В. Девіс, Б. Андерсон, Б. Сільвер, Д. Тоттл, Д. Коплон та інші).

Щодо суті трагічних подій 1932—1933 рр. на Україні, то вони не можуть розглядатися як результат умисних дій Радянської

держави, спрямованих на фізичне знищення селянства. Вони були результатом збігу ряду обставин, найголовніші з яких — форсування колективізації сільського господарства, жорстка хлібозаготівельна політика, яка набрала форму продрозверстки, грубі відступи від ленінських принципів ставлення до селянства і кооперування, сталінський "стрибок" в індустріалізацію, здійснюваний за рахунок селянства, та інші.

Не витримує критики й теза про те, що голод 1932—1933 рр. є свідомою "антиукраїнською акцією". Добре відомо, що від голоду в ті роки не меншою мірою потерпіли різні райони країни — Північний Кавказ із Прикубанню, Поволжя, Казахстан, Західний Сибір, Південний Урал.

Не можна сказати й про те, що Ваша комісія створена з ініціативи "Світового конгресу вільних українців" (СКВУ), який безпідставно претендує на те, щоб представляти український народ. Насправді ж СКВУ є екстремістським емігрантським центром антирадянської орієнтації, що не визнає існуючого на Україні державного ладу. Виразне антирадянське спрямування цієї організації пояснює й міф про "український геноцид", який вона роздуває й поширює всіма можливими засобами.

Усе це дає підстави порушити питання про те, що розслідування, яке проводить комісія, навряд чи може бути віднесене до суто правових дій. Воно швидше має політичний характер і є співучастю в цілеспрямованій ідеологічній акції. Такі дії несумісні з принципами об'єктивного дослідження і навряд чи можуть прояснити істину. Тому вони не можуть не викликати недовіри й протесту.

Ми глибоко переконані в тому, що найпершим обов'язком учених є всебічне сприяння взаєморозумінню і довірі, дружнім і добросусідським відносинам між державами й народами, міжнародному миру, безпеці й справедливості, що відповідало б принципам Хельсінкських домовленостей.

Борис Бабій,
Іван Курас,
Станіслав Кульчицький,
Володимир Денисов".

ЛИСТОПАД

1 листопада

330 років тому (1693) помер Лазар Баранович, політичний, церковний і культурний діяч, письменник. Народився у 1615 році (за ін. даними 1620 року)

105 років тому (1918) відбулося Українське національне повстання у Львові на підтримку проголошення ЗУНР.

105 років тому (1918) у Владивостоці відбувся Четвертий Український Далекосхідний з'їзд.

100 років тому (1923) народилася Лукерія Рутківська, історик та археолог, дослідниця давньої історії слов'ян та їхніх сусідів — кочівників степового Надчорномор'я.

40 років тому (1983) помер видатний хімік Михайло Шостаковський. Народився 6 червня 1905 року в Новоселиці (нинішня Кіровоградська область).

35 років тому (1988) у Нью-Йорку відкрилася друга сесія Міжнародної комісії дослідження Голодомору в Україні, на якій під головуванням шведського професора Джекоба Сундберга було визнано цю трагедію злочином проти українського народу.

2 листопада

145 років тому (1878) народився Антон Манастирський, український живописець, народний художник УРСР. Навчався у Львівській художньо-промисловій школі, у Краківській АМ. Твори: "Катерина" (1913), "Ярмарок у селі Ділятині" (1914), "Запорожець" (1932), "У таборі Кармелюка" (1950), "Туцули-колгоспники" (1957) та ін. Помер 15 травня 1969 року.

3 листопада

125 років тому (1898) народився Дмитро Фальківський, український поет. Розстріляний 17 грудня 1937 року як "терорист-білогвардієць" разом із братами Крушельницькими, О. Влизьком, К. Буревієм та Г. Косинкою.

105 років тому (1918) Буковинське народне віче у Чернівцях ухвалило резолюцію про входження краю до складу Західноукраїнської Народної Республіки й заявило про своє прагнення об'єднатися з Великою Україною.

95 років тому (1928) в Іллінойсі (США) в родині українських

емігрантів народився Нік Голоняк, видатний винахідник. Помер 18 вересня 2022 року в Урбані (США).

4 листопада

135 років тому (1888) народився Михайло Зілинський, український військовий діяч. Загинув 17 листопада 1921 року в бою під Базаром на Волині.

5 листопада

200 років тому (1823) народився Яків Щоголів, український поет. Автор зб. "Ворскло", "Слобожанщина". Помер 8 червня 1898 року.

110 років тому (1913) помер Володимир Підвисоцький, український патолог та бактеріолог. Засновник школи українських патологів та бактеріологів. Народився 5 червня 1857 року.

6 листопада

175 років тому (1848) Головною Руською Радою у Львові було засновано перше наукове, культурно-освітнє товариство "Галицько-руська матиця", що мало за мету нести в народ освіту і поширювати викладання у школах рідною мовою.

85 років тому (1938) народилася Стефанія Шабатура, відома громадсько-політична діячка. Померла 17 грудня 2014 року.

80 років тому (1943) під час Київської операції військами 1-го Українського фронту було звільнено Київ.

7 листопада

375 років тому (1648) військо Б. Хмельницького обложило Замостя.

85 років тому (1938) помер Олексій Гіляров, професор філософії Київського університету, академік ВУАН, представник філософії панпсихізму в Україні. Народився 20 грудня 1855 р. у Москві в родині відомого слов'янофіла, публіциста, вченого Микити Петровича Гілярова-Платонова.

45 років тому (1978) у Вінніпезі помер основоположник української кредитової кооперації в Канаді Василь Топольницький. Народився 1893 року в Серафінці Городенківського повіту в Галичині.

30 років тому (1993) помер видатний тренер з гандболу Ігор Турчин. Народився 16 листопада 1936 року.

8 листопада

120 років тому (1903) помер Василь Докучаєв, російський природодослідник, основоположник наукового ґрунтознавства, який вперше науково дослідив український чорнозем. Народився 1 березня 1846 року.

70 років тому (1953) помер Африкан Криштофович, український геолог та палеоботанік, академік АН УРСР. Досліджував палеозойські, мезозойські та кайнозойські відклади України, Росії, Північного Китаю, Кореї та Японії. Народився 9 листопада 1885 року в Криштопівці на Харківщині.

9 листопада

105 років тому (1918) створено Державний секретаріат Західно-Української Народної Республіки.

10 листопада

185 років тому (1838) помер Іван Котляревський, один із зачинателів нової української літератури, педагог-просвітитель, громадський діяч. Народився 9 вересня 1769 року.

145 років тому (1878) народився Віктор Куш, військовий діяч, на службі в українській армії з серпня 1918 р. Брав активну участь у військових діях, отримав звання генерал-хорунжого. Після інтернування Армії УНР перебував у Тарнові, згодом у Каліші, де 1923 р. налагодив видання літературно-історичного журналу "Табор". Співзасновник Української станіці у Каліші, згодом голова її управи. Один із організаторів Українського воєнно-історичного товариства у Польщі. Помер у Варшаві 21 листопада 1942 року.

130 років тому (1893) помер Леонід Глібов, байкар, поет-лірик, драматург, публіцист. Народився у березні 1827 року.

11 листопада

110 років тому (1913) у Гладішевому на Лемківщині народився Степан Дзюбина, український громадський і церковний діяч у Польщі. Помер 10 липня 2004 року в Перемишлі (Польща).

70 років тому (1953) у Парижі помер видатний російський письменник Іван Бунін. Народився у Воронежі в родині переселенців з Волині 22 жовтня 1870 року.

12 листопада

315 років тому (1708) православною церквою проголошено анафему гетьману Івану Мазепі за "зраду" царю Петру І.

220 років тому (1803) у соловецькому засланні помер останній кошовий отаман Запорозької Січі Петро Калнишевський. Народився в липні 1691 року в Пустовійтівці нинішнього Роменського району Сумської області.

215 років тому (1808) народився Осип Бодяньський, український історик, філолог, письменник і перекладач, славіст. Опублікував у "Чтениях Московского общества истории и древностей российских" "Історію русів", "Реєстр війська Запорозького", "Народні пісні Галицької і Угорської Русі" Я. Словацького, видав "Літопис Самовидця". Помер 18 вересня 1877 року в Москві.

13 листопада

105 років тому (1918) більшовицька Росія анулювала Брестський договір і відмовилася надалі визнавати незалежність Української Держави.

14 листопада

105 років тому (1918) гетьманський уряд Павла Скоропадського проголосив грамоту про федерацію з білою Росією.

105 років тому (1918) на території більшовицької Росії розроблено план збройного виступу проти Української Держави.

105 років тому (1918) у Києві на таємному засіданні Українського національного союзу утворено Директорію: голова — В. Винниченко, члени — С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко, П. Андрієвський.

80 років тому (1943) у Землянках Полтавської області народилася Раїса Кириченко, відома українська співачка. Померла 9 лютого 2005 року в Києві.

15 листопада

120 років тому (1903) народився Йосип Даниленко, український вчений в галузі зоотехнії, академік ВАСГНІЛ. Основні наукові праці присвячено питанням кормовиробництва, годівлі та утримання сільськогосподарських тварин. Помер 5 січня 1980 року.

105 років тому (1918) розпочалося збройне повстання проти гетьмана Павла Скоропадського.

16 листопада

235 років тому (1788) у Москві народився Дмитро Бантиш-Каменський, відомий український історик. Помер 6 лютого 1850 року в Москві.

155 років тому (1868) народився Богдан Кістяківський, український правознавець, соціолог, теоретик правової держави та філософії права. Помер 29 квітня 1920 року в Катеринодарі на Кубані.

145 років тому (1878) народився Михайло Парашук, український скульптор. Навчався у Краківській академії красних мистецтв. Помер 24 грудня 1963 року в Софії.

17 листопада

105 років тому (1918) на території більшовицької Росії створено Реввійськграду групи військ Курського напрямку, на яку покладалася організація збройного наступу на територію Української Держави.

19 листопада

295 років тому (1728) помер уніатський митрополит Лев Кішка. Народився 1663 року (за інш. даними, 1668).

85 років тому (1938) у Парижі помер один з активних засновників екзистенціалізму Лев Шестов. Народився 13 лютого 1866 року в Києві.

20 листопада

80 років тому (1943) народився Андреас Каппелер, німецький історик України, іноземний член НАНУ.

22 листопада

150 років тому (1873) народився Михайло Могилянський, український письменник, полеміст, публіцист, політик, вчений-літературознавець. Помер 22 березня 1942 року у Великій Мурті Красноярського краю, куди був евакуйований.

23 листопада

145 років тому (1878) народився Олександр Олесь (Кандиба), видатний український поет. Помер 22 липня 1944 року в Празі.

120 років тому (1903) у Токмаку на Запоріжжі народився Олександр Івченко, видатний конструктор авіадвигунів. Помер 1 липня 1968 року в Запоріжжі.

85 років тому (1938) народився Володимир Круц, дослідник трипільської культури. Помер 10 жовтня 2014 року в Легедзино на Черкащині.

40 років тому (1983) помер Микола Бажан, український поет, вчений, громадський діяч, видавець багатьох універсальних видань. Народився 9 жовтня 1904 року.

23—26 листопада

45 років тому (1978) у Нью-Йорку відбувся II Всесвітній конгрес вільних українців, який ухвалив резолюцію про деколонізацію СРСР.

24 листопада

50 років тому (1973) у Києві помер видатний український поет-шістдесятник Володимир Підпалій.

25 листопада

185 років тому (1838) народився Іван Нечуй-Левицький, український письменник. Закінчив Київську духовну академію. Твори: драми "Маруся Богуславка", "В диму та в полум'ї". Екранізовано повісті "Микола Джеря", "Бурлачка". У Стеблеві — на батьківщині відкрито літературно-меморіальний будинок-музей і споруджено пам'ятник. Помер 15 квітня 1918 року.

105 років тому (1918) народився Василь Чегодар, український живописець, засл. художник УРСР. Закінчив Пермське художнє училище, навчався у Київському художньому інституті. Твори у галузі пейзажу, натюрморту — "Троянди" (1956), "Київ. Квітень" (1969), "Дніпро" (1980). Помер 27 жовтня 1989 року.

27 листопада

160 років тому (1863) в Гура-Гуморі, що в південній Буковині, народилася Ольга Кобилянська, видатна українська письменниця. Померла в 1942 році.

105 років тому (1918) у Києві створено Українську Академію наук (УАН). Першими дійсними членами (академіками) УАН стали В. Вернадський (президент), А. Кримський (неодмінний секретар), Д. Багалій, В. Косинський, М. Кашенко, О. Левицький, М. Петров, С. Смаль-Стоцький, Ф. Тарнавський, С. Тимошенко, М. Туган-Барановський, П. Тутковський.

105 років тому (1918) у Києві народився Борис Патон, ви-

датний учений і організатор української науки. Помер 19 серпня 2020 року.

28 листопада

340 років тому (1683) помер Інокентій Гізель, церковний і громадський діяч, письменник-полеміст. Народився близько 1600 року.

125 років тому (1898) народився Василь Татарський, в українській армії — з 1918, брав безпосередню участь у бойових діях, учасник Першого Зимового походу. З 1920 — в еміграції. Працював в українських установах в Берліні. Після Другої світової війни — організатор військових товариств, співзасновник Союзу Українських Ветеранів у Німеччині, його голова з 1950 року. Підвищений до звання генерал-хорунжого. Помер 2 липня 1992 року в Мюнхені.

105 років тому (1918) більшовицька Росія створила тимчасовий уряд УСРР.

25 років тому (1998) у США помер один з творців американської ракетної техніки Богдан Гнатюк. Народився 25 липня 1915 року в Заліщиках на нинішній Тернопільщині.

29 листопада

245 років тому (1778) народився Григорій Квітка-Основ'яненко, основоположник нової української прози, драматург, культурний і громадський діяч. Помер 8 серпня 1843 року.

30 листопада

260 років тому (1763) універсалом гетьмана Кирила Розумовського були запроваджені земські, гродські і підкоморські суди.

130 років тому (1893) на Полтавщині народився Андрій Шкільний, один з організаторів місцевого повстанського штабу в 1921—1924 роках. Помер 10 листопада 1964 року в США.

Листопад

200 років тому (1823) відбувся антикріпосницький виступ робітних людей Машівської суконної мануфактури на Чернігівщині.

"ТЕПЕР Я ВЗЯВСЯ ЗА ІСТОРІЮ..."

(до 190-річчя нездійсненого проекту Миколи Гоголя)

На початку ХІХ століття сукупна маса української енергії в Санкт-Петербурзі стала настільки потужною, що вона заповнила творчі ідеї на українську тематику і власне російських майстрів слова — Пушкін, наприклад, пише поему "Полтава".

Микола Гоголь був серед тих українців, які шукали кар'єри в Росії. Бо тільки вона могла її таким запропонувати. Це означало виривання з коренем. А таке — завжди болісне. Відтак саме з цього болю й зміг розвинутися великий талант. Однак той, хто мав сильніший інстинкт національного самозбереження, той там, на берегах холодної Неви, в тузі за рідним краєм починав відрізняти себе від власне росіян, відтак наступало прозріння, а затим національне освідомлення, яке вже працювало на користь України.

Саме з комплексу подібних перетворень окремих особистостей твориться земляцьке ядро українства, яке згодом перетвориться на потужний український рух всієї Російської імперії. Ця українська течія захопила й молодого Гоголя. У листі від 30 квітня 1830 року Микола Гоголь пише до матері, що в Петер-

бурзі "цікавить усіх усе українське", а тому просить збирати і надсилати йому пісні, одяг і взагалі всякі матеріали про українські звичаї".

Зрештою, в нього визріває думка про повернення на Батьківщину. В листі до Михайла Максимовича від 2 липня 1833 року він пише: "Жаль мені, що ви хоруєте. Киньте справді кацапію та їдьте в Гетьманщину. Я сам думаю це зробити й на другий рік махнути звідси. Дурні ми справді, як добре розміркувати. Задля чого й кому ми жертвуємо всім".

І поряд зі своїми художніми творами Гоголь пробує сили в історичних дослідках з тим, щоб зайнятися їх викладами. Він мріє про написання історії України, яку б міг викладати в Київському університеті, який якраз тоді відкривався. З цього приводу цікавий лист Миколи Гоголя до Михайла Максимовича 9 листопада 1833 року: "Тепер я взявся за історію нашої єдиної, бідної України. Ніщо так не заспокоює, як історія. Мої думки починають литися тихіше й стрункіше. Мені здається, що я напишу її, що я скажу багато того, чого переді мною не говорили".

А в грудні того ж року Гоголь пише Максимовичу: "Дякую тобі за все: за лист, за думки в ньому, за новини й інше. Уяви собі, я теж думав: туди, туди! У Київ, у старий прекрасний Київ! Він наш, він не їх – чи не так? Там або навкруги нього відбувалися події старовини нашої".

І ще такі думки на пропозицію Максимовича Гоголю зайняти кафедру всесвітньої історії Київського університету: "Я працюю. Я всіма силами стараюсь; але на мене находить страх: можливо я не встиг! Мені обрид Петербург, швидше не він, проклятий клімат його: він мене допікає. Так, це славно буде, якщо ми з тобою обіймемо київські кафедри; багато можна буде зробити добра. А нове життя серед такого хорошого краю! Там можна обновилися всіма силами. Хіба цього мало? Але мене засмучує, якщо цього не станеться".

Микола Гоголь ділиться 23 грудня 1833 року роздумами про своє майбутнє з Пушкіним: "Я восхищаюсь заранеє, когда вообразу, как закипят труды мои в Киеве. Там я выгружу из под

спуда многие вещи, из которых я не все еще читал вам. Там кончу я историю Украины и юга России и напишу Всеобщую историю, которой в настоящем виде ее, до сих пор к сожалению не только на Руси, но даже и в Европе нет. А сколько соберу там преданий, поверьев, песен и проч.!...Если бы Погодин не обзавелся домом, я бы уговорил его проситься в Киев. Как занимательными можно сделать университетские записки; сколько можно поместить подробностей, совершенно новых о самом крае! Порадуйтесь находке: я достал летопись без конца, без начала об Украине, писанную, по всем признакам, в конце XVII-го века...".

Гоголь настільки захопився історією України, що у вересні 1834 року мав у Парижі в присутності Адама Міцкевича й Броніслава Залеського доповідь "про потребу для України відділитися від Москви". І, очевидно, саме це змусило російські власті пильніше приглянутися до постаті Гоголя, бо прочитанням його "Тараса Бульби" зроджувалися українські патріоти. Це дуже швидко усвідомили російські великодержавники, які, намагаючись спрямувати цей великий талант у русло розвитку великоросійського духовного простору, зробили все, аби не допустити служіння цього генія українству, не допустили його до професорської кафедри в Київському університеті.

Насамперед, було виділено кошти на його лікування в Європі. Розчулений Гоголь вирішив віддячити самодержавству тим, що переписав кінцівку своєї знаменитої повісті "Тарас Бульба", де вже лунає заклик "За землю русскую!", чого не було в першому виданні.

У редакції першого видання "Тараса Бульби" за 1835 рік не згадується і про православну російську віру, тим паче нічого не написано про те, нібито "чують далекі й близькі народи: підіймається з російської землі свій цар, і не буде у світі сили, яка б не скорилася йому!..".

Там зовсім інший монолог Тараса Бульби: "Прощайте, паньбраты товарищи! — говорив він їм зверху, — вспоминайте иной час обо мне. Об участи же моей не заботьтесь! Я знаю свою участь; я знаю, что меня заживо разнимут по кускам и

что кусочка моего тела не оставят на земле, — да то уже мое дело... Будьте здоровы, паны-братья товарищи! Да глядите, прибывайте на следующее лето опять! Да погуляйте хорошенько!.. — удар обухом по голове пресек его речи".

Тож цілком справедливо пише Є. Сверстюк, що Гоголь тут забув і Тараса, і ситуацію та й історію: "Та хіба знайдуться у світі такі вогні, муки й така сила, яка б пересилила російську силу".

А коли цар розпорядився 25 березня 1845 року виділити Гоголю допомогу в сумі 3.000 рублів — по 1000 протягом трьох наступних років, то у відповідь Гоголь написав листа міністру освіти графу С. Уварову: «Мне грустно, когда я посмотрю, как мало я написал достойного этой милости. Все написанное мною до сих пор, и слабо и ничтожно до того, что я не знаю, как мне заглядить перед государем невыполнение его ожиданий. Может быть, однако, бог поможет мне сделать что-нибудь такое, чем он будет доволен".

Сергій Єфремов справедливо зазначив свого часу з цього приводу: "... коли ймення Гоголя у всіх нас на устах, що ним найдошкульніше вибивали нам очі всякі "патриоти свого отечества", що ним підпирали централізаційні заходи й обрусительську систему... Геніяльний українець, що став проводирем не свого рідного, а "сусідського", мовляв, письменства, чи не найкраще ж ілюструє ту думку, що весь український рух ні на що і нікому непотрібний і тим самим шкодливий, що він немає ґрунту в житті, що тільки купкою фанатиків та фантазерів держиться він і т. п."

А далі Єфремов дописав: "З цього й зродиться велика трагедія його життя, "виявившись такою силою суперечностей і контрастів, що їх тягара не міг вдержати на собі нещасний письменник".

Так, Гоголь не витримав тягара українськості в ті часи, і за це йому подякував Вісаріон Белінський, поставивши в надто велику заслугу те, що в "Мертвих душах" наш земляк "совершенно отделился от малороссийского элемента": "Вы у нас теперь *один* — и мое нравственное существование, моя любовь к творчеству тесно связана с Вашей судьбой: не будь Вас — и

прощай для меня настоящее и будущее в художественной жизни моего отечества ...".

Зрештою, Микола Гоголь у листі до Ганни Вельєгорської 29 жовтня 1848 року остаточно визначився: "Помните, что вы должны сделаться действительно русскою по душе, а не по имени". А незадовго до смерті заповідав професорові Московського університету Осипу Бодянському писати мовою Пушкіна.

Виправдовуючи Миколу Гоголя, який пішов на службу російської культури, Юрій Шевельов, виступаючи наприкінці січня 1946 року в німецькому місті Авгсбурзі на з'їзді МУР-у, пояснив, що "українська мова в часи Гоголя не мала потрібного літературно-культурного рівня". Опонуючи йому, Неофіт Кибалюк зазначав: "Отже, чому для Шевченка мовний український матеріал був придатний для всіх можливих стилів, експериментів і комбінацій, а для Гоголя він не надавався? Чому можна плакати по-українському, а не можна по-українському сміятися? Очевидно, справа не в мові, а в тому, що Гоголь не тому наш, що хотів бути нашим, а в тому, що проти волі був таким, бо не міг бути іншим, бо кров, психіка, національна стихія й культура, стара культура, що не видихалася в полтавському шляхетському роді, були українські.

А опинився в російській літературі, бо його думка не йшла по національно-революційній лінії, як у Шевченка, не мала тих властивостей, а пішла по лінії найменшого спротиву, що має своє коріння і в різних соціальних середовищах, з яких обидва вийшли".

Гоголь, продовжує Н. Кибалюк, "безперечно, наш і відіграв може й не хочаки, поважну роль в ділі українського національного відродження. І в тому не шкодила російська мова його творів, а, навпаки, допомгла, бо коли написаного українською мовою "Кобзаря" за царських часів переслідували, то "Тараса Бульбу" і "Вечори на хуторі" треба було вивчати й знати, а наслідок був однаковий — розбудження національного почування й свідомости. Гоголь своє зробив. Був він, ясно, і великий, і геніальний... Ідейно Гоголь не Шевченко, і черпати нема

з чого. Можемо його вивчати, як Байрона й Гете, але не це для українського письменства маяк, що міг би вказувати нам сьогодні новий шлях". Література або творить шлях нашого життя, або його творчо віддзеркалює, або йде на макулатуру й на смітник. І на такому шляху Гоголь — це не маяк, а ялинкова свічка в буряну ніч.

Бо немає ані великого твору, ані великого чину без страждань. Страждання акумулюють великий духовний досвід.

Шевченко, який настраждався з дитинства серед простого люду, міг краще зрозуміти не тільки українську народну душу, а й ті відчуття й заклики, на які вона могла відгукнутися, коли вже справді уриватиметься терпець.

Гоголь не був готовий до такого сприйняття українського болю — аж до глибини душі: він в силу вже свого походження й матеріального достатку з дитинства не перейшов тих страждань, які випали на долю Тараса Шевченка. Відтак коли Шевченко не каюся, а тримався своїх світоглядних позицій, за які не тільки був готовий, але й пішов на каторгу, то Гоголь зламався вже на першому іспиті історичної правди: погодився, аби в його перевиданому творі Тарас Бульба прорік фразу, яка не відповідала істині (зрештою, її він у первісному оригіналі й не писав!) — "За землю русскую!".

Тому й виявився нездійсненим його власний проект написати історію України, хоч він уже проанонсував її видання.

НА МІСЦЕ ЗАКАТОВАНИХ ГОЛОДОМ (до 90-річчя масового вселення росіян і білорусів у вимерлі українські села)

Уже з весни 1933 українські села були страшними пустками. До осені це жахливе видовище ще більше посилилося — були цілі села, особливо в степовій частині України, де фактично не залишилося жителів. Зрозуміло, Москву це питання хвилювало лише в плані відсутності робочої сили, яка оброблятиме опустілий чорнозем. Відтак необхідно було переселити сюди тих, хто вирощуватиме хліб, відновить тваринництво. І в першу чергу сюди мали привезти вихідців з неукраїнських ре-

гіонів. Цією проблемою в 1933 році, знову ж таки найактивніше опікувався Лазар Каганович, який питання про переселення в Україну і на Північний Кавказ доповідав на засіданні політбюро 15 жовтня 1933 року. До цього питання, до речі, в Кремлі повернуться 21, 28 жовтня, 1, 9, 23 листопада.

Щоправда чи не першим зрозумів загрозу вилюднення цілих сіл для виконання всіх операцій сільськогосподарського циклу секретар ЦК КП (б) У Панас Любченко, який 10 січня 1933 року в спеціальній записці до політбюро ЦК КП (б) У "підніс питання про можливість і потребу доприселення в колгоспи окремих районів Одещини і Дніпропетровщини колгоспників з Правобережжя України (Волині, Вінниччини, Чернігівщини)".

Це тим більш можливо, додавав далі він, що "не стоїть питання про нове будівництво, оскільки в селах цих степових районів є багато приміщень розкуркулених, засуджених за контрреволюційну роботу і висланих на північ і інш."

Через місяць щойно призначений першим секретарем Дніпропетровського обкому партії Мендель Хатаєвич написав до Сталіна про те, що в селах області є багато спорожнених хат, куди необхідно було б "очень хорошо вселить переселенцев из других перенаселенных областей УССР и РСФСР — ... не менее 15— 20 тысяч переселенцев".

...Такое переселение позволило бы нам значительно улучшить освоение наших богатейших черноземных степей, которые за последние пару лет, в результате плохой обработки, одичали, заросли бурьянами и сильно снизили свою урожайность".

Оскільки Москва відмовчувалася, то Хатаєвич вирішив лобювати це питання через Кагановича й Косіора, яким він повідомив, що "за последние месяцы в Днепропетровской области в порядке самотека осело значительное количество переселенцев из других областей — в целом до 1500 семейств. В отдельных районах число их достигает 150—200 семейств (Мелитопольский, Апостоловский, Константиновский, Лепетихский и др. районы). Большая часть этих переселенцев прибывает в область из Белоруссии и Западной области.

Не маючи підтримки від вказаних партфункціонерів, 26 червня 1933 року бюро Дніпропетровського обкому ухвалило "обратиться к ЦК КПБУ и ЦК ВКПб с просьбой направить в наиболее горячий период уборки — на 6—8 дней — весь состав частей Красной Армии, включая и находящихся в новобранческих сборах, для организованного участия их в уборке урожая".

ОДЕССКАЯ ОБЛАСТЬ			
1. В-Александровский	500	БССР	В-Александров 100 Киевско
2. Розынский	900	Горьк.кр.	
3. Компаньева	800	БССР	
4. Каховский	400	БССР	
5. Н-Украинский	1100	БССР	
6. Зановьевский	500	БССР	
7. Снегуровский	400	БССР	
8. В-Высокский	800	БССР	
9. Дубашевский	300	Гор.кр.	
10. Вредневский	600	" "	
11. Кривоозерский	200	" "	Кривоозерский 200 Винницк
12.		✓ Бятинский	200 Киевско
13.		✓ Хмельской	300 " "
14.		✓ Знаменский	700 " "
15.		✓ Н-Миргородский	300 " "
16.		✓ Н-Бугский	400 " "
17.		✓ Н-Одесский	300 Винницк
18.		✓ Арбузинский	300 " "
19.		✓ Ломаневский	400 " "
20.		✓ Первомайский	300 " "
21.		✓ Савранский	400 " "
22.		✓ Голованевский	400 " "
23.		✓ Добровеличковск	300 " "
24.		✓ Н-Архангельск	400 " "
ИТОГО 6500			5000
ДНЕПРОПЕТРОВСКАЯ ОБЛАСТЬ			
1. Белоозерский	450	Запад.об.	Белоозерский 150 Чернигов
2. Н-Троицкий	450	" "	Н-Троицкий 200 " "
3. Девятихский	700	" "	" "
4. В-Токмекский	500	" "	" "
5. Мелитопольский	500	" "	" "
6. Михайловский	800	" "	" "
7. Люксембургский	300	" "	" "
8. Н-Сироговский	550	" "	" "
9. Акимовский	600	" "	" "
10. Апостоловский	500	" "	" "
11. Васильевский	300	" "	" "
12. Васильковский	650	" "	" "
13. Долинский	400	" "	Долинский 250 Киевско

Через десять днів, 7 липня 1933 року, бюро обкому ухвалило: "Вторинно просить ЦК ВКПб и ЦК КПбУ разрешить вопрос о переселении 20—25 тысяч хозяйств из районов, где имеется земельная теснота и четкое переселение в те районы и колхозы (особенно южные) нашей области, где осталось очень мало рабочих рук...".

Проблема з нестачею робочих рук на селі виникла скрізь. Уже 20 липня 1933 року бюро Одеського обкому забило тривогу, розглянувши питання про організацію допомоги колгоспам, у яких відчувається гостра нестача робочої сили. Зокрема, передбачалися залучити до жнив понад 40 тисяч городян.

Кожному з них відповідні колгоспи мали видавати за 2 тижні праці по 3 пуди борошна, за місяць – 6 пудів. За умови виконання норми кожному працюючому на жнивях городянину колгосп мав щоденно видавати по 800 грамів печеного хліба, а при перевиконанні — по кілограму. Через два дні бюро обкому ухвалює рішення про додаткову мобілізацію на жнива ще 20 тисяч активістів.

Ряд парткомів, зокрема, Херсонський і Полтавський, закрили швейні фабрики, з одеського заводу імені Жовтневої революції на початку липня 1933 року мобілізували 500 робітників, що грозило зупинкою підприємства.

І тільки 11 вересня 1933 року політбюро ЦК КП (б) У розглянуло питання "Про організацію переселення в райони з дефіцитом робочої сили", в результаті чого прийняло пропозиції спеціально створеної комісії щодо доприселення саме в степові райони. А 23 вересня 1933 року цей політичний орган ухвалює чергову постанову "Про заходи по доприселенню в степові райони", якою передбачається створити спеціальне управління в складі 10 осіб, а також відповідні групи при Чернігівському, Київському, Вінницькому, Одеському, Дніпропетровському, Донецькому й Харківському обласних земельних управліннях.

Але вже 27 вересня 1933 року з'являється нова ухвала політбюро про затвердження розподілу по конкретних районах 20 тисяч родин переселенців з Росії. В ній також викладаються вимоги до Москви щодо включення в план переселення і внутрі-

українське в кількості 25 тисяч родин, на які поширити всі пільги, які надаються для прибулих з інших регіонів СРСР.

Політбюро знову повернулося до цього питання 5 жовтня, погодившись з пропозицією Всесоюзного комітету переселення про відстрочку проведення внутріукраїнського переселення на I квартал 1934 року, оскільки найближчим часом необхідно було прийняти переселенців з РСФРР.

А 25 жовтня політбюро ЦК КП (б) У ухвалює вже конкретне рішення "Про організацію переселення на Україну з областей РСФРР", яким детально розписує весь процес з визначенням конкретних відповідальних в кожній області. Наркомун освіти УСРР, зокрема, доручається "розробити заходи, що забезпечували б навчання дітей доприселенців (росіян, білорусів і інш.) їх рідною мовою, а також підручниками і викладачами".

Як результат, в порядку першочерговості до районів тогочасної Одеської області переселяли з осені 1933 року 20 тисяч родин: Великоолександрівського — 500 (з БСРР), Рівнянського — 900 (з Горьківського краю), Компаніївського — 800 (БСРР), Каховського — 406 (БСРР), Новоукраїнського — 1.100 (БСРР), Зінов'ївського — 500 (БСРР), Снігурівського — 400 (БСРР), Великовиківського — 800 (БСРР), Любашівського — 300 (Горьківський край), Врадіївський — 600 (Горьківський край), Кривоозерський — 200 (Горьківський край); до Дніпропетровської із Західної області (нинішня Смоленщина в основному): Білозірського — 450, Новотроїцького — 450, Лепетиського — 780, Великотокмацького — 500, Мелітопольського — 500, Михайлівського — 300, Люксембурзького — 300, Новосірогоського — 550, Якимівського — 600, Апостолівського — 500, Василівського — 300, Васильківського — 650, Долинського — 400, Божедарівського — 300; до Донецької з Івановської області: Біловодського — 600, Білолуцького — 500, Новопокровського — 600, Старокоранського — 400, Старобільського — 350, Сватівського — 150, Покровського — 510, Марківського — 390; до Харківської з Центрально-Чорноземної області: Сахновщанського — 1600, Краснокутського — 750, Дворічанського — 600, Близнюківського — 55, Тростянецького — 250,

Великобурлуцького — 250, Красноградського — 300, Барвінківського — 200. Постановою Раднаркому СРСР для цієї категорії переселенців передбачалися всілякі пільги в місцях виїзду, забезпечення в дорозі й по прибутті на місце вселення. Зокрема, виділялося 250 похідних кухонь з військовими кухарями.

Це питання особливо акцентується і в наступній постанові політбюро від 9 листопада 1933 року, де, крім забезпечення переселенців усім необхідним, зокрема, виділенням по 3 центнери хліба на родину, на голів облвиконкомів і райвиконкомів покладається персональна відповідальність «за те, щоб діти доприселенців негайно після прибуття до колгоспів були охоплені шкільним навчанням. З цією метою при достатній кількості учнів відкрити школи з навчанням на рідній мові (росіяни, білоруси), а при малій кількості учнів відкрити паралельні групи при українських школах».

Запобігаючи перед московським керівництвом щодо виконання рознарядки ЦК КП (б) У на 6 листопада 1933 року викликає до Харкова керівників областей — з огляду "на неблагополучний стан з підготовкою до переселення". Через два тижні — 18 листопада 1933 — ухвалюється постанова "О хлебе для переселенцев": 90 тисяч пудів просили дати із резервів Кремля, а з українського фонду — 100 тисяч.

Ці сухі рядки офіційних звітів доповнюють спогади тих, хто вижив, зокрема, на Харківщині. "Села порідили, хати опустіли. Тому, щоб заселити наш край, провадилось значне переселення людей з Курської області, зокрема, з Глушківського, Рильського та Іванинського районів у Вільшану, Токарівку, Терни, Буденівку, Новомлинськ, Кам'янку, Колодязне, Рідкодуб та в інші села і хутори".

Із Росії, писав уродженець Новомлинського Дворічанського району Харківської області Віктор Лісовиченко, "в спустошені, вимерлі наші краї прийшли перші ходаки. Вони знайшли тут порожні будівлі, родючі чорноземи, квітучі, хоч і недоглянуті, сади. Цей край їм і їх близьким належало заселяти.

І от через деякий час потяглися у Новомлинськ, у навколишні села — Швецарове, Нижнє Красне, Колошматівку, Ко-

ноплянівку та інші — підводи з російських ближніх областей, в основному з Курської. На спорожнілі українські землі везли російських переселенців. Селитися, повторюю, було де: добра половина хат стояла порожньою. У селах Дворічанського району російські переселенці для палива навіть повирубували на цвинтарях дерев'яні хрести.

А з відчинених товарних вагонів, якими перевозили тоді російських переселенців у вимерлі українські села, лунало ось таке:

*"На Украине добре жить:
Есть что шамать, есть что пить".*

Крім того, в дорозі їм, як це наголошувалося в спеціальній телеграмі, мали видавати газети російською мовою. Зрозуміло, що й на місцях вселення одразу ж організовувалися російські класи і школи, що посилюватиме асиміляцію українського селянства, насамперед південно-східних областей.

А вперше це було апробовано стосовно кубанської станиці Полтавська, до якої після її виселення до Казахстану на початку 1933 року вже почали прибувати звільнені в запас червоноармійці й ветерани ОДПУ — по 350 з Ленінградського, Білоруського й Московського військових округів, 250 — з Українського і 200 — з Приволзького. Наприкінці місяця їх уже налічувалось тут понад дві тисячі. У перейменованій на Красноармейську почав виходити бойовий листок "Красноармейская звезда". На це перейменування крайова газета "Молот" відгукнулася таким пасажем: "Нет больше "черной станицы" Полтавской, а есть цветущая станица Красноармейская". В іншому випуску цієї газети на першій сторінці великими літерами було набрано: "Нет больше станицы Полтавской — националистического кулацкопетлюровского гнезда на Кубани! Есть станица Красноармейская — верная опора советской власти и колхозного строя!".

Як свідчить російський дослідник В. Чуркін, операція зі знищення українства на Кубані й заселення її вихідцями з російської глибинки планувалася заздалегідь і розроблялася до дрібниць. Так, за тиждень до депортації станиці Полтавської заступник наркома з військових і морських справ СРСР Ми-

хайло Тухачевський підписав таємну директиву, якою передбачалося до 10 січня 1933 року здійснити набір "особенно надежных в политическом отношении" серед тих, хто був в армійських рядах для заселення опустілих хат. При цьому особливо наголошувалося, що "уроженцы Северного Кавказа и Украины вербовке не подлежат".

Крім того, Тухачевський наголошував: "Вербовку и отправку красноармейцев-колхозников и их семей в печати не оглашать".

Більша частина завербованих червоноармійців прибула на Кубань у період з 14 жовтня по 15 грудня 1933 року в 111 ешелонах — 8007 родин із загальною кількістю 34.209 осіб і 6.027 одинаків, усього — 40.281, з яких 30.650 були працездатними. З Московського військового округу прибуло 4.720 глав родин і 14.544 членів, Ленінградського відповідно — 2.486 і 746, Білоруського — 4.714 і 13.517, Приволзького — 1.850 і 4.592, Середньоазіатського — 162 і 204. Треба взяти до уваги, що було дотримано вимоги директиви Тухачевського щодо небажаності вербувати вихідців з України і Північного Кавказу тому з цих регіонів маємо відповідно такі показники: 1.773 і 337, 162 і 204.

Природно, проповідуючи на словах справедливу національну політику, комуністична влада не допускала у відкритих публікаціях розкриття свого справжнього наміру щодо зрощення українства. А тому їхнім авторам доводилося придумувати від себе причини цієї московської акції: "Переселение в кубанские колхозы было обусловлено тем, что узким местом их дальнейшего развития стала нехватка механизаторских кадров. Численность сельского населения за годы первой пятилетки сократилась ввиду его оттока в города. В сельской местности имелись свободные дома выселенных кулаков, бежавших за границу помещиков и белоказак".

Щоправда, справжня причина дещо розкривалася в листі завербованих червоноармійців до Сталіна і наркома оборони Ворошилова: "Мы, красноармейцы-переменники Северной дивизии... изъявляем желание работать в МТС и колхозах Северного Кавказа, куда мы сегодня 20 ноября и направляемся с Во-

логодским эшелоном. Мы глубоко осознали историческую задачу социалистического переустройства сельского хозяйства, поставленную партией Ленина... Мы, красноармейцы-переменники, заявляем, что мы также, как наши отцы и братья в гражданской войне, очистим Кубань от белогвардейских наймитов. Сделаем Кубань советской".

Це був продуманий план Москви щодо асиміляції українців, аби вони зникли як нація.

"НАЗВАЛИ ЇЇ ПРИРОДНОЮ НАЗВОЮ..."

(до 85-річчя проголошення Карпатської України)

Втрачена в 1919 році можливість остаточно приєднатися до відродженої Української держави не змогла стерти з історичної пам'яті українців Закарпаття спорідненість з братами за гірськими перевалами, відтак їхнє прагнення до національного самоврядування акумулювалося в рішучості стати господарями своєї долі. Провід українського національно-визвольного руху в цьому регіоні розселення нашого народу, скориставшись політичною ситуацією, яка склалася внаслідок Мюнхенської угоди від 30 вересня 1938 року, ставить питання про самовизначення краю.

Однак надана Закарпаттю автономія під назвою Підкарпатська Русь не відповідала настроям населення, як і та влада, котра була з жовтня 1938 року погоджена в Празі. Тож проургорський прем'єр Бродій був усунутий з цієї посади, натомість

його місце зайняв авторитетний у Закарпатті отець Августин Волошин.

Що він зробив з перших кроків своєї діяльності на цій посаді — це добився повернення природної назви рідного краю. А далі йому як прем'єру довелося взяти на себе місію твердою рукою організовувати господарство Закарпаття, хоч сильні світу того обрізали терени молодій державності.

Августин Волошин у такій ситуації звернувся за підтримкою до земляків, пояснюючи незмінність віри в творчі сили і необхідність її втілити у творення власної державності. Він був переконаний, що запропоновані ним плани розбудови господарства, як і національної духовності, реальні і будуть підтримані населенням.

Отець Августин Волошин як прем'єр Карпатської України просив своїх земляків тільки одного: віри, спокою, об'єднання всіх зусиль — без класових суперечок. І саме завдяки тому, що закарпатці прислухалися до його слів у березні 1939 року, коли проголосили самостійну Карпатську Україну.

"Ми, Уряд Підкарпатської Русі, яку велико-держави, що встановили остаточні границі дня 2. падолиста 1938 у Відні, назвали її природною назвою — Карпатською Україною, звертаємося в цю вирішальні хвилини з гарячим закликком до Вас, Брати і Сестри.

Відорвання споконвічних наших городів Ужгороду й Мукачева від Карпатської України — це зранення нашої Батьківщини. Але в цій важкій хвилі пам'ятаймо те, що коштом цієї нашої рани здобуто українську державну самостійність. Цей важкий удар, який стрівув нас, не захитає нашої волі сповнити те велике завдання, яке оце поставила перед нами історія.

Супроти нового стану річей столицю нашого Краю переносимо з забраного Ужгороду до Хуста, до того міста, в яким 21. Січня 1919 року проголошено перше бажання нашої самостійності.

Ми рішили взятися за історичний труд будови нашої обкроеної, однак до самостійності піднесеної країни.

Між Вами ходять агенти чужих інтересів, які застрашують Вас, що ми на нашій обкороєній землі не зможемо жити, бо не буде з чого жити й на чім працювати. Та таке твердити може лише Ваш ворог, що хотів би підчинити цілу нашу землю пануванню тих фальшивих "приятелів", які сьогодні забрали наші прадідні міста, хоч їм ті міста непотрібні, не принесуть їм ніякої користі.

Ви повинні ще знати, що наші вороги хотіли забрати всі скарби нашої землі, які забезпечать нам краще життя.

До розбудови нашої країни маємо забезпечені услів'я, себто капітал і працівні сили, які допоможуть Вашій Владі повести Вас до країни будучности.

Наша самостійна держава дає нам не тільки культуру й політичну свободу, але й забезпечує також для всіх нас хліб і працю. Вже цього року приступимо до будовання нових доріг і залізниць. Закликаємо Вас усіх, свідомих Братів і Сестер, щоб Ви в початках своєї самостійности показали себе гідними свободи й помагали Владі в розбудові нашої держави.

Хай пропадуть усякі релігійні, язикові й клясові спори, які до сьогодні викликували між нами вороги нашого народу.

ЄДНІСТЬ НАШОГО НАРОДУ, СПОКІЙ І ПОРЯДОК СТАНУТЬ НАЙПЕВНІШОЮ ЗАПОРУКОЮ СКОРОГО РОЗВИТКУ НАШОЇ ДЕРЖАВИ.

Історія признає правду тим, що вміють за неї постояти. Тому постіймо й ми за свою правду. Для всіх наших дальших дій, які ми підприймемо в виконанні наших обов'язків, очікуємо твердого морального опертя населення Карпатської України і всього Українського Народу.

БОЖЕ, НАМ ДОПОМОЖИ СПОВНИТИ НАШ ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ТРУД!

В. р. Др. Авг. Волошин.

Прем'єр-міністер.

Ужгород, 3.ХІ. 1938".

СЛОВО МАЄ "УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕЦЬ"
(до 80-річчя заснування сатиричного журналу
націоналістичного підпілля)

Українці завжди мали за дієву зброю гостре й дотепне слово. Воно допомагало в найтяжчі часи боротьби за власну гідність і державність. Скажімо, знаменитий лист запорожців до турецького султана став відомою в усьому світі літературною пам'яткою, а процес її творення зафіксовано в безсмертній картині видатного українця Іллі Рєпіна.

Тож нічого дивуватися, що в роки Другої світової війни, коли український національно-визвольний рух покликав до збройного чину наше громадянство, не залишились осторонь майстри пера і пензля. Ті, хто володів цими талантами і мав українське серце, прилучилися до мистецької боротьби проти загарбників рідної землі.

А обирати назву довго не довелося — в довоєнний час уже гримів український "Перець". Зрештою, з чого розпочинати сатирично-гумористичну війну із непроханими зайдами —

КОЛОМІЙКИ.

Сидить Сталін в комині,
Гітлер у болоті,
Що робили куркулям —
То роблять бідноті.

Хор: Правильно, правильно,
Совершенно верно/Зр./

Б'ється німці й комуністи
За українське жито.
Тікав Сталін без штанів,
А Гітлер без литок.

Хор: Правильно...

Сталін грає на гармошку,
Гітлер сидить гоняка,
Дожилася Україна —
По сто грам на їдака.

Хор: Правильно...

Мало німцям молока,
Захотіли меду;
Буде битий сучий Гітлер
Ззаду і спереду.

Хор: Правильно...

Деся скуча Верховна Рада,
За українським маком,
За стазановським приміром.
Тікай, Гітлер, раком!

Хор: Правильно...

До Німеччини вже наші
Годі, Гітлер, брати,
Буде тобі через рік
Нікуди тікати.

Хор: Правильно...

Сидить Гітлер на горшку,
Сопа, бідний, дметься,
Україна вже в мішку,
Та мішок той рветься.

Хор: Правильно...

Українці — добрі люди,
Хочуть мир так скласти:
Собі взяти Україну,
Вождем — свині пасти.

Хор: Правильно...

також не стояла проблема: творча спадщина української визвольної боротьби вже мала добру й знамениту традицію.

Що важливо, мистецьке підпілля українського національно-визвольного руху чітко усвідомлювало загрозу від обох імперіалістів — Берліна і Москви. Тож, наслідуючи традиції листування запорожців, українські повстанці з подібними сатиричними посланнями звертаються до Гітлера і Сталіна. Там сказано все так, як це вміє висловлюватися українство до своїх ворогів — учора й сьогодні. І так буде завжди.

"Довго я міркував, як врятувати нашу славу Вітчизну-Україну від вовчої пащеки гітлерівських голопузих і ненажерливих волоцюг та сталінських задрипаних і борубляхами брехні обвішених скажених псюр. Думав я довго, але діяти буду швидко, бо дивитися на безпорадність наших Тюхтїв мені, врешити-решит, стало бридко.

Тому перед всім світом своє і всього Коша Перчиного рішення чесно об'являю і свою декларацію на три запорізькі артикули розділяю:

АРТИКУЛ 1.

Та хай знають усі люди на землі, всі боги на небі, всі чорти в пеклі, усе живе і мертве, старе й мале, сильне і немічне, все те, що здихає, й те, що на світі вічне, що Я, ПЕРЕЦЬ УКРАЇНСЬКИЙ, ВСІМ ПЕРЦЯМ ПЕРЕЦЬ І ЗАПОРІЗЬКОГО ПЕРЦЯ СИН, Музицькою Українською милістю з української землі зроджений, для підперчування українського борця призначений, великою силою і могутністю обдарований, ще в давнину чумаками як страшина биків-волів круторогих підганяюча сила вживаний, схожу від сьогодні між люди і, насамперед, ГОРЕ ВЕЛИКЕ ВІД МЕНЕ ВСІМ ТЮХТІЯМ ГРЕЧКОСІЄНКАМ БУДЕ.

Усяк, хто плаче, скиглить, просить, усяк, хто злодюгам хліб свій задарма виносить, усяк, хто потилицю у злості великій чуха, хто брехунів і шарлатанів, розвісивши вуха, слуха, хто чекає при березі моря погоди, хто за овечою шкурою не бачить вовчої породи. Хто, як заєць, на своїй землі животіє, хто, як пес лягавий, перед ворогом мліє, хто в рабство віддає своїх діточок

рідних, хто ворогам продає братів своїх рідних, усяк, кому кат безборонно ліпить на лобі гулі, хто за працю тяжку покірно глитає дулі, усяк, хто на печі в цей час любить лежати, хто носа боїться висунути з хати, хто, як віл, як худоба, сам в ярмо свою шию саджає, хто у ворога милостині слізно благає, — від мене пощади нехай не чекає.

Таких людоців нещадно довбнею лупитиму, на глум підійматиму. З печі лежнів зганятиму. Всю силу і ідкість перчину їм куди треба впихатиму, аби сучі діти хапали сокири, рогачі, вила й рублі, дишлі, люшині, ножі і дубові палиці, що під руки попало, бо пора за дармоїдів взятися саме настала. Пожену всіх на бій за волю, за землю, владу і славу, за ВЕЛИКУ УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ ДЕРЖАВУ.

АРТИКУЛ II

А ЩЕ Я, ПЕРЕЦЬ УКРАЇНСЬКИЙ, ВСІМ ПЕРЦЯМ ПЕРЕЦЬ І ЗАПОРОЗЬКОГО ПЕРЦЯ СИН, НА ВВЕСЬ СВІТ, ЯК СПРАВЖНІЙ КОЗАК, ЗАЯВЛЯЮ:

Ти, псявіро німецька, вошо арійська, гадюко новоєвропейська, ти нордійського балагану євнух червиний, Наполеон сопливий, скажена націонал-соціалістична сова, без двадцяти клепок ос-

Гей, гурю ж візьемо смитиню!
Хай пачить наші вороги!

У К Р А Ї Н С Ъ К И Й П Е Р Е Ц Ъ

Ч. 1
История
1943.

Сіють, зривають, мелють та ворогів перчать
У К Р А Ї Н С Ъ К І П О В С Т А Н Ц

С Л О В О М А Є У К Р А Ї Н С Ъ К И Й П Е Р Е Ц Ъ

АРТИКУЛ I.

Гей, псявіро німецька, вошо арійська, гадюко новоєвропейська, ти нордійського балагану євнух червиний, Наполеон сопливий, скажена націонал-соціалістична сова, без двадцяти клепок ос-

АРТИКУЛ II.

А ЩЕ Я, ПЕРЕЦЬ УКРАЇНСЬКИЙ, ВСІМ ПЕРЦЯМ ПЕРЕЦЬ І ЗАПОРОЗЬКОГО ПЕРЦЯ СИН, НА ВВЕСЬ СВІТ, ЯК СПРАВЖНІЙ КОЗАК, ЗАЯВЛЯЮ:

Ти, псявіро німецька, вошо арійська, гадюко новоєвропейська, ти нордійського балагану євнух червиний, Наполеон сопливий, скажена націонал-соціалістична сова, без двадцяти клепок ос-

ляча голова, божевільний дикун, бундючний гавкун, ти – кровожерний бандюга, нахабний злодюга, на весь світ смердючий тхір, зі всіх звірів звір, самого сатани блазень і брат, — одержиш од мене слонячу порцію перчину, щоб добіг без пересядки аж у пекло назад, сучий сину.

Ти, Адольф Гітлер, фюрер тупоголових германців, знаних з історії голодранців, найвибраніших скотів, біля бабської спідниці славних лицарів, немовлят хоробрих душителів, від сала, масла і яєць визволителю, знай:

Не бачити тобі України, як своїх власних дітей. Тікатимеш ти з нашої власної землі, аж фюреренчатиме. Тебе і твою жовтороту орду до ноги виб'ємо, по світу розвіємо, бо з діда-прадіда вовків бити вміємо. Коштувала наша земля і не такого гною, як твої жирнотілі паскуди з тобою. Тож начувайся, катюго, і знай: на могилах ваших для себе зберемо багатий урожай.

АРТИКУЛ III

І ЩЕ Я, ПЕРЕЦЬ УКРАЇНСЬКИЙ, ВСІМ ПЕРЦЯМ ПЕРЕЦЬ І ЗАПОРОЗЬКОГО ПЕРЦЯ СИН, НА ВВЕСЬ СВІТ, ЯК СПРАВЖНІЙ КОЗАК, ПО-ТРЕТЄ, ЗАЯВЛЯЮ:

Слухай ти, кремлівських льохів безхвоста криса, кривонога очмана, нещасної матері рябий вилупок, покидьок з кавказьких гір, тифліський злодюго, бакинський бандюго, яничар грузинський, мучитель України, кат Білорусії, приший кобилі хвіст в Росії, чума в Узбеччині, зараза в Казахстані, короста в Таджикиї, барбос в Арменії, потвора в Фінляндії, міжнародна брехлива шлюха, вусатий розпроклятий бог, кривавий деспот, тиран, справжнісінький шолудивий баран, недочений семінарист в пролетарському заду двохметровий глист. Ти Сталін Йосип, тоді вернешся на Україну, коли у твоїх вуркаганських прихвостнів собачі хрести виростуть, а в тебе самого очі рогом з лоба полізуть. Тебе ми радо привітаємо і обох, разом з твоїм молочним братом Гітлером, на одній гіллячці за шию почіпляємо.

Ти думаєш. Що ми забули про голод у 33-му році, про біломор-канали, про сахаліни і білих ведмедів, що там живцем нас їли, про колективи, індустріалізації, стахановщину і «соціаліс-

тичні норми», про тюрми, лагери, і енкаведистські «заботи» і «заможне», «веселе» наше життя.

На суші, в повітрі, на воді і під водою будемо битися, лютий виродок, з тобою. Побачимо, який з тебе хоробрий лицар і чи ти зумієш ти голим задом українського їжачка вбити.

Ні жалю, ні пощади не ждять від мене і всього Коша Перчиного, імперіалістичні гади. Погроз ваших не боїмося, плюємо на них і сміємося. Ви поки що удвох бийтесь, а ми скоро до вас, так як треба, візьмемося. А поки настане той веселий час, поцілуйте он куди нас!

За ухвалою одностайною всього Коша Перчиного
Гнізда Осиного під цією декларацією сам власноручно
підписуюсь:

Перець український, всім перцям перець,
Запорозького перця син".

НЕВІДВОРОТНИЙ ХАРАКТЕР ДУХОВНОГО ОНОВЛЕННЯ

(до 35-річчя резолюції Пленуму правління Спілки письменників України щодо відродження духовності)

Творча інтелігенція України завжди виступала в авангарді національно-визвольного руху. Так було на початку ХХ століття, такі ж процеси розгорнулися і з другої половини 1980-х років, коли комуністичний московський режим змушений був проголосити так звану перестройку. Скориставшись послабленнями тоталітарного режиму, творча інтелігенція України розгорнула цілеспрямовану діяльність за духовне відродження.

Першими стали на цей шлях українські літератори, котрі 29—30 листопада 1988 року на Пленумі правління Спілки письменників України поставили про це питання. Не розриваючи різко з комуністичною ідеологією, а вміло використовуючи її трафарети, майстри слова в рамках дозволеного розпочали невідворотний процес духовного оновлення України.

Як засвідчила історія, іншого шляху тоді творча еліта України не бачила, але в кінцевому результаті він виправдався.

Зрештою, саме з цього конкретного кроку розпочалася хода до перемоги новітньої національної революції.

"Реалізуючи рішення XXVII з'їзду КППС та XIX партійної конференції, радянські народи докладають максимум зусиль до революційної перебудови економічного, політичного, культурного життя в нашій країні. В умовах гласності ведеться боротьба проти бюрократично-командних методів керівництва і в народному господарстві, і в ідеологічній та духовній сферах. Іде реконструкція політичної системи радянського суспільства, спрямована на створення правової держави, де пануватимуть демократичні закони, де рівень відповідальності визначатиметься рівнем свободи, де кожному громадянину і кожному народові буде гарантована повнота прав для нормального життя і розвитку. Почуттями й думками, скерованими на перемогу перебудови, живе письменницька організація України. Найновіші і насамперед публіцистичні твори нашої літератури показують, що перебудова стала кровною справою письменників, що оновлення всього нашого духовного життя має глибинний, невідворотний характер.

Заслухавши та обговоривши доповідь Юрія Мушкетика "Українська література в процесі соціального оновлення" та співдоповіді Дмитра Павличка, Юрія Щербака, Миколи Жулинського, Івана Драча, пленум ухвалює:

1. Звернутися до Президії Верховної Ради УРСР з проханням пришвидшити процес укладання й затвердження Закону про державний статус української мови. Пропонуємо провести обговорення цього Закону ще до його опублікування для всенародного обговорення на депутатських та громадських зборах. Закликаємо письменників вивчати й пропагувати через засоби масової інформації конкретні заходи, спрямовані на розширення сфери функціонування української мови.

2. Доручити ініціативній групі СПУ сприяння перебудові, куди входять члени парткому, а також письменники, обрані в цю групу іншими організаціями, розробити й опублікувати проєкт програми Народного руху України за перебудову. При цьому врахувати пропозиції обласних письменницьких організацій.

Уповноважуємо голів обласних письменницьких організацій очолювати відповідні ініціативні групи.

3. Підтримуємо й пропонуємо опублікувати резолюцію екологічного мітингу, який відбувся 13 листопада 1988 р. в Києві. Пленум вважає за доцільне обрати секретаря правління СПУ з екологічних питань.

4. Розробити разом з Інститутом літератури АН ім. Т. Шевченка детальну програму видань несправедливо репресованих і несправедливо забутих українських письменників. Вважаємо СПУ одним із фундаторів "Українського меморіалу", громадської організації, метою якої є вивчення сталінських злочинів, репресій, голоду на Україні 1932—1933 рр. Зобов'язуємо секретаріат правління СПУ домагатися перегляду судових справ В. Стуса, І. Світличного, Є. Сверстюка та інших письменників, репресованих у часи застою.

5. Разом з іншими організаціями провести напередодні 175-річчя з дня народження Т. Шевченка установчий з'їзд Товариства української мови ім. Т. Шевченка.

6. Разом з правлінням Спілки письменників СРСР створити Всесоюзний комітет для розробки програми святкування 175-річчя з дня народження Т. Шевченка в 1989 році. Вважати за необхідне провести міжнародний шевченківський форум "Від серця Європи до серця України".

7. 50-річчя возз'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській державі вважати національним святом українського народу і всіх братніх народів нашої багатонаціональної Батьківщини.

8. Рекомендувати керівним органам республіки провести атестації знання української мови серед працівників культури та ідеологічних установ.

9. Розробити разом з видавництвом "Радянський письменник" дієві заходи на підтримку позачергових видань найталановитіших творів літературної молоді.

10. Пленум закликає письменників України сприяти перебудові, допомагати Комуністичній партії Радянського Союзу проводити в життя грандіозні плани, накреслені в рішеннях XIX партконференції, відбиті в статтях нових законів Конституції СРСР".

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТ І ТВОРЕЦЬ АМЕРИКАНСЬКОГО "ТРАЙДЕНТА"

(до 25-річчя від дня смерті Богдана-Тараса Гнатюка)

У США багато учених українського походження внесли вагомий вклад у розвиток ракетно-космічної техніки. Зокрема, маємо серед них пам'ятати і Богдана-Тараса Гнатюка (1915—1998), котрий народився в Заліщиках на нинішній Тернопільщині.

Природно, змалку ніхто, та й він сам, не міг подумати про те, що доведеться йому брати участь в конструюванні найсучасніших балістичних ракет. Коли вчився в Заліщицькій гімназії, то вже працював на державне відродження України, вступивши до лав ОУН. Але з початком Другої світової після здобуття педагогічної освіти він ще вчиться в Данцігській політехніці, після чого розпочинає працювати в авіаційній промисловості.

Знання й досвід роботи в цій галузі дуже знадобилися, коли після переїзду 1949 року до США інженера-конструктора Гнатюка залучають до проектування американських ракет підводного базування "Трайидент", котрі й сьогодні вважаються одними з найпотужніших. До речі, в перекладі на українську це слово означає "тризуб".

Про свою діяльність Богдан-Тарас Гнатюк розповідав мало, хоч міг поділитися спогадами, скажімо, про співпрацю з видатним творцем ракетної техніки Вернером фон Брауном. Про свої здобутки в дослідженні динаміки газів, теплообміну, балістики і керування ракет професор Гнатюк ділився з студентами в Дрекселерському університеті, писав статті англійською, німецькою, українською мовами. Був членом Американського Інституту аеронавтики й астронавтики, Українського інженерного товариства Америки, Наукового товариства ім. Тараса Шевченка, Українсько-американської спілки університетських професорів.

Довголітній член ОУН Богдан-Тарас Гнатюк багато говорив про українські громадські справи в США. Він був серед тих, хто ініціював скликання Світового Конгресу вільних українців (СКВУ), входив до Українсько-американської координаційної ради. Українці за океаном двічі обирали його головою Організації державного відродження України (1964—70, 1974—80), а також Фондації ім. О. Ольжича.

ГРУДЕНЬ

1 грудня

110 років тому (1913) народився Платон Воронько, український поет, громадський діяч. Помер 10 серпня 1988 року.

105 років тому (1918) народився Платон Майборода, український композитор, співак, нар. артист СРСР. Закінчив Київську консерваторію (у Л. Ревуцького). Твори: симфонії, думи, хори, ліричні пісні ("Київський вальс", "Рідна мати моя" та ін.), музика до драматичних вистав і кінофільмів. Державна премія СРСР, Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка. Помер 8 липня 1989 року.

100 років тому (1923) народився Санте Грачотті, італійський літературознавець, іноземний член НАНУ. Помер 18 жовтня 2021 року в Римі.

50 років тому (1973) помер видатний український співак Михайло Голинський. Народився у Верхівцях поблизу Городенки на Прикарпатті 2 січня 1895 року.

45 років тому (1978) помер Петро Панч, український письменник. Народився 4 липня 1891 року.

2 грудня

130 років тому (1893) народився Григорій Смольський, український художник, громадський діяч, краєзнавець. Помер 1 грудня 1985 року.

65 років тому (1958) помер Олександр Греків, військовий діяч, генерал-майор царської армії. Брав активну участь в українізації російської армії та формуванні національного війська. 3 січня 1918 — начальник штабу Київського військового округу. За Гетьманату заарештовувався за організацію заходів для вшанування пам'яті гетьмана Мазепи. 3 січня 1919 — Військовий міністр УНР, наказний отаман, командувач УГА влітку 1919. 3 1920 — в еміграції, у Відні. Очолював Українське військове товариство. Співпрацював із УВО-ОУН. У серпні 1948 р. заарештований у Відні органами НКВС і засланий до Сибіру на 10 років. Невдовзі після звільнення помер. Народився 24 листопада 1875 року.

70 років тому (1953) у Коростені народився Віталій Мельничук, перший демократично обраний міський голова Житомира,

народний депутат України першого скликання. Завдяки його зусиллям над цим містом у травні 1990 року уперше на Наддніпрянщині піднято синьо-жовтий прапор.

4 грудня

150 років тому (1873) помер Михайло Максимович, український ботанік, зоолог, фольклорист та історик, чл.-кор. Петербурзької АН, професор і перший ректор (1834—1835) Київського університету. Поклав початок українській фольклористиці: зб. "Малоросійські пісні" (1827), "Українські народні пісні" (1834), "Збірник українських пісень" (1849). Народився 15 вересня 1804 року.

60 років тому (1963) у Луганську народився Сергій Бубка, видатний український спортсмен. З червня 2005 до листопада 2022 року — президент Національного олімпійського комітету України.

5 грудня

105 років тому (1918) підписано міждержавний договір між Українською Державою і Грузинською Республікою.

35 років тому (1988) у Мюнхені помер видатний український скульптор Григорій Крук. Народився 30 жовтня 1911 року в Братишеві на Прикарпатті.

6 грудня

110 років тому (1913) в Ольхово (Вологодська обл., Росія) народився Микола Амосов, хірург, учений-енциклопедист, мислитель, новатор, письменник, член-кореспондент АМН, академік НАН України. В роки війни (1941—1945) — начальник хірургічного відділення польового пересувного госпіталю №2266. З 1952 р. жив і працював в Україні. Лауреат Ленінської премії, Герой Соціалістичної Праці. Автор понад 350 наукових праць, у тому числі 17 монографій, присвячених торакальній хірургії, біокібернетиці тощо. Один з засновників легеневої і серцевої хірургії в СРСР. Організатор центру серцево-судинної хірургії в Україні. Засновник української школи біомедичної і психологічної кібернетики. Автор науково-філософських повістей "Моделирование мьшления и психики", "Мьсли и сердце", "Голоса времен", мемуарно-белетристичної повісті "ППГ-2266. Записки военного хирурга" та ін. Помер 12 грудня 2002 року.

8 грудня

145 років тому (1878) народився генерал М. Омелянович-Павленко, командуючий армією УНР. Помер на еміграції 29 травня 1952 року у Франції.

60 років тому (1963) Патріарх Йосиф Сліпий заснував у Римі Український католицький університет.

9 грудня

160 років тому (1863) народився Борис Грінченко, письменник, публіцист, фольклорист, етнограф, громадський і політичний діяч, педагог, автор чотири томного "Словаря української мови". Помер 6 травня 1910 року в Оспедалеті (Італія).

80 років тому (1943) загинув учасник антигітлерівського підпілля у Франції, Герой Канади Петро Дмитрук. Народився 27 травня 1920 року в Саскачевані (Канада).

50 років тому (1973) помер Леонід Первомайський, український поет. Народився у 1908 року.

10 грудня

335 років тому (1688) помер Антоній Радивилівський, церковний діяч, письменник і проповідник. Тоді ж друкарнею Києво-Печерського монастиря видано збірку його проповідей "Вінець Христов". Народився на початку XVII ст.

11 грудня

140 років тому (1883) народився Андрій Сапегін, український ботанік, цитолог, генетик та селекціонер, академік АН УРСР, її віце-президент (1939—1945). Розробив теорію органогенезу (морфогенезу) сільськогосподарських культур. Вивів низку високопродуктивних сортів озимої та ярої пшениці. Одним з перших у світі застосував іонізуюче опромінення для отримання штучних мутацій в селекції. Помер 8 квітня 1946 року.

13 грудня

130 років тому (1893) народився Микола Хвильовий (Фітільов), український письменник, громадський діяч. Один із організаторів ВАПЛІТЕ, зачинатель дискусії 1925—1928 років. Закінчив життя самогубством 13 травня 1933 року.

60 років тому (1963) помер Василь Симоненко, український поет. Народився 8 січня 1935 року.

14 грудня

440 років тому (1583) у Львові помер першодрукар Іван Федоров. Народився близько 1510 року у Великому князівстві Московському.

80 років тому (1938) помер у Хусті Микола Аркас, син культурно-освітнього діяча, автора "Історії України" Миколи Аркаса. В українській армії з 1917 р., отримав звання генерал-хорунжого. 1920 році вийшов у відставку, переїхав до Галичини, де займався культурно-освітньою діяльністю. Був актором і режисером. Автор кількох п'єс. Народився 1889 р. на Херсонщині.

80 років тому (1943) у ході операції по розширенню плацдарму на правому березі Дніпра військами 2-го Українського фронту було звільнено Черкаси.

15 грудня

175 років тому (1848) помер Євген Гребінка, поет, прозаїк, видавець. Народився 2 лютого 1812 року.

140 років тому (1883) народилася Ганна Собачко-Шостак, український майстер народно-декоративного розпису, майстер народного мистецтва УРСР. Твори: "Весняна пісня", "Півні", "Український вінок", "Квіти на Україні" та ін. Померла 3 грудня 1965 року.

90 років тому (1933) помер Порфирій Мартинович, український живописець, графік, фольклорист, етнограф. Навчався у Петербурзькій АМ. Твори: ілюстрації до поеми "Енеїда" І. Котляревського, низка портретів, станкові картини. З його ініціативи у Краснограді — на батьківщині майстра засновано краєзнавчий музей. Народився 24 лютого 1856 року.

80 років тому (1943) помер Олександр Леонтович, український фізіолог і нейрогістолог. Основні праці присвячені фізіології та гістології вегетативної нервової системи. Зокрема, ним було відкрито автономне периферійне нервове сплетіння (сплетіння Леонтовича). Працював у Київському університеті. Народився 1 листопада 1869 року.

5 років тому (2018) Митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія на Об'єднавчому соборі обрано предстоятелем Православної церкви України.

16 грудня

200 років тому (1823) у Львові створено Українське богословське наукове товариство (УБНТ).

17 грудня

115 років тому (1908) в Ломжі (Польща) народився Юрій Шевельов (Шерех), український мовознавець, мистецтвознавець, літературознавець. Відомий багатьма ґрунтовними українознавчими дослідженнями. Помер 12 квітня 2002 року в Нью-Йорку (США).

19 грудня

90 років тому (1933) помер Борис Яновський, український композитор, музичний критик, диригент, педагог. Викладав у музичному технікумі та музично-драматичному інституті в Харкові. Твори: 11 опер, симфонії, хори, романси, пісні, музика до вистав, обробки українських народних пісень. Народився 31 грудня 1875 року.

20 грудня

155 років тому (1868) у Львові О. Партацький, А. Вахнянин та інші заснували українське культурно-освітнє товариство "Просвіта".

85 років тому (1938) у Празі помер Данило Стахура, український громадсько-політичний діяч у Галичині, адвокат. З 1891 працював у Самборі, Тернополі та Перемишлі, діяч Української національно-демократичної партії. У 1907 р. обраний до австрійської Державної ради у Відні. У 1903—1919 роках — голова самбірської філії товариства "Просвіта", у 1918 р. — бургомістр Самбора. Після польської окупації Галичини емігрував до Чехо-Словаччини. Народився 19 грудня 1860 року.

21 грудня

35 років тому (1988) у Києві здійснено перший випробувальний політ найбільшого у світі транспортного літака АН-225 ("Мрія").

22 грудня

190 років тому (1833) народилася Марко Вовчок (Марія Вілінська), українська письменниця. Померла 10 серпня 1907 року.

75 років тому (1948) народився Анатолій Горлов, довголітній головний редактор газети "Голос України".

23 грудня

85 років тому (1938) померла Марія Павлова, палеонтолог, академік АН УРСР, засновник Геологічного музею при Московському університеті. Досліджувала викопних ссавців Південної України. Народилася 27 червня 1854 року.

24 грудня

155 років тому (1868) помер Антон Андржейовський, український природознавець, перший професор зоології Київського університету, дослідник флори та фауни України, один з перших вітчизняних палеонтологів. Зібрав гербарій бл. 10000 видів рослин. Народився 1785 року на Волині.

30 років тому (1993) у Москві помер оперний співак Іван Козловський. Народився 24 березня 1900 року в Мар'янівці на Київщині.

25 грудня

85 років тому (1938) у Празі помер відомий український громадсько-політичний діяч Сергій Шелухин. Народився 7 жовтня 1864 року в Деньгах на Полтавщині.

26 грудня

125 років тому (1898) народився Євген Плужник, український поет, драматург, перекладач, автор унікального тритомного видання "Антологія української поезії". Помер 2 лютого 1936 року в тюремній лікарні на Соловках.

27 грудня

390 років тому (1633) помер у Дермані на нинішній Рівненщині Мелетій Смотрицький, український вчений, церковний діяч, письменник-полеміст. Народився близько 1578 року.

28 грудня

215 років тому (1808) народився Аполлон Скальковський, український історик, археограф, статистик, економіст, письменник. У 30-х рр. XIX ст. розпочав історичне та статистичне вивчення Південної України. У 1849 р. відкрив і зберіг для науки архів Коша Нової Січі; один із засновників Одеського товариства історії і старожитностей. Автор близько 300 творів з

історії Південної України XVIII—XIX ст. Помер 9 січня 1899 року.

31 грудня

80 років тому (1943) у ході Житомирсько-Бердичівської операції війська 1-го Українського фронту звільнили Житомир.

Грудень

85 років тому (1938) у Томській в'язниці було розстріляно Миколу Макаренка, видатного українського науковця, археолога. Був першим директором Музею мистецтв Всеукраїнської Академії наук ім. Ханенка (тепер — Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків). Відкрив слов'янську роменську культуру та неолітичний могильник поблизу Маріуполя. У 1934 р. як член ВУАК ВУАН єдиний, хто не поставив свого підпису під актом про знесення Михайлівського Золотоверхого собору, за що згодом був заарештований і засуджений до вищої міри покарання. Реабілітований у 1969 року. Народився 4 лютого 1877 року.

80 років тому (1943) Головний провід ОУН і УПА очолив Роман Шухевич (Тарас Чупринка).

З КОМІСАРСЬКИМИ ПОГРОЗАМИ (до 100-річчя чергової спроби закрити Український клуб у Москві)

Російська більшовицька влада перейняла традиції своєї попередниці — царської — стосовно українців досить своєрідно. Закликаючи на словах до визнання й підтримки духовності національних меншин на теренах РСФРР, вона вже невдовзі після проголошеного курсу на коренізацію розпочала політику згортання саме українізації. Особливо наочно це демонструвалося щодо діяльності Українського клубу в Москві. Зокрема, в "білокам'яній" було ухвалено положення, яке давало підставу позбавити українських активістів права на оренду приміщення для своїх засідань.

І коли з 1 січня 1924 року виникла серйозна загроза здійснення цієї процедури, нарешті, занепокоїлися власті УСРР. Повноважний представник УСРР при Уряді СРСР Приходько 18 грудня 1923 року у листі до московських керманічів намагався запобігти цьому. Так, він пояснював, що Український клуб за директивою більшовицького уряду УСРР існує в даному приміщенні з 1918 року, тут відбуваються зустрічі українців з її представниками, котрі приїжджають до столиці СРСР. Гарантією лояльності мало слугувати й те, що шефствує над діяльністю клубу комуністичний осередок Постпредства УСРР.

Це звернення зупинило тоді закриття Українського клубу, але перевело процес в іншу площину, якою заопікувався Московський міський комітет РКП (б). Зокрема, про це свідчить і лист члена РКП(б) Володимира Гадзінського від 10 жовтня 1925 року щодо антиукраїнської позиції завідувача відділом нацмен міськкому партії Гончарської.

У цьому зверненні він як колишній голова правління Українського клубу імені Тараса Шевченка в Москві повідомляє, що з досвіду 3-річної спілкування з Гончарською "глибоко переконаний, що вона до українського питання, крім особистого негативного нерозуміння, підходить так, як підходили в 1919 і 1920 рр. дуже багато комуністів. Тов. Гончарська розуміє українське питання як петлюрівщину, в той час, коли ми за ос-

танні шість років маємо не тільки постанови 12 партз'їзду, а й, зокрема, при розв'язанні українського питання повну зміну політики в порівнянні з методами нашої роботи в 1919, 20 і 21 рр., і велике зрушення української громадськості в бік нашої партії та радвлади".

Праведний комуніст Гадзінський, з усього видно, продовжував вірити в правильність політики своєї партії. Біда, мовляв, у тому, що окремі представники РКП (б) компрометують її, зокрема, Гончарська, котра нічого не навчилася, і в роботі з українською колонією Москви лише постійно погрожувала покомісарськи: "Мы вас закроем...".

У своєму зверненні Володимир Гадзінський пропонував звільнити Гончарську з відповідальної посади, бо вона своєю "безглуздою поведінкою й цілком не товариським впливом дискредитує нашу партію в очах Нацмен, керуючи таким органом, як МК РКП".

Проте такі люди, як Гончарська, краще розуміли політику російських комуністів і ревно її здійснювали. Тому вона й далі залишалася відповідальною за проведення ідеологічної роботи в Москві, продовжуючи погрожувати українцям закриттям їхнього клубу.

БЕЗ ЗГОДИ НІБИТО САМОСТІЙНОЇ УСРР (до 100-річчя зміни Москвою символіки союзних республік)

Після проголошення на засадах революційної доцільності СРСР уряд цього нелегітимного з точки зору міжнародного права утворення створив спеціальну міжвідомчу комісію, яка повинна була розглянути й затвердити символіку СРСР. Однак, коли вона на своєму засіданні 31 грудня 1923 року розпочала вивчення проектів нових державних прапорів УСРР і БСРР, то юрисконсульт Постпредства УСРР при Уряді СРСР Єфіменко виступив проти. Він від імені свого уряду заявив, що ця комісія не може розглядати символіку союзних республік, оскільки, мовляв, це лежить повністю в компетентності їх безпосередньо. Вона може розглядати символіку тільки СРСР.

Проте ніхто не взяв до уваги цей протест, відтак Постпред-

ство УСРР через кілька днів одержало протокол згаданого засідання комісії, де чітко вказувалося на те, що рішення ухвалено одностайно. Це означало, що, не проконсультувавшись власне з самою УСРР, у Москві їй визначили, яким має бути її прапор.

За таких обставин названий чиновник Постпредства УСРР зміг лише запротестувати, вимагаючи записати до протоколу, що він може його підписати тільки за умови внесення такої поправки: "ухвалено більшістю голосів проти представника УСРР і БСРР".

На той час це вже був мужній крок, хоч він нічого не змінив.

СЕНЧА ЯК ДЗЕРКАЛО ТРАГЕДІЇ УКРАЇНСТВА

(до 90-річчя завершення Голодомору-геноциду в Україні)

Підрахувати остаточну цифру жертв Голодомору-геноциду 1932—1933 років дуже нелегко. Насамперед тому, що багато документальних свідчень загинуло в роки Другої світової, а чимало з них більшовицька влада знищила. Лише в окремих населених пунктах збереглися більш-менш повні дані про цю трагедію українства. До таких належить і Сенча, що на Полтавщині. Якраз завдяки цьому можемо судити про реальні втрати в те страшне лихоліття в даному селі:

Перепис		1926 року				3322
№	Роки	Народилося	Померло	Приріст	Мало бути	
1	1927	140	70	70	3392	
2	1928	128	70	58	3450	
3	1929	140	70	70	3520	
4	1930	152	71	81	3601	
5	1931	133	65	68	3669	
6	1932	95	82	11	3680	
7	1933	50	532	482	3198	
8	1934	48	42	6	3204	
9	1935	97	23	74	3278	
10	1936	104	41	63	3341	

11	1937	132	41	91	3432
12	1938	123	52	71	3503
13	Перепис				
	1939 року				2555
14	Різниця				
	очікуваного				
	з переписом				- 948
15	Різниця до				
	1926 року				- 767
16	Різниця до				
	початку 1932 року				- 1114

Тобто реальні втрати вдвічі вищі, ніж про це свідчать свідоцтва про смерть у Державному архіві Полтавської області. А це значить, що, як і в Сенчі, по всій Україні не зафіксовано щонайменше половину жертв. Наприклад, у тодішній Вінницькій області, коли взяти відлік наявного населення станом на 1 січня 1932 року й порівняти з початком 1934, то бачимо, що різниця становить не 524,3 тисячі осіб, як хочуть довести своїми формулами наші академічні демографи, а принаймні 874.051. Бо велика кількість звітів про рух населення в 1933 році сільрадами Вінниччини не було здано.

Так, 28 серпня 1933 року Вінницьке обласне УНГО наголошувало, що не здали звіти за травень—червень Бершадський, Гайсинський, Джулинський, Козятинський, Муровано-Куриловецький, Немирівський, Теофіпольський, Тиврівський, Чуднівський і Янушпільський райони. Водночас Бердичівський район надав неповноцінний статистичний матеріал за червень — з 39 сільрад звітні матеріали надійшли тільки з 20.

Подібна картина спостерігалася також і в Брацлавському (43 і 17), Заславському (58 і 41), Іллінецькому (48 і 19), Кам'янецькому (38 і 23), Козятинському (48 і 23), Копайгородському (37 і 9), Славутському (65 і 43), Старокостянтинівському (46 і 30), Тиврівському (33 і 16), Шаргородському (45 і 25). А Вінницька міськрада, до складу якої входили десятки навколишніх сіл, навіть у середині листопада 1933 року не прозвітувала про рух населення в першому півріччі.

Тож цілком очевидно, що у тодішній Вінницькій області, за дослідями професора Іллі Шульги, могли не дорахуватися 1.634.093 осіб за два голодних роки.

Назва району	Кількість населення		Різниця
	1932	1934	
Антонінський	103.105	95.617	7.488
Барський	84.321	73.337	10.984
Бердичівська МР	127.684	99.506	28.178
Бершадський	116.834	98.614	16.281
Браславський	83.002	30.293	52.709
Вінницька МР	128.263	123.726	4.537
Волочиський	79.257	69.531	9.726
Вороновицький	43.145	34.883	8.262
Гайсинський	109.961	86.646	23.315
Городоцький	92.542	81.936	10.606
Грицівський	49.945	42.827	7.118
Деражнянський	73.351	63.771	9.580
Джулинський	54.511	39.672	14.839
ім. Дзержинського	47.125	35.471	11.654
Дунаєвецький	50.517	47.190	3.327
Жмеринський	78.931	74.906	4.025
Заславський	100.340	91.089	9.251
Затонський	68.798	66.457	2.341
(Віньковецький)			
Іллінецький	84.000	57.059	26.941
Калинівський	79.039	59.419	19.620
Кам'янецький	95.759	111.778	-16.019
Козятинський	89.855	66.731	23.124
Копайгородський	73.770	58.260	15.510
Крижопільський	81.340	74.185	7.155
Липовецький	102.750	74.965	27.785
Літинський	72.742	54.501	18.241
Любарський	81.761	57.349	24.412
Ляличівський	78.325	64.261	14.064
Ляхівецький	45.221	43.555	1.666
Махнівський	51.922	34.719	17.203

Меджибізький	45.499	32.126	13.373
Михалпільський	30.449	27.614	2.835
Могилівський	94.989	81.924	13.065
Мур. Курилівецький	38.439	28.936	9.503
Немирівський	94.050	49.070	44.980
Ново-Ушицький	89.294	80.029	9.265
Орининський	44.677	41.170	3.507
Піщанський	58.552	50.697	7.855
Полонський	76.665	55.021	21.664
Проскурівський	121.469	109.921	11.548
Сатанівський	45.816	42.786	3.030
Славутський	100.381	93.882	6.499
Смотрицький	70.971	66.027	4.944
Солобківецький	39.704	38.065	1.639
Станіславчицький	32.459	25.160	7.299
Старо-Костянтинівський	91.427	78.042	13.385
Старо-Ушицький	96.073	39.538	56.535
Теофіпільський	83.590	80.766	2.884
Теплицький	79.524	57.023	22.501
Тиврівський	60.709	50.541	10.168
Томашпільський	87.000	36.200	50.800
Тростянецький	67.106	50.627	16.306
Тульчинський	55.461	43.093	12.368
Уланівський	60.457	46.376	14.081
Хмільницький	84.396	74.517	9.879
Чемерівецький	50.062	47.547	2.515
Чернівецький	73.600	65.882	7.718
Чечельницький	75.748	63.773	11.975
Чуднівський	66.640	48.753	17.887
Шаргородський	91.142	77.784	13.358
Шепетівський	64.211	51.843	12.368
Ямпільський	9.035	64.343	4.692
Янушпільський	47.997	31.116	16,881
Ярмолинецький	40.694	37.873	2.821
Разом	4.726.402	3.880.319	874.051

Недостовірними є розрахунки академічних демографів і щодо втрат у Київській області. Їхні формули дають нам результат у 1.075,4 тисячі жертв. Наш підрахунок зовсім інший — 1.489,709 осіб. І це без врахування матеріалів Ярунського району і 1677 звітів сільрад, які не були здані в 1933 році.

	1.1.32	.01.33	нар. 33	пом. 33	до 1 р.	1.01.34	+ -32-34	Н/зв.
Андрушівський	71,0	63.739	1.131	8.258	239	56.612	- 14.358	8
Бабанський	95,9	74.321	892	9.124	310	66.089	-29.811	18
Базарський	33,2	26.672	543	1.862	103	25.353	-7.847	10
Баранівський	49,0	50.871	977	2.494	162	49.354	+354	19
Барашівський	34,5	29.252	608	3.312	104	26.548	-7.952	6
Баришівський	85,3	71.270	893	9.344	260	62.819	-22.481	14
Боришпільський	72,5	62.211	792	5.739	266	57.264	-15.236	16
Білоцерківський	144,0	84.600	888	10.570	308	74.918	-22.482	80
Богуславський	140,6	106.739	1.196	16.118	298	91.817	-48.783	0
Бородянський	45,3	35.493	454	2.446	80	33.501	-11.799	14
Брусилівський	83,5	74.581	1.115	5.702	225	69.994	-15.306	5
Бузький	117,9	90.503	909	11.020	160	80.392	-37.508	47
Васильківський	95,3	83.751	974	8.022	238	76.703	-18.597	36
Вищедубечанський	35,4	33.445	557	2.068	117	31.934	-3.46	4
Володарський	51,7	34.815	309	8.335	148	26.789	-24.911	28
Володарсько-Вол.	56,6	49.983	1.108	3.256	176	47.835	-8.765	28
Гельм'язівський	55,1	42.198	491	8.800	202	33.889	-21.211	7
Городницький	30,5	26.719	881	997	118	26.603	-3.897	32
Димерський	41,3	38.858	540	1.684	107	37.714	-3.586	3
Ємільчинський	62,7	57.032	1.728	2.943	220	55.817	-6.883	23
Жашківський	50,4	41.568	662	5.189	76	37.041	-13.359	6
Житомирський	112,0	31.432	653	1.593	147	30.492	- 4.408	0
Звенигородський	87,2	55.738	500	8.400	95	47.838	-39.362	11
Златопільський	50,5	39.669	341	4.871	107	35.139	-15.361	2
Золотоніський	91,6	62.664	864	5.640	172	57.888	-33.712	8
Іванківський	43,1	39.006	672	2.211	98	37.467	-5.633	28
Кагарлицький	58,1	49.077	642	5.784	163	43.935	-14.165	7
Кам'янський	122,4	101.821	1.245	11.212	294	91.854	-30.546	14
Канівський	87,2	64.200	840	8.903	112	56.137	-31.063	47
Київський	769,9*	142.718	2.222	8.252	453	136.688	-20.312	46
Коростенський	84,3	58.029	1.403	4.331	234	55.101	-29.199	8
Коростишівський	49,3	48.686	1.153	1.874	172	47.965	-1.335	10
Корсунський	94,3	77.178	861	6.692	166	71.347	-22.953	38
Лисянський	66,5	51.252	536	8.990	126	42.798	-23.702	12
Лугинський	36,7	35.618	786	1.759	134	34.645	-2.055	74
Макарівський	58,2	51.005	766	3.450	99	48.321	-9.879	14
Малинський	89,5	68.413	797	5.022	192	64.188	-25.312	95
Мархлевський	49,4	50.143	916	2.034	153	49.025	-375	80
Монастирищенськ.	72,4	61.887	1.143	8.664	301	54.366	-18.034	20
Народицький	41,5	39.638	695	1.532	101	38.801	-2.699	9
Новоград-Волинськ	92,9	65.745	1.736	3.489	284	63.992	-28.908	35
Обухівський	80,7	69.445	674	8.195	128	61.924	-18.776	14

Овруцький	68,8	55.038	1.301	3.244	202	53.095	-15.705	15
Олевський	51,1	45.386	1.560	1.475	162	45.471	-5.629	5
Оратівський	50,8	41.791	593	7.491	125	34.893	-15.907	1
Переяславський	106,0	79.798	969	12.823	360	67.924	-38.076	26
Ім. Петровського	127,6	108.389	1.082	9.797	177	99.674	-27.926	9
Плисківський	56,3	45.995	556	7.975	108	38.576	-17.724	16
Погребищенський	70,4	60.174	884	7.477	123	53.581	-16.918	101
Попільнянський	96,8	85.351	969	11.101	180	75.219	-21.581	41
Потіївський	42,0	39.568	905	2.370	206	38.103	-3897	22
Пулинський	36,7	31.246	953	1.811	194	30.388	-6.312	5
Радомишльський	67,0	47.396	873	2.974	158	45.295	-21.705	38
Ржищівський	71,2	55.055	432	10.630	138	44.857	-26.343	29
Розважівський	43,5	36.383	572	3.492	183	33.463	-10.037	12
Рокитянський	102,5	82.316	894	10.958	136	72.252	-30.248	15
Ружинський	103,8	89.723	1.372	12.258	418	78.837	-24.963	33
Сквиірський	106,7	96.516	1.154	12.801	302	84.869	-21.831	20
Словечанський	35,7	31.687	950	1.826	140	30.811	-4.889	12
Смілянський	130,0	87.029	1.048	9.884	245	78.193	-51.877	5
Ставищенський	65,9	51.106	604	10.179	132	41.531	-24.369	8
Тальнівський	108,6	91.688	1.023	8.774	120	83.937	-24.663	45
Таращанський	81,6	54.588	639	8.787	123	46.440	-35.160	7
Тетіївський	57,2	44.403	596	12.000	327	32.999	-24.201	12
Троянівський	49,3	42.969	956	4.326	199	39.599	-9.701	6
Уманський	144,0*	77.527	677	9.279	197	68.925	-34.575	13
Фастівський	81,6	54.689	471	6.130	93	49.030	-32.570	44
Хабнянський	40,1	33.157	471	3.051	117	30.577	-9.523	20
Христинівський	57,2	46.021	545	4.284	109	42.282	-14.918	27
Черкаський	147,5*	75.833	505	8.056	121	68.282	-29.118	20
Черняхівський	59,6	54.356	1.050	3.089	199	52.317	-7.283	34
Чигиринський	92,7	84.185	957	6.077	261	79.065	-13.665	0
Чорнобаївський	97,7	83.235	1.075	7.985	284	76.325	-21.375	14
Чорнобильський	70,5	58.268	1.172	2.138	179	57.302	-13.198	38
Шполянський	99,3	0.946	726	7.781	194	73.891	-25.401	8
Ярунський	38,7							
Разом	6.347,8	5.490.447				5.045.452	-1.489.709	1677

Ці архівні дані свідчать, що зафіксовані результати втраховують далеко не всі обставини тієї трагедії, відтак ставити крапку в підрахунку її наслідків зарано. Принаймні, на це вказує й історико-криміналістична експертиза, якою цифра втрат в УСРР встановлена в 9.108 тисяч 500 осіб.

З МЕТОЮ УТОЧНЕННЯ ПІДПІЛЬНОЇ БОРОТЬБИ (до 80-річчя конференції Революційної ОУН)

Ті напрямні, які були визначені на III Надзвичайному Великому зборі Революційної ОУН у серпні 1943 року, час від часу вимагали корегування дій воюючої України. З цією метою ке-

рівництво підпільної боротьби вирішило уточнювати свої дії на підпільних конференціях.

Перша така конференція Револуційної ОУН відбулася в жовтні 1943 року на Личаківській вулиці у Львові, в одній з конспіративних квартир націоналістичного підпілля. На ній були присутні: Роман Шухевич, Дмитро Маївський, Микола Лебедь, Дарка Лебедь, "Орлан", Мирослав Прокоп (Володимир), Михайло Степаняк (Сергій), Олександр Луцький (Андрієнко) та Василь Охримович.

Першим виступив Шухевич, який охарактеризував загальний стан діяльності ОУН та УПА, висвітливши питання військової підготовки кадрів і забезпечення військових підрозділів боєприпасами й продовольством.

Тут же Шухевич запропонував, аби УПА розпочала виступи проти німців, щоб її учасників загартувати в боях, щоб потім уже з досвідом бути готовими до можливих сутичок проти Червоної армії.

Серед інших завдань було висунуто такі:

1. Продовжувати зміцнювати відділи УПА, а також займатися заготівлею продовольства, шляхом конфіскацій німецьких маєтків, заготовляти зброю, для нового поповнення УПА.

2. Запропонувати мельниківцям, аби вони прийняли тактику відкритого виступу проти німців для підтримки УПА в боротьбі за самостійну Україну.

Це питання доручили Ростиславу Волошину (Павленко).

3. Стосовно поляків конференція виробила меморандум, в якому передбачалося, щоб усі польські підпільні групи в Україні не проводили самостійних виступів проти гітлерівців, а також припинили будь-які виступи проти українського населення. Цей меморандум також мав передати полякам Волошин.

Розвиток подій у подальшому вимагав нових рішень, тож було вирішено провести другу конференцію, яка відбулась у Львові на Секстуцькій у грудні 1943 року. У ній узяли участь Роман Шухевич, Дмитро Маївський, Василь Кук, Дарка Ребет, Микола Лебедь, Дмитро Грицай, Михайло Степаняк, Олександр Луцький, Петро Арсенич, Мирослав Прокоп. Вони розглянули такі питання:

1. Про перетворення УНС в УПА.

2. Політико-пропагандистська робота на сході України.

З першого питання виступив Шухевич. На його пропозицію перевели УНС в УПА.

З другого питання Василь Кук, який прибув із сходу, доповів, що ряд членів ОУН відступають від програмних рішень Третього Великого збору, що відбувся в серпні 1943 року.

Якщо так буде продовжуватися й далі, то на східних українських землях успіху в роботі не буде.

Конференція постановила, щоб всі члени ОУН, які здійснюють політико-пропагандистську роботу серед населення і членів організації, суворо притримувалися постанов Третього Збору. Йшлося, зокрема, про те, що деякі учасники ОУН не визнавали колективного обробітку землі, а стояли лише за індивідуальний.

Третя конференція відбулася в березні 1944 року в селі Сороки (біля Львова). Присутні: Шухевич, Прокоп, Дарка Ребет, Омелян Логуш (Іванів), Волошин, Луцький, Грицай, Маївський. Осип Позичанюк (Шаблюк) і Роман Кравчук.

Конференція схвалила пропозицію штабу УПА про те, що її політичним керівником повинна бути широка загальнонаціональна представницька організація, якій має підпорядковуватися УПА і вирішила направити в ініціативний комітет, який вніс цю пропозицію, своїх представників від Революційної ОУН.

Крім того, постало завдання виробити проект створення програмно-політичної платформи з орієнтацією на бажання населення східної України. До ініціативного комітету увійшли Мирослав Прокоп, Омелян Логуш, Дарка Ребет і Василь Охримович.

У СФЕРІ ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ БАНДЕРІВЦІВ (до 75-річчя реорганізації Берестейського окружного проводу Революційної ОУН)

З приходом Червоної армії в 1944 році на терени Берестейщини багато поліщуків опинилися в лавах української партизанки. Майже кожне українське село цього регіону мало свою збройну силу. Скажімо, з мешканців Повіті на Кобринщині сфор-

мувалася місцева боївка на чолі з Федором Савчуком, яка, не криючися, боролася збройно під гаслом: "Вільна Берестійщина в складі незалежній Україні". Бо не могли українці-поліщуки змиритися з тим, що "ни в чому не винних людей запроторено в тюрми, концтабори, на виселене в Сибір – дивчат судили на 10 літ оно за те, що на весіллі співали українських писень".

На думку білоруського дослідника Ігоря Валахановича, "включення південних районів БРСР німецькими окупаційними властями до складу рейхскомісаріату "Україна" (вересень 1941 року), наявність на цій території відносно великої кількості етнічних українців сприяло включенню більшої частини Брестської, Пинської й частково Поліської в сферу політичних інтересів українських націоналістів.

Цьому також сприяли, вважає названий автор, перекоси в здійсненні так званих соціалістичних перетворень (колективізація, антицерковна політика, політичні репресії) на приєднаних у 1939 році теренах до БРСР, жорстокий нацистський окупаційний режим з 1941 року призвели до того, що в 1944 році вплив ОУН-УПА на місцеве населення був досить відчутним.

У цьому плані не можна було скидати з рахунку і ухвалу програми Револуційної ОУН на Третньому Надзвичайному Великому Зборі в серпні 1943 року, де чітко проголошувався основний курс на боротьбу за відродження Української держави, а також декларувалися реформи землеволодіння, націоналізовувалася велика промисловість, оголошувався 8-годинний робочий день тощо.

Особливу активність на теренах Берестейщини проявляли упівські формування "Двірка", "Єрмака", "Конопелька", "Артемчика", "Ющика", "Савчука". До цих та інших загонів, до речі, у великих кількостях приєднувалися ті з місцевих жителів чи колишніх червоноармійців, котрі як репатріанти після гітлерівської неволі потрапляли під нагляд НКВС.

Від місцевого населення оунівці вимагали саботувати господарські й політичні заходи більшовицької влади, ухилятися від сплати податків, сільгосппродукції, вести антирадянську пропаганду. За даними В. Гуленка, в 1944—1946 роках на території Білорусі оунівці здійснили 2384 диверсійних та терористичних акти

проти представників більшовицької влади, в результаті яких загинуло 1012 осіб. У 1945 році, скажімо, українськими націоналістами було ліквідовано 50 працівників НКДБ-НКВС, 8 — офіцерів і 28 рядових та сержантів Червоної армії та військ НКВС, 171 — партійно-радянських активістів, 298 — цивільних осіб.

Більшовицька влада докладала величезних зусиль, аби ліквідувати українське націоналістичне підпілля в Білорусі. Протягом двох років після звільнення від гітлерівців каральними органами було проведено 4596 операцій проти націоналістичного підпілля, в ході яких убито 3766 і заарештовано 19050 оунівців. Тільки під час проведення чекістсько-військової акції з 15 січня по 20 лютого 1945 року в Брестській і Пинській областях БРСР, в ході якої оточено 839 населених пунктів, було вбито 98 і заарештовано 3808 учасників підпілля, а 55 здалися добровільно.

Восени 1946 року "Левченко" спільно з "Яворенком" і "Горобченко" передислокувалися в Антопольський район Берестейщини, де згодом загинули в нерівному бою. Ті їхні побратими з українського підпілля, котрим тоді пощастило вижити в організованій проти повстанців широкомасштабній військовій операції, влилися до боївки Миколи Ульяновича ("Дворка"). До складу цієї боївки, що підлягала Дивинському районному проводу ОУН, входило чимало вихідців з Волині, зокрема, Павло Леванюк ("Веселий") і Гнат Семенюк ("Заренко") з Самарських хуторів. З цього ж населеного пункту походили Іван Бігун, Микола Макарук ("Шпак"), Михайло Макарук, Антон Семенюк й Ісай Штик ("Моряк"), які в 1949 році влилися в дивинську боївку "Дворка".

У квітні 1947 року в Іванівському районі Брестської області ліквідовано штаб Пинського надрайонного проводу, очолюваного "Яковом". Під час цієї операції емгебисти заарештували понад сто осіб.

До цього часу організаціями українського націоналістичного підпілля на Берестейщині керував окружний провід на чолі із Зіновієм Савчуком ("Шварц", "Олександр"), якому підпорядковувалися Берестейський (провідник Михайло Березовський, "Євген"), Кобринський (Арсен Клиновий, "Шах") і Пинський ("Вірний", потім "Волос") надрайонні проводи.

До першого включалися підпільні оунівські організації Берестя, Берестейського й Малоритського районів. До другого — Кобрин, Кобринського, Пружанського, Картуз-Березівського, Дивинському й Антопольському районів. До третього — Пинська, Пинського, Лунинецького, Логишинського, Жабинківського, Іванівського й Дрогичинського районів Пинської області, а також Мочиського й Любешівського — Волинської (УРСР).

У травні—червні 1948 року каральні органи БРСР розгромили Берестейський надрайонний провід і заарештували понад 50 підпільників. Це змусило керівництво національно-визвольного руху реформувати структуру підпілля на Берестейщині. Тоді Берестейський окружний провід ОУН був перейменований на Білоруський ("Нива"), керівником якого було призначено Олександра Степанюка ("Богун").

Організована збройна боротьба українського націоналістичного підпілля на теренах Берестейщини, прилеглих до Волині, триватиме до початку 50-х років. Наприклад, боївка "Левченка", діючи на території Дивинського району, часто передислоковувалася до Самарських хуторів Ратнівського району Волинської області.

Після ліквідації в лютому 1952 року боївки Пинського надрайонного провідника Івана Панька ("Сікори") та відділу Дорогичинського районного провідника "Гриця", коли загинуло 11 повстанців, а 3 було заарештовано, спостерігалася активність лише окремих невеликих груп. Станом на квітень 1953 року каральні органи БРСР розшукували 159 осіб, які раніше належали до українського націоналістичного підпілля.

У ЙОГО ЖИТТІ ЗНАЙШЛОСЯ МІСЦЕ ДЛЯ ПОДВИГУ (до 75-річчя від дня народження Анатолія Горлова)

Уродженець степового Запоріжжя Анатолій Горлов, зрештою, як і всі його ровесники, виростав в атмосфері радянського нарративу про те, що в житті завжди є місце для подвигу. Тодішня радянська пропаганда розкривала перед ним десятки прикладів того, як можна його здійснити. Чи під час навчання

спершу в школі, згодом університеті, вже самостійному житті.

Спочатку Анатолій Горлов скромно виконував свої обов'язки радіожурналіста, фах якого здобув в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. А в період горбачовської перебудови, коли в Україні розпочалися процеси реальної демократизації й було засновано першу позапартійну газету парламенту "Голос України", його запросили туди першим заступником головного редактора. Оскільки очільник цього видання був водночас головою депутатської комісії зі свободи слова, то саме на Горлова лягав весь тягар організаторської роботи в колективі. А він був нелегким, особливо після проголошення незалежності України.

На цій посаді він підготував себе і до беззаперечного лідера, якого з 2002 року оберуть головним редактором. І вже через два роки Анатолію Горлову випаде здійснити той подвиг у житті, про який він чув з дитинства. Перед ним постане вибір, коли саме від його рішення буде в повному розумінні залежати доля його рідного народу, майбутнє незалежної державності, яку після стількох століть неволі відновить Україна.

Так, саме редакторський підпис Анатолія Горлова вирішував тоді долю України: дозволить він під тиском проросійських сил надрукувати в ті грудневі дні 2004 року нікчемну постанову Центральної виборчої комісії про нечесне обрання Януковича Президентом України, чи утримається від цього неправового дійства, виконуючи ухвалу Верховного суду України про повторне голосування. Анатолій Горлов і сам виявився законослухняним, і підтримав у цьому головного редактора газети "Урядовий кур'єр" Михайла Сороку, де також необхідно було надрукувати згадану постанову ЦВК. Відтак було знівельовано і завчасні поздоровлення Януковичу від його московського покровителя Путіна.

Звичайно, очолюючи понад 20 років газету "Голос України", Анатолій Горлов багато зробив для утвердження нашої державності, перетворивши цей орган у справжнє джерело історичної правди для українців і всього світу. Саме завдяки позиції головного редактора державотворчий процес України постає зі сторінок "Голосу України" відображенням історичної правди.*

* Коли цей випуск Календаря-альманаху "Соборна пам'ять України" уже був підготовлений до друку, стало відомо про раптову смерть Анатолія Горлова 3 січня 2023 року.

ІЗ ТАВРОМ ЗРАДНИКА

(до 35-річчя першої публікації уривків з історичної поеми Володимира Сосюра "Мазепа" в газеті "Культура і життя")

Горбачовська перестройка дала можливість українцям повернути імена своїх героїв, які були затавровані московською окупаційною владою.

Таким чином, з'явилася нагода згадати і гетьмана Івана Мазепу. Головний редактор газети "Культура і життя" Валерій Кравченко тоді вирішив опублікувати уривки з поеми Володимира Сосюра "Мазепа", котрі з кінця 1920-х років лежали в шухляді.

До тієї публікації необхідно було підготувати коментар історика. І ось такий він з'явився в грудні 1988 року, коли ще існувала компартійна цензура.

"У біографії Івана Мазепи — контрастні епізоди тріумфу і трагедії. Він пізнав царську ласку і прокляття з церковних амвонів, славу на рідній землі і гірку смерть на чужині.

Справді, до переломного дня у своїй долі, коли до похідного табору російського царя Петра I принесли звістку про зраду українського гетьмана, Мазепа чимало досяг у житті. Був вже понад двадцять років першою особою на Україні, постійно відчуваючи заступництво самодержця. Нагороди, привілеї, титули сипалися на нього як з рогу достатку: після здобуття Азова в 1696 році, де відзначилися українські козаки, Мазепа одержує від царя коштовні хутра, в 1700 стає першим кавалером ордена Андрія Первозванного, у 1703-му йому даровано Крупицьку волость у Севському повіті, в 1707 — титул графа Священної Римської імперії...

Петро I настільки йому довіряє, що спробу генерального судді Кочубея і полковника Іскри викрити зрадницькі наміри Мазепи розцінює як наклеп, наказує віддати цих козаків на тортури, а коли вони, не витримавши пекельних мук, обмовляють себе, видає їх Мазепі. (Природно, їх негайно стратили).

І ось Петро I одержує приголомшливу новину: улюбленець,

котрий йому так сподобався ще під час першої зустрічі в 1689 році, зрадив, перейшовши на бік шведського короля Карла XII з кількома тисячами українських козаків на чолі з миргородським, прилуцьким і лубенським полковниками та представниками генеральної старшини.

І дореволюційна українська буржуазна історіографія, і сучасні дослідники на Заході, що представляють різні націоналістичні організації, вважають, що цей акт Мазепа здійснив з метою відстояти за допомогою шведських військ інтереси України, її свободу. Радянська історична наука тлумачить цей факт інакше: Мазепа — зрадник українського народу, він хотів запродати рідну землю шляхетській Польщі.

У зраді Мазепа ніхто з істориків, мабуть, не сумнівається. Водночас, очевидно, належить сьогодні відійти від декларативних стереотипів щодо цього та спробувати проаналізувати політичну, економічну та міжнародну обстановку того часу, вказати на причини, які штовхнули на цей крок не лише самого гетьмана, а й генеральну старшину, окремих козацьких полковників. У зв'язку з цим, певен, нині слід повернутися до праці відомого радянського вченого М. Покровського "Російська історія в найстислішому нарисі" (ч. 1—3, М., 1920—1923), про яку схвально відгукнувся В. Ленін. Висновок М. Покровського, очевидно, найповніше відбиває всі складності того періоду: Карл XII знайшов на Україні спільника в особі української козацької старшини, котра, розчарувавшись в московських царях, міцно підкорила собі українське селянство й бажала визискувати його самотійно...

Крім Мазепа, в численних маєтностях якого на Україні нараховувалося понад 100 тисяч феодално залежних селян, значні володіння були також у багатьох представників генеральної старшини, полковників. Звісно, вони відчували на собі, що російський абсолютизм, який дедалі більше поширювався на Україні, з часом обмежить права козацької верхівки, поставить її в таку залежність, що й згадки не залишаться від тих автономних прав, на яких Україна входила до складу Російської держави.

А про "Березневі статті" 1654 року на Україні пам'ятали.

На основі них і збиралися тут місцеві феодали перебувати у відносинах з російським царизмом. Однак Петро I з перших же років свого правління почав проводити феодально-кріпосницьку централізаторську політику обмеження політичної автономії Лівобережної та Слобідської України. Зачепила вона спершу козацьке військо. Воно, всупереч своїй волі, як зазначав М. Костомаров, мусило брати участь у численних походах й важких боях, не тільки не одержуючи належної винагороди, але й зазнаючи всіляких образ, зокрема побоїв від російських та найманих офіцерів. Наприклад, одного разу російські солдати навіть стягнули з сідла наказного гетьмана українського війська полковника Дмитра Горленка і ледве не побили його, мотивуючи це негайною потребою у коні для доставки пошти...

Австрійський посол у Москві Отто Плеєр повідомляв до Відня на початку 1706 року, що український гетьман змушений був скаржитися цареві на Менишкова, який силою відібрав у козаків коней. Однак сваволя з боку російського командування тривала й далі. І коли Мазепа наступного року звернув на це увагу Петра, той виправдовував поведінку російського війська на Україні обставинами війни. Однак на вимогу гетьмана змушений був видати наказ своїм полкам, щоб Україну "проходить скромно, не чиня никаких обид и разорения малороссийского краю жителям под опасением жестокого нашего гнева и казни".

Крім постійного тягара на війнах, що тривали з року в рік, значне невдоволення в українського козацтва викликало регулярне залучення його до будівництва майбутньої столиці Російської держави на берегах Неві. У неймовірно важких умовах працювали там щороку тисячі українських козаків, значна частина їх через хвороби й нестерпну працю в болотах лягла там навечно. А скільки загинуло їх на прокладанні каналів від Ладogi, якщо Петро I прорив в основному руками й на кістках українців 104 версти їх?..

Не можна не сказати й про те, що невдоволення політикою Петра I виявляли й інші народи Російської імперії, що викликало масові виступи проти самодержавства. Зокрема, найяскравіше це виявилось в повстанні Булавіна, яке, до речі, придушував

козацькими силами і Мазепа, солідаризуючись з самодержцем.

І обмеження політичної автономії гетьманщини, і варварські засоби, за допомогою яких Петро I прагнув підняти Росію до рівня розвинених європейських країн (на останнє вказував Ленін), призвели до широкого невдоволення політикою царського самодержавства в середовищі козацької старшини, а відтак і до укладення таємних договорів Мазепи з Карлом XII та польським королем Станіславом Лещинським.

Ці угоди готувалися не один рік. І коли Карл XII удерся в жовтні 1708 року на територію України, Мазепа, розраховуючи, за словами М. Покровського, що "Швеція була однією з найвеличніших, якщо не найвеличнішою військовою державою в Європі", вирішує за її допомогою остаточно порвати з російським самодержцем.

Дізнавшись про це, Петро I негайно віддає Меншикову наказ: не допустити, аби козацьке військо, що перебуває біля Десни, переправилося за неї й вирушило до шведського табору. Потім він видає укази до Війська Запорозького, митрополита Київського, Галицького і Малої Росії Йоасафа Кроковського, архієпископа Чернігівського і Новгород-Сіверського Іоанна Максимовича, єпископа Переяславського Захарія Корніловича, яким, оголосивши про зраду Мазепи, ставить вимогу поспішати до Глухова для обрання нового гетьмана.

Щоб привернути на свій бік населення України, цар наступного дня звертається до всіх жителів з відозвою, в якій йдеться про те, що Мазепа задумав "малоросийскую землю поработить по-прежнему под владение Полское и церкви Божие и святые монастыри отдать в унию". Крім того, Петро I додає, що колишній гетьман хитрістю своєю без царського указу оренди та інших повинностей наклав на малоросійський народ, ніби на плату війську, а насправді заради свого збагачення.

Першого листопада цар ставить ультиматум перед військовою старшиною, яка перейшла з Мазепою до шведів: "Якщо до 1.ХІІ не повернуться і будуть проти нас служити тим неприятелям, то будуть оголошені зрадниками нашими і вітчизни вашої. І будуть їх чини і маєтності відібрані і роздані вірним

за службу їхню. Також жінки й діти їх будуть узяті й відправлені в заслання".

Це, очевидно, вплинуло, бо за повідомленням англійського посла Чарлза Вітворта з Москви, "козаки, які перейшли з Мазепю, щоденно повертаються назад, гак, як це вчинив полковник (Данило Апостол. — В. С.) попереднього тижня, повернувшись з 500 вершниками, які були для гетьмана особистою охороною, так що біля нього залишився тільки один полк з не більш як 300 козаків, які й лише чекають нагоди, аби втекти. Кажуть, що шведи, побачивши це, тримають Мазепу та його одноподумців під суворим наглядом і навіть поставили сторожу в спальні гетьмана".

Тим часом Петро I дає розпорядження про нові каральні акції. За його наказом Меншиков зобов'язаний вивезти всю артилерію з гетьманської столиці Батурина, "а строения сжечь". Через три дні цей наказ повторюється: "Батурин... другим за приклад зжечь весь". Від російського царя надходять розпорядження про спалення хліба на полях козацької старшини. Третього листопада Петро I пише Меншикову: "Спало мені на думку, що в Прилуках гетьманських одноподумців, котрі зараз при ньому, багатьох є жінки й діти.. Для чого зволь послати туди спеціально кого-небудь з Драгунів і взяти їх під варту"... Якщо ми хочемо знати свою історію такою, якою вона була, то вже повинні, звільняючись від шаблонів сталінських часів («Вождь народів», до речі, для досягнення своїх цілей багато в чому користувався методами Петра I, всіляко підносив його), сказати всю правду і про каральні акції цього правителя по відношенню до мирного українського населення, зокрема в Лебедині. Йдеться про той час, коли мирне населення рішуче піднімалося на боротьбу проти шведських загарбників, мужньо захищаючи свої села і міста.. Так, жителі Веприка, невеликого містечка поблизу Лебедина, понад два місяці стримували навалу ворога, який втратив тут понад дві тисячі чоловік. Героїчно билися з ворогом жителі Новгород-Сіверського, Почена, Мглина, Погара, Олешні, Пириятина, Стародуба та багатьох інших міст і сіл.

Велике невдоволення викликало на Україні зруйнування Січі, розправа над її оборонцями, що штовхнуло багатьох запорожців виступити проти російського війська, а згодом, після розгрому шведської армії під Полтавою, податися за Карлом XII на територію Туреччини.

Після втечі Мазепи разом з Карлом XII до Бендер Петро I домагався від турецького уряду його видачі. Однак великий візир, якому російський посол у Константинополі Толстой пропонував 300000 єфимків за сприяння в цьому, відмовився підмовити султана. А невдовзі, підписавши угоду з кримським ханом про право на заснування Січі в пониззі Дніпра, Мазепа помер. Похований спочатку був у Варниці поблизу Бендер, а потім у монастирі святого Галата в Яссах.

У багатьох літературних творах, присвячених Мазепі, докладно описуються різні мелодраматичні епізоди його життя, пов'язані насамперед з численними любовними інтригами. Це разом із однозначним трактуванням цієї постаті сучасною історичною наукою сформувало у масовій свідомості досить спрощений образ Мазепи — зрадника і донжуана. Час повніше відтворити біографію цього воєначальника, дипломата і державного діяча.

Лише за цих умов ми зможемо об'єктивно судити про причини злету козацького сина (Степан Мазепа, його батько, записаний рядовим козаком у 1649 році) на вершини слави, про його тріумф упродовж двадцяти років біля трону Петра I і трагедію останніх днів".

ПАМ'ЯТНЕ

1035 років тому (988) князем Володимиром Святославичем було затверджено християнство як офіційну релігію Русі.

975 років тому (1048) до Ярослава Мудрого прибуло посольство французького короля Генріха I. Було укладено династичний шлюб дочки Ярослава Анни з французьким королем.

970 років тому (1053) народився Володимир Мономах, Великий князь Київський з 1113 до 1125 року, син Всеволода Ярославовича та Марії, дочки Візантійського імператора Константина Мономаха. За князювання Володимира Мономаха на Русі припинились князівські чвари, відновлено одноосібну монархію. Володимир Всеволодович був талановитим полководцем, здобув багато військових перемог над половцями. Літописці не зафіксували жодної його поразки. Секрет успіху князя полягав у застосуванні до кочовиків нової тактики блискавичного удару кіннотою у тил ворога. Помер у 1125 році.

945 років тому (1078) відбулась битва Ізяслава і Всеволода Ярославичів з Олегом Святославичем на Нежatinій ниві поблизу Чернігова. Загибель Ізяслава, прихід на київський княжий стіл Всеволода Ярославича (князував до 1093 року).

910 років тому (1113) на замовлення князя Володимира Мономаха у Києві було споруджено церкву Спаса на Берестові.

Іноком Києво-Печерського монастиря Нестором укладено першу редакцію літописного зведення — "Повісті временних літ".

905 років тому (1118) за дорученням князя Мстислава укладено третю редакцію "Повісті временних літ".

900 років тому (1123) завершено спорудження Борисо-Глібського собору в Чернігові.

895 років тому (1128) у Києві Федором-угринцем" перепи-сано для Новгородського Юрїївського монастиря Юрїївське євангеліє.

840 років тому (1183) у Києві споруджено Трьохсвятительську церкву, розпочато спорудження Благовіщенської церкви у Чернігові.

830 років тому (1193) галицькими майстрами розпочато спорудження Димитрїївського собору у Володимирі-на-Клязьмі.

785 років тому (1238) розпочав князювання в Галицькій землі Данило Романович (князував до 1264 року). Того ж року відбувся розгром військом Данила лицарів-хрестоносців під Дорогичином.

720 років тому (1303) галицьким князем Юрієм Львовичем утворено Галицьку православну митрополію у складі Володимирської, Перемишльської, Луцької, Туровської та Холмської єпархій. Першим галицьким митрополитом став грек Ніфонт. Митрополію скасовано (уперше) патріаршим собором 1347 року.

715 років тому (1308) Петро Ратенський з Галичини став митрополитом у Володимирі-на-Клязьмі, а згодом у Москві.

660 років тому (1363) у Львові споруджено Вірменську церкву (архітектор Дорінг).

610 років тому (1413) вдруге скасовано Галицьку православну митрополію, відновлену рішенням патріаршого собору 1371 року.

565 років тому (1458) відбулося остаточне відокремлення Київської митрополії від Московської. Київським митрополитом поставлено Григорія Болгарина.

560 років тому (1463) з'явилася перша документальна звітка про існування у Львові Успенського православного церковного братства.

540 років тому (1483) утворено Луцьке Хрестовоздвиженське православне церковне братство.

510 років тому (1513) народився Станіслав Оріховський-Роксолан, український та польський публіцист, історик, філософ, перший вітчизняний політолог, мислитель-гуманіст. Помер в Перемишлі 1566 року.

495 років тому (1528) народився князь Костянтин Острозький, київський воєвода, політичний й культурний діяч.

490 років тому (1533) споруджено костел св. Антонія у Корці.

470 років тому (1553) відбуло перше козацьке посольство на чолі з князем Дмитро Вишневецьким до Туреччини. Перша згадка про Запорозьку Січ на Хортиці.

460 років тому (1563) відбувся похід Дмитро Вишневецького

у Молдавію. Ув'язнення Дмитра Вишневецького і страта його в Стамбулі.

445 років тому (близько 1578) народився Касіян Сакович, український письменник, культурно-освітній діяч, філософ. Помер 1647 року. З основних філософських робіт залишились у спадку "Аристотелевські проблеми, або Питання про природу людини з додатком передмов до весільних і похоронних обрядів" (1620), "Трактат про душу" (1625).

450 років тому (1573) був виданий Іваном Федоровим "Буквар".

440 років тому (1583) завершив діяльність православний культурно-освітній гурток князя Андрія Курбського. Розпочав свою діяльність у 1560-х роках у Миляновичах на Волині. Діями гуртка було перекладено твори "отців церкви" Василя Великого, Григорія Богослова, Діонісія Аеропагіта, Іоанна Златоуста та ін.

435 років тому (1588) Львівському православному церковному братству надано Константинопольським патріархом Ієремією ставропігію — незалежність від місцевого єпископату.

425 років тому (1598) споруджено Святодухівську церкву в галицькому містечку Рогатині.

415 років тому (1608) засновано єзуїтські колегіуми у Львові та Луцьку, де вивчалися грецька, церковнослов'янська, латинська та польська мови.

405 років тому (1618) у Почаєві Кирилом Транквіліоном-Ставровецьким видано "Зерцало богослов'я".

400 років тому (1623) друкарнею Києво-Печерського монастиря видано "Беседи Іоанна Златоуста та 14 посланий св. ап. Павла".

400 років тому (1663) розпочалося правління Київського православного митрополита Йосифа Тукальського (помер 1675).

375 років тому (1648) розпочала діяльність уніатська василіянська друкарня в Уневі. Закрита 1770 року.

330 років тому (1693) відбулись походи козацьких загонів С. Палія на Кримське ханство. Перемога над татарським військом в урочищі Кодима.

325 років тому (1698) помер Петро Дорошенко, гетьман Правобережної України з 1665 до 1676 року. Був освіченою, хобробою, вмілою у військових справах і дипломатії людиною. Прагнув до об'єднання Правобережної та Лівобережної України, у 1668 році проголошений гетьманом всієї України, але успіх його був нетривким. Капітулював перед московським військом і козаками Лівобережного гетьмана Самойловича у 1676 році. Останні роки жив у Росії. Народився у 1627 році.

320 років тому (1703) у Києві споруджено коштом гетьмана І. Мазепи навчальний корпус Києво-Могилянської академії.

315 років тому (1708) у Глухові Петром I гетьманом призначено І. Скоропадського (гетьманував до 1722 року).

Розпочалось і **310 років** тому (1713) закінчилося правління уніатського митрополита Юрія Винницького.

310 років тому (1713) коштом гетьмана Івана Скоропадського розпочалася розбудова Гамаліївського Пустинно-Харлампіївського монастиря (на Чернігівщині).

Розпочалось і **305 років** тому (1718) закінчилося правління Київського православного митрополита Йоасафа Кроковського.

Помер уніатський митрополит Лев Слюбич-Залевський (став митрополитом 1694).

295 років тому (1728) народився Яків Козельський, український і російський філософ-просвітник. Помер у 1794 р. у Петербурзі.

285 років тому (1738) у Прикарпатті і Покутті розпочались виступи опришків під проводом Олекси Довбуша.

Розпочав діяльність Переяславський колегіум.

275 років тому (1748) розпочалося правління київського православного митрополита Тимофія Щербацького. Помер у 1757 році.

Завершено спорудження коштом Київського православного митрополита Рафаїла Заборовського брами в митрополічу резиденцію на території Софійського монастиря ("Брама Заборовського", архітектор І. Шедель). Почато у 1746 році.

270 років тому (1753) утворено Новослобідський козацький полк.

265 років тому (1758) народився Іоан Баптист Шад, німецький філософ, перший професор філософії Харківського університету. Помер 1834 року у Єні (Німечина).

260 років тому (1763) розпочато спорудження коштом кошового отамана Петра Калнишевського церкви Різдва Богородиці у Лохвиці (майстри І. Бродацький та В. Волошиненко). Завершено у 1771 році.

260 років тому (1763) розпочато і 240 років тому (1768) завершено спорудження у Києво-Печерському монастирі дзвіниці на Ближніх печерах (архітектор С. Ковнір).

260 років тому (1763) завершено спорудження коштом гетьмана Кирила Розумовського собору Різдва Богородиці у Козельці (архітектори І. Григорович-Барський, А. Квасов). Розпочато у 1752 році.

250 років тому (1773) розпочато і 230 років тому (1778) завершено спорудження Троїцького собору в Новомосковську (зодчий А. Погребняк).

Ліквідовано єзуїтський орден у Речі Посполитій.

245 років тому (1778) помер уніатський митрополит Филип Володкович. Народився 1697 року.

240 років тому (1783) з Відня до Львова переміщено греко-католицьку духовну семінарію.

230 років тому (1793) було створено православну єпархію на Правобережній Україні.

210 років тому (1813) народився у Миргороді Самійло Яшний, кобзар. Багато років був керівником миргородської кобзарсько-лірницької організації. В репертуарі: українські народні пісні, думи. Помер після 1903 року.

205 років тому (1818) у Херсонській губернії засновані військові поселення.

200 років тому (1823) народився Сильвестр Гогоцький, український та російський філософ, представник української академічної філософії. Помер 11 липня 1889 року в Києві.

195 років тому (1828) засновано археологічний музей та утворено Товариство сільського господарства Південної Росії в Одесі.

195 років тому (1828) розпочато формування із запорозьких козаків, що повернулися з Туреччини, Азовського війська, яке одержало землі для поселення між Бердянськом і Маріуполем.

195 років тому (1828) заснування Петром Прокоповичем у Пальчиках на Чернігівщині єдиної в Росії школи бджільництва.

190 років тому (1833) укладено членами "Руської трійці" у Львові рукописний літературний альманах "Син Русі".

190 років тому (1833) розпочато видання І. Срезневським у Харкові шести збірників "Запорожская старина", що склалися з літописів, дум, пісень. Завершено у 1838 році.

190 років тому (1833) помер у Києві Андрій Меленський, український архітектор, представник класицизму. Навчався у Москві (з 1786 — в експедиції кремлівського будівництва) та в Петербурзі. 1799—1829 — головний архітектор Києва. Брав участь у створенні генерального плану Києва. Збудував перший міський театр, ряд особняків, Миколаївську церкву-ротонду на Аскольдовій могилі та ін. Народився у 1766 року в Москві.

190 років тому (1833) помер Андрій Шут, український кобзар. Народився і жив у Олександрівці, тепер Чернігівської обл. У 17 років осліп. У репертуарі — історичні пісні, думи, псалми. Його думи записували П. Куліш, А. Метлинський. Дата народження невідома. <

185 років тому (1838) розпочато спорудження будинку Інституту шляхетних дівчат (архітектор В. Беретті) у м. Києві. Завершено у 1842 році.

180 років тому (1843) у Північній Буковині відбулися селянські виступи під проводом Лук'яна Кобилиці.

180 років тому (1843) завершено спорудження будівлі університету в Києві (архітектор В. Беретті). Розпочато у 1837 році.

180 років тому (1843) організовано при генерал-губернаторові у Києві Тимчасову комісію для розгляду давніх актів (Київська археографічна комісія).

175 років тому (1848) Археографічною комісією у Києві розпочато видання "Летописи событий в Юго-Западной России в XVII в." Самійла Величка. Завершено у 1864 році.

170 років тому (1853) у містечку Велике Мито (Чехія) народився Владислав Шкорпіл — один з основоположників української археології, дослідник античних поселень Північного Причорномор'я, відкривач (1902) міста Пантикапея — столиці Боспорського царства. Помер у 1918 році.

170 років тому (1853) в Києві Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів видано "Літописи гадяцького полковника Григорія Грабянки".

170 років тому (1853) народився Остап Ночовник, український майстер народної керамічної скульптури. Працював у Міських Млинах (тепер Полтавська обл.). Виготовляв фігурний посуд у вигляді півнів, левів, баранів, а також люльки, свічники, курильниці. Помер у 1913 році.

170 років тому (1853) розпочато спорудження Володимирського собору у Севастополі (пізніше — усипальниця російських полководців: М. Лазарева, В. Корнілова, П. Нахімова, В. Істоміна).

165 років тому (1858) помер Костянтин Матезонський, український музичний діяч, реформатор хорового співу на Закарпатті. Заснував у 1833 році в Ужгороді хор "Гармонія", який, окрім церковної музики, виконував українські і російські народні пісні. Хор існував понад 100 років і відіграв важливу роль у поширенні хорового співу на Закарпатті. Народився у 1794 р.

160 років тому (1863) помер Іван Скворцов, російський та український філософ, перший професор філософії Київської духовної академії. Народився у 1795 році в Арзамасі Нижегородської губернії.

160 років тому (1863) Павло Чубинський написав вірш "Ще не вмерла України..." — сучасний гімн України.

160 років тому (1863) народився Всеволод Гармашів, військовий діяч, генерал-майор медицини. Після проголошення УНР працював у військових шпиталях. У 1920 році емігрував до Чехословаччини. Протягом тривалого часу був професором гігієни та біології Українського високого педагогічного інституту, у 1930—1933 роках — ректор інституту. Заснував у Чехії клінічні санаторії для українських вояків та емігрантів. Дата смерті невідома.

160 років тому (1863) народився Антін Скоба, український лірник. Сліпий з дитинства. Виконував історичні, побутові, жартівливі українські пісні, псалми, думи. Від нього думи записували Ф. Колеса, О. Сластьон. Помер у 1908 році.

160 років тому (1863) в Петербурзі розпочато видання 15-томного збірника документів з історії України і Білорусії XIV—XVII ст. "Акта, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией". Завершено у 1892 році.

155 років тому (1868) засновано українськими студентами у Відні товариство "Січ".

150 років тому (1873) у Бориславі відбувся страйк робітників нафтових промислів.

150 років тому (1873) в Києві засновано Історичне товариство Нестора-літописця. Членами товариства були В. Антонович, В. Іконников, І. Срезневський, М. Костомаров, Д. Багалій та ін. Припинило діяльність у 1917 році.

150 років тому (1873) в Лубнах народився В. Шемет, громадський та політичний діяч, один із засновників Української народної партії, член української фравдії І Державної думи, видавець газети "Хлібороб", член Центральної Ради, засновник Української партії хліборобів-демократів. Помер у 1933 році в Києві.

150 років тому (1873) народився Сидір Голубович, український політичний та державний діяч, член Центральної Ради, міністр закордонних справ УНР. Помер у 1942 році на еміграції.

150 років тому (1873) в Сосниці на Чернігівщині народився Юрій Виноградський, археолог, який десятки років досліджував старожитності Чернігівського краю. Засновник краєзнавчого музею у Сосниці. Помер у 1962 році.

150 років тому (1873) народився Павло Юшкевич, український та російський філософ, публіцист, перекладач філософської літератури. Помер у 1945 році.

150 років тому (1873) народився Павло Кудрявцев, генерал-хорунжий, в українському війську з 1917 року, брав активну участь в українізації армії, формуванні національних підроз-

ділів. Після гетьманського перевороту заарештований і ув'язнений у київській тюрмі. За часів Директорії — командир Залізничної дивізії. Помер 1 лютого 1921 року в Тернополі.

150 років тому (1873) народився Наум Никонів, генерал-хорунжий, після падіння царату та утворення Центральної Ради — один із активних організаторів українізації російських частин. Брав участь в обороні Києва від більшовицьких частин у лютому 1918 р., у Першому Зимовому Поході. З кінця 1920 р. перебував у Польщі, був одним із засновників Союзу інвалідів Армії УНР, ряду громадянсько-освітніх організацій, зокрема Спілки Захисту рідної мови. Помер 7 листопада 1925 року в Каліші.

150 років тому (1873) народився В'ячеслав Клочковський, контр-адмірал. Після падіння царату і переходу влади в Україні до Центральної Ради брав участь в українізації флоту, був призначений командиром дивізії підводних човнів. З червня 1918 року — командуючий Чорноморським флотом. Під його керівництвом запроваджено військовий прапор і вимпел українського флоту, національний однострій, розпочалось перейменування кораблів. В 1919 році емігрував до Польщі, служив у польській армії. Помер 5 квітня 1930 році в Бидгощі.

145 років тому (1878) видання у Москві підготовленої Яковом Головацьким збірки "Народные песни Галицкой и Угорской Руси".

145 років тому (1878) народився Опанас Андрієвський, український політичний, державний діяч, член Директорії, ЦК УПСР, професор Українського Вільного Університету у Празі. Помер 16 травня 1955 році в Австрії.

145 років тому (1878) народився Ф. Крижанівський, український політичний та державний діяч, заступник голови Центральної Ради, лідер Української трудової партії. Розстріляний у 1938 році.

145 років тому (1878) в Женеві розпочато видання п'яти випусків збірки "Громада, українська збірка, впорядкована М. Драгомановим". У підготовці збірки брали участь Ф. Вовк, О. Ляховецький, С. Подолинський, М. Павлик. Завершено у 1882 році.

145 років тому (1878) помер Афанасій Рогович, український ботанік та палеонтолог, професор Київського університету та директор ботанічного саду при ньому. Вивчав флору Центральної України. Створив гербарій (10000 аркушів). Описав ряд нових видів рослин. Народився 18 січня 1812 року на Стародубщині (нині — Брянська обл. Росії).

140 років тому (1883) народився Никифор Григорієв, український політичний, громадський державний діяч, член Центральної Ради, міністр УНР. Помер на еміграції у 1953 року у США.

140 років тому (1883) народився Микола Рябовол, український громадсько-політичний діяч на Кубані, Голова законодавчої Ради Кубані (1918—1919), яка 16 лютого 1918 року проголосила незалежну Кубанську республіку. Вбитий агентами денікінської розвідки у 1919 році.

135 років тому (1888) у Петербурзі видатно двотомну історико-етнографічну працю Д. Яворницького "Запорожжє в остатках старини и преданиях народа".

135 років тому (1888) народився Федір Ревай, український громадсько-політичний діяч на Закарпатті, активний учасник національно-визвольного руху у Підкарпатській Україні, депутат Сейму Карпатської України (березень 1939). Загинув у 1945 році в радянській тюрмі.

130 років тому (1893) помер Григорій Честахівський, український художник. Автор спогадів про Т. Шевченка. Один з ініціаторів поховання поета на Чернечій горі. Зробив опис малюнків, офортів, речей Т. Шевченка. Твори: "Могила Т. Г. Шевченка на Смоленському кладовищі", "Труна Т. Г. Шевченка на пароплаві в дорозі до Канева", "Селянин біля труни Тараса Шевченка" (1861). Народився у 1820 році.

130 років тому (1893) в Стрию народився Юліан Охримович, український громадський і політичний діяч. В довоєнний період — один з лідерів українського студентського руху в Галичині. На поч. Першої світової війни переїхав для пропагування ідей національної революції серед студентства на Наддніпрянську Україну. Вступив до Української партії соціалістів-рево-

люціонерів, у квітні 1917 року обраний до складу Української Центральної Ради від студентських організацій. Відмовився покинути Україну в період встановлення більшовицького режиму. З 1920 р. жив у Харкові, де працював у видавництві "Рух". Заарештований співробітниками ВЧК і розстріляний 10 жовтня 1921 року.

130 років тому (1893) народився Олександр Севрюк, український громадський і політичний діяч, дипломат, член Малої Ради. Голова української делегації на переговорах у Бересті-Литовському (з 15 січня 1918), підписав Берестейський мирний договір. Посол УНР в Німеччині, Румунії, Італії. Помер 1941 року в Німеччині.

130 років тому (1893) археологом В. Хвойкою відкрито унікальне поселення епохи кам'яного віку — Кирилівську палеолітичну стоянку.

120 років тому (1903) у Києві народився Ростислав Виєзжев, археолог, дослідник міст і поселень Київської Русі. Помер 1965 року.

115 років тому (1908) засновано Товариство українських поступовців (ТУП) (з березня 1917 — Союз автономістів-федералістів; з червня 1917 — Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ).

110 років тому (1913) народився Олекса Воропай, дослідник української етнографії й фольклору. Помер у 1989 році.

100 років тому (1923) розпочато політику коренізації.

95 років тому (1928) у Відні помер Микола Спинул (Спенул), український громадсько-політичний діяч, педагог. У 1907 та 1911 роках обирався послом до Державної Ради у Відні; у 1911 — до Буковинського Сейму. Член Української Національної Ради ЗУНР 1918—1919 років, консул у Відні. Народився 5 грудня 1867 року.

95 років тому (1928) Митрополитом А. Шептицьким у Львові засновано Греко-католицьку богословську академію на зразок католицьких університетів.

90 років тому (початок 1933) органами ДПУ "викрито" чергову контрреволюційну організацію, яка дістала назву "Укра-

їнська військова організація". У причетності до неї було звинувачено і покарано 148 чоловік, серед них: письменники Б. Антоненко-Давидович, М. Ірчан, Остап Вишня, діячі КПЗУ Г. Бараба-Іваненко, К. Максимович, Р. Турянський та ін.

90 років тому (початок 1933) відновлено діяльність університетів в Україні.

85 років тому (1938) Інститут історії матеріальної культури АН УРСР було реорганізовано у Інститут археології АН УРСР, якому накреслено широку програму археологічних досліджень території України, що залишається актуальною і сьогодні.

50 років тому (1973) Українська РСР стала членом Спеціального комітету ООН з питань міжнародного тероризму.

45 років тому (1978) Українська РСР стала членом Комітету ООН з роззброєння та членом Комітету ООН з інформації.

35 років тому (1988) "Українську групу сприяння виконанню Гельсінських угод" перетворено на "Українську Гельсінську спілку".

5 років тому (2018) померли:

22 квітня — Гліб Івакін, український історик, член-кореспондент НАН України.

6 червня — Кіра Муратова, український кінорежисер, академік Національної академії мистецтв України.

19 червня — Іван Драч, український письменник, кіномитець і громадський діяч, перший голова Народного руху України, Герой України.

7 липня — Левко Лук'яненко, український дисидент і політик часів СРСР, письменник, політик та громадський діяч, народний депутат України, Герой України.

14 серпня — Степан Пушик, український письменник, лауреат Шевченківської премії.

4 вересня — Роман Майборода, народний артист України, лауреат Шевченківської премії.

21 вересня — Віталій Масол, Прем'єр-міністр України (1987—1990, 1994—1995).

5 жовтня — Ніла Крюкова, українська акторка. народна артистка України (1985), Лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1989). Герой України (2008).

16 жовтня — Олег Базилевич, радянський та український футболіст і тренер.

1 листопада — Всеволод Наулко, український етнограф, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, Заслужений працівник освіти України.

17 листопада: Діана Петриненко, українська співачка (сопрано), народна артистка СРСР (1975), лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1972).

Василь Захарченко, український письменник, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка.

"ЩЕ ЗНАЧИТЬ, НЕ ВМЕР НАШ НАРОД!.."

(до 90-річчя завершення Голодомору-геноциду)

Голодомор 1932—1933 років як складова кількасотлітнього московського геноциду українців завдав нашій нації справді непоправного удару. І йдеться не тільки про Україну, а й про етнічні масиви нашого розселення поза межами УСРР. Бо в кожного з нас має сьогодні виникати питання: під впливом чого зникли кожні десять з одинадцяти українців тільки на Кубані — хіба не цілеспрямований геноцид саме проти українства спричинив до таких жахливих наслідків у цьому регіоні?

Хіба не після страшного Голодомору 1932—1933 років перепис 1937 року у Казахстані з урахуванням міграційних процесів показав, наприклад, удвоє зменшену кількість українців?

Подібні тенденції, на жаль, будуть засвідчені і щодо Поволжя і Слобожанщини, де компактною масою проживали українці-хлібороби.

І ще ось така цифра: українців в СРСР у 1926 році було 31.194.976 осіб, а в 1937 — 26.421.212. Для порівняння: кількість росіян за вказаний період збільшилася з 77.791.124 до 93.933.065 осіб, білорусів відповідно з 4.738.923 до 4.874.061.

Ось як це виглядає в порівнянні з іншими націями СРСР:

	1926	1937
Росіян	77.791.124	93.933.065
Українців	31.194.976	26.421.212
Білоруси	4.738.923	4.874.061
Узбеки	3.955.238	4.550.532
Татари	3.029.995	3.793.413
Казахи	3.968.289	2.862.458
Євреї	2.672.499	2.715.106
Азербайджанці	1.706.605	2.134.648
Грузини	1.821.184	2.097.069
Вірмени	1.568.197	1.968.721
Мордвини	1.340.415	1.248.867
Чуваші	1.117.419	1.167.817
Таджики	978.680	1.137.995
Німці	1.238.549	1.151.601

Киргизи	762.736	846.503
Дагестанці	660.459	770.624
Башкири	713.693	757.935
Туркмени	763.940	747.723
Удмурти	504.187	568.268
Чечено-інгуші	392.619	436.076
Марійці	428.192	401.092
Комі	375.871	384.508
Осетини	272.272	319.350
Якути	241.365	239.307
Карели	248.120	233.006
Молдавани	278.905	223.848
Бурят-монголи	238.060	218.597
Каракалпаки	146.317	179.282
Кабардинці	139.925	150.690
Калмики	129.321	127.423
Черкеси	65.270	78.733
Абхази	56.957	55.561
Хакаси	45.608	48.334
Ойроти	45.925	46.508

Не легше Україні було після Голодомору, але й тоді знаходилися українці, які не тільки самі вірили у наше національне відродження, а й переконували в цьому й інших. Так, в Кадіївці на Луганщині, в 1934 році один з викладачів заявив: "Ты думаешь, селянство на Украине не имеет национальных чувств? Ведь советская власть своей политикой на селе, создавши голод, сама подготовила почву для развития украинского национализма. Посмотрите, в России нет голода, а на Украине — голод. Значит, Россия в лице советской власти использует Украину как колонию.

Теперь это переселение на Украину из России в колхозы, где осталось мало народу, это тоже является поводом для развития националистических чувств. Ведь в самом деле, разве не трогает украинских селян то, что вместо вымерших от голода колхозников-украинцев, в украинские колхозы селят русских".

Вірив у національне відродження й колишній охоронець гетьмана Скоропадського: "Некому стать на защиту Украины.

На селі осталися одні старики или развращенная коммуністами молодь. Ну ничего, пройдут года и на месте вырубленного леса вырастут молодые ростки, молодое поколение, которое, если его воспитать, осознает необходимость борьбы с советской властью".

А група вчителів Слов'яносербської школи давали таке напуття своєму колезі Седашову, котрого посилали директором в одну з великих шкіл: "Смотрите, выручайте и защищайте Украину, ибо она гибнет потому, что нами и нашей родной Украиной руководят москальи".

Особливим символом віри у відродження української нації була подія, яка сталася в одному з сіл під Харковом, куди погнали городян збирати врожай 1933-го. Там, раптом серед зловісної тиші, що опанувала тоді село, почулася українська пісня. "Тихо, як над колискою засинаючої дитини, — згадувала очевидець цієї події Гладкова, — несміливо, як у непевних своїх здібностей співаків, сумно, як біля труни, залунали тужливі звуки української пісні. Невимовно вражені стали ми, поспускавши руки і слухаючи не вухами, а серцем, усією істотою. А наш вартовий з цього ж села — зняв шапку, широко перехрестився і побожно прошепотів: "Дівчата заспівали... Ще значить, не вмер наш народ".

Справді, українці вистояли. І це додало їм сил боротися за самостійну державність і в роки Другої світової війни, створивши власну збройну силу, вишколу й майстерності якої заздрили іноземні воєначальники, ставивши її за приклад для своїх вояків.

І навіть у найтяжчі моменти цієї боротьби, коли, здавалося, годі сподіватися на успіх, її найзагартованіші жертвовники не втрачали надії на перемогу. "Чистий, незаплямлений крутістьми й компромісами зі злом український націоналізм, — писав у 1949 році Степан Бандера, — вийде побідником з важкого, але величнього змагання проти сатанічної большевицької Москви. Він побідить, бо в ньому велика Правда української нації, згідна з Божими законами життя народів і людей у свободі й справедливості".

Треба визнати, що тоді керівник Революційної ОУН Степан Бандера визнавав необхідність залучення українських комуністів до національно-визвольного руху. Цей Провідник і справді як ідеолог української національної революції у 1949 році передбачав, що "розгортання більших націонал-комуністичних акцій під час національної революції, згідно в кризовій для більшовиків військовій ситуації може відбутися в двох засадничих варіантах". За першим, "комуністи української крові в кризовому положенні більшовизму та в обличчі переможного розвитку національної революції фактично зривають з московським більшовизмом і відкривають проти нього фронт боротьби".

Наприкінці ХХ століття такою верствою в Україні справді виявилися місцеві комуністи, які за дорученням Москви і "смотрящих" від неї партпаратчиків і кадебістів на всіх рівнях до певного часу справно тримали ситуацію під контролем. Тож в обставинах, які склалися наприкінці 1980-х, виграшним було й те, що в лавах української інтелігенції, а подекуди і серед компартійної номенклатури, виявилось багато тих, кого досвідчені ветерани визвольної боротьби у повоєнний час своєчасно легалізували з повстанських відділів, і патріотичних юнаків, яким свого часу мудрі батьки чи вчителі рекомендували вступати до технічних закладів вищої освіти або ж на російські відділення філології, де недремне око КДБ менше наглядало, ніж скажімо, на таких ідеологічних факультетах, як історичному, юридичному, журналістичному, особливо ж на відділеннях української мови й літератури...

А ще ті наші митці, які зуміли вберегтися від репресій, зокрема, шістдесятники, зрозуміли, що національне освідомлення рідного народу можна здійснювати і піснюю. Бо до потаємної української душі тоді, коли й слово Боже заборонялося, могла проникнути тільки вона. Тож не рекомендовані художньою радою Українського радіо, але самочинно виконані Дмитром Гнатюком привселюдно "Два кольори" Олександра Білаша і Дмитра Павличка стали чи не першим життєдайним струмком, що наповнював велику ріку українського національного відродження з другої половини 1960-х років.

На той час уже набули популярності багато щемних пісень: "Рідна мати моя", "Червона рута", "Черемшина", які лікували душу, підтримували духовні сили народу. Але "Два кольори" не тільки розкрили їх з найдавніших часів, коли наші предки-хлібороби залишали свій код хрестиками в мереживі трипільської кераміки, а й засвітили одвічними барвами української долі, під якими проливалася червона кров на чорнозем в роки Другої світової та й багато ще років після неї.

Коли ж ці два митці додали ще один пісенний шедевр — "Долиною туман течє", у хвилях якого приховувалося непомітне нагромадження української революційної енергії, критична маса якої повинна була вибухнути потужним здвигом народних мас: "Підпалим небеса колись вогнями яворовими" — навіть найбільш вимуштрувані цензори компартії не побачили в цих словах заклик до революційної боротьби.

Також ті ж цензори прогледіли на компартійному з'їзді прем'єру "Пісні про Україну", слова якої вже не залишали сумнівів у естві членів КПРС Дмитра Павличка й Олександра Білаша і того ж таки Дмитра Гнатюка: "Україно, моя Україно, Я для тебе на світі живу!".

І цій новітній "українській трійці" аплодували кращі комуністи республіки... Їхні аплодисменти були суголосні з їхньою діяльністю – виплавляти метал і ростити хліб, добувати нафту й садити ліси, прокладати автошляхи й піднімати в небо найбільші в світі літаки. Вони також жили для України, але радянської, не самостійної держави, про що лише зазначалося в конституції УРСР.

Багатьох комуністичних делегатів слова пісні про служіння рідному народові змусили саме над цим і задуматися, відтак вони десь глибоко в душі як українці вже відчули щось незбагненне, що станеться за їхнього життя. Хтось може й нишком перечитав заборонену книжку "Україно наша радянська" колишнього компартійного вождя УРСР Петра Шелеста, котрого перевиховували в Москві від нібито проявів українського буржуазного націоналізму, а хтось зацікавився уцілілими примірниками "ідейно розгнузданного, антирадянського, націоналіс-

тичного" роману "Собор" письменника-комуніста Олесь Гончара.

Але саме такі авторитетні українці з квитками компартії, яких остання змушена була терпіти, могли організувати народ на всенародний здиґ. І Олесь Гончар узяв під свою опіку перших неформалів. Аби ці подвижники української ідеї одержали можливість діяти в конституційних рамках УРСР, він 28 грудня 1987 року скликав засідання Президії Українського республіканського Комітету захисту миру, бюро правління Українського відділення республіканського Комітету захисту миру та бюро Правління Українського відділення радянського фонду миру.

Порядок денний цього зібрання передбачав створення при Українському республіканському Комітеті захисту миру асоціації "Зелений світ", про що доповів Олесь Гончар, наголошуючи на сформуванні подібної громадської організації при радянському Комітеті захисту миру з осередками в Ленінграді та Москві. Враховуючи, що в Україні є велика кількість екологічних проблем, зокрема і ті, що пов'язані з аварією на ЧАЕС, він вніс пропозицію створити при очолюваному ним комітеті асоціацію "Зелений світ".

А далі названа структура вже могла діяти за власним планом. Восьмого січня 1988 року відбулося засідання ініціативної групи, на якому було обрано виконавчу раду Української асоціації "Зелений світ" на чолі з письменником Сергієм Плачиндою. Тоді ж було розглянуті першочергові завдання щодо діяльності асоціації, зокрема, щодо подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, припинення будівництва каналу Дунай—Дніпро, збереження заповідника на острові Хортиця...

У подальшому на зборах, семінарах, демонстраціях зеленосвітівців не тільки підвищувалася свідомість, самоповага людей, але й наростав рух спротиву канонам партократії, яка відстоювала інтереси радянської імперії. Зареєстрований як перша громадська організація "Зелений світ" вбирав у себе всі опозиційні сили на той час. До речі, активісти "Зеленого світу" носили нагрудний знак тризуб у вигляді перехрещених гвинтівок.

Загальнонаціональних проблем вимальовувалося справді багато. Тож уже 20 січня 1988 року перший секретар правління Спілки письменників України Юрій Мушкетик звернувся до ЦК Компартії України з пропозицією скликати "Чорнобильський форум", який «став би новою важливою акцією консолідації сил борців за мир, ядерне роззброєння, за виживання людства». Аж через півроку, після розгляду листа в ЦК КПРС, було одержано відповідь про доцільність розглянути питання про скликання подібного форуму в ...1989 році.

Тим часом, поки в Києві письменники чемно зверталися й терпляче чекали кілька місяців відповіді від ЦК, у Львові ситуація розвивалася стрімкіше. Уже в лютому 1988 року їхні колеги під час обговорення питання про внесок кожного в перебудову порушили «цілий ряд важливих питань громадського і культурного життя, на які зверталася увага січневого Пленуму ЦК Компартії України». Зокрема, там письменники-комуністи "одноставно дали негативну оцінку випадку голови правління Спілки журналістів України М. О. Шибика щодо піднятих українськими радянськими письменниками гострих проблем мовної культури, гармонії міжнаціональних відносин, які, до речі, піднімаються не тільки літераторами України".

Заява львівських письменників розбурхала врешті й столичну інтелігенцію. На зборах майстрів пера столиці, як доповідалося присутніми на них компартійними високопосадовцями, "выражено отрицательное отношение к высказываемой т. Шибиком Н. А. на Пленуме ЦК Компартии Украины критике в адрес некоторых писательских выступлений, в частности т. Гончара А. Т. Подчеркивалось, что это не рядовое выступление. Оно означает, что Союз журналистов Украины, редакция газеты, возглавляемая т. Шибиком Н. А., не разделяет тревог писателей по проблемам экологии, сохранения духовного наследия, развития культуры, языка.

Резкие возражения вызвало также интервью гл. редактора журнала "Огонек" В. А. Коротича газете "Молодь України" 7 января с. г. Говорилось, что тт. Шибик Н. А. и Коротич В. А. стали участниками организованной кампании по унижению роли ук-

раинской літературы, українских писателєй и что профілі тех, кто выступаєт в ролі "режиссеров", просматриваются".

І процес пішов. Зароджується Народний Рух України, який добивається легалізації через скликання свого Установчого з'їзду у вересні 1989 року. І у Палаці культури Київського політехнічного інституту зібралися делегати зі всієї України, заявляючи про нагальну потребу відродження Української незалежної держави.

І все це слухає делегований від комуністичної партії завідувач ідеологічним відділом ЦК Леонід Кравчук, на очах якого в залі вивішуються синьо-жовті прапори — під ними він сидить два дні, замість того, щоб піти геть — адже саме так вимагав Щербицький! І ніхто, до речі, не вимикає світло, хоч були такі погрози... І той Кравчук, який ще позавчора за вказівками свого керівництва розробляв заходи протидії цьому з'їзду, просить слова для виступу на ньому.

А потім вийде на трибуну й кидатиме в присутніх делегатів слова застереження від "бажання охопити все, взяти під свої крила все, що є, все, що тече, але потім потрібно буде робити підсумки. Вдумайтесь в це. Це дуже і дуже серйозна справа. Це політика, а в політиці кожен крок, кожне слово важить дуже багато".

А на завершення свого виступу просить сказати ще одне речення: "...для мене з'їзд також став і школою, він збагатив мої уявлення про політичні течії, він збагатив мої уявлення про те, що може бути завтра, післязавтра, куди ми йдемо, куди ми можемо прийти, але я хочу закінчити все ж таки тим, з чого розпочав. Щоб ми прийшли до суверенної України. (Бурхливі оплески)".

І 24 серпня 1991 року ми прийшли до проголошення її. І ті кожен 9 з 10 громадян України, які 1 грудня 1991 року підтримали цей доленосний документ, тоді по суті поклялися перед своїми предками й нащадками боротися за волю рідного народу.

Вони й молодше покоління, що виросло вже в незалежній Україні, сьогодні піднялися на всенародну війну проти лютого ворога, якого ще боїться весь світ.

У їхні душі — вояків, хліборобів, робітників, інтелігентів, народних депутатів — нині вселився дух старих мазепинців, петлюрівців і бандерівців, що всьому світові довели про свою вірність історичним традиціям боротьби за одвічні мрії про волю своїх прадідів.

Усі вони розуміють, що на українство покладена місія зупинити цю дику орду, котра загрожує світовій цивілізації. Вони усвідомлюють і справді пророчі слова Івана Франка: "Се ж остання війна. Се до бою чоловіцтво зі звірством стає".

І ця війна буде переможною, бо "ще значить, не вмер наш народ", а це – Велика Українська народна війна!

ЗМІСТ

Собі — пам'ять, чужинцям — правду.....	3
Січень.....	5
Співець Великої Волині (до 125-річчя від дня народження Олександра Цинкаловського).....	16
Щоб не скиглили голодні українці у російських селах... (до 90-річчя заборони виїзду селян УСРР за хлібом).....	18
"...Отрывают Гоголя от общерусской почвы" (до 70-річчя заборони збірника "Тоголь і Україна").....	24
Перше протверезіння від райдужних сподівань (до 50-річчя виходу книги Дмитра Штогриня "Світла й тіні українських студій у Гарварді").....	25
Лютий.....	29
Переляк Хатаєвича (до 90-річчя виявлення катастрофічної смертності в Дніпропетровській області).....	37
Руками підневільних казахів (до 90-річчя реалізації в Казахстані ухвал Кремля щодо припинення українізації).....	39
А Баку своєчасно не повідомили (до 90-річчя українізації в Азербайджані).....	42
З вільним словом у вільному світі (до 60-річчя від дня звільнення Йосифа Сліпого з більшовицької каторги).....	45
Березень.....	47
Один з творців українського дива (до 100-річчя від дня народження Миколи Гибала).....	57
Щоб затерлась пам'ять на чужині (до 90-річчя масового вивезення мертвих українців до Казахстану).....	58
Філософ майбутнього (до 75-річчя від дня смерті Миколи Бердяєва).....	60
Нібито без згоди обкому партії (до 50-річчя заборони книги Миколи Киценка "Хортиця в героїці і легендах").....	61
Квітень.....	63
Згідно з планом російського патріота (до 240-річчя завоювання Криму Російською імперією).....	70
"Людей було повно — всякої масти" (до 100-річчя заснування "Української хати" в Празі).....	71
За прикладом князя Потьомкіна (до 90-річчя влаштування	

більшовицькою владою показових вистав про нібито заможне життя в Україні).....	72
"Предків кров заговорила" (до 55-річчя спроби українського відродження на Пряшівщині).....	76
Травень.....	81
Пастка для наївних українців (до 100-річчя запровадження коренізації).....	90
І Хатаевич посипав голову попелом (до 90-річчя заборони Сталіна видавати аванс хлібом з нового врожаю).....	96
Трагічний випускний дзвоник тридцять третього (до 90-річчя катастрофічних втрат українських учнів).....	97
"Ні в якому разі не вважали нас за красних" (до 80-річчя першого рейду УПА на схід).....	99
Для постійного зв'язку й інформації (до 60-річчя виходу першого числа "Бюлетеня Українського публіцистично- наукового інституту").....	101
Червень.....	103
Чорне літо української історії (до 90-річчя наймасовішої смертності від Голодомору-геноциду в Україні).....	109
Без комуністичного привіту (до 80-річчя початку карпат- ського рейду партизанського з'єднання Сидора Ковпака).....	112
Липень.....	115
"Недоцільність проведення пробної явки" (до 90-річчя примусового залучення семирічних дітей до навчання в початковій школі).....	123
Серпень.....	127
Трагедія хліборобів Сірого Клину (до 90-річчя Голодомору українців у Казахстані).....	135
"З посади директора та від роботи в музеї звільнити" (до 90-річчя розгортання репресій проти Дмитра Яворниць- кого).....	138
Принцип незнищенності нації (до 80-річчя III Надзвичай- ного Великого Збору ОУН).....	141
Вересень.....	143
Знаннями й лагідним словом (до 100-річчя від дня народ- ження Василя Заморського).....	151

Чорний першOVERесень 33-го (до 90-річчя провалу початку шкільного року).....	152
Ідеолог українського соборництва (до 45-річчя від дня смерті Тимоша Олесюка).....	155
Жовтень	167
Золото знань від золотих педагогів (до 150-річчя від дня заснування Ружинської школи).....	175
Лише бюджет окремим рядком (до 75-річчя виділення Севастополя в самостійний адміністративно-господарський центр).....	178
Передбачено можливість здійснення... (до 60-річчя звернення Йосифа Сліпого до II Ватиканського Собору щодо надання Патріархату Українській греко-католицькій церкві).....	185
Документ вічної ганьби (до 35-річчя протесту чотирьох київських науковців проти діяльності Міжнародної комісії юристів у встановленні злочину Голодомору-геноциду).....	196
Листопад.....	201
"Тепер я взявся за історію..." (до 190-річчя нездійсненого проекту Миколи Гоголя).....	209
На місце закатованих голодом (до 90-річчя масового вселення росіян і білорусів у вимерлі українські села).....	214
"Назвали її природною назвою..." (до 85-річчя проголошення Карпатської України).....	222
Слово має "Український перець" (до 80-річчя заснування сатиричного журналу націоналістичного підпілля).....	225
Невідворотний характер духовного оновлення (до 35-річчя резолюції Пленуму правління Спілки письменників України щодо відродження духовності).....	229
Український націоналіст і творець американського "Трайдента" (до 25-річчя від дня смерті Богдана-Тараса Гнатюка).....	232
Грудень.....	233
З комісарськими погрозами (до 100-річчя чергової спроби закрити Український клуб у Москві).....	241
Без згоди нібито самостійної УСРР (до 100-річчя зміни Москвою символіки союзних республік).....	242

Сенча як дзеркало трагедії українства (до 90-річчя завершення Голодомору-геноциду в Україні).....	243
З метою уточнення підпільної боротьби (до 80-річчя конференцій Революційної ОУН).....	248
У сфері політичних інтересів бандерівців (до 75-річчя реорганізації Берестейського окружного проводу Революційної ОУН).....	250
У його житті знайшлося місце для подвигу (до 75-річчя від дня народження Анатолія Горлова).....	253
Із тавром зрадника (до 35-річчя першої публікації уривків з історичної поеми Володимира Сосюри "Мазепа" в газеті "Культура і життя").....	255
Пам'ятне.....	261
"Ще значить, не вмер наш народ!.." (до 90-річчя завершення Голодомору-геноциду).....	275.

Науково-популярне видання

Художнє оформлення Михайла Черненка.

Комп'ютерна верстка Миколи Сергійчука.

Підписано до друку 31.12.2022. Формат 84x108¹/₃₂. Гарнітура Мінйон. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 29,4. Обл. вид. арк. 14,7. Наклад 500. Зам.

Оригінал-макет виготовлено в ПП Сергійчук М. І., 07301, м. Вишгород Київської області, вул. Грушевського, 1, пом. 31. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК №2448 від 24.03.2006 р.

Віддруковано в ТОВ "Видавництво "Ліра-К", м. Київ, вул. Василя Стуса, 22/1. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК № 3981 від 15.02.2011 р.